Beati Patris

MARTINI LUTHERI

LIBER

De

SERVO ARBITRIO,

contra

DESID. ERASMUM ROTERODAMUM:

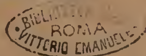
Cum

brevibus Annotationibus,

Quibus B. Vir ab accusatione, quasi absolutum Calvinianorum, vel durius aliquod Dei decretum in libro ipso statuerit, præcipuè vindicatur:

editus

à

SEBASTIANO SCHMIDT,

SS. Theol. Doct. & in Univers. Argentor. Prof. Ordinario.

:(o):

Sumptibus JOH. CHRISTOPH: Nagels.

Typis. JOH. PASTORII.

ANNO M. DC. LXIV.

In

LIBRUM DE SERVO ARBITRIO, B. LUTHERI NOSTRI, Ad *Benevolum Lectorem* PRÆFATIO.

BEati Viri D. *Martini Lutheri*, primi Reformatoris, de Ecclesia Christi meritissimi, cujus memoria sit in æterna be-
dictione, libellus de *servo Arbitrio*, con-
a Erasmum Roterodamum, anno seculi
perioris vigesimo quinto scriptus & edi-
s, quemadmodum adversarium dictum
ruborem & pudorem dedit, ita, post
ati viri mortem maximè, offendit pluri-
os, suspicantes, quasi in puncto de divi-
providentia & prædestinatione dura
mis scripsisset, quæ Dei quoque justitiæ
on satis convenirent. Ingens tamen a-
imorum est sententiarumque discrimen.
x nostratibus quibus dura nonnulla visa

ſunt, excuſarunt bono animo, quod in diſputationis fervore partim, partim in prioribus reformationis annis, quando ſubinde plura beatus Vir didicit, & majori lumine illuminatus eſt, libellus eſſet editus. Similia deinceps in ſcriptis eius non deprehenſa, ut potius Commentario in Geneſin mentem ſuam plenius & optimè declaraverit; Auguſtanam verò Confeſſionem poſt quinque annos Imperatori & Statibus Imperii exhibitam manifeſtum feciſſe omnibus, quid tum B. Vir tùm univerſa noſtra Eccleſia de cauſa peccati ſentiret. Ut adeò ſi prioribus annis ſequius quid ſcriptum ſit, beato Viro meritò condonandum ſit, nec conſtantem deinceps ejus mentem fuiſſe ſtatuendum. At Calviniani horumque fautores abripere in ſuam ſententiam hactenus conati, &, ſi dura ſint, quæ ipſi ſentiant, duriora etiam Lutherum ſcripſiſſe, objicere auſi ſunt. Quem in finem unum alterumve dictum ex libello ſupra nominato excerpere, & magna cum ſpecie in ſcenam producere non erubuerunt. Sed hi non uſque adeò multum curandi eſſent, noſtratium reſponſionibus repulſi. Pernicioſiſſima longè eorum eſt ſententia, qui, cum in conſcientia ſua convicti Calvinianorum abſolutum decretum probare nequeant; idemque contra fidei

fun-

mdamentum pugnare, asserere ipsi co-
antur, pro pace nihilominus Ecclesiastica
: sententiæ Calvinianæ tolerantia beatum
utherum producunt, Calvinianis ultrò
rgientes, beatum virum tàm dura, quàm
Calvinus nuspiam habeat, libello suo inse-
uisse, nec mutasse ante mortem uspiam:
uem cum nemo nostratium unquam da-
nnaverit, neminem etiam Calvinianos
ropter absolutum suum decretum da-
nnare posse. Extant jam de ista illorū sen-
ntia publica scripta, à quocunque tan-
em publici juris facta sint. Injuria, quam
i beato Viro post mortem inferunt, Deo
ndicanda relinquitur; scandalum, quod
cclesiæ Christi eo, qui excusari nunquam
oterit, modo ponitur, removere è medio,
per gratiam divinam fieri possit, labora-
imus, ita ut breves annotationes in ea
aximè libri de servo arbitrio loca, quibus
ve absolutum Calvinianorum sive peius
iquod Dei decretum statui dicitur, facia-
us, ostendamusque, de absoluto ejusmo-
decreto beato Viro in mentem quic-
uam non venisse. Deprehendent id i-
um, spero, omnes, qui sobriè mecum o-
nia expenderint. Suscepimus eò ma-
s, quod suscepimus, quia literæ nuncia-
runt ex locis aliis, sive audaci calumnia
ve iniqua suspicione, bonos viros & non

merentes, (in quibus nostro etiam non parcatur innoxio nomini) in consortium præposterorum, quos significavimus, Pacificatorum trahi; à quibus longissimè absunt. Speravimus itaque eos, qui nostras annotationes sobriè lecturi sunt, melius de nobis esse judicaturos. In hoc verò, in quo non hominis, sed Dei & Christi gloriam quærimus, spiritus sancti gratia nos clementissimè adjuvet. Amen.

ANNOTATIONES GENERALES.

Ab initio autem statim profiteri non dubito, in ea me nunquam fuisse sententia, quasi B. Pater noster Lutherus in suo de servo arbitrio libro quicquam vel contra Scripturam sacram vel contra fidei, quam in nostris Ecclesiis adhuc docemus & credimus, analogiam scripserit. Itaque, ut cum iis, qui contraria sententia abusi non sunt, lis mihi & controversia propterea non erit, quia ultrò B. virum excusatum habuerunt: ita iis, qui abutuntur, sine timore contradico, & cum injuria beati viri, Ecclesiæ illos damnum quærere affirmo. Equidem hoc libenter concedo, quod beatus Vir una altera ve voce & phrasi aliter, quam vulgò in Theologia hodie maximè fieri solet, usus sit: quod quando non animadvertitur, erroris occasio, vel errantium potius offendiculum fit. Interim non essent istius negligendæ claræ & optimæ sententiæ, quas beatus Vir in libro suo habet, quæ nostrum ab errore tutum reddere possunt judicium.

Anno-

Annotatio Generalis prima.

De Orthodoxis B. Lutheri in libro de servo Arbitrio hypothesibus.

Annotabimus nonnullas, quas indicavimus, laras B. Lutheri sententias, & hypotheses orthodoxas, x quibus nostrum de tota disputatione judicium forma- i potest & debet.

I. Hominem non esse in negotio conver- ionis similem bestiis, *clarè habet, p.72.* At si vim beri arbitrii eam diceremus, qua homo aptus st rapi spiritu, & imbui gratia Dei, ut qui sit crea- us ad vitam vel mortem æternam, rectè dicere- ur: hanc enim vim, hoc est, aptitudinem, seu, ut ophistæ loquuntur, dispositivam qualitatem, & assivam aptitudinem, & nos confitemur: quam on arboribus neque bestiis inditam esse, quis est ui nesciat? neque enim pro anseribus (ut dicitur) œlum creavit.

II. Hominem non cogi *disertè dicit, p. 68.* Necessariò dico. non coactè, sed, ut illi dicunt, ne- essitate immutabilitatis, non coactionis, hoc est, omo cum vacat spiritu Dei, non quidem violen- ia, velut raptus obtorto collo, nolens facit malum, uemadmodũ fur aut latro nolens ad pœnam du- citur, sed sponte & libenti voluntate facit. Ve- rum hanc libentiam seu voluntatem faciendi non potest suis viribus omittere, coërcere aut mutare, sed pergit volendo & lubendo, etiamsi ad extra

cogatur aliud facere per vim, tamen voluntas intus manet aversa, & indignatur cogenti aut resistenti. Non autem indignaretur, si mutaretur, ac volens vim sequeretur. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, id est, quod voluntas sese mutare & vertere alio non possit, sed potius irritetur magis ad volendum, dum ei resistitur, quod probat eius indignatio. Hoc non fieret, si esset libera, vel haberet liberum arbitrium. Et p. 69. Facimus volentes & lubentes, pro natura voluntatis, quæ si cogeretur, voluntas non esset: nam coacti potius est (ut sic dicam) voluntas. *Patet ergo ex his, quod si alicubi vocabulo coactionis utitur in latiori significatione accipiendum sit.*

III. Libertatem homini in temporalibus & externis *à B. Viro non negari, aliquoties clarum factum est. Sic. pag. 75. scribit*: quod si omnino vocem eam [*liberi arbitrii*] omittere nolumus, quod esset tutissimum & religiosissimum, bona fide tamen eatenus uti doceamus, ut homini arbitrium liberum non respectu superioris, sed tantum inferioris se rei concedatur, hoc est, ut sciat, sese in suis facultatibus & possessionibus habere jus utendi, faciendi, omittendi, pro libero arbitrio, licet & idipsum regatur solius Dei libero arbitrio, quocunque illi placuerit: cæterum erga Deum, vel in rebus, quæ pertinent ad salutem vel damnationem, non habet liberum arbitrium, sed captivus, subjectus & servus est vel voluntatis Dei vel voluntatis satanæ. *Et pag. 308.* Non de esse naturæ loquimur, sed de esse gratiæ (ut vocant.) Scimus liberum arbitrium natura aliquid facere, ut comedere, bibere, gignere, regere, ne nos delirio illo,

vel-

-lut argutulo, rideat (diatribe), quod ne peccare
uidem liceret sine Christo, si vocem illam, nihil,
geamus, cùm tamen Lutherus donarit, liberum
bitrium valere nihil, nisi ad peccandum. *Et i-
d.* Nos non de natura, sed de gratia, disputa-
us, nec quales simus super terram, sed quales si-
ius in cœlo coram Deo, quærimus: scimus, quod
omo Dominus est inferioribus se constitutus, in
uæ habet jus & liberum arbitrium, ut illa obe-
ant & faciant, quæ ipse vult & cogitat.

IV. *Quod* Deus hominem non creaverit
alum, nec eum in finem, ut malus fieret & da-
inaretur, *adeoque supralapsariorum sententiam
unquam habuerit, perspicuum plane fecit pag.* 210. *ubi
l dictum scripturæ, quod ea, quæ Deus fecit, sint valdè
na, ita respondet.* Primò dicimus, quod hoc di-
tum est ante lapsum hominis; ubi quæ Deus fe-
erat, erant valdè bona. Sed mox sequitur tertio
apite, quomodo sit homo factus malus, desertus
Deo, ac sibi relictus. Ex quo homine sic corru-
to nati sunt omnes impii, etiam Pharao, sicut Pau-
is ait, Eramus omnes natura filii iræ, sicut & cæte-
. Condidit igitur Deus Pharaonem impium,
oc est, ex impio & corrupto semine. *Et post, p.* 211. li-
et Deus peccatum non faciat, tamen naturam
eccato, subtracto spiritu, vitiatam; non cessat
rmare & multiplicare, tanquam si faber ex ligno
orrupto statuas faciat. Ita qualis est natura, ta-
s fiunt homines, Deo creante & formante illos
natura tali.

Etiamsi olim jam dixisset, Quod Deus mala
nobis operetur, ut indurando, tradendo deside-
s, seducendo, &c. *tamen sic exponit mentem suam,*
, nullo modo Deus *propterea* causa mali *dici, aut*

quicquam reprehendi possit. Quæritur fortassis, *inquit, pag.212.* QuomodoDeus mala in nobis dicatur operari,ut indurare, tradere desideriis, seducere & similia ? oportuit sanè verbis Dei contentos esse, & simpliciter credere, quod dicunt, cum sint opera Dei prorsus inenarrabilia: tamen in obsequium rationis, id est, stultitiæ humanæ, libet ineptire, & stultescere, & balbutiendo tentare, si qua possimus eam movere. Primum, etiam ratio & Diatribe concedit, Deum omnia in omnibus operari, ac sine ipso nihil fieri nec efficax esse. Est enim omnipotens, pertinetque id ad omnipotentiam suam, ut Paulus ait ad Ephesios. Jam Satan & homo lapsi & deserti à Deo, non possunt velle bonum, hoc est, ea, quæ Deo placent, aut quæ Deus vult: sed sunt in sua desideria conversi perpetuo, ut non possint non quærere, quæ sua sunt. Hæc igitur eorũ voluntas & natura sic àDeo aversa non est nihil. Neque enim Satan & impius homo nihil est, aut nullam naturam aut voluntatem habent, licet corruptam & aversam naturam habeant. Illud igitur reliquum quod dicimus naturæ in impio & Satana, ut creatura & opus Dei, non est minus subjectum omnipotentiæ & actioni divinæ, quam omnes aliæ creaturæ & opera Dei,. Quando ergò Deus omnia in omnibus movet & agit, necessario movet etiam & agit in Satana & impio. Agit autem in illis taliter, quales illi sunt, & quales invenit, hoc est, cum illi sint aversi & mali, & rapiantur motu illo divinæ omnipotentiæ, non nisi aversa & mala faciunt. tanquam si eques agat equum tripedem vel bipedem, agit quidem taliter, qualis equus est, hoc est, equus malè incedit. Sed quid faciat eques? equum

uum talem simul agit cum equis sanis, illo malè, tis benè, aliter non potest, nisi equus sanetur. Hic ides Deum, cum in malis & per malos operatur, ıala quidem fieri, Deum tamen non posse male acere, licet mala per malos faciat, quia ipse bonus nalè facere non potest. malis tamen instrumentis titur, quæ raptum & motum potentiæ suæ non ossunt evadere. Vitium ergò est in instrumentis, ociosa Deus esse non sinit, quod mala fiunt, novente ipso Deo. Non aliter, quam si faber securi serrata & dentata male secaret. Hinc fit, quod npius non possit non semper errare & peccare, uod raptu divinæ potentiæ motus ociari non si. itur, sed velit, cupiat, faciat taliter, qualis ipse est.

De induratione mox latius agit, & inter alia hæc habet. .214. Posthæc vero sequitur indurationis negoium, quod sic habet. Impius (ut diximus) sicut & princeps suus Satan, totus est versus ad se & ad ua, & non requirit, nec curat ea, quæ Dei sunt, uas opes, suas glorias, sua opera, suum sapere, suum posse, & omnino suum regnum quærit, illisque ult in pace frui. Quod si quis ei resistat, aut aliquid horum voluerit imminuere, eâdem aversione, quâ illa quærit, etiam movetur, & indignatur, & furit in adversarium. Et tam non potest non urere, quam non potest non cupere & quærere. Et tàm non potest non cupere, quàm non potest non esse, cùm sit creatura Dei, licet vitiata. *Quæ lura habet, in ipso libro videantur. Cæterum quæ de motu divino dicit, illa de motu generali tantùm intelligere, apertum est ex pag.218. ubi ait.* Cum dicit, *Deus*) Ego indurabo cor Pharaonis, simpliciter oquitur, ac si diceret, Ego faciam, ut cor Pharaonis induretur, seu, ut me operante & faciente, indu-

induretur. Quod quomodo fiat, audivimus, scilicet intus generali motu ipsam movebo voluntatem malam, ut suo impetu & cursu volendi pergat, nec cessabo movere, nec possum aliter. Foris verò offeram verbum & opus, in quod impinget impetus ille malus, cum aliud non possit, nisi malè velle, me ipsum malum movente virtute omnipotentiæ. *Et post pag.* 220. Reliqua igitur sunt, ut quærat quispiam, cur Deus non cesset ab ipso motu omnipotentiæ, quo voluntas impiorum movetur, ut pergat mala esse & peior fieri? respondetur; hoc est optare, ut Deus propter impios desinat esse Deus, dum eius virtutem & actionem optat cessare, scilicet ut desinat esse bonus, nec illi fiant peiores. *Item pag.* 308. Dicimus, hominem extra gratiam Dei manere nihilominus sub generali omnipotentia Dei facientis, moventis, rapientis omnia, necessario & infallibili cursu: sed hoc, quod sic raptus homo fuit, esse nihil, id est, nihil valere coram Deo, nec aliud reputari, quam peccatum.

V. *Quod ad* spiritualia, *fatetur B. Vir, quod* Deus velit omnes homines salvos fieri, *& in hoc vult nos acquiescere, tanq. divinitus revelato. Hinc illud pag.* 162. Rectè dicitur, si Deus non vult mortem, nostræ voluntati imputandum est, quod perimus. Rectè, inquam, si de Deo prædicato dixeris: nam ille vult omnes homines salvos fieri, dum verbo salutis ad omnes venit, vitiumque est voluntatis, quæ non admittit eum, sicut dicit Matth. 23. Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti.

VI. *Quibus iisdem verbis hoc quoque manifestè asseritur, quod* nostræ voluntati imputandum sit, si pereamus; quod vitium voluntatis sit, quæ non admittat Deum prædicatum.

Hæc omnia sanè ita comparata sunt, ut non cum [C]alvinianorum, sed nostræ Ecclesiæ hypothesibus conve[ni]ant: quas nostrates quoque Theologi hodieque tenent [&] tuentur. Atqui his hypothesibus sine dubio innitun[t]ur omnia, quæ per totum librum disputantur.

Annotatio Generalis
Secunda,
De
Usu quorundam vocabulorum.

Vocabula, *quibus non eo, quo vulgo, modo utitur [Doct]atus Vir, sunt præcipuè* Liberum Arbitrium, neces[si]tas, coactio, præscientia, prædestinatio, DEus re[v]elatus, prædicatus, cultus, & DEus absconditus, [n]on prædicatus, non cultus, homo immeritus vel [i]mmerens.

I. *Nomen* Liberi Arbitrii *id notare ipsi vide[tu]r, quasi homo nulli legi, juri, potestati obnoxius, si[n]e impedimento possit facere, quicquid libet. Hinc [pa]g. 111. scribit;* Arbitrium fortassis homini aliquod [re]ctè tribueris, sed liberum tribuere in rebus divi[n]is nimium est: quod liberi arbitrii vox omnium [a]urium judicio propriè id dicitur, quod potest & [fa]cit erga DEum, quæcunque libuerit, nulla lege, [n]ullo imperio cohibitum. Neque enim servum di[x]eris liberum, qui sub imperio Domini agit. Quan[t]o minus hominem vel angelum rectè liberum di[ci]mus, qui sub imperio plenissimo Dei (ut pecca[t]um & mortem taceam) sic degunt, ut ne momen[t]o consistere suis viribus possint. *Et pag.* 72. [s]equitur nunc, liberum arbitrium esse planè divi-

num

num nomen, nec ulli posse competere, quam soli divinæ majestati. Ea enim potest & facit (sicut Psalm. canit) omnia, quæ vult in cœlo & in terra. Quod si hominibus tribuitur, nihilo rectius tribuitur, quam si divinitas quoque ipsa eis tribueretur, quo sacrilegio nullum esse majus possit. *Hinc* nomen sine re *dixit, ut ibidem pluribus exponit. Vtitur tamen nomine eodem: subinde & in eo sensu, quo quoque alias Scholastici usi sunt, ut notet eam facultatem, qua homo aliquas ad aliquid præstandum vel plenas vires habet.*

II. *Vocem*, necessitas, *quomodo sumat, ipse apertissimum facit pag.36.(huc enim hæ inserenda: vid. Errat. in fin. lib.)* Optarim sanè aliud melius vocabulum dari in hâc disputatione, quam hoc usitatum, Necessitas; quod non rectè dicitur, neque de divina neque humana voluntate. Est enim nimis ingratæ & incongruæ significationis pro hoc loco, quandam velut coactionem, & omninò id, quod contrarium est voluntati, ingerens intellectui. Cum tamen non hoc velit causa ista, quæ agitur. Voluntas enim sive divina sive humana nulla coactione, sed mera lubentia & cupiditate quasi verè libera, facit quod facit, sive bonum sive malum. Sed tamen immutabilis & infallibilis est voluntas DEI, quæ nostram voluntatem mutabilem gubernat, ut canit Böëtius, stabilisque manens das cuncta moveri. Et nostra voluntas præsertim mala, se ipsa non potest facere bonum. Igitur quod non præstat vox, impleat intellectus legentis necessitatem, intelligens id, quod dicere velles, immutabilem voluntatem DEi, & impotentiam nostræ voluntatis malæ, ut aliqui dixerunt,

runt,

runt necessitatem immutabilitatis, nec hoc satis gramaticè nec Theologicè. *Et pag.* 224. Obsecro, an disputamus nunc de coactione & vi? nõne de necessitate immutabilitatis nos loqui, tot libellis testati sumus? Scimus, quod Pater volens gignit, quod Judas volendo prodidit Christum: sed hoc velle in ipso Iuda certo & infallibiliter futurum fuisse dicimus, si DEus præscivit. Aut si nondum intelliguntur, quæ dico, aliam necessitaté ad opus, aliam necessitatem infallibilem ad tempus referamus. De posteriore nos loqui intevigat, qui nos audit; non de priore: hoc est, non disputamus, an Judas invitus an volens proditor sit factus, sed an tempore prædefinito à DEo infallibiliter fieri oportuerit, ut Judas volendo proderet Christum. *Et pag.* 303. *ridet quodam modo Erasmum*; Quasi nos re coactione loquamur, ac non potius de necessitate immutabilitatis. Necessario verò dico, non coactè, sed, ut illi dicunt, necessitate immutabilitatis, non coactionis, hoc est, homo cum vacat spiritu DEi, non quidem violentia, velut raptus obtorto collo, nolens facit malum, quemadmodum fur aut latro nolens ad pœnam ducitur, sed sponte & libenti voluntate facit. Verum hanc libentiam seu voluntatem non potest suis viribus omittere, cohercere aut mutare, sed pergit volendo & lubendo, etiamsi ad extra cogatur aliud facere per vim, tamen voluntas intus manet aversa, & indignatur cogenti aut resistenti: Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, id est, quod voluntas sese mutare & vertere aliò non possit, sed potius irritetur magis ad volendum, dum ei resistitur, quod probat ejus indignatio.

III. Co-

III. Coactionis *porrò vocabulum, ut ex allegatis verbis apparet, opponit necessitati immutabilitatis. Nonnunquam tamen non aliter, quam pro ipsa necessitate immutabilitatis accipit. Quod certè non negligendum est.*

IV. Præscientia *&* Prædestinatione *tanquam terminis æquipollentibus uti solet. Vt utraque vox significet, non in specie prædestinationem ad salutem, sed quodvis Dei decretū, sive circa id, quod homini bonum & salutare, sive circa id, quod illi malum & damnabile est: h. e. quodvis decretum divinæ providentiæ sive universalis sive specialis, tam circa malum quam circa bonum occupatæ. Disci hoc potest vel ex his verbis pag. 234.* scimus sanè, præscientiam hominum falli; scimus non ideò eclipsin venire, quia præscitur, sed ideo præsciri, quia ventura est. Quid nobis cum ista præscientia? De præscientia Dei disputamus. Huic nisi dederis necessarium effectum præsciti, fidem & timorem Dei abstulisti, promissiones & minas divinas omnes labefecisti, atque adeò ipsam divinitatem negasti. *Nam cum hîc beatus vir tradat eiusmodi præscientiam divinam, cui promissiones & minæ innituntur, sanè decretum divinum intelligit, quo decretum est promissiones servare, & minas exercere. Nec mirum est, quod in hac disputatione sic accepit. cum ipse Erasmus præscientiam ad voluntatem & destinationem divinam retulerit his verbis pag. 235* De voluntate ac destinatione divina difficilior est quæstio. Vult enim Deus eadem, quæ præscit. Et hoc est, quod subiicit Paulus, voluntati eius quis resistit, si miseretur, cui vult, si indurat, quem vult. *Quem imitatus p. 237. dicit,* si Paulus non explicarat hanc quæstionem, aut non certò definierat, necessitatem nobis

s imponi præſcientia divina, quid opus erat, ut duceret murmurantes & cauſantes, Volunta-eius non poſſe reſiſti. *Vide, quæ ibi habentur ra. Sanè hoc manifeſtum eſt, quod præſcientia ad vo-ntatem referatur. At voluntatis ſunt decreta, non plex præſcientia aliqua.*

Jam quia Eraſmus de voluntate de qua & B. Lu-erus loquitur, loquens adjungit deſtinationem; *ite-n haud obſcurum eſt, quod præſcientia idem ſit cum ſtinatione ſeu prædeſtinatione. Sed & aliâs B. Vir eſcientiam & prædeſtinationem idem facit: ſic enim ibit in Geneſ.* 24. Audio ſpargi ſceleratas voces er nobiles & magnates de prædeſtinatione ſeu eſcientia divina.

V. Deus *vel* abſconditus *eſt*, non prædica-s, non cultus, *vel* revelatus, prædicatus, cultus: *ta B. Lutherum. ubi, quiſquis ſibi Deum hic opponi at, aut ſtatui voluntatem ſigni & beneplaciti in ſen-Calviniano, is profectò ſummam B. Viro fecerit inju-m. Nec res obſcura eſt ex eo, quod de culto vel non to Deo etiam loquitur. Num enim voluntas bene-citi divini ex mente Calvinianorum non colitur? aut n voluntas ſigni colitur? Num Deus colitur juxta quod intra ſe non vult: non autem colitur juxta id, d vult? Has abſurditates ſanè Calviniani in ſua tentia nunquam conceſſerint. Quomodo ergo cal-izat hic Lutherus? Sanè itaque Deus prædicatus & elatus B. Luthero eſt Deus, quatenus nobis in verbo ſ̃o edicatur & revelatur, ut prædicationi & revelationi ic cultus ipſorum fidelium innitatur, & juxta eam ri debeat. At Deus abſconditus, non prædicatus, non ltus dicitur, quatenus decrevit & vult facitque ea, æ ſuæ poteſtati reſervavit, nec vult illa à nobis par-ularim ſciri, niſi ferè in ſuis eventibus. Sic Deus*

** ab-

absconditus est, non prædicatus, in hoc, quod voluit, ut omnes Adami posteri peccato illius inficerentur, & perirent nisi per Christum salvarentur. ubi hoc quidem nobis revelavit, & experimur etiam, quod sic res habeat: attamen, licet ratio nostra justitiam rei non capiat, Deus nobis non revelavit, quare hoc constitutum sit, nisi quod, quandoquidē revelavit, se ubique justum esse, hoc videmus inde sequi, quod justißime constitutum sit. Sic DEus nobis revelavit, velle omnium misereri in Christo per fidem apprehenso, nec admissurum ullum opus nostrum. Juxta hoc illius decretum revelatum nos credere ipsumque colere debemus: Scire etiam & fateri, quod non sit in hoc ulla injustitia. Interim quomodo hoc justum sit, Iudæi jam olim capere non potuerunt, nec ulla ratio capere potest. Sed DEus etiam non revelavit præterea multa, atque adeo se quodammodo abscondit. Eadem ratio est voluntatis DEi consequentis in particularibus. Certū est, quod juxta voluntatem consequentem DEi convertantur & salventur, quotquot convertuntur & salvantur; non convertantur nec salventur, quotquot non convertuntur, nec salvantur. At quis in particulari definierit, propter quid hic conversus sit, non ille: in quo hic non restiterit, ille restiterit ordini divino. Hac ratione cum B. Lutherus DEum revelatum & absconditum statuerit, nemo sanus est, qui non ita quoque dicere audeat, aut B. Lutherum reprehendat. Nonne enim B. Paulus rectè exclamavit; O altitudo divitiarum & sapientiæ & scientiæ DEi? quam imperscrutabilia sunt judicia ejus? *Aut nonne quando DEum hic dixit imperscrutabilem, fecit eum absconditum? Quæso te, quis ex omnibus Calvinianis unquam hoc dixerit, quod B. vir dicit pag.* 161. Hoc agit DEus prædicatus, ut ablato peccato & morte salvi simus. Misit enim verbum suum, & sanavit eos. *Aut num DEus juxta voluntatem signi misit*

ver-

Bum suum, & sanavit eos, quos sanavit? nonne juxta voluntatem signi neminem sanat; sed tantum juxta voluntatam beneplaciti? Hoc sane dicunt omnes Calviniani, non istud B. Lutherus ergò hic non Calvinianizat. Plura habebimus ibi, & alibi videbimus.

VI. Jam tandem immerentes & immeritos *B. Vir dicit eos, qui rationi nostræ videntur esse immerentes & innocentes, aut in comparatione ad alios immerentes & innocentes sunt. Sic immerentes & innocentes videntur rationi nostræ omnes posteri Adami, qui ad similitudinem transgreßionis Adami non sunt transgreßi, & Adami tamen corruptionem ex illo trahunt, ut deinceps ex se nihil boni facere poßint. De hoc ita loquitur B. vir pag. 31.* Si autem id movet, quod difficile sit, clementiam & æquitatem DEi tueri, ut qui damnet immeritos, hoc est, impios ejusmodi, qui in impietate nati, non possunt ulla ratione sibi consulere, quin impii sint, maneant & damnentur, coganturque necessitate naturæ peccare & perire, sicut Paulus dicit: Eramus omnes filii iræ, quemadmodum & cæteri cum tales creëtur ab ipsomet DEo ex semine vitiato per unius Adæ peccatum. Hic honorandus & reverendus est DEus clementissimus in iis, quos justificat & salvat indignissimos; [illegible]ndum est saltem nonnihil divinæ ejus sapien[illegible]t justus esse credatur, ubi iniquus nobis esse v[illegible]ur. Si enim talis esset, cujus justitia humano ca[illegible] judicari posset: justitia planè non esset divina, & nihilo differret ab humana justitia. *Similiter rationi nostræ videntur plane immeriti & innocentes homines, qui non credunt; quia credere non sit in hominis potestate: quare enim DEus non tollat vitium hominis, & illi fidem det. In hunc sensum scribit B. Vir. pag 162.* Verum quare Majestas illa, (*DEi*) vitiū hoc voluntatis nostræ non

tol-

tollit aut mutat in omnibus, cum non sit in potestate hominis? aut cur illud ei imputat, cum non possit homo eo carere? Quærere non licet, ac si multum quæras, nunquam tamen invenies.

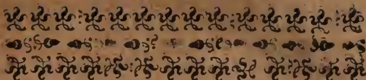
Immeritos & innocentes in comparatione ad alios dicit B. Vir sub fin. In lumine gratiæ, *inquit*, est insolubile, quomodo Deus damnet eum, qui non potest ullis suis viribus aliud facere, quam peccare & reus esse. Hìc tàm lumen naturæ, quàm lumen gratiæ dicunt, culpam non esse miseri hominis, sed iniqui Dei. Non enim aliud judicare possunt de Deo, qui hominem impium gratis sine meritis coronat, & alium non coronat, sed damnat, fortè minus vel saltem magis impium. At lumen gloriæ aliud dictitat, & Deum, cuius modo est judicium incomprehensibilis justitiæ, tum ostendet esse justissimæ & manifestissimæ justitiæ, tantum ut interim credamus, moniti & confirmati exemplo luminis gratiæ, quod simile miraculum in lumine naturæ implet.

Concurrere potest, ut præter comparationem hominum inter se, comparatio ad ordinem divinum voluntatis divinæ antecedentis simul respiciatur. Quippe in quo ordine nec merita nec demerita hominum spectantur, sed resistentia vel non resistentia adversus verbum prædicatum motusque Spiritus Sancti ad conversionem & fidem. Adeò ut si quis sit pessimus, sed tamen gratiæ & spiritui non resistat, convertatur, justificetur & salvetur; cum contrà qui inter homines honestissimè vivit, quia resistit, nec convertatur, nec justificetur, nec salvetur. Ubi nostræ rationi absurdum videtur, hominem, qui respectu alterius est quasi immeritus, damnari, cùm contra nocentissimus salvetur. Hoc volunt sequentia B. Viri verba p. 273. Sed fingamus, quæso, Deum

talem

em esse oportere, qui merita respiciat in da-
nandis, nonne pariter contendemus & conce-
mus, ut & in salvandis merita spectet? si ratio-
m sequi volumus, æquè iniquum est, indignos
ronari. atque indignos puniri. Concludamus
aque, Deum ex meritis præcedentibus justificare
ebere, aut iniquum declarabimus, ut qui malis
iniquis hominibus delectetur, & impietatem eo-
m præmiis invitet & coronet. At væ nobis tum
iseris apud illum Deum. Quis enim salvus erit?
de igitur nequitiam cordis humani, Deum, cum
dignos sine meritis salvat, imò cum multis deme-
tis justificat impios, non accusat iniquitatis, ibi
on expostulat, cur hoc velit, cum sit iniquissi-
um, sese judice, sed quia sibi commodum &
lausibile est, æquum & bonum judicat. At cum
nmeritos damnat, quia incommodum sibi est,
oc iniquum, hoc intolerabile est, hic expostula-
ır, hic murmuratur, hic blasphematur. *Plura ha-
bentur ibidem, & præced p. 272. Sed hæc nobis de
vocabulis sufficiunt. Ad singulos locos diffici-
liores visos accedemus, & aliquid ad
textum annotabimus.*

VENE-

VENERABILI VIRO DOMINO ERASMO ROTERODAMO, MARTINUS LUTHER, GRATIAM ET PACEM IN CHRISTO.

Uod tardius diatribæ tuæ de libero arbitrio respondeo, Venerabilis Erasme, præter spem omnium, præterque morem meum accidit; qui hactenus eiusmodi occasiones scribendi, non solum libenter apprehendisse, sed ultro etiam quæsiisse visus sum. Mirabitur forte quispiam novam illam & insolitam, vel patientiam, vel formidinem Lutheri; quem nec tot jactatæ voces & literæ adversariorum excitarunt, Erasmo victoriam congratulantes & Io Pæan cantantes. Scilicet Maccabeus ille & pervicacissimus assertor, invenit tandem dignum antagonistam, contra quem hiscere non audet! verum illos non modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concessi, non solum quod viribus eloquentiæ & ingenio longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus, quanto magis ego barbarus in barbarie semper versatus, sed quod & spiritum meum & impe-

impetū remoratus es, & languidum ante pugnam reddidisti, idque duabus rationibus. Primum arte, quod mirabili scilicet & perpetua modestia caussam hanc agis, quamihi obstitisti, ne possem in te accendi. Deinde fortuna vel casu vel fato, quod in tanta re nihil dicis, quod non dictum sit prius, atque adeo minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio, quam hactenus sophistæ dixerunt & tribuerunt (de quo latius dicam infra) ut etiam supervacaneum videretur respondere istis argumentis tuis, antea à me quoque toties confutatis, conculcatis vero & prorsus protritis, per Philippi Melanchtonis de locis Theologicis invictum libellum, meo judicio, non solum immortalitate, sed canone quoque ecclesiastico dignum, cui tuus libellus comparatus, ita mihi sorduit ac viluit, ut tibi vehementer compaterer, qui pulcherrimam tuam & ingeniosam dictionem in istis sordibus pollueres, ac materiæ indignissimæ indignarer, quæ tam preciosis eloquentiæ ornamentis veheretur, tanquam si quisquiliæ vel stercora aureis argenteisque vasis portarentur. Id quod tu ipse quoque persensisse videris, qui tam difficilis fuisti ad hoc scriptionis munus obeundum, nempe quod conscientia tua te monuit, fore, ut quantislibet eloquentiæ viribus rem tentares, non posse tamen mihi fucum fieri, quin feces ipsas, semotis verborum lenociniis, perspicerem, qui etsi sermone sim imperitus, rerum tamen scientia non sum imperitus gratia Dei. Sic enim cum Paulo audeo mihi arrogare, & tibi cum fiducia derogare scientiam, licet eloquentiam & ingenium tibi arrogem, ac

mihi derogem libens ac debens. Proinde ſic cōgitavi. ſi qui ſunt qui noſtra tantis ſcripturis munita, non altius imbiberunt, nec fortius tenent, quam ut iſtis levibus & nihili argumentis Eraſmi, quamvis ornatiſſimis, moveantur, digni non ſunt, quibus mea reſponſione medeatur. Nihil enim talibus ſatis dici aut ſcribi poſſet, vel multis millibus librorum etiam millies repetitis. ſimili enim opera litus araris, & arenæ ſemina mandaris, aut dolium pertuſum aqua repleveris. Illis enim, qui ſpiritum magiſtrum in noſtris libellis hauſerunt, ſatis abunde à nobis miniſtratum eſt, tuaque facile contemnunt. qui vero ſine ſpiritu legunt, nihil mirum, ſi quovis vento, velut arundo, agitentur, quibus nec Deus ſatis dixerit, etiamſi omnes creaturæ in linguas verterentur. Unde illos relinquere, penè conſilium fuiſſet, libello tuo offenſos, cum iis, qui gloriantur, & triumphos tibi decernunt. Itaque nec multitudine negociorum, nec rei difficultate, nec magnitudine eloquentiæ tuæ, nec timore tui, ſed mero tædio, indignatione & contemptu, ſeu (ut dicam) judicio meo de tua diatribe, impeditus eſt mihi impetus reſpondendi, ut illud interim taceam, quod tui perpetuo ſimilis, ſatis pertinaciter obſervas, ne non ubique lubricus & flexiloquus ſis; ac Ulyſſe cautior, inter ſcyllam & charybdim tibi videris navigare, dum nihil vis aſſertum, rurſus tamen aſſertor videri: cum quo genere hominum, quid rogo poteſt conferri aut componi, niſi quis Prothei capiendi peritus fuerit? in qua re quid poſſim, & quid ea tibi profuerit, poſtea oſtendam cooperante Chriſto.

Ut igitur nunc respondeam , non est prorsus nulla caussa. urgent fideles in Christo fratres, expectationem omnium mihi objicientes, quod Erasmi authoritas contemnenda non sit, & Christianæ doctrinæ veritas periclitetur in multorum cordibus. Et mihi sane tandem in mentem venit, silentium meum satis pium non fuisse, esseque mihi à carnis meæ prudentia vel malitia illusum, ut non satis memor essem officii mei, quo debitor sum sapientibus & insipientibus , præsertim cum „ ad id vocer , tot fratrum precibus. Quamvis „ enim res nostra talis est , quæ externo doctore „ non est contenta, sed præter eum qui plantat & „ rigat foris, etiam desideret spiritum Dei, qui in„ crementum det, & vivus viva doceat intus (quæ „ cogitatio mihi imposuit) tamen cum liber sit ille „ spiritus, ac spiret, non ubi nos nolumus, sed ubi ipse vult, servanda fuerat regula illa Pauli , Insta oportune, importune, non enim scimus, qua hora Dominus venturus sit. Esto, sint qui magistrum spiritum hactenus in meis literis nondum senserunt , & per Diatriben illam sint prostrati, forte nondum venerat hora eorum. Et quis scit , si Deus etiam te visitare dignabitur, optime Erasme, per me miserum & fragile vasculum suum, ut felici hora (quod ex corde rogo patrem misericordiarum per Christum Dominum nostrum) hoc libello ad te veniam, & charissimum fratrem lucrifaciam. Nam etsi male tu sentis & scribis de libero arbitrio, tamen à me tibi non parvæ debentur gratiæ, quod mihi meā sententiā reddidisti longe firmiorē, cum viderem causā liberi arbitrij à ta-

li tantoque ingenio ſummis viribus agi, & adeo nihil peragi, ut peius habeat quam antea. Quod evidens eſt argumentum, liberum arbitrium eſſe merum mendacium, quod exemplo mulieris illius Evangelicæ, quo plus à medicis curatur, eo peius habet. Cumulata igitur reddetur tibi à me gratia; ſi per me certior fias, ſicut ego per te firmior: verum utrumque donum eſt ſpiritus, non opus officii noſtri. Quare orandus eſt Deus, ut mihi os, tibi vero & omnibus cor aperiat, ſitque ipſe magiſter coram in medio noſtri, qui in nobis loquatur & audiat. A te vero, mi Eraſme, ſinas hoc me impetrare, ut ſicut ego tuam fero in his rebus ignorantiam, ita tu viciſſim feras meam infantiam. Non uni dat cuncta Deus, nec omnia poſſumus omnes, ſeu ut Paulus ait, diſtributiones donorum ſunt, idem autem ſpiritus. Reliquum igitur eſt, ut dona mutuas operas tradant, & alter ſuo dono alterius onus & penuriam portet, ſic implebimus legem Chriſti.

Principio aliqua capita præfationis tuæ percurrere volo, quibus non nihil cauſſam noſtram gravas, & tuam adornas. Primo illud, quod etiam aliis libellis pervicaciam aſſerendi in me reprehendis, & in hoc libello dicis, te adeo non delectari aſſertionibus, ut facile in Scepticorum ſententiam pedibus diſceſſurus ſis, ubicunque per divinarum ſcripturarum inviolabilem authoritatem & eccleſiæ decreta liceat, quibus tuum ſenſum ubique libens ſubmittis, ſive aſſequeris quod præſcribit, ſive non aſſequeris. Hoc ingenium tibi placet. Hæc (ut par eſt) accipio à te benevolo animo dici, & qui pacis amans ſit. Sed ſi alius diceret, forte

 meo

meo more in eum ferrer. verum nec pati debeo te, licet optime volentem, ea opinione errare. (a) Non est enim Christiani, non delectari assertionibus; imo delectari assertionibus debet, aut Christianus non erit.

Annotatio.

(a) *Praenotatis, quae hactenus in annotationibus generalibus praemisimus, haud difficulter singuli l. ci exponentur. Sed ut tamen aliorum laborem vel in nos suscipiamus, vel nonnihil saltem adjuvemus, speciales annotationes ad loca difficiliora addimus.* Non est enim hoc Christiani pectoris &c. *Egregia & notatu digna sententia: qua natura fidei Christianae exponitur. Neque enim fides est opinio aliqua, aut assensus qualiscunque in res credendas, sed firma adhaesio, omnem dubitationem excludens; cum dubitationi opponatur, juxta illud Iacob l. v. 6.* Petat autem in fide, nihil dubitans. *Et alterum Rom. 4. v. 20.* De promissione autem Dei non dubitavit infidelitate, sed confirmatus est fide, dans gloriam DEO. *Et licet infirma etiam detur fides, nunquam tamen potest vinci a dubitatione, si vera fides manere debet, vel, ut iterum Apostolus Rom. 4. v. 19. non debet homo* infirmari fide. *Infirmitas quoque in ipsa fide non est, quippe quae bonum Dei donum est & perfectum; sed omnis infirmitas est in carne, qua fides vel impugnatur, vel supprimitur: ut verius homo infirmetur & infirmus sit, quam fides in homine. Sed bene etiam addit B. vir, Christianum debere Assertorem esse in illis rebus, quae nobis traditae sunt divinitus in sacris literis. Fides namque est habenda verbo Dei: quod hodie nonnisi in scriptura habemus. Non consensit B. Vir ius, qui hodie inter*

per Lutheranismum & Calvinismum, imò & Papismum atque sectarum aliarum doctrinam adeò incerti & ambigui sunt, ut controversias libenter vellent ex Ecclesia exterminatas, vel liberam unicuique in iis opinionem.]

Assertionemauté voco (ne verbis ludamur) constanter adhærere, affirmare, confiteri, tueri, atq; invictum perseverare. nec aliud, credo, vox ea latinis vel nostro usu & seculo significat. Deinde loquor de rebus illis asserendis, quæ nobis traditæ sunt divinitus in sacris literis, alioqui neque Erasmo neque alio quovis magistro opus nobis est, qui doceat, in rebus dubiis vel inutilibus ac non necessariis, non modo stultas, sed etiam impias esse assertiones, pugnas & rixationes, quas Paulus non uno loco damnat. Nec tu de iis hoc loco dicis, credo, nisi vel ridiculi oratoris more, aliud præsumere & aliud tractare velles, velut ille ad Rhombum, vel impii scriptoris insania, articulum de libero arbitrio dubium, aut non necessarium esse contendas. Absint à nobis Christianis Sceptici & Academici: (b) adsint verò vel ipsis Stoicis bis pertinaciores assertores.

Annotatio.

(b) Adsint verò vel ipsis Stoicis bis pertinaciores assertores &c. *Assertores, inquit: & hos Stoicis vult bis pertinaciores; non tamen Stoicos ratione sententiarum & dogmatum. Notum est, quantopere constantiam Stoici sectati sint. In hac immobili constantia Christianos sanè decet longè esse constantio-*

res & immobiliores. Nam constantia Christianorum veritatem immobilem pro fundamento habet, ab ipsis inferorum portis nunquam evertendo : cùm Stoicorum constantia sibi substraverit opinionem & imaginationem. Constantiam quoque hanc & firmitatem fidei Christianorum Scriptura & tradit & requirit, ut mox ipse B. Vir declarat pluribus.]

Paulus Apostolus, quoties, rogo, πληροφορίας illam exigit, id est, certissimam illam ac firmissimam conscientiæ assertionem? Rom. 10. confessionem dicens: ore confessio fit ad salutem. Et Christus: qui me confitetur coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo. Petrus rationem reddere jubet de ea, quæ in nobis est, spe. Quid multis opus est? nihil apud Christianos notius & celebratius, quam assertio. Tolle assertiones, & Christianismum tulisti. Quin Spiritus Sanctus de cœlo illis datur, ut clarificet Christum, & confiteatur usque ad mortem: nisi hoc non est asserere, ob confessionem & assertionem mori. Denique adeo asserit spiritus, ut etiam ultro invadat & arguat mundum de peccato, velut lacessens pugnam. Et Paulus Timotheum jubet increpare, instareque importunè. Quam vero mihi festivus fuerit ille increpator, qui ipse, quod increpat, neque certus credat, neque constanter asserat: ad Anticyram scilicet illum mitterem. Sed ego longe stultissimus, qui in re clariore, quàm sol est, verba & tempus perdo. quis Christianorum ferat, assertiones esse contemnendas? hoc esset aliud nihil, quam semel totam religionem ac pietatem negasse

ſſe, aut aſſeruiſſe, nihil eſſe religionem, aut pie-
em, aut ullum dogma. Quid ergo tu quoque
ëris, non delector aſſertionibus, & hoc inge-
ım te malle quàm diverſum?

Verum tu de confitendo Chriſto, & dogmatibus
ıs hic nihil voles dixiſſe. recte moneor. Et ego
gratiam tui, meo juri & mori cedo, ac de animo
o nolo judicare, inque aliud tempus, vel aliis id
ſervo. Interim, ut linguam & calamum corri-
s, & deinceps tibi temperes à talibus verbis, mo-
o. nam utcunque animus ſit integer & candi-
ıs: oratio tamen quæ animi character eſſe dici-
r, non talis eſt. (c) Si enim cauſſam liberi ar-
trii non neceſſariam ſcitu, nec ad Chriſtum per-
ıere arbitraris, recte loqueris.

Annotatio.

(c) Si enim cauſam liberi arbitrii
on neceſſariam ſcitu &c. *Apparet ex his verbis,
ıod doctrina de libero vel ſervo potius arbitrio funda-
entalis B. Viro habita ſit. Quæ ſententia ſine dubio fuit
cepta univerſæ veteri Eccleſiæ, & ſinceris eius Doctori-
ıs, quando toties Pelagianos & Semipelagianos damna-
unt. Nec negarunt Calviniani Belgæ, qui ex hoc ma-
imè momento condemnarunt Arminianos: docente
Ioornbeckio Diſſertat. de Conſociatione Evangeli-
ı. Sed ut fundamentalis eſt Articulus hic de libero
rbitrio, ut non liceat ad dextram abire, nimium ho-
ıinis viribus tribuendo, ita fundamentalis eſt, ut non
ceat ad ſiniſtram recedere, & coactionem quandam*

homini imponere, aut gratiam divinam nonnullis planè omnem denegare: quod Calviniani omnes faciunt; atque adeò fundamentum fidei omninò lædunt. Quod idem vero B. Luthero nostro immerito imputatur, ut partim ex supra dictis apparere potest, partim deinceps apparebit amplius.]

At impie tamen arbitraris. Si vero necessariam arbitraris, impie loqueris, & recte arbitraris. Nec tum fuit locus, de inutilibus assertionibus & rixis tanta querulari & exaggerari. Quid enim hæc ad statum caussæ? sed quid dices de istis tuis verbis, ubi non de una lib. arb. caussa, sed de totius religionis dogmatibus generaliter dicis, si liceret per inviolabilem authoritatem divinarum literarum & ecclesiæ decreta, discessurum te in Scepticorum sententiam, adeo non delecteris assertionibus? qualis Protheus est in vocabulis illis, inviolabilem authoritatem, & ecclesiæ decreta? (d) Scilicet quasi valde reverearis scripturas & ecclesiam, & tamen significas: optare te licentiam, ut esses Scepticus?

Annotatio.

(d) Scilicet quasi valdè reverearis scripturas &c. *Sanè meritò reprehenditur hic Erasmus. Etsi enim pia & Christiana vox est, ubi Scriptura tacet, dicere, non tantùm scepticum, sed planè nullum esse velle; cùm sine Scriptura etiam planè à quæstionibus abstinendum sit, juxta illud Apostoli Tit. 3. v. 8.* μωρὰς ζητήσεις, stultas quæstiones de vita; sunt enim inutiles & vanæ: *non tamen pium est, ubi scripturam habu-*

bueris optare & cupere esse scepticum. Major sanè
n or Scripturæ debetur : ut lætemur Deoque, æternas
gamus gratias pro tam pretioso κειμηλίῳ atque the-
auro, precemurque, perpetuò nobis conservari & relin-
ui, ne ullo modo cogamur esse sceptici, qui esse nolimus.
taque sic potius, ut ipse B. Vir subjicit, dicet Christia-
nus, adeò non delector Scepticorum sententia, ut
ubicunque per infirmitatem carnis liceret, non
modò sacris literis constanter, ubique in omnibus
partibus adhærerem, & assererem, sed etiam
optem in non necessariis & extra Scripturam positis
rebus, esse quam certissimus. *Itaque ubi scripturam*
non habemus etiam aut tacentem, sceptici erunt Chri-
stiani: non quia volunt, sed quia coguntur. Velle nam-
que esse scepticos, discendi cupiditas, quæ illos decet, non
permittit.]

Quis Christianorum sic loqueretur? hoc si dicis de inutilibus & neutris dogmatibus, quid novi affers? quis non optet licentiam hic scepticæ professionis? imò quis Christianus de facto non utitur liberè hac licentia, damnatquè addictos & captivos alicuius sententiæ? nisi Christianos universos pro talibus habes (ut verba fere sonant) quorum dogmata sint inutilia, in quibus stulte rixentur, & assertionibus pugnent. Si vero de necessariis dicis, quid magis impie possit aliquis asserere, quàm optare licentiam, nihil asserendi in talibus? sic potius dicet Christianus, adeo non delector Scepticorum sententia, ut ubicunque per infirmitatem carnis liceret, non modo sacris literis constanter ubique in omnibus partibus adhærerem & assererem, sed etiam optem in non ne-

cessa-

cessariis & extra scripturam positis rebus, esse quã certissimus. Quid enim incertitudine miserius?

Quid etiam ad illa dicemus? ubi subjungis, quibus submitto ubique sensum meum libens, sive assequor, quod præscribunt, sive non assequor. Quid ais Erasme? non satis est submisisse sensum scripturis? (c) Etiam Ecclesiæ decretis submittis?

Annotatio.

(c) Etiam Ecclesiæ decretis submittis &c. *Egregiè hîc B. Vir disputat contra decreta Ecclesiæ, quatenus hæc scripturæ exæquantur, & nostra fides illis submittitur. Nam etiam Ecclesiæ veræ decretis fides singulorum Christianorum non subordinatur, ut dependens; sed coordinatur, ut sic loquar, in consensum & communionem. Lætatur itaque de consensu fratrum, non submittit sese Ecclesiæ tanquam Dominæ & Magistræ imperanti & præscribenti. Sic optime etiam damnatur dubitatio, quâ nescitur, rectumne sit, quod creditur, an minus rectum. Nisi enim certi fuerimus, quid verum rectumque sit, ne credere quidem debemus. Licet verum sit, quod divina perfectè scrutari nequeamus. Quod tamen contra fidem infirmam detorqueri non debet.*]

Quid illa potest decernere non decretum in scripturis? deinde ubi manet libertas, & potestas judicandi decretores illos? ut Paulus 1. Corinth. 14. docet. Cæteri dijudicant. non placet tibi esse judicem in decretis ecclesiæ, quod Paulus tamen præcipit? quæ ista nova religio & humilitas, ut nobis tuo ex-

mplo potestatem adimas judicandi decreta hominum, & subjicias sine judicio hominibus? ubi hoc nobis mandat scriptura Dei? deinde quis Christianorum sic vento mandet præscripta scripturæ & ecclesiæ, ut dicat: siue assequor sive non assequor: submittis te,& tamen nihil curas,an assequaris nec ne. Christianus vero anathema sit, si non certus sit & assequatur, id quod ei præscribitur: quomodo enim credet, id quod non assequitur? nam tu illud hic assequi dices, quod certo quis apprehenderit,& non Sceptico more dubitauerit. Alioqui quid est in ulla creatura,quod ullus homo assequi possit, si assequi id sit, quod perfecte nosse ac videre. Tum enim nec locum haberet,ut aliquis simul quædam assequi, & quædam non assequi posset, sed unum aliquid assecutus, omnia assecutus esset, puta in Deo, quem qui non assequitur, nullam partem creaturæ unquam assequitur.

Summa, hæc tua verba hoc sonant, apud te nihil referre, quicquid à quolibet,ubique credatur, modo pax mundi constet; licereque ob periculum vitæ, famæ,rerum & favoris, illum imitari,qui dixit: Ajunt, ajo,negant, nego; & habere dogmata Christiana nihilo meliora, quã philosophorum & hominum opiniones, pro quibus stultissimum est rixari, pugnare, asserere, quod inde nihil nisi contentio & turbatio pacis externæ veniant. Quæ supra nos,nihil ad nos. Ita diremturus nostros conflictus venis medius, ut utrosque suspendas, & persuadeas, de stultis ac inutilibus rebus nos digladiari. Sic,inquam, sonant tua verba. Et quid hic premam, puto te intelligere, mi Erasme. Sed

ut

ut dixi, verba eant. Cor tuum interim excuso; modo tu non prodas latius; ac metue Spiritum Dei qui scrutatur renes & corda, nec fallitur compositis verbis. Dixi enim hæc ideo, ut deinceps desinas nostram causam arguere pertinaciæ & pervicaciæ. Nam hoc consilio aliud nihil facis, quam quod significas, te in corde Lucianum aut alium quendam de grege Epicuri porcum alere, qui cum ipse nihil credat esse Deum, rideat occulte omnes qui credunt & confitentur. Sine nos esse assertores, & assertionibus studere & delectari, tu Scepticis tuis & Academicis fave, donec te Christus quoque vocaverit. Spiritus Sanctus non est Scepticus, nec dubia aut opiniones in cordibus nostris scripsit, sed assertiones ipsa vita & omni experientia certiores & firmiores.

Ad alterum caput venio, quod huic cohæret. (f) Ubi dogmata Christiana distinguis, quædam scitu necessaria, quædam non necessaria fingis, etsi quædam abstrusa, quædam exposita dicis.

Annotatio.

(f) Ubi dogmata Christiana distinguis, quædam scitu necessaria, quædam non necessaria fingis &c. *Videtur his verbis B. Vir negare distinctionem quæstionum necessariarum, & non necessariarum. Sed videtur. Bene distinguit quæstiones in eas, quæ sunt de rebus in scriptura non revelatis, & in eas, quæ sunt de in Scriptura revelatis: ne quis putet negare eum, ullas dari quæstiones non necessarias. Per istam ipsam distinctionem indicat, quod quæstiones de rebus non revelatis, sed in Deo absconditis, non sint ne-*

ces-

cessariæ, imò inutiles & noxiæ. Nam cùm destituamur ibi revelatione divina, non poterimus non errare, si quærere, scrutari & statuere quicquam voluerimus. Benè etiam distinguit inter res revelatas in Scriptura, & inter verba Scripturæ. Quæstiones, circa vocabula & phrases Scripturæ, non necessarias iterum non negat. Et nemo sane dixerit, omnia, quæ circa verba & phrases controvertuntur, scitu & creditu esse necessaria. Licet interim inutile non sit, etiam circa verba occupari; tum ne obscuris ingenia petulantia errores suos intrustare conentur; tum ut, quum obscuritatem viderimus, remque eandem, quæ alibi clarius dicta, deprehenderimus, per plura scripturæ testimonia magis confirmemur. Res autem scripturæ, & dogmata Christiana negat distinguenda esse quatenus Dei Triunius cultũ, & Iesum Christum Salvatorem concernunt; aut non haberi clarè omnia in Scriptura, aut quædam scitu non necessaria. Deus namque Triunus colendus nobis est, & Iesus Salvator agnoscendus, credendus & confitendus; si salvari cupimus. Sed & universæ res Scripturæ non habendæ sunt, ut Erasmus habuisse videtur, inutiles adeò, ut non multum curandæ sint, aut Scriptura cum labore & tædio evolvenda. Redundat hoc in ignominiam Scripturæ, & jam olim, ut B. Vir conqueritur, talibus larvis Satanas absterruit à legendis litteris sacris, & reddidit Scripturam sanctam contemtibilem. Pertinent huc verba B. Viri, quæ infra habet. Id oportet apud Christianos esse imprimis ratum atque firmissimum, scripturas sanctas esse lucem spiritualem, ipso sole longè clariorem, præsertim in iis, quæ pertinent ad salutem vel necessitatem. *Videmus enim, quod apertè ea, quæ ad salutem & necessitatem pertinent, à reliquis distinguantur.*]

Sic vel

ſcitu aliorũ verbis luſus ludis, aut teipſum velut artificio rhetorico exerces. Adducis autem pro iſta ſententia illud Pauli Roma 11. O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Item illud Eſai. 40. Quis adjuvit ſpiritum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? hæc ubi fuerunt dictu facilia, ut qui vel ſcires te non ſcribere ad Lutherum, ſed pro vulgo, vel non cogitares te ſcribere contra Lutherum; quem tamen aliquo ſtudio & judicio in ſacris literis dignaris, ſpero. Si non dignaris, en extorquebo etiam. Sic habet mea diſtinctio, ut & ego parum rhetoricer & dialecticer. Duæ res ſunt, Deus & Scriptura Dei: non minus quam duæ res ſunt, creator & creatura Dei. In Deo eſſe multa abſcondita, quæ ignoremus, nemo dubitat; ſicut ipſemet dicit de die extremo; de die illo nemo ſcit, niſi Pater. Et Act. primo: non eſt veſtrum noſſe tempora & momenta. Et iterum: ego novi, quos elegerim. Et Paulus: novit Dominus qui ſunt eius, & ſimilia. Sed eſſe in Scriptura quædam abſtruſa, & non omnia expoſita, invulgatum eſt quidem per impios Sophiſtas, quorum ore & tu loqueris hic, Eraſme: ſed nunquam unum articulum produxerunt, nec producere poſſunt, quo ſuam hanc inſaniam probarent. Talibus autem laruis ſatanas abſterruit à legendis literis ſacris, & reddidit ſcripturam ſanctam, contemptibilem, ut ſuas peſtes ex philoſophia in eccleſia faceret regnare. (g) Hoc ſane fateor, eſſe multa loca in ſcripturis obſcura & abſtruſa; non ob majeſtatem

rum, sed ob ignorantiam vocabulorum & gram-
aticæ, sed quæ nihil impediant scientiam o-
nium rerum in scripturis.

Annotatio.

(g) Hoc sanè fateor, esse multa loca
scripturis obscura & abstrusa, non ob majesta-
n rerum, sed ob ignorantiam vocabulorum &
ammaticæ.) *Ergone negatur, res scripturæ ob-
ras esse & abstrusas ob majestatem? non, inquam,
atur simpliciter: sed secundum quid. Ipse B. Vir di-
ctione rem expedit sequentibus paulo pòst verbis.* Et
breviter, *inquit*, dicam, duplex est claritas Scri-
ıræ, sicut & duplex obscuritas. Una externa
uerbi ministerio posita, altera in cordis cogni-
ne sita. Si de interna claritate dixeris, nullus
mo ullum jota in Scripturis videt, nisi qui spiri-
n Dei habet, omnes habent obscuratum cor,
, ut, si etiam dicant & norint proferre omnia
pturæ, nihil tamen bonum sentiant aut verè co-
oscant. neque credunt Deum, nec se esse creatu-
Dei, nec quicquam aliud, juxta illud Psal 14.
itinsipiens in corde suo, Deus nihil est. Spi-
is enim requiritur ad totam Scripturam, & ad
amlibet eius partem intelligendam. Si de ex-
na dixeris, nihil prorsus relictum obscurum aut
biguum, sed omnia sunt per verbum in lucem
ducta certissimam, & declarata toti orbi, quæ-
ique sunt in Scripturis. *Videmus hinc, quod B. vir*

non hoc velit, quasi res Scripturæ non sint obscuræ obscuritate, quam vocat, interna, quæ ad majestatem pertinet, sed quod obscura non sint obscuritate externa: adeo ut omnes res scripturæ in ipsa Scriptura sint clarè propositæ, licet alicubi sermo de iisdem rebus, alibi clarè propositis, obscurus sit. Quando itaque dicit, esse multa loca in Sctipturis obscura & abstrusa, non ob majestatem rerum, hoc vult, quod illa loca obscura sint obscuritate externa, quæ tamen obscuritas externa non sit à majestate rerum oriunda, cum majestas rerum propriè ad externam claritatem non pertineat, sed ob ignorantiam vocabulorum & Grammaticæ, dum vel vocabula nobis ignota obscurave, vel constructio grammatica difficilis. Quæ sane optimè se habent. Licet enim obscuritas rerum interna, & ob majestatem earum, faciat, ut multi à claris verbis recedant, & hæc sibi ipsis obscura faciant, ipsa tamen verba Scripturæ in se obscura non sunt. Vnde &, quando cor intus illuminatur, Scriptura in summis mysteriis clara est.]

Quid enim potest in scripturis augustius latere reliquum? postquam fractis signaculis & voluto ab ostio sepulchri lapide, illud summum mysterium proditum est, Christum Filium Dei factum hominem, esse Deum trinum & unum, Christum pro nobis passum, & regnaturum æternaliter? nonne hæc etiam in biviis sunt nota & cantata? tolle Christum è scripturis, quid amplius in illis invenies? res igitur in sctipturis contentæ omnes sunt proditæ, licet quædam loca adhuc verbis incognitis obscura sint. Stultum est vero & impium, scire, res scripturæ esse omnes in

ce positas clarissima, & propter pauca verba ob-
ura, res obscuras dictare. Si uno loco obscura
nt verba, at alio sunt clara. Eadem vero res,
anifestissime toti mundo declarata, dicitur in
ripturis tum verbis claris, tum adhuc latet verbis
oscuris. Jam nihil refert, si res sit in luce, an ali-
iod eius signum sit in tenebris, cum interim mul-
alia eiusdem signa sint in luce. Quis dicet fon-
m publicum non esse in luce, quod hi, qui in an-
porto sunt, illum non vident, cum omnes qui
nt in foro videant?

Nihil igitur est, quod de Coricio specu adducis.
on habet ita res in scripturis, & quæ sunt summæ
ajestatis & abstrusissima mysteria, non sunt am-
ius in secessu, sed in ipsis foribus & in propatulo,
oducta & exposita. Christus enim aperuit nõ.
s sensum, ut intelligamus scripturas. Et Evan-
lium prædicatum est omni creaturæ. In o-
nem terram exivit sonus eorum. Et omnia
æ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta
nt. Item, omnis Scriptura divinitus inspirata,
ilis est ad docendum. Igitur tu & omnes so-
iistæ, agite & producite unum aliquod myste-
um, quod sit in scripturis adhuc abstrusum.
uod vero multis multa manent abstrusa, non
oc fit scripturæ obscuritate, sed illorum cæcitate
l socordia, qui non agunt, ut clarissimam verita-
m videant, sicut Paulus de Judæis dicit. 2. Corin-
iorum quarto: velamen manet super cor eorum.
: iterum: si Evangelium nostrum opertum
t, in iis qui pereunt, opertum est, quorum
rda Deus huius seculi excæcavit. Eadem

temeritate, solem obscurumque diem culparet, qui ipse sibi oculos velaret, aut à luce in tenebras iret, & sese absconderet. Desinant ergo miseri homines, tenebras & obscuritatem cordis sui, blasphema perversitate, scripturis Dei clarissimis imputare.

Tu ergo cum Paulum adducis, dicentem : incomprehensibilia sunt judicia eius, videris pronomen, eius, ad scripturam retulisse. At Paulus non dicit, incomprehensibilia sunt judicia scripturæ, sed Dei. Sic Esaias 40. non dicit. Quis novit sensum scripturæ, sed sensum Domini, quamvis Paulus asserat, Christianis notum esse sensum Domini; verum in his, quæ donata sunt nobis, ut ibidem dicit. 1. Corinthiorum secundo. Vides ergo, quam oscitanter hos locos inspexeris, & tam apte citaris, quam apte citas ferè omnia pro libero arbitrio. Sic & exempla tua, quæ subjungis, non sine suspicione & aculeo, nihil faciunt ad rem, qualia de distinctione personarum, de conglutinatione naturæ divinæ & humanæ, de peccato irremissibili, quotum ambiguitatem dicis nondum esse resectam. Si de Sophistarum quæstionibus, circa has res agitatis, intelligis, quid tibi fecit innocentissima scriptura, ut abusum sceleratorum hominum objicias illius puritati? scriptura simpliciter confitetur trinitatem Dei, & humanitatem Christi, & peccatum irremissibile. Nihil hic obscuritatis aut ambiguitatis Quibus vero modis ista habeant, scriptura non dicit, ut tu fingis, nec opus est nosse. Sophistæ hic sua somnia tractant: illos argue & damna; & scripturas absolve. Si

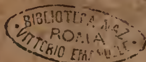
vero

ro intelligis , de ipsa rei substantia, iterum non
ipturas, sed Arrianos argue, & eos, quibus oper-
m est Evangelium , ut clarissima testimonia de
vinitatis trinitate & humanitate Christi, per ope-
ionem satanæ, Dei sui, non videant. Et ut bre-
ter dicam, duplex est claritas scripturæ, sicut &
plex obscuritas. Una externa in verbi mini-
rio posita , altera in cordis cognitione sita. Si
interna claritate dixeris, nullus homo unum jo-
in scripturis videt, nisi qui spiritum Dei habet,
nnes habent obscuratum cor , ita ut si etiam di-
nt & norint proferre omnia scripturæ , nihil ta-
en horum sentiant aut vere cognoscant. (h) ne-
ie credunt Deum, nec sese esse creaturas Dei, nec
iicquam aliud, juxta illud Psal. 14. Dixit insi-
ens in corde suo, Deus nihil est.

Annotatio.

(h) Neq; credunt Deum, nec sese esse
eaturas Dei, nec quicquam aliud.] *Ergo nenullam
mines habent Theologiam naturalem, qua Deum esse
iant, seque creaturas Dei? Ergone nihil de Lege cordi-
s hominum implantatum est? Absit, ut B. Vir ista ne-
tum eat. Distinctio autem rem expedit, distinguen-
inter notitiam Dei solidam, & languidam. Loquitur
Vir de notitia solida, quam natura non dat: siquidem
titia naturæ nimis languida est. Unde & per ipsam
ripturam solidanda & confirmanda est. Siquidem &
m scriptura in hoc laboravit, ut de hoc nos confirma-
et, esse Deum, esse à Deo omnia, & nos ipsos creatos.*

 Patet

Patet hæc B. Viri mens ex verbis, quibus dicit; nihil tamen horum sentiant aut verè cognoscant, neque credunt Deum &c. *Vides, ut de vera cognitione h. e. solida, & quæ veræ cognitionis nomen meretur, loquatur?*]

Spiritus enim requiritur ad totam scripturam,& ad quamlibet eius partem intelligendam. Si de externa dixeris, nihil prorsus relictum est obscurum aut ambiguum, sed omnia sunt per verbum in lucem producta certissimam, & declarata toti orbi, quæcunque sunt in scripturis.

Sed illud magis est intolerabile, quod causam hanc liberi arbitrij inter ea numeras, quæ sunt inutilia,& non necessaria. Et loco eius nobis recenses,quæ ad pietatem Christianam satis esse judices, qualem formam atte describeret facile quilibet Judæus aut gentilis Christi prorsus ignarus: nam Christi ne uno quidem jota mentionem facis, ac si sentias,Christianam pietatem sine Christo esse posse, tantum si Deus natura clementissimus totis viribus colatur. Quid hic dicam, Erasme? Totus Lucianum spiras, & inhalas mihi grandem Epicuri crapulam. Si tu hanc caussam non necessariam ducis Christianis,cede quæso ex harena, nihil tibi & nobis. Nos necessariam ducimus. Si est irreligiosum, si est curiosum, si supervacaneum,ut tu dicis,scire; (i) An Deus contingenter præsciat aliquid?

Anno-

Annotatio.

(i) An Deus contingenter præſciat quid?] *In Annotationibus generalibus jam diximus, od B. Vir præſcientiam pro deſtinatione ſeu prædeſtina ne divina aut ſcientia viſionis accipiat. Et ſic etiam h. ox accipienda eſt: qua de re plura infrà.* Non itaque *dem cum hac eſt quæſtio, quæ aliás de præſcientia Dei eoretica, ut ſic vocem, agitatur, & ita ferè formatur; Deus præſciat futura contingentia. Niſi quod B. Vir vi- tur ſubinnuiſſe, non faciendam eſſe iſtam quoque Dei æſcientiam merè Theoreticam, cuiuſmodi eſt Mathe- atici, quum Eclipſin præſcit. Quod & verum eſt. am cum nihil in toto mundo fieri poſſit, ut nihil in eo eus agat, utique nulla Dei præſcientia merè theorica itur, in qua Deus non plus faciat, quam Mathemati- us in Eclipſibus.*]

An voluntas noſtra aliquid agat in his quæ per- nent ad æternam ſalutem, vel tantum patiatur b agente gratia? (k) An quicquid boni vel ma- faciamus, coacti faciamus, vel patiamur potius?

Annotatio.

(k) An quicquid boni vel mali fa- iamus, coacti faciamus, vel patiamur potius?] *am ſupra itidem in generalibus dictum eſt, tum uod B. Vir nullam coactionem ſtrictè ſic dictam ſta- uat, tum quod voce coactionis latè utatur de neceſſita- e, quam ipſe vocat, immutabilitatis. Sed & pati h. l. ſtrictè non accipiendum eſt: ſed latè. Neque enim vult 3. Vir, quod homo in malo ſeſe merè paſſive habeat:*

cum toties dixerit, hominem lubenter & volenter malum facere. Itaque quæstionis sensus quoad malum hic est; an quicquid mali facimus, sic faciamus, ut posito Dei motu generali, non possimus non facere, tum per immutabilitatem malitiæ originalis nostris viribus non subjectam; tum per providentiam Dei metam & limites præscribentem? quandoquidem enim motum Dei generalem, postquam illum Deus ipse posuit & decrevit, mutare non possumus aut impedire, quominus natura nostra activa reddatur; hactenus quodammodo cogimur, & patimur. Qui idem motus tamen cùm nihil nobis det, nisi naturale, aut conservet, reverà actionem nostram non reddit coactam, nec in passionem propriè sic dictam mutat. Quoad bonum autem sensus quæstionis hic est; An quicquid boni facimus, ita faciamus, ut vires naturæ adeò nihil præstent, ut potius à gratia superandæ & captivandæ sint, & gratia operetur, atque homo per gratiam? ubi quatenus corruptus nostræ naturæ sensus captivandus potius est, certè quodammodo cogimur, & patimur: licet gratia alioqui in nobis actionem, non passionem producat, aut actionem in viribus nobis concedat.]

Quid rogo erit tum religiosum? quid grave? quid utile scitu? Hoc prorsus nihil valet, Erasme, **das ist zu viel.** Difficile est hoc tribuere ignorantiæ tuæ, ut qui jam senex & inter Christianos versatus, & sacras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excusemus, aut benè de te cogitemus. Et tamen hæc portenta tibi ignoscunt Papistæ, & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum scribis, alioqui te dentibus laceraturi, si Lutherus abesset, & talia scriberes. Amicus Plato, amicus

Socrates, sed præhonoranda veritas. Nam ut
rum intelligeres in scripturis & pietate Chri-
ana, certe hoc vel hosti Christianorum sciendum
at, quid Christiani necessarium & utile, & quid
n tale haberent. Tu vero Theologus & Chri-
anorum magister, præscripturus illis formam
hristianismi, non saltem more Sceptico tuo du-
tas, quid necessarium & utile illis sit, sed plane
diversum laberis, & jam contra ingenium tuum
sertione inaudita judicas, ea non esse necessaria,
æ nisi necessaria & cognita certò fuerint, nec
eus, nec Christus, nec Evangelion, nec fides, nec
uicquam reliquum est, ne Judaismi quidem, mul-
minus Christianismi. Deum immortalem, E-
sme, quantam fenestram, imò quantum cam-
im aperis contra te agendi & dicendi! Quid
de libero arbitrio boni aut recti scriberes, qui
ntam ignorantiam scripturæ & pietatis, his ver-
s tuis confiteris? sed contraham vela; nec meis
erbis hoc loco (quod infra forte faciam) sed tuis
erbis agam tecum.

Forma Christianismi à te descripta inter cætera
oc habet, totis viribus enitamur, adeamus reme-
um pœnitentiæ, ac Domini misericordiam mo-
dis omnibus ambiamus, sine qua nec voluntas
humana efficax est nec conatus. Item nemini
desperandum esse veniam â Deo natura clementis-
mo. Hæc verba tua, sine Christo, sine spiritu,
sa glacie frigidiora, ita ut etiam vitium in illis pa-
atur eloquentiæ tuæ decor, quæ misero vix extor-
t metus forsitan pontificum & tyrannorum, ne
torsus ἄθεος videreris, hoc tamen asserunt, esse vi-

res in nobis, esse nisum totis viribus, esse misericordiam Dei, esse modos ambiendi misericordiam, esse Deum natura justum, natura clementissimum &c. Si quis igitur ignoret, quid sint illæ vires, quid possint, quid patiantur, quis nisus earum, quæ inefficacia, quid ille faciet? quid tu illum facere docebis? irreligiosum (inquis) curiosum & supervacaneum est nosse velle, an voluntas nostra aliquid agat in iis, quæ pertinent ad æternam salutem, an tantum patiatur ab agente gratia. At hic dicis contra, esse pietatem Christianam, eniti totis viribus, & sine misericordia Dei voluntatem non efficacem esse. Hic plane asseris voluntatem aliquid agere in iis quæ pertinent ad æternam salutem, dum eam fingis enitentem, at rursus patientem, dum sine misericordia dicis inefficacem, licet non definias, quatenus illud agere & pati intelligendum sit, data opera facturus ignaros, quid valeat misericordia Dei, quid valeat voluntas nostra, eo ipso, quo doces, quid faciat voluntas nostra & misericordia Dei. Sic te rotat tua illa prudentia, qua neutri partium adhærere statuisti, & inter scyllam & charybdim tuto evadere, ut medio mari fluctibus obrutus & confusus, omnia asseras quæ negas, & neges quæ asseris.

Similitudinibus aliquibus tibi tuam Theologiam ob oculos ponam. Bonum poëma vel orationem facturus, non cogitet, nec quærat, quale sit ingenium, quid possit, quid non possit, quid requirat argumentum susceptum, planèque omittat illud præceptum Horatii, quid valeant humeri, quid ferre recusent, sed solum opus præceps tentet & co-

ꝛ cogitet, enitendum eſt,ut fiat, curioſum & ſu-
ervacaneum eſt quærere, utrum ſuppetat
anta eruditio, tanta facundia, tanta vis ingenii.
ut ſi quis uberes fructus ex agro ſit receptu-
us, non ſit curioſus ſupervacanea cura explorandi
ngenii terræ, ſicut Virgilius in Georgicis curioſe
ꝛ fruſtra docet, ſed feratur temere, nihil niſi opus
ogitet, aret litus, ſemina mandet, quaqua patet,
ive arena ſive limus. Aut ſi quis bellum ge-
turus victoriam pulchram petit, vel aliud quid-
iam officium in re publica præſtare debet, non ſit
urioſus conſultando quid poſſit, an ærarium ſuffi-
iat, an milites apti ſint, an copia facti ulla ſit, pror-
ùsque contemnat illud Hiſtorici, antequam fa-
ias, conſulto, ubi conſulueris, mature facto opus
eſt: ſed irruat cæcis oculis & auribus clauſis, nihil
niſi bellum, bellum, vociferet, & operi inſtet.
Quid rogo, Eraſme, de talibus poëtis, agricolis, &
mperatoribus, & principibus judicabis? addam il-
ud Evangelicum, ſi quis turrim ædificaturus, non
prius ſedens computet ſumptus, an habeat ad per-
ficiendum, quid de illo judicat Chriſtus?

Sic tu quoque nobis facta decernis ſola, vetas
vero primum explorare & metiri aut noſſe vires,
quid poſſimus & non poſſimus, tanquam hoc ſit
curioſum & ſupervacaneum & irreligioſum. Ita
dum nimia prudentia temeritatem deteſtaris, &
ſobrietatem prætendis, eò pervenis, ut ſummam
temeritatem etiam doceas. Nam ut Sophiſtæ te-
merarii & inſani ſint facto, dum curioſa tractant,
mitius tamen peccant quam tu, qui etiam doces &
jubes inſanire & temere ferri. Atque quo major
ſit

sit insania, hanc temeritatem nobis pulcherrimam Christianamque pietatem, sobrietatem, religiosam gravitatem & salutem esse persuades: ni ita faciamus, irreligiosos, curiosos & vanos nos asseris, assertionum tantus hostis, & pulchre evasisti scyllam, dum vitasti charybdim. Sed huc te perpellit fiducia ingenii tui, qui credis sic te posse per eloquentiam omnibus ingeniis imponere, ut nullus queat persentiscere, quid alas in animo, & quid moliaris lubricis illis scriptis tuis. Deus vero non irridetur: in quem non est bonum impingere. Porrò si hanc temeritatem nos docuisses in poëmatibus faciendis, in fructibus parandis in bellis & officiis obeundis, aut domibus ædificandis, quanquam est intolerabilis, præsertim in tanto viro, tamen aliqua venia dignus tandem eras, saltem apud Christianos, qui temporalia contemnunt. At cum Christianos ipsos jubeas temerarios operarios fieri, & in salute æterna paranda, incuriosos esse mandes, quid possint & non possint, hoc plane peccatum est verè irremissibile. Nescient enim quid faciant, dum ignorant, quid & quantum possunt. Ignorantes autem quid faciant, pœnitere (si errent) non possunt. (l) Impœnitentia autem peccatum irremissibile est.

Annotatio.

(l) Impœnitentia autem peccatum irremissibile est.] *Equidem impœnitentia reverà non est peccatum illud in Spiritum Sanctum, de quo Christus dicit, quod nunquam remittatur, neque in hoc, neque*

que in futuro seculo : rectißimè tamen etiam dicitur, od sit peccatum irremißibile. Et proptereà quidem, ia sub novo Testamento sola incredulitas, damnat: xta illud; qui non credit, jam judicatus est, quia on credit in unigenitum Filium Dei. *Ioh. 3. v. 28. impœnitentia includit incredulitatem. Itaque o- nia alia peccata remißibilia sunt ; & irremißibilia dduntur per impœnitentiam, quatenus hæc novum il- ,ut sic dicam, formale superaddit, per quod fiunt pecca- , de quibus nulla acta est pœnitentia. e. g. Adulte- um, quoad formale suum proprium legale, vel potius ntra legale, remißibile est per pœnitentiam, etiamsi t adulterium verè & strictè sic dictum: sed quoad for- ale suum contra-Evangelicum, ut sic appellem, h. e. im- enitentiam, demum est irremißibile. Atque sic res quoq, abet in erroribus fidei, de quibus B. Vir hic loquitur.*]

Atque huc ducit nos tua illa moderata Scepti- a Theologia.

Igitur non est irreligiosum, curiosum aut super- acaneum, sed imprimis necessarium Christiano, osse, an voluntas aliquid vel nihil agat in iis, quæ ertinent ad salutem, imò ut scias, hic est cardo no- træ disputationis, hic versatur status caussæ huius. Nam hoc agimus, ut disquiramus, quidnam possit ib. arb. quid patiatur, quomodo se habeat ad gra- iam Dei. Hæc si ignoraverimus, prorsus nihil Christianarum rerum noscemus, erimusque o- mnibus gentibus pejores. Qui hoc non sentit, fateatur sese non esse Christianum. Qui vero re- prehendit vel contemnit, sciat sese esse summum Christianorum hostem. Nam si ignoravero, quid, quatenus & quantum ego possim & faciam erga

Deum,

Deum, pariter incertum & ignotum mihi erit, quid, quatenus & quantum Deus in me possit & faciat, cum Deus operetur omnia in omnibus. Ignoratis vero operibus & potentia Dei, Deum ipsum ignoro; ignorato Deo, colere, laudare, gratias agere, servire Deo non possum, dum nescio, quantum mihi tribuere, quantum Deo debeo. Oportet igitur certissimam distinctionem habere, inter virtutem Dei & nostram, inter opus Dei & nostrum, si volumus pie vivere. Ita vides hoc problema esse alteram partem totius summæ Christianarum rerum, in quo pendet & periclitatur cognitio sui ipsius, cognitio & gloria Dei. Quare non est ferendum in te, mi Erasme, ubi hoc nosse irreligiosum, curiosum & vanum appelles. Multa tibi debemus, sed pietati omnia debemus. Quin tu ipse totum bonum nostrum Deo adscribendum esse sentis, idque asseris in forma tui Christianismi. Hoc autem asserto, certè simul asseris, Dei misericordiam solam omnia agere, & voluntatem nostram nihil agere, sed potius pati, alioqui non totum Deo tribuetur. At paulo post negas, id asserere vel nosse esse religiosum, pium & salutare. Sed sic loqui cogitur mens sibiipsi non constans, in rebus pietatis incerta & imperita.

Altera pars summæ Christianæ est, nosse, an Deus contingenter aliquid præsciat, & an omnia faciamus necessitate. Et hanc etiam irreligiosam, curiosam, & vanam facis, sicut & omnes impii faciunt, quin dæmones & damnati exosam & execrabilem faciunt. Neque stultus es, si istis quæstionibus te eximis, modo id fieri liceat. Sed interim

rim parum bonus Rhetor & Theologus es, qui e libero arbitrio sine istis partibus dicere & doere præsumis. Fungar cotis vice, & ipse non hetor egregium rhetorem officii sui monebo. Si e oratoria scripturus, sic diceret Quintilianus; neo judicio, illa stulta & supervacanea, de intenione, dispositione, elocutione, memoria, pronuniatione, omittenda sunt, satis sit nosse, oratoriam sse bene dicendi peritiam: nonne rideres artificem? non aliter tu quoque facis, scripturus de libero arbitrio abigis & abjicis primum totum corpus & omnes partes artificii eius, de quo scripturus es. Nam fieri non potest, ut scias, quid sit liberum arbitrium, nisi scieris, quid possit voluntas humana. (m) Quid Deus faciat, an necessariò præsciat?

Annotatio.

(m) Quid Deus faciat, an necessariò præsciat?] *Manifestum hic est, quod B. Vir quæstionem, an Deus præsciat, ad disputationem de libero arbitrio referat. Ergò non intelligit præscientiam Theoreticam, sed practicam; h. e, decretum divinum antecedaneum, antequam sc. res fiat? Nam ad liberum arbitrium nihil facit nuda præscientia, nec eò pertinet: sed præscientia activa & operosa, scientia sciens decernendo promittendo & comminando. Notandum hoc propter alia loca.*]

Nonne & Rhetores tui docent, de caussa aliqua dicturum, oportere dicere, primum an sit, deinde quid sit, quæ eius partes, quæ contraria, affinia, similia

milia &c. Tu vero miserum illud per sese liberum arbitrium his omnibus spolias, & nullam quæstionem de eo finis, nisi unam illam primam, scilicet an sit, idque argumentis talibus, qualibus videbimus, ut ineptiorem librum de libero arbitrio non viderim, excepta orationis elegantia. Sophistæ sane melius hic saltem dialecticantur, quando rhetoricari nesciunt, qui liberũ arbitriũ aggressi, definiunt omnes quæstiones eius, an sit, quid sit, quid faciat, quomodo habeat &c. licet & ipsi non efficiunt, quod tentant. Urgebo igitur hoc libello te & Sophistas omnes, donec liberi arbitrii vires & opera mihi definiatis. Et sic urgebo (Christo propitio) ut sperem, me adacturum te ad pœnitentiam æditæ Diatribes tuæ. (n) Est itaque & hoc in primis necessarium & salutare Christiano nosse, quod Deus nihil præscit contingenter, sed quod omnia incommutabili & æterna, infallibilique voluntate & prævidet, & proponit, & facit.

Annotatio.

(n) Est itaque & hoc inprimis necessarium & salutare Christiano, nosse, quod Deus nihil præscit contingenter, sed quod omnia incommutabili & æterna, infallibilique voluntate & prævidet, & proponit, & facit.] *Ex eo, quod modò diximus, constare potest, quod prævidere hoc loco sit decreti divini, non nudæ præscientiæ Theoreticæ. Prævidere enim hîc nihil aliud est, quàm præscire. Sed ex iis quoque, quæ mox B. Vir addit*; An tu credis, quod

nolens

olens præſciat,aut ignarus velit?ſi volens præſcit;
æterna eſt, & immobilis (quia natura) voluntas:
præſciens vult;æterna eſt & immobilis (quia na-
ra) ſcientia: *idem conſtare poteſt. Certè enim hic*
n vult; quod Deus non coactè præſciat: ſed quod
æſciat volendo, & velit præſciendo. Hæc natura Dei
; ut, quando aliquid vult, proponit, decernit; non
ſſit mutare voluntatem, propoſitum & decretum ſu-
n. Sed & ex ipſis verbis; de quibus agimus,idem patet;
cit namq; B. Vir; quod Deus omnia incommutabili;
erna & infallibili voluntate prævideat. Quomodo
ævisionem ſeu præſcientiam ad voluntatem refert;
emadmodum ipſum propoſitum & factum. Quan-
am noſtrâ quoq; & orthodoxæ Theologiæ non intere-
, ſi præſcientiam ſeu prævisionem hanc ſumſeris, pro
entiâ,quam vocant,viſionis; quâ Deus præſcit ea, quæ
verâ futura ſunt: Nam juxta hanc quoq; ſcientiam
hil Deus præſcire poteſt; niſi ipſe prius generalis pro-
dentiæ ſuæ motum; & totius negotii gubernationem
creverit: quandoquidem ſine hâc nihil rerum nec in
bus quicquam fieri aut eſſe poteſt. Eadem verò etiam
entia viſionis abſolutum aliquod decretum per ſe
llo modo importat. Rectè nihilominus dicit B. Vir,
ód per hanc præſcientiam liberum arbitrium penitus
ertatur: ſupponitur namq; hominis corruptio; ex quâ
hil niſi malum facere poteſt motus. Motus itaq; gene-
li providentiæ motu; pro ratione naturæ actuoſæ; non
teſt niſi malum agere, nec ab agendo malum deſiſtere
teſt: ſi accedat hoc; ut Deus juxta ſuam providentiam
gubernationem præſcripſerit corruptioni malum
enti limites atq; terminos, ut non ſuccedat, quicquid
ere conatur; niſi hoc; & hoc illove modo: ſanè nulla

 rat-

surſus hîc libertas eſt. Vt ſi quis canem rabidum catena teneat. Cujus natura cum per furorem corrupta ſit, vitam tamen, & inſtinctum ad agendum habeat, non poterit non furere: non quod naturalis inſtinctus ad agendum furibundum reddit, ſed morbus, per quem natura corrupta eſt; idemq; tamen nec hunc nec iſtum lædere poteſt prætereuntem, niſi vbi & quousq; catena, quâ tenetur ligatus, remiſſa fuerit. Quo ſimili aliàs quoque orthodoxi Theologi & contra abſolutum divinum decretum utuntur. Quod porrò B. Vir dicit, Deum nihil præſcire contingenter: *id vero ipſe optimè mox interpretatur, quum ſcribit*: Contingenter autem fieri dicitur (ne vocabulis abutamur) latina lingua, non ipſum opus contingens fieri, ſed contingente & mutabili voluntate fieri, qualis in Deo non eſt. Deinde contingens opus elici non poteſt, niſi quod nobis contingenter & velut caſu imprudentibusque fit: quia noſtra voluntas vel manus illud arripit velut caſu oblatum, ut qui nihil de eo aut cogitavimus aut voluimus anteà. *Per quæ ſanè manifeſtum eſt, quod B. Vir non neget præſcientiam futurorum contingentium, ſed contingentiam præſcientiæ divinæ, quaſi aliquid fiat ex ſuis cauſis, ut Eclipſis, contingat autem Deum præſcire; ut contingit mathematico, præſcire Eclipſin.*]

Hoc fulmine ſternitur & conteritur penitus lib. arbit. ideo qui lib. arbitr. volunt aſſertum, debent hoc fulmen vel negare, vel diſſimulare, aut alia ratione à ſe abigere. Antequàm verò id mea diſputatione & ſcripturæ authoritate firmem,

prius

ius tuis verbis ipſum tractabo. Nonne tu es, i Eraſme, qui aſſeruiſti paulo ante, Deum natu- iuſtum, natura clementiſſimum? Si hoc verum , nonne ſequitur, quod incommutabiliter ſit tus & clemens? ut quemadmodum natura is non mutatur in æternum, ita nec eius iuſtitia clementia. Quod autem de iuſtitia & cle- entia dicitur, etiam de ſcientia, ſapientia, boni- e, voluntate, & aliis divinis rebus dici oportet. igitur hæc religioſe, pie & ſalubriter de Deo eruntur, ut tu ſcribis, quid accidit tibi, ut tibiipſi ſideas, irreligioſum, curioſum, ac vanum nunc eras, dicere, Deum neceſſario præſcire? Scilicet luntatem immutabilem Dei prædicas eſſe cendam, immutabilem ejus vero præſcien- m nolle vetas. An tu credis, quod nolens æſciat, aut ignarus velit? Si volens præſcit, æter- eſt & immobilis (quia natura) voluntas, ſi æſciens vult, æterna eſt & immobilis (quia natu- ſcientia.

Ex quo ſequitur irrefragabiliter; omnia quæ fa- nus, omnia quæ fiunt, etſi nobis videntur muta- iter & contingenter fieri, reuera tamen fiunt ceſſario & immutabiliter, ſi dei voluntatem ectes. Voluntas enim dei efficax eſt, quæ impe- i non poteſt, cum ſit naturalis ipſa potentia Dei. einde ſapiens, vt falli non poſſit. Non autem im- dita voluntate, opus ipſum impediri non poteſt, in fiat, loco, tempore, modo, menſura, quibus ſe & prævidet & vult. Si talis eſſet voluntas dei, æ peracto opere, eodemq; manente, ceſſaret,

qualis est hominum voluntas, ubi ædificata domo, quam volunt, cessat velle, ut in morte desinit, tum vere posset dici, aliquid contingentet & mutabiliter fieri. At hic contra fit, opus desinit & voluntas permanet, tantum abest, ut ipsum opus dum fit & permanet, contingenter esse aut permanere possit. Contingenter autem fieri dicitur (ne vocabulis abutamur) latina lingua, non ipsum opus contingens fieri, sed contingente, & mutabili voluntate fieri, qualis in deo non est. Deinde contingens opus dici non potest, nisi quod nobis contingenter & velut casu imprudentibusq; nobis fit. Quia nostra voluntas vel manus illud arripit, velut casu oblatum, ut qui nihil de eo aut cogitavimus aut voluimus antea.

(o) Sudauerunt hic Sophistæ iam multis annis, & tandem victi, coacti sunt concedere, Omnia quidem necessario fieri, necessitate consequentiæ (ut dicunt) sed non necessitate consequentis.

Annotatio.

(o) Sudauerunt hîc sophistæ &c.] *De necessitate consequentis & consequentiæ, quam etiam vocant absolutam & conditionatam, vel ex suppositione, utiq; circa voluntatem & præscientiam Dei disputant ejusmodi, cujusmodi hîc B. Vir illis attribuit.* Thomas Aquinas *part. I. qu 19. art. 3. hanc habet conclusionem;* Cum bonitas divina sit proprium divinæ voluntatis obiectum, ad quam alia ordinantur, ut ad finem: bonitatem ipsam suam Deus absolutè & ne-

essario vult; alia verò à se, non necessariò, sed
uppositione tantùm; supposito enim, quod
t, non potest non velle. *Art. 8. ad primum*;
lligenda est necessitas in rebus volitis non ab-
ta, sed conditionata. Necesse est enim, hanc
ditionalem veram esse, si Deus hoc vult, ne-
e est hoc esse. *Hanc distinctionem B. Vir non planè
it: sed ad rem non esse dicit, quando de hoc disputa-
an omnia fiant necessariò. Nec malo hoc dicit sensu.
hoc, quod nihil fiat, aut fieri possit sine voluntate
aut contra voluntatem Dei. e. g. Homo nihil mali
re potest, nisi velit Deus motum suum generalem illi
edere, & quando Deus vult motum istum concede-
uandoquidem voluntas hæc Dei, quæ cepit velle,
utabilis est, nec posteà nolle idem istud potest, ne-
sanè hominem moveri. Et quia motus non potest
orruptionem nisi malum facere, necesse est, ut fa-
malum. Quia porrò etiam Deus non potest abne-
providentiæ gubernationem, & quia voluit mo-
, vult etiam gubernare: rursus necessariò non potest
re aliud malum, quàm quod divina gubernatio
uittit. Observandum enim est, quod B. Vir non spe-
tur de iis, quæ absolutè fieri possunt, sed quæ reverâ
t, aut futura sunt. Hæc itaq; cum includant volun-
m divinam & gubernationem, utiq; necessitatem
equentiæ important. Vt adeò vel per hanc necessi-
m sit verissimum, omnia fieri necessariò. Et benè
ludit B. Vir*; Adeò stat invicta sententia, omnia
untate Dei immutabili, quod illi necessitatem
sequentiæ vocant, fieri. *Quin hæc necessitas con-
entiæ adeo non est contra B. Virum, ut pro illo sit.
n. quemadmodum supponit motum Dei generalem*

atq; gubernationem: ita supponit etiam hominis corruptionem, unde omne malum est. Quâ ratione hoc sequitur, quod malum non sit necessarium necessitate consequentis, quomodo in Deum relaberetur; sed necessitate tantum consequentiæ, quomodo Deus absolvitur.]

Sic eluserunt violentiam istius quæstionis, verum & seipsos potius illuserunt. Quàm sit enim hoc nihil, non gravabor ostendere. Necessitatem consequentiæ vocant, ut crasse dicam: Si Deus aliquid vult, necesse est ut ipsum fiat, sed non est necesse, ut id sit, quod fit. Solus deus enim necessario est: omnia alia possunt non esse, si Deus velit. Ita actionem Dei necessariam dicunt, si volet, sed factum ipsum non esse necessarium. Quid autem istis ludibriis verborum efficiunt? Id scilicet, facta res non est necessaria, id est, non habet essentiam necessariam, hoc est aliud nihil dicere quàm, res facta non est Deus ipse. Nihilominus manet illud, ut omnis res necessario fiat, si actio Dei necessaria vel consequentiæ necessitas est, quantumlibet jam facta non sit necessario, id est, non sit Deus, vel non habeat essentiam necessariam. Si enim ego fio necessario, parum me mouet, quod esse meum, vel fieri sit mutabile, nihilominus ego ille contingens & mutabilis, qui non sum Deus necessarius, fio. Quare illorum ludibrium, necessitate consequentiæ, sed non necessitate consequentis omnia fieri, nihil aliud habet, quàm hoc; Omnia quidem necessario fiunt, sed sic facta, non sunt ipsemet Deus. Quid vero opus erat hoc nobis dicere, quasi metuendum fuerit, ut factas res assereremus Deum

esse,

ſe, vel divinam & neceſſariam naturam habere? ſ Ideo ſtat & permanet invicta ſententia: Omnia neceſſitate fieri. Nec eſt hic ulla obſcuritas aut ambiguitas. In Eſaia dicit: Conſilium meum ſtabit, & voluntas mea fiet. Quis enim puer non intelligit, quid velint hæc vocabula, Conſilium, voluntas, fiet, ſtabit?

Sed cur nobis Chriſtianis illa ſunt abſtruſa, ut irreligioſum & curioſum ac vanum ſit, illa tractare & noſſe, cum talia gentiles poëtæ & ipſum vulgus, in communiſſimo terat in ore? Quoties unus Virgilius fatum memorat? Certa ſtent omnia lege. Item, ſtat ſua cuique dies. Item, ſi te fata vocant. Item, Si qua fata aſpera rumpas. Nihil ille poëta aliud facit, quàm ut in Troja vaſtata, & Romano imperio ſuſcitando, fatum plus valere, quam omnium hominum ſtudia, ſignificet, atque adeo neceſſitatem & rebus & hominibus imponere. Denique Deos ſuos immortales fato ſubjicit, cui neceſſario cedant & ipſe Juppiter & Juno. Inde finxerunt Parcas illas tres, immutabiles, implacabiles, irrevocabiles. Senſerunt illi ſapientes viri, quos res ipſa cum experientia probat, nulli hominum unquàm ſua conſilia proceſſiſſe, ſed omnibus aliò, quàm cogitarunt, rem cecidiſſe. Si Pergama potuiſſent dextera defendi, etiam hac defenſa fuiſſent, ait Hector Virgilii. Inde vulgatiſſimum verbum in omnium ore; Quod Deus vult, fiat. Item, Si volet Deus, faciemus. Item, Sic voluit Deus. Sic placitum ſuperis, Sic voluiſtis, ait Virgilius. Ut videamus, in vulgo non minus relictam eſſe ſcientiam prædeſtinationis & præſcientiæ Dei,

 quàm

quàm ipſam notitiam divinitatis. Et ii qui ſapientes voluerunt videri, ſuis diſputationibus eò abierunt, donec obſcurato corde, ſtulti fierent, Rom. 1. & negarent vel diſſimularent ea, quæ poëtæ & vulgus, atq; ipſorummet conſcientia pro uſitatiſſimis, certiſſimis, & veriſſimis habent.

Ultra dico, non modo quàm iſta ſint vera, de quo infra latiùs ex ſcripturis dicetur, verum etiam quàm religioſum, pium & neceſſarium ſit ea noſſe. His enim ignoratis, neq; fides, neq; ullus Dei cultus conſiſtere poteſt. Nam hoc eſſet vere Deum ignorare, cum qua ignorantia ſalus ſtare nequit, ut notum eſt. Si enim dubitas, aut contemnis noſſe, quod Deus omnia, non contingenter, (p) ſed neceſſario & immutabiliter præſciat & velit, quomodo poteris eius promiſſionibus credere, certo fidere ac niti?

Annotatio.

(p) Sed neceſſariò & immutabiliter præſciat & velit.] *Iterum conjungit B. Vir præſcientiam cum voluntate, ut denuò appareat, eum intelligere ejusmodi præſcientiam, quæ ad voluntatem pertineat, vel cum ea ſaltem conjuncta ſit. Magis hoc confirmatur ex eo, quod mox, cùm idem dicit, voluntatem & factum tantùm nominat: nim. quia præſcientia ad voluntatem pertinet.* Neq; ſolum, *inquit*, certos oportet nos eſſe, Deum neceſſariò & immutabiliter velle & facturum, ſed etiam gloriari in hoc ipſo &c. *Quod autem dicit*, Deum neceſſariò & immutabiliter præſcire & velle, *hoc vult, quod nihil eorum, quæ*

præ-

æſcit & vult, impediri queat, ſed neceſſariò & immu-biliter ſuum effectum aut eventum conſequatur. Ita clarat hoc ipſe B. Vir ſeq. pag. Chriſtianorum, *in-iens,* hæc una & ſumma conſolatio eſt in omni-is adverſitatibus, noſſe, quod Deus non menti-r, ſed immutabiliter omnia facit, & voluntati us neq; reſiſti, neq; eam mutari aut impediri ſſe. *Sed & cum natura Dei pugnat, Deum non præſci-& gubernare, quæ certò futura ſunt: nec Deus eſſet, niſi a faceret. Pertinent namq; ad Deum, & ad nullum um.*]

Cum enim promittit, certum oportet te eſſe, od ſciat, poſſit & velit præſtare, quod pro-ittit. Alioqui eum non veracem, nec fidelem timabis, quæ eſt incredulitas & ſumma impietas negatio Dei altiſſimi. At quo modo certus & urus eris, niſi ſcieris, illum certo & infallibiliter immutabiliter, ac neceſſario ſcire & velle, & cturum eſſe, quod promittit? Neq; ſolum certos ortet nos eſſe, Deum neceſſario & immutabili-velle & facturum, ſed etiam gloriari in hoc ipſo, Paulus Rom. 3. Eſto autem Deus verax, omnis mo mendax. Et iterum: Non quod exciderit rbum Dei. Et alibi: Fundamentum Dei firmum t, habens ſignaculum hoc: Novit dominus qui it ejus. Et Tit. 1. Quam promiſit Deus non endax, ante tempora ſecularia. Et Hebr. 11. O-rtet accedentem credere, quod Deus ſit, & in ſe rantibus remunerator ſit.

Itaq; fides Chriſtiana prorſus extinguitur, pro-ſſiones Dei & univerſum Evangelion penitus ruit, ſi docemur & credimus, non eſſe nobis

ſciendam præſcientiam Dei neceſſariam, neceſſitatemq; faciendorum. Chriſtianorum enim hæc una & ſumma conſolatio eſt in omnibus adverſitatibus, noſſe, quod Deus non mentitur, ſed immutabiliter omnia facit, & voluntati eius neq; reſiſti, neq; eam mutari aut impediri poſſe. Tu nunc vide, mi Eraſme, quorſum nos tua illa abſtinentiſſima, pacis amiciſſima theologia ducat? Tu avocas & vetas nos eò niti, ut præſcientiam Dei & neceſſitatem in rebus & hominibus diſcamus, ſed conſulis talia relinquere, vitare & contemnere. Qua opera tua inconſulta ſimul nos doces, ut ignorantiam Dei, quæ ſua ſponte venit & agnata quoq; eſt, quæramus, fidem contemnamus, promiſſiones Dei deſeramus, omnia ſolatia ſpiritus, & certitudines conſcientiæ nihili faciamus, qualia vix Epicurus ipſe præſcriberet. Deinde hoc contentus, irreligioſum, curioſum, vanumq́; vocas, qui talibus ſtuduerit cognoſcendis: religioſum vero, pium ac ſobrium, qui contempſerit. Quid his verbis igitur aliud ſtruis, quàm Chriſtianos eſſe curioſos, vanos & irreligioſos? Chriſtianiſmum eſſe rem prorſus nullius momenti, vanam & ſtultam ac planè impiam. Ita fit iterum, ut dum nos maxime deterrere vis à temeritate, more ſtultorum in contrarium raptus, nihil doceas, niſi ſummas temeritates, impietates, perditiones. Sentis ne in hac parte libellum tuum eſſe adeo impium, blaſphemum, ac ſacrilegum, ut nullum habeat uſpiam ſimilem?

Non de animo tuo dico, ut ſupra dixi. Neque enim ſic perditũ te exiſtimo quod hæc velis docere, aut fieri ex animo. Sed ut oſtenderem tibi, quanta

porte-

rtenta cogatur imprudenter effutire,qui malam
ıſſam ſuſceperit agendam. Deinde quid ſit in di-
ıas res & literas impingere,dum aliorum obſe-
io,perſonã ſumimus, & invita cõſcientia alienæ
næ ſervimus. Non eſt ludus neq; jocus,ſacras li-
ras & pietatem docere: facillime enim hinc con-
git lapſus ille,de quo Jacobus dicit: Qui offendit
ıno,fit omnium reus. Ita fit enim,ut cum modi-
m videmur velle nugari, nec ſatis reverenter
ras literas habemus,mox impietatibus involua-
ır,blaſphemiisq; immergamur,ſicut hic tibi cõ-
git,Eraſme.Dominus ignoſcat tibi,& miſereatur
i.Quod vero Sophiſtæ in his rebus tot quæſtionũ
amina pepererunt, & multa alia inutilia miſcue-
nt, qualia multa recenſes, ſcimus & confitemur
cum,acriusq; inſectati ſumus & magis,quàm tu.
d tu imprudenter & temere facis,qui puritatem
cratum rerum miſces, cõfundis & aſſimilas cum
ophanis & ſtultis quæſtionibus impiorum. Con-
urcarunt illi aurũ,& mutaverunt colorẽ bonum,
Hieremias ait, ſed non ſimul aurum cum ſterco-
comparandum, & abjiciendum eſt: ut tu facis.
indicandum aurum ab illis, & ſecernenda pura
riptura ab illorum fecibus & ſordibus: id quod
ei ſemper fuit ſtudii, ut alio loco haberentur di-
næ literæ, alio illorum nugæ. Nec nos movere
bet,quod nihil iſtis quæſtionibus profectum ſit,
ſi quod magno concordiæ diſpendio minus ama-
us,dum plus ſatis volumus ſapere.Nobis non eſt
ıæſtio, quid Sophiſtæ quæſtionarii profecerint,
d quomodo nos boni & Chriſtiani ſiamus: nec
bes doctrinæ Chriſtianæ imputare, quod impii
male

male agunt. Ea enim nihil ſunt ad propoſitum, & poteras alio loco dicere & papyro parcere.

Tertio capite, pergis nos modeſtos & quietos illos Epicuros reddere, alio genere conſilii, nec ſanioris, quam ſunt prædicta duo. Videlicet, quod quædam ejus generis ſunt, ut etiamſi vera eſſent & ſciri poſſent, nō tamen expediret ea proſtituere promiſcuis auribus. Et hic iterum confundis & miſces omnia, more tuo, ut prophanis æques ſacra, nullo prorſus diſcrimine; Iterum lapſus in ſcripturæ & Dei contemptum & injuriam. Dixi ſuperius, Ea quæ ſacris literis aut traduntur aut probantur, eſſe non modo aperta, ſed & ſalutaria, ideo tuto invulgari, diſci & ſciri poſſe, imò debere, ut falſum ſit, quod dicis, non eſſe proſtituenda promiſcuis auribus, ſi de iis quæ in ſcriptura ſunt, dicis. Nam de aliis ſi dixeris, nihil ad nos, nec in loco dixeris, ſed verbis chartas & tempora perdis. Deinde noſti, mihi cum Sophiſtis nulla in re convenire, ut merito mihi parceres, nec eorum abuſus mihi objiceres. Contra me enim in libro iſto tibi dicendum erat. Scio quid peccent Sophiſtæ, nec te magiſtro opus habeo, & ſatis ſunt à me reprehenſi. Hoc ſemel dictum velim ac repetitum, quoties me Sophiſtis miſces, & cauſſam meam illorum inſania gravas. inique enim facis, quod optime noſti.

Iam videamus rationes conſilii tui. Deum eſſe ſecundum naturam in antro ſcarabei vel etiam cloaca (quod tu vereris dicere, & arguis ſophiſtas ita garrire) nō minus quàm in cœlo, etiamſi verum eſſet, putas tamen irrationabiliter diſputari apud multitudinem. Primum, garriant qui garriunt: nos

non

n de facto hominum hic disputamus, sed de jure lege; non ut viuamus, sed vivere debeamus. uis nostrum ubique recte vivit & agit? At ideo s & doctrina non damnatur, sed nos potius mnat. Sed tu ista peregrina longe petis, & uni-que corradis multa, quod te male habet unus ille cus, de præscientia Dei, quem cum nulla ratione tes vincere, multiloquio inani lectorem interim tigare conaris. Sed eant illa, ad rem redeamus. uorsum igitur hoc tendit, ut quædam non vulnda censeas? An caussam lib. arbit. inter ea nueras? Tum redibit contra te totum, quod supra xi de necessitate discendi lib. arb. Deinde cur tu se te non sequeris, & omittis diatriben tuam? bene facis lib. arb. tractando, cur vituperas? si alum est, cur facis? Si vero non inter ea nume-s, iterum caussæ statum interim fugis, & non in co verbosus orator aliena tractas.

Nec tamen recte hoc exemplum tractas, & inutiliter disputari coram multitudine damnas illud, eum esse in antro vel cloaca. Nimis enim humana cogitas de Deo. Fateor quidem, esse uosdam leues concionatores, qui nulla religione ut pietate, sed vel cupiditate gloriæ, aut studio ouitatis alicuius, aut impatientia silentii leuissine garriunt ac nugantur. At ii nō placent neq; Deo eq; hominibus, etiam si Deum asserant esse in cœlo elorum. Verum vbi graves & pii concionatores nt, qui modestis, puris & sanis verbis docent, illi ne periculo, imò magno fructu tale coram multiadine dicunt. Nonne oportet nos omnes docere, lium Dei fuisse in utero virginis, & natum ex

ven-

ventre? At quantum distat venter humanus ab alio quovis immundo loco? Et quis non fœde ac turpiter posset illum definire? At illos merito damnamus, cum abundent verba pura, quibus eam necessitatem etiam cum decore & gratia dicimus. Item Christi ipsius corpus fuit humanum, sicut nostrum. Quo quid fœdius? Num ideo non dicemus Deum habitasse corporaliter in eo, quod Paulus dixit? Quid fœdius morte? Quid horribilius inferno? At propheta Deum esse secum in morte, & inferno sibi adesse gloriatur.

Igitur pius animus non exhorret audire Deum esse in morte, vel in inferno, quorum utrunque horribilius ac fœdius est antro vel cloaca. imò cum scriptura testetur, Deum esse ubique, & replere omnia, non solum dicit eum esse in locis illis, verum necessario discet & noscet, eum ibi esse, nisi forte si qua per tyrannum captus in carcerem aut in cloacam projiceret, quod multis sanctis contigit, non mihi licebit Deum ibi invocare, vel credere mihi adesse, donec venero in templum aliquod ornatum. Si ita nugandum de Deo nos docueris, & locis essentiæ ejus offenderis, nec in cœlo eum nobis residere tandem permittes. neq; enim cœli cœlorum eum capiunt, neque digni sunt. Verum, ut dixi, more tuo sic odiose pungis, ut caussam nostram graves & exosam reddas, quod videres eam tibi insuperabilem & invictam. Alterum exemplum, tres esse Deos, fateor esse offendiculo, si doceatur: nec est verum, nec scriptura docet, sed sophistæ sic loquuntur, & novam dialecticam finxerunt. verum hæc quid ad nos?

Reliquum de confeſſione & ſatisfactione, mi-
m eſt, quàm felici prudentia cauſſeris: & ubiq;,
ut ſoles, ſuper ariſtas graderis, ne videare nec
ſtra ſimpliciter damnare, nec pontificum tyran-
dem offendere: id quod tibi minime tutum eſt.
aque ſepoſitis interim Deo & conſcientia (Quid
im ad Eraſmum, quid ille in his rebus velit, &
id huic expediat?) in laruam externam ruis &
lgus accuſas, quod prædicatione liberæ confeſ-
nis & ſatisfactionis pro ſua malitia abutitur in
ertatem carnis. Neceſſitate vero confitendi, ut
is, utcunq; cohibetur. O præclara & egregia ra-
. Hoccine eſt theologiam docere? Animas ligare
ibus, &, ut Ezechiel dicit, mortificare, quæ ligatæ
n ſunt à Deo? Scilicet hac ratione nobis ſuſcitas
iverſam tyrannidem pontificiarum legum, tan-
àm utilem & ſalutarem, quia & illis quoq; cohi-
tur vulgi malitia. ſed nolo invehi, quemadmodũ
eretur hic locus, verum breviter dicam. Bonus
eologus ſic docet: Vulgus coërcendum eſt exter-
vi gladii, ubi male egerit, ſicut Paulus docet ad
manos decimo tertio. Non autem conſcientiæ
rum falſis legibus irretiendæ ſunt, ut peccatis
vexentur, ubi peccata non eſſe Deus voluit. So-
s enim Dei præcepto conſcientiæ ligantur, ut
edia illa tyrannis pontificum, quæ falſo terret &
cidit animas intus, & foris fruſtra fatigat corpus,
nedio prorſus tollatur. Quia etſi foris cogit ad
nfeſſionem aliaq; onera, tamen per hæc animus
n cohibetur, ſed magis exaſperatur ad odium
ei & hominum, & fruſtra in externis excarnifi-
t corpus, facitq; meros hypocritas, ita ut legum
ejuſ-

ejuſmodi tyranni aliud non ſint, quàm lupi rapaces, fures & latrones animarum. Et hoc tu bonus animarum conſul, nobis commendas rurſus, hoc eſt, author es crudeliſſimorum animicidarum, ut mundum hypocritis, Deum blaſphemantibus & contemnentibus in corde repleant, ut foris in modico coërceantur, quaſi alius modus coërcendi non ſit, qui nullos hypocritas facit, & ſine conſcientiarum perditione fit, ut dixi.

Hic allegas ſimilitudines, quibus vis abundare, & aptiſſime uti videri: Eſſe ſcilicet morbos, qui minore malo tolerentur, quã tollantur, ut lepra &c. Item addis exemplum Pauli, qui diſcreverit inter ea quæ licent, & quæ expediunt. Licet (inquis) verum dicere, verum non expedit apud quoſuis, nec quolibet tempore; nec quovis modo. (q.) Quam copioſus orator, nihil tamen intelligens quid loquaris.

Annotatio.

Quam copioſus orator &c.] *Quæ ab his verbis ſequuntur plura & prolixa, digna ſunt, quæ diligentiùs expendantur ab iis, qui hodieq; pacem irreligioſam ob pacem temporalem obtinendam moliuntur in Eccleſia, & Eraſmum animi affectu & ſtudio imitantur. ô pacem præpoſteram, & Luthero noſtro meritò exoſam!*]

In ſumma, ſic agis cauſſam hanc, quaſi res tibi mecum eſſet de periculo pecuniæ reparabilis, aut alterius cujuſpiã rei leviſſimæ, cujus diſpendio tanquã longè vilioris, quàm ſit externa illa pax, nõ debeat ullus adeo moveri, quin cedat, faciat, patiatur

pro

loco, ne ſic tumulruari neceſſe ſit mundum.
ıe igitur ſignificas,pacem illam & tranquillita-
carnis tibi longe præſtantiorem videri, quàm
m, quàm conſcientiam, quàm ſalutem, quàm
oum Dei, quàm gloriam Chriſti, quàm Deum
m. Ideo dico tibi, atque hoc ſenſibus imis
nas, oro: mihi rem ſeriam & neceſſariam æ-
amque in hac cauſſa peti, talem ac tantam, ut
aſſertam & defenſam oporteat per mortem
que, etiamſi totus mundus non ſolum confli-
ı & tumultuari debeat, verum etiam in unum
os ruere & in nihilum redigi. Hæc ſi tu non
s, vel non afficeris, tuam rem age, & ſine illos
re & affici, quibus Deus dedit.
ue enim ego, Dei gratia, tam ſtultus & inſa-
ſum, qui ob pecuniam, quam nec habeo nec
io, aut ob gloriam, quam ſi vellem, non poſſem
ıundo ſic mihi offenſo, obtinere, aut ob vitam
oris, quæ nullo momento mihi certa eſſe pot-
tanto animo, tanta conſtantia, quam tu pervi-
am vocas, per tot pericula vitæ, per tot odia,
tot inſidias, breviter, per furias hominum &
ıonum, hanc cauſſam tam diu agere & ſuſti-
e vellem. An tibi ſoli putas eſſe cor, quod
tumultibus commovetur? nec nos ſaxei ſu-
, aut ex Marpeſiis cautibus nati. Sed quan-
liter fieri non poteſt, prælegimus temporali
ultu collidi hilares in gratia Dei, ob verbum
, invicto & incorruptibili animo aſſerendum,
m æterno tumultu ſub ira Dei, cruciatu into-
bili conteri. Chriſtus faxit, ut animus tuus
non ſit, ſicut opto & ſpero, certe verba tua ſic

ſonant, quaſi cum Epicuro fabulas eſſe putes verbum Dei & futuram vitam, dum magiſterio tuo nobis author eſſe vis, ut gratia pontificum & principum vel pacis huius, certiſſimum verbum Dei pro loco intermittamus, & cedamus, quo intermiſſo Deum, fidem, ſalutem & omnia Chriſtiana intermittimus. quanto rectius Chriſtus nos monet, ut potius totum mundum contemnamus?

Tu dicis vero talia, qui non legis, vel non obſervas, hanc eſſe fortunam conſtantiſſimam verbi Dei, ut ob ipſum mundus tumultuetur: idque palàm aſſerit Chriſtus. Non veni, inquit, pacem mittere, ſed gladium. Et in Luca: Ignem veni mittere in terràm. Et Paulus 1. Corint. 6. In ſeditionibus &c. Et Propheta pſal. 2. idem copioſe teſtatur, aſſerens tumultuari gentes, fremere populos, inſurgere reges, conſpirare principes adverſus Dominum & adverſus Chriſtum eius; quaſi dicat, multitudo, altitudo, opes, potentia, ſapientia, juſtitia, & quicquid eſt ſublime in mundo, ſeſe opponit verbo Dei. Vide in actis Apoſtolorum, quid accidat in mundo ob unius Pauli (ut alios Apoſtolos taceam) verbum? quàm unus ille & gentes & Judæos commovet, ſeu ut ibidem ipſimet hoſtes dicunt, totum orbem conturbat. Sub Elia turbatur regnum Iſraël, ut Rex Ahab queritur. Quantus tumultus fuit ſub aliis prophetis? dum omnes occiduntur vel lapidantur, dum Iſraël ducitur captivus in Aſſyrios, item dum Juda in Babylonem. Hæccine pax fuit? mundus & Deus eius verbum Dei veri ferre non poteſt, nec vult. Deus verus tacere, nec vult, nec poteſt. quid jam illis duo-

obus diis bellantibus, nisi tumultus fieret in to- mundo?
Hos igitur tumultus velle sedare, aliud nihil est, iam velle verbum Dei tollere & prohibere. rmo enim Dei venit mutaturus & innovaturus bem, quoties venit. At etiam gentiles scripto- s testantur mutationes rerum sine motu & tu- ultu, imò sine sanguine fieri non posse. Chri- anorum jam est, hæc præsenti animo expectare ferre, sicut Christus dicit: cum audieritis præ , & rumores præliorum, nolite terreri, oportet imum hæc fieri, sed nondum statim finis. Er o, nisi istos tumultus viderem, verbum Dei in undo non esse dicerem. Nunc cum videam, udeo ex animo, & contemno, certissimus quod pæ regnum cum suis adhærentibus ruiturum sit, m hoc invasit potissimum sermo Dei, qui nunc rrit. Video sanè te, mi Erasme, in multis libris eri de istis tumultibus, de amissa pace & concor- a. Deinde multa conaris, ut medearis, bono (ut uidem credo) animo, sed ridet medicas tuas ista dagra manus. Hic enim verè, quod dicis, con- fluvium navigas, imò stipula incendium restin- is. Desine queri, desine mederi, tumultus ille vinitus & ortus est & geritur, non desiturus, do- c ut lutum platearum reddat omnes adversarios rbi. Quanquam dolendum est, ut opus sit, te ntum Theologum ista moneri, quasi discipu- m, qui aliorum magister esse debueras.
Huc igitur tua pertinet gnome satis pulchra, orbos quosdam minore malo tolerari, quam tol- qua tu non uteris apposite. morbos tolerabiles
 mino-

minore malo dicito tumultus istos, motus, turbationes, seditiones, sectas, discordias, bella, & si qua talia sunt, quibus propter verbum Dei totus concutitur & colliditur orbis. hęc, inquam, minore malo, cum sint temporalia, tolerantur, quàm veteres & mali mores, quibus necesse est omnes animas perire, nisi verbo Dei mutarentur: quo sublato, æterna bona, Deus, Christus, Spiritus tollerentur. Quanto vero præstat, mundum amittere, quam Deum creatorem mundi, qui innumerabiles mundos creare denuo potest? & infinitis mundis melior est? Quæ enim comparatio temporalium ad æterna? hæç igitur lepra potius est ferenda temporalium malorum, quàm ut trucidatis omnibus animabus æternaliterque damnatis, mundus ab his tumultibus, illarum sanguine & perditione, pacaretur & curaretur, cum una anima totius mundi precio redimi nequeat. Bellas habes & egregias similitudines & gnomas, sed cum in rebus sacris agis, pueriliter, imò perversè applicas; humi enim reptas, & nihil super humanum captum cogitas. Non enim puerilia, neque civilia vel humana sunt, quæ Deus operatur, sed divina, quæ captum humanum excedunt. Velut hos tumultus & sectas non vides divino consilio & opere per mundum grassari, & metuis, ne cœlum ruat. Ego vero, Deo gratia, benè video, quia alios majores in futuro seculo video, quorum comparatione, isti velut tenuis auræ sibilus esse videntur, aut lenis aquæ susurrus.

At dogma de confessionis & satisfactionis libertate, vel negas vel nescis esse verbum Dei. Hæc

alia

a quæstio est. Nos tamen scimus & certi su-
is, esse verbum Dei, quo libertas Christiana as-
itur, ne traditionibus humanis & legibus sina-
is nos illaqueari in servitutem. Quod alias
unde docuimus, & si voles experiri, parati sumus
tibi dicere vel conserere manus. Extant no-
i libelli super his rebus non pauci. At simul
charitate juxta tolerandæ & servandæ leges
ntificum, si sic fortè sine tumultu constare pos-
& æterna salus per verbum Dei & pax mundi.
xi supra, fieri id non posse. Princeps mundi Pa-
m & Pontifices suos non sinit eorum leges libe-
servari, sed conscientias captare & ligare in ani-
o habet. Hoc Deus verus ferre non potest.
implacabili discordia verbum Dei & traditio-
s hominum pugnant: non aliter atque Deus ipse
Satan sibi invicem adversantur, & alter alterius
era dissolvit, & dogmata subruit, tanquam si duo
ges alter alterius regnum populetur. Qui non
t mecum, ait Christus, contra me est. Quod
ro metus sit, multos, qui ad flagitia proni sunt,
usuros ea libertate: hoc referetur ad tumultus
os, tanquam pars lepræ istius temporalis tole-
ndæ & mali ferendi. Nec tanti habendi sunt,
: propter ipsorum abusum cohibendum verbum
ei tollatur, si non omnes servari possunt, aliqui
men servantur, propter quos verbum Dei venit:
i amant eò ferventius & consentiunt sanctius.
Quid enim malorum & antea non fecerunt impii
omines, cum nullum verbum esset? imò quid
oni fecerunt? an non semper mundus bello,
raude, violentia, discordia & omnibus sceleribus

inundavit ? ita ut Micheas optimum inter eos ſpinæ comparet. quid putas reliquos vocaret ? Nunc vero venienti Evangelio imputari incipit, quod mundus malus ſit, cum verius Evangelio bono eluceſcat, quàm malus fuerit, dum ſine Evangelio in tenebris ſuis ageret. Sic illiterati literis tribuunt, quod illis florentibus eorum inſcitia innoteſcit. Hæc eſt gratia, quam rependimus verbo vitæ & ſalutis. Quantum verò putamus fuiſſe timorem apud Judæos, cum Evangelium abſolveret omnes à lege Moyſi ? quid hìc libertas tanta non videbatur permiſſura malis hominibus ? At propterea non eſt omiſſum Evangelium, ſed impii relicti, piis vero dictum, ne in occaſionem carnis concederent libertatem.

Nec iſta pars conſilii vel remedii tui valet, ubi dicis: licet verum dicere, ſed non expedit apud quoslibet, nec quovis tempore, nec quovis modo. Et ſatis ineptè Paulum adducis, ubi dicit: omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Non enim Paulus de doctrina aut docenda veritate ibi loquitur, ſicut tu eius verba confundis & trahis quolibet, quin veritatem ille vult ubique, quovis tempore, quovis modo dici, ita ut etiam gaudeat Chriſtum prædicari per occaſionem & invidiam, palàmque teſtetur ipſo verbo, quovis modo Chriſtus prædicetur, ſeſe gaudere. Paulus loquitur de facto & uſu doctrinæ, nempe de libertatis Chriſtianæ jactatoribus, qui ſua quærentes, ſcandali rationem & offenſionis infirmorum nullam habebant. Veritas & doctrina ſemper, palàm, conſtanter prædicanda, nunquam obliquanda, cælan-

e eſt : nullum eſt enim in ea ſcandalum. Eſt
m virga rectitudinis. Et quis tibi fecit pote-
em, aut jus dedit, doctrinæ Chriſtianæ locis,
ſonis, temporibus, cauſſis, alligandæ, cum Chri-
s eam velit liberrimam in orbe vulgari & re-
are? non eſt enim verbum Dei alligatum, ait
ulus: & Eraſmus verbum alligabit? nec dedit
bis Deus verbum, quod locorum, perſonarum,
nporum delectum habeat, cum dicat Chriſtus:
in univerſum mundum. non ait, ite aliquo, &
quo non, ſicut Eraſmus. Item, prædicate Evan-
lium omni creaturæ. non ait, apud aliquos, apud
quos non. Summa, tu nobis προσωποληψίας,
τοποληψίας καὶ τροποληψίας, καιροληψίας in verbo Dei
iniſtrando, præſcribis, cum una hæc ſit magna
rs gloriæ verbi, quod nulla eſt (ut Paulus ait)
οσωποληψία, & Deus perſonas non reſpicit. Vides
erum, quam temerè irruas in verbum Dei, quaſi
as cogitationes & cōſilia longiſſimè illi præferas.
Jam ſi à te petamus, ut diſcernas nobis tempo-
, perſonas & modos dicendi veri, quando defi-
ies? ante ſuum clauſo componet tempore finem
undus, quam tu unam regulam certam ſtatue-
s. ubi interim manet docendi officium? ubi ani-
iæ docendæ? & quomodo poſſes? qui nec perſo-
arum, nec temporum, nec modorum rationem
llam noris. Ac ſi maxime noris, hominum cor-
la tamen non noſti, niſi is ſit tibi modus, hoc tem-
us, hæc perſona, ut ſic doceamus verum, ne Papa
ndignetur, ne Cæſar iraſcatur, ne moveantur
Pontifices & Principes, tum ne tumultus & motus
iant in orbe, ne multi offendantur & pejores
iant. Hoc quale ſit conſilium, ſupra vidiſti: ſed

 libuit

libuit ita verbis inutilibus rhetoricari, ne nihil diceres. Quāto igitur ſatius nos miſeri homines, Deo hanc tribueremus gloriam, qui omnium corda novit, ut ipſe, dicendi veri modum, perſonas & tempora præſcriberet? Ipſe enim novit, quid, quando, quomodo cuique dicendum ſit. Nunc vero ſic præſcripſit, ut Evangelium ſuum omnibus neceſſarium, nullo loco, nullo tempore præſcriberetur, ſed apud omnes, omni tempore, omni loco prædicaretur. Et ſupra probavi ea, quæ in ſcripturis prodita ſunt, talia eſſe, quæ omnibus expoſita & invulganda neceſſariò, & ſalubria ſunt, ſicut & in tua Paracleſi, meliore tunc, quam nunc, conſilio, ipſe ſtatuiſti. Hi qui animas redemptas nolunt, ſicut Papa cum ſuis, illorum eſto, verbum Dei alligare, & homines vita & regno cœlorum prohibere, ne ipſi intrent, nec alios intrare ſinant, quorum ſurori tu, Eraſme, hoc conſilio tuo perniciosè inſervis.

Eadem prudentia eſt, qua deinde conſulis, non debere profiteri, ſi quid perperam in conciliis eſſet definitum, ne anſa contemnendi præberetur authoritatem patrum. Hoc ſcilicet Papa voluit à te dici, & audit libentius quam Evangelium, ingratiſſimus, ſi te cardinali pileo cum cenſibus non rurſus honorarit. Sed interim, Eraſme, quid facient animæ, iniquo illo ſtatuto ligatæ & occiſæ? nihil hoc ad te? verum tu perpetuo ſentis vel fingis te ſentire, humana ſtatuta poſſe citra periculum juxta purum verbum Dei ſervari. Quod ſi poſſent, facilè pedibus in tuam hanc ſententiam irem. Si itaque ignoras, iterum dico, humana ſtatuta non

poſ-

it ſervari cum verbo Dei, quia illa ligant con-
entias, hoc ſolvit eas, pugnantque ſibi mutuo
it aqua & ignis, niſi libere, id eſt, ut non ligan-
ſerventur; id quod Papa non vult, nec poteſt
le, niſi perditum & finitum regnum ſuum vo-
, quod conſtat nonniſi laqueis & vinculis con-
entiarum, quas Evangelium liberas aſſerit. Igi-
patrum authoritas ſusque deque facienda eſt,
tatuta perperam lata, qualia ſunt omnia præter
bum Dei definita, dirumpenda & projicienda
it. Chriſtus enim patrum authoritate potior
Summa, ſi de verbo Dei ſic ſentis, impiè ſentis;
e aliis, nihil ad nos verboſa diſputatio conſilii
. Nos de verbo Dei diſputamus.
Ultima parte præfationis, ſerio nos deterrens
iſto genere doctrinæ, arbitraris penè victoriam
i partam. quid (inquis) inutilius, quam hoc pa-
loxon evulgari mundo? Quicquid fit â nobis,
n libero arbitrio, ſed mera neceſſitate fieri? &
id Auguſtini, Deum operari bona & mala in no-
, ſua bona opera remunerare in nobis, & ſua
la opera punire in nobis? Dives hic es in red-
nda vel potius expoſtulanda ratione. Quan-
n (inquis) feneſtram vulgo hæc vox prodita
rtalibus aperiret ad impietatem? quis malus
rriget vitam ſuam? quis credet ſe amari à Deo?
is pugnabit cum carne ſua? Miror, quod in
ta vehementia & contentione non etiam cauſ-
memineris, & dixeris: ubi tum manebit libe-
m arbitrium? mi Eraſme, iterum & ego dico, ſi
c paradoxa ducis hominum eſſe inventa, quid
ntendis? quid æſtuas? contra quem dicis? an eſt

ullus in orbe hodie, qui vehementius hominum dogmata sit insectatus, quam Lutherus? igitur nihil ad nos ista monitio. Si autem Dei verba esse credis ea paradoxa, ubi est frons tua? ubi pudor? ubi, non dico jam, modestia illa Erasmi, sed timor & reverentia Deo vero debita? qui dicis, nihil inutilius dici posse hoc verbo Dei?] scilicet, Creator tuus à te creatura sua discet, quid utile & inutile sit prædicatu, ac stultus ille vel imprudens Deus hactenus nescierit, quid doceri oporteat, donec tu magister eius modum illi præscriberes sapiendi & mandandi, quasi ipse ignorasset, nisi tu docuisses, sequi ad hoc paradoxon, quæ tu infers. Si igitur Deus talia noluit palam dici & invulgari, nec spectari, quid sequeretur, tu quis es, qui vetes? Paulus Apostolus in Epistola ad Rom. non in angulum, sed in publicum coram toto mundo, liberrimo ore, eadem, etiam durioribus verbis, palam disserit, dicens: quos vult, indurat. Quid durius (sed carni) illo Christi verbo, multi vocati, pauci electi? & iterum; Ego scio, quos elegerim. scilicet hæc omnia talia sunt, te authore, ut nihil possit inutilius dici, quod videlicet hinc ad desperationem & odium & blasphemiam prolabantur homines impii.

Hic, ut video, Scripturæ veritatem & utilitatem persanandam & iudicandam esse censes, secundum sensum hominum, eorumque non nisi impiissimorum, ut quod illis placuerit vel tolerabile fuerit visum, id demum verum, id divinum, id salutare sit, Quod contra, id mox inutile, falsum & perniciosum. Quid hoc consilio quæris, nisi ut verba

Dei pendeant, ſtent, cadantque arbitrio & au-
ritate hominum? Cum contra ſcriptura dicat,
itrio Dei & authoritate, ſtare, cadere omnia:
ique à facie domini ſilere omnem terram. Sic
ui deberet, qui Deum vivum imaginaretur ni-
eſſe, niſi levem & imprudentem aliquem rabu-
in aliquo ſuggeſto declamantem, cuius verba
eat, ſi velis, quorſum libuerit, interpretari, acce-
re, refutare, ſecundum quod videret, impios ho-
nes illis moveri vel affici. Planè hic prodis,
Eraſme, quam ex animo ſuperius venerandam
inorum judiciorum Majeſtatem ſuaſeris. Ubi
n de ſcripturæ dogmatibus ageretur, & nihil o-
s eſſet, abſtruſa & occulta revereri, eo quod nul-
ſint talia, ſatis religioſis verbis nobis Coricios
ecus interminabas, ne irrumperemus curioſe, ut
etu penè ab univerſa ſcriptura legenda abſterre-
, ad quam legendam ſic urgent & ſuadent Chri-
s & Apoſtoli, atque tu ipſe alibi. Hic vero ubi
n ad ſcripturæ dogmata nec ad coricium ſpe-
m ſolum, ſed revera ad reverenda majeſtatis di-
næ ſecreta perventum eſt, nempe cur ſic opere-
r, ut dictum eſt, ibi ruptis repagulis, irruis, tan-
m non blaſphemans. quid non indignationis
tendis erga Deum, quod talis judicij ſui conſilium
rationem non licet videre? Cur hic non etiam
bſcuritates & ambiguitates prætexis? Cur non
o inquirendis illis contines ipſe & abſterres alios,
uæ Deus occulta nobis eſſe voluit, & ſcripturis
on prodidit? Hic oportuit os digito compeſcere,
vereri quod lateret, adorare ſecreta Majeſtatis
nſilia, & cum Paulo clamare, O homo, tu quis es,
ui contendas cum Deo? Quis

Quis, inquis, ſtudebit corrigere vitam ſuam? Reſpondeo, nullus hominum, neque etiam ullus poterit, nam correctores tuos ſine ſpiritu Deus nihil moratur, cum ſint hypocritæ. Corrigentur autem electi & pii per ſpiritum ſanctum, cæteri incorrecti peribunt. Neque enim Auguſtinus dicit nullorum aut omnium opera bona coronari, ſed aliquorum, ideo non erunt nulli, qui corrigant vitam ſuam. Quis credet (inquis) à Deo ſe amari? Reſpondeo, Nullus hominum credet, neque poterit: electi vero credent, cæteri non credentes peribunt, indignantes & blaſphemantes, ſicut tu hic facis. Non igitur nulli erunt, qui credent. Quod vero his dogmatibus feneſtra aperitur ad impietatem, eſto, illi pertineant ad lepram ſuperius dictam, tolerandi mali. Nihilominus ſimul eisdem aperitur porta ad juſtitiam, & introitus ad cœlum, & via ad Deum, pro piis & electis. Quod ſi tuo conſilio iſtis dogmatibus abſtinuerimus, & hominibus verbum hoc Dei abſconderimus, ut unuſquiſque falſa perſuaſione ſalutis illuſus, Deum non diſceret timere & humiliari, ut per timorem tandem ad gratiam & amorem veniret, tum pulchre clauſerimus feneſtram tuam, verum loco eius aperiremus nobis & omnibus valvas, imò hiatus & voragines, non modo ad impietatem, ſed ad inferni profunda. Sic ipſi nec intraremus in cœlum, dum alios intrantes prohiberemus.

Quæ igitur utilitas aut neceſſitas talia invulgandi, cum tot mala videantur inde provenire? Reſpondeo, ſatis erat quidem dicere, Deus voluit

ea

vulgari, voluntatis vero divinæ rationem quæ-
ndam non esse, sed simpliciter adorandam, da-
gloria Deo, quod cum sit justus &|sapiens solus,
lli faciat injuriam, nec stulte aut temere quippiá
ere possit, licet nobis secus appareat. hac respon-
ne pii sunt contenti. Tamen ut ex abundan-
supererogemus. Duæ res exigunt talia præ-
cari. Prima est humiliatio nostræ superbiæ, &
gnitio gratiæ Dei; altera, ipsa fides Christiana.
imum, Deus certo promisit humiliatis, id est, de-
oratis & desperatis, gratiam suam. Humiliari
ro penitus non potest homo, donec sciat prorsus
tra suas vires, consilia, studia, voluntatem, opera,
nnino ex alterius arbitrio, consilio, voluntate,
ere suam pendere salutem, nempe Dei solius.
quidem quamdiu persuasus fuerit, sese vel tan-
lum posse pro salute sua, manet in fiducia sui,
c de se penitus desperat, ideo non humiliatur
ram Deo, sed locum, tempus, opus aliquod sibi
esumit, vel sperat vel optat saltem, quo tandem
rveniat ad salutem. Qui verò nihil dubitat,
um in voluntate Dei pendere, is prorsus de se
sperat, nihil eligit, sed expectat operantem
eum, is proximus est gratiæ, ut salvus fiat. Ita-
e propter electos ista vulgantur, ut isto modo
miliati &|in nihilum redacti, salvi fiant. Cæ-
i resistunt humiliationi huic, imò damnant do-
ri hanc desperationem sui, aliquid vel modicu-
n sibi relinqui volunt, quod possint. Hi oc-
te manent superbi, & gratiæ Dei adversarii.
ec est, inquam, una ratio, ut pii promissionem
tiæ humiliati cognoscant, invocent & acci-
nt. Alte-

Altera est, quia fides est rerum non apparentium. Ut ergo fidei lo us sit, opus est, ut omnia quæ creduntur, abscondantur. Non autem remotius absconduntur, quàm sub contrario objecto, sensu, experientia. Sic Deus dum vivificat, facit illud occidendo : dum justificat, facit illud reos faciendo : dum in cœlum vehit, facit id ad infernum ducendo, ut dicit scriptura ; Dominus mortificat & vivificat, deducit ad infernos & reducit. 1. Regum 2. De quibus nunc non est locus prolixius dicendi. Qui nostra legerunt, habent hęc sibi vulgatissima Sic æternā suam clemētiam & misericordiam abscōdit sub æt rna ira, justitiā sub ,, iniquitate. (r) Hic est fidei summus gradus, cre- ,, dere illum esse clementem, qui tam paucos sal- ,, vat, tam multos damnat, credere justum, qui sua voluntate nos necessariò damnabiles facit, ut videatur, referente Erasmo, delectari cruciatibus miserorum, & odio potius quam amore dignus. Si igitur possem ulla ratione comprehendere, quomodo is Deus sit misericors & justus, qui tantam iram & iniquitatem ostendit, non esset opus fide.

Annotatio.

(r) Hic est fidei summus gradus, cre- ,, dere illum esse clementem, qui tam paucos sal- ,, vat, tam multos damnat, credere justum, qui sua voluntate nos necessariò damnabiles facit, ut videatur, referente Erasmo, delectari cruciatibus miserorum, & odio potius quam amore dignus. Si igitur possem ulla ratione comprehendere, quo-

nodos Deus sit misericors & justus, qui tantam ram & iniquitatem ostendit, non esset opus fide.] *ntegra hæc verba appono, ex quibus evincere conantur, uod B. Lutherus reprobos tum ad exitium, tum ad peccaa, incredulitatem & impœnitentiam, quibus ad exitium raperentur, absoluta Dei voluntate prædestinatos onditosque statuerit. Miror, eos, qui titulo magni viri Lutherum venerantur, ejusmodi cum summa injuria illi impingere, & ex illo corradere in gratiam Calvini & Calvinianorum, quibus ille vel par vel pejor appareat, el ipsi potiùs illum parem vel pejorem faciant. Ubi verò Lutherus quicquam habet de absoluta Dei voluntate? ubi quicquam de creatione ad exitium & peccata? ubi le raptu aliquo ad exitium? non decet viros ingenuos jusmodi vel bono Viro & Theologo Christiano affingere, nisi satis perspicuè ex verbis ejus habeant. Hoccine rit absolutam Dei voluntatem credere? credere illum sse clementem, qui tam paucos salvat, tam multos damnat: credere justum, qui sua voluntate nos necessariò lamnabiles facit, ut videatur delectari (non tamen reverà delectetur) cruciatibus miserorum? Ergone clementia & justitia Dei sunt absoluta Dei voluntas? Puleat: ita potius concludamus; qui nihilominus clemens est, & nobis clemens credendus est, etiamsi paucos alvat, & multos damnat, non salvat aut damnat ex bsoluta aliqua voluntate: is qui justus nihilominus est, & justus credendus est, etiamsi sua voluntate nos necessariò damnabiles facit, non ex absoluta aliqua voluntate facit damnabiles, nec delectatur cruciatibus miserorum, nec odio, sed amore dignus est: quicquid etiam in ontrarium rationi corruptæ, quæ talia comprehendere equit, videatur? Num hoc Calvinianum est? statue-

re, quod Deus paucos salvet, & multos damnet. Quis ergò Lutheranorum non idem dicit? Nonne ipse Christus dicit, Multos esse vocatos, paucos electos? Ergone etiam Christus Calvinianus est? sed hoc offendit, quod B. Vir dicit, qui suâ voluntate nos necessariò damnabiles facit: ideò majusculis literis etiam excudi curant. Quasi verò hæc etiam verba absolutum aliquod decretum aut voluntatem Dei justissimi inferant. Non cogimur saltem, ut tantùm de creatione hominum B. Viri verba accipiamus. Accipiamus tamen. Nonne explicationem ex ipso B. Viro habere poterimus, ut nulla absoluta Dei voluntas importetur? En scribit; Ex homine corrupto nati sunt omnes impii, etiam Pharao, sicut Paulus ait, Eramus omnes natura filii iræ, sicut & cæteri. Condidit igitur Deus Pharaonem impium, hoc est, ex impio & corrupto semine, sicut in Proverbiis Salomonis, omnia propter seipsum facit Dominus, etiam impium ad diem malum (non quidem creando malitiam in eo, sed ex malo semine formando eum & regendo.) Non igitur sequitur, Deus condidit impium, Ergò non est impius. Quomodo enim non est impius ex impio semine? sicut dicit Psal. 51. Ecce in peccatis conceptus sum. Et Job; quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Licet enim Deus peccatum non faciat, tamen naturam peccato, submoto spiritu, vitiatam, non cessat formare & multiplicare, tanquam si faber ex ligno corrupto statuas faciat. Ita qualis est natura, tales fiunt homines, Deo creante & formante illos ex natura tali. *Nonne impius est damnabilis? de eo etiam impio loquor, quem Deus fecit ad diem malum:*

de.

*ejusmodi namq; impio B. Vir in verbis allegatis per-
cuè loquitur. Sumamus ergò pro voce impii vocem
eram damnabilis. Quid aliud erit, facere impium,
ùm, facere damnabilem? Faciet itaq; Deus damna-
em; quemadmodum facit impium.* Nimirum *ex
nine corrupto nati sunt omnes damnabiles, etiam
rao, sicut Paulus ait;* Eramus omnes naturâ
i iræ, sicut & cæteri. *Condidit igitur Deus Pha-
nem damnabilem, ex damnabili & corrupto semine,
t in prouerbiis Salomonis dicit; omnia propter
etipsum fecit Dominus, etiam impium h.e. damna-
m ad diem malum (non quidem creando damnabili-
em in eo; sed ex damnabili & corrupto semine
nando eum & regendo.) Non igitur sequitur, Deus
lidit damnabilem, ergò non est damnabilis. Quid
verò habemus de absolutâ Dei voluntate, de quâ
viniani garriunt? Nonne meritò dicimus porrò:
i igitur sequitur; Deus facit nos damnabiles; Ergò
bsolutâ aliquâ voluntate? Facit enim damnabilem
lamnabili semine. Equidem mundus sic concludit,
operibus Dei offenditur, & seipsum scandalizat:
are verò, inquit, facit nos ex semine damnabili?
re non potius semen damnabile extinguit, & præca-
ut non formentur ex eo homines damnabiles? Nonne
stus est; quòd damnabiles formare mavult, quàm
mabile semen extinguere? Et hoc est, quod B. Vir
r;* ut videatur delectari cruciatibus miserorum,
odio potius, quàm amore dignus. *Sed hîc locum
et, quòd B. Vir dicit;* Hic est fidei summus gradus,
dere, illum esse justum; qui sua voluntate ne-
ario nos damnabiles facit: *ne scilicet isto mundi
dalo offendamur; nec dicamus absolutâ, sed justâ*

 volun-

voluntate Deum facere. Nec excusabit quemquam, si excipiat; Ego necessariò factus sum damnabilis; posito namq; damnabili semine, & quod Deus noluit cessare à formando & multiplicando, non potui non fieri damnabilis. Nam apparebit nobis aliquando in lumine gloriæ, quod in hoc ipso Deus maneat justissimus, etiamsi nos jam non possimus comprehendere. Discemus, inquam, tum, quod justè peccatum Adæ imputetur omnibus posteris ejus. Lumen gloriæ, ut verbis B. Viri, quæ sub finem ferè hujus libri habet, utar, dictabit, Deum, cujus modo est judicium incomprehensibilis justitiæ, esse justissimæ & manifestissimæ justitiæ tantùm. Spero, manifestum ex his esse, quod non sine ingenti injuria B. Viro impingatur hic Calvinianorum, aut pejor etiam sententia, quasi Deus ex absoluta voluntate reprobos ad exitium, peccata, incredulitatem, impœnitentiam prædestinarit & condiderit. Et pejus est, quod per malam B. Viri interpretationem Ecclesiæ Dei iniquissimam pacem persuadere conantur.]

Nunc cum id comprehendi non potest, fit locus exercendæ fidei, dum talia prædicantur & invulgantur, non aliter, quàm dum Deus occidit; fides vitæ in morte exercetur. Hæc nunc in præfatione satis.

Hoc modo rectius disputantibus in istis paradoxis consulitur, quam tuo consilio, quo per silentium & abstinentiam vis illorum impietati consulere, quo tamen nihil proficis. Nam si vel credas vel suspiceris esse vera (cum sint non parui momenti paradoxa) quæ est mortalium insaturabilis cupido, scrutandarum secretarum rerum, tum maxime, cum maxime occultas volumus, facies hac mo-

monitione tua evulgata, ut multo magis nunc velint omnes ſcire, an vera ſint ea paradoxa, ſcilicet tua contentione accenſi, ut nullus noſtrum hactenus tantam anſam præſtiterit ea vulgandi, quantam tu hac religioſa & vehementi monitione. Prudentius multo feciſſes, ſi prorſus tacuiſſes de his paradoxis cavẽdis, ſi votum tuum ratum voluiſſes. Actum eſt; poſtquàm non prorſus negas eſſe vera, occultari non poterunt, ſed ſuſpicione veritatis omnes ad ſeſe inveſtiganda allicient. Vel ergo illa nega eſſe vera, vel tu prior tace, ſi alios tacere voles.

Alterum paradoxon: Quicquid fit à nobis non arb. lib. ſed mera neceſſitate fieri, breviter videamus, ne perniciosiſſimum dici patiamur. Hic ſic dico, ubi id probatum fuerit, extra vires & conſilia noſtra in ſolius opere Dei pẽdere ſalutem noſtram, quod infra in corpore diſputationis ſpero me evicturum: Nonne clare ſequitur, dum Deus opere ſuo in nobis non adeſt, omnia eſſe mala quæ facimus, & nos neceſſario operari, quæ nihil ad ſalutem valent? Si enim non nos, ſed ſolus Deus operatur ſalutem in nobis, (ſ) nihil ante opus ejus operamur ſalutare, velimus, nolimus.

Annotatio.

(ſ) Nihil ante opus ejus (*Dei*) operamur ſalutare, velimus nolimus.] *Quæ in antecedentibus & conſequentibus B. Vir de neceſſitate diſputat, ſanè mentem ejus ſufficientiſſimè declarant, & à coactione abſolvunt: quod jam ſuo loco annotavimus. Hic verba,* velimus nolimus, *videri poſſunt dura, quaſi homo*

 ali-

aliquid salutare velle possit, sed non facere. Sed res facile tamen expediri poterit. Loquitur sc. B. Vir non de velle bono, quod cum Dei voluntate convenit: sed de velle & conari malo seu hypocritico, quo plena est nostra corrupta natura. Cujusmodi velle fuit Iudæorum Rom. IX. v.31. quando persecuti sunt legem justitiæ, & cap. X. v.2. quando Zelum Dei habuerunt. Nam ad legem justitiæ non pervenerunt, nec Zelus eorum fuit secundum scientiam. Et de hoc velle hominum loquitur Apostolus Rom. IX. v.16. Non est volentis, neq; currẽtis. *Aut fortè hic sensus est; velimus nolimus hoc credere.*]

Necessario vero dico, non coacte, sed ut illi dicunt, necessitate immutabilitatis, non coactionis, hoc est, homo cum vacat spiritu Dei, non quidem violentia velut raptus obtorto collo, nolens facit ,, malum, quemadmodum fur aut latro nolens ad ,, pœnam ducitur, sed sponte & libenti voluntate ,, facit. Verum hanc libentiam seu voluntatem faciendi non potest suis viribus omittere, coërcere aut mutare, sed pergit volendo & lubendo: etiamsi ad extra cogatur aliud facere per vim, tamen voluntas intus manet auersa, & indignatur cogenti aut resistenti. Non autem indignaretur, si mutaretur, ac volens vim sequeretur. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, id est, quod voluntas sese mutare & vertere aliò non possit, sed potius irritetur magis ad volendum, dum ei resistitur, quod probat ejus indignatio. Hoc non fieret, si esset libera, vel haberet liberum arbitrium. Interroga experientiam, quàm sint impersuasibiles, qui affecti aliqua re hærent. Aut si cedunt, vi vel majore alterius rei commodo cedunt, nunquam libere

ère cedunt. Si autem affecti non sunt, sinunt ire
: fieri, quæcunq; eunt ac fiunt.

Rursus ex altera parte, si Deus in nobis opera-
ır, mutata & blande assibilata per spiritum Dei
oluntas, iterum mera lubentia & pronitate ac
ponte sua vult & facit, non coacte, ut nullis con-
rariis mutari in aliud possit, ne portis quidem in-
eri vinci aut cogi, sed pergit volendo & lubendo
: amando bonum, sicut antea voluit & lubuit &
mauit malum. Quod iterum probat experientia,
uàm invicti & constantes sint viri sancti, dum per
im ad alia coguntur, ut magis inde irritentur ad
olendum, sicut ignis à vento magis inflammatur,
uam extinguitur, ut nec hic sit ulla libertas vel
b.arb. aliò sese vertendi, aut aliud volendi, donec
urat spiritus & gratia Dei in homine. Summa,
i sub Deo hujus seculi sumus, sine opere & spiri- "
u Dei veri, captivi tenemur ad ipsius volunta- "
em, ut Paulus ad Timo. dicit, ut non possimus "
elle, nisi quod ipse velit. Ipse enim fortis est ille
rmatus, qui atrium suum sic servat, ut in pace sint
quos possidet, ne ullum motum aut sensum contra
um concitent, alioqui regnum Satanæ in se divi-
um non staret, quod tamen Christus affirmat sta-
e: idq; facimus volentes & lubentes, pro natura
voluntatis, quæ si cogeretur, voluntas non esset;
nam coactio potius est (ut sic dicam) noluntas. Si
autem fortior superveniat, & illo victo, nos rapiat
in spolium suum, rursus per spiritum ejus servi &
captivi sumus (quæ tamen regia libertas est) ut ve-
limus & faciamus lubentes, quæ ipse velit. (t) Sic
humana voluntas in medio posita est ceu jumen-

 tum,

tum: si insederit Deus, vult & vadit, quò vult Deus, ut Psal. dicit; Factus sum sicut jumentum & ego semper tecum.

Annotatio.

(t) Sic humana voluntas in medio posita est, ceu jumentum &c.] *Quod B. Vir hominem non exaquet bestiis, suprà jam in Annotationibus generalibus monuimus. Et perspicua sunt illius verba, quæ paulò post sequentur*, si vim liberi arbitrii eam diceremus, quâ homo aptus est regi spiritu, & imbui gratia Dei, ut qui sit creatus ad vitam vel mortem æternam, rectè diceretur: hanc enim vim, hoc est, aptitudinem, seu, ut sophistæ loquuntur, dispositivam qualitatem, & passivam aptitudinem, & nos confitemur; quam non arboribus neq; bestiis inditam esse, quis est qui nesciat? neq; enim pro anseribus (ut dicitur) cœlum creavit. *Itaq; similitudo cum jumento non est nimium, & contra mentem B. Viri extendenda. Quemadmodum in verbis allegatis homini concessit aptitudinem passivam respectu operationis Dei gratiosæ, quam hic insessionem vocat: ita hic eandem illi concedit; activam autem ad bonum tantùm negat. Quin quod dicit, voluntatem humanam in medio positam esse, hoc quoq; non vult, quasi voluntas hominis ad utrumq; extremorum, hoc est, bonum & malum, atq; ad Deum & satanam, æqualiter se habeat. Quandoquidem homo ad malum non tantum passivam habet aptitudinem, sed operosissimam vim, ut pronus ad malum ruat, nec opus sit, ut Diabolus malum in illo creet, sed malum, quod in eo est, tantùm excitet & incitet. Cum contra non excitandū sit & incitandū bonum, quippe quod in eo non*

non est, sed planè de novo creandum. Vnde & in Christo Iesu creatos ad bonum scriptura vocat eos, qui regenerantur. Itaq; humana voluntas in medio posita est respectu servitutis, & captivitatis, quam B. Vir vocat: ita, ut potestati diaboli propriis viribus non possit se subtrahere, neq; Dei operantis efficaciâ durior sit, cùm aptitudinem tamen passivam habeat. Quæ tamen servitus respectu Dei, regia libertas est, ut B. Vir monet. Nec abhorrere debemus à termino, cum Apostolus dicere non abhorruerit 2. Cor. X. v. 5 in conversione hominum captivari *omnem cogitationē sub obedientiam; & Rom. VI. v. 20. 22. quod sicut ante regenerationē simus servi peccato, ita per regenerationem simus* δουλωθέντες, inservitutē redacti *Deo.*]

Si insederit Satan, vult & vadit, quò vult Satan, nec est in ejus arbitrio, ad utrum sessorem currere aut eum quærere, sed ipsi sessores certant ob ipsum obtinendum & possidendum.

Quid si ex tuis ipsius verbis, quibus lib. arb. asseris, probavero, nullū esse lib. arbitrium? ut convincam te imprudenter negare, quod tanta prudentia conaris affirmare. planè nisi hoc fecero, juro ut revocata sint omnia, quæ contra te hoc toto libello scribo, & confirmata, quæ contra me tua diatribe tum asserit, tum quærit. Tu lib. arb. vim modiculam & talem facis, quæ citra gratiam Dei prorsus sit inefficax. nónne agnoscis? Jam quæro & peto, si gratia Dei desit aut separetur ab illa vi modicula, quid ipsa faciet? Inefficax, inquis, est, & nihil facit boni. Ergo non faciet, quod Deus aut gratia ejus volet. Siquidem gratiam Dei separatam ab ea jam posuimus. Quod vero gratia Dei non facit, bonum non est. Quare sequitur lib. arb. sine gratia Dei

prorſus non liberum, ſed immutabiliter captivum & ſervum eſſe mali, cum non poſſit ſe vertere ſolo ad bonum. Hoc ſtante, dono tibi, ut vim liberi arb. non modo facias modiculam, fac eam angelicam, fac, ſi potes, planè divinam: ſi adjeceris tamen hanc illætabilem appendicem, ut citra gratiam Dei inefficacem dicas, mox ademeris illi omnem vim. Quid eſt vis inefficax, niſi planè nulla vis? Itaque dicere lib. arb. eſſe, & habere vim quidem, ſed inefficacem, eſt id quod ſophiſtæ vocant, oppoſitum in adjecto, ac ſi dicas, lib. arbitrium quod liberum non eſt. Sicut ſi ignem frigidum, & terram calidam dixeris. Habeat ſanè ignis vim caloris, vel infernalis: ſi non ardet neq; urit, friget vero & frigefacit, ne ignis quidem, multo minus calidus mihi dicetur, niſi pictum aut fictum ignem volueris habere. At ſi vim liberi arbitrii eam diceremus, qua homo aptus eſt rapi ſpiritu & imbui gratia Dei, ut qui ſit creatus ad vitam vel mortem æternam, recte diceretur. hanc enim vim, hoc eſt aptitudinem, ſeu, ut ſophiſtæ loquuntur, diſpoſitivam qualitatē & paſſivam aptitudinem, & nos confitemur, quam non arboribus neq; beſtiis inditā eſſe, quis eſt qui neſciat? neq; enim pro anſeribus, ut dicitur, cœlum creavit.

Fixum ergo ſtat, etiam tuo ipſius teſtimonio, nos omnia neceſſitate, nihil arb. lib. facere, dum vis lib. arb. nihil eſt, neq; facit, neq; poteſt bonum abſente gratia. Niſi efficaciam velis nova ſignificatione dicere perfectionem, quaſi lib. arb. incipere quidem ac velle poſſit, ſed non perficere, quod non credo. Ac poſtea de hac re latius. Sequitur nunc lib. arb. eſſe planè divinum nomen, nec ulli poſ-

posse cōpetere, quam soli divinæ majestati: ea enim potest & facit (sicut psal. canit) omnia, quæ vult, in cœlo & in terra. Quod si hominibus tribuitur, nihilo rectius tribuitur, quam si divinitas quoq; ipsa eis tribueretur, quo sacrilegio nullum esse majus possit. Proinde theologorum erat ab isto vocabulo abstinere, cum de humana virtute loqui vellent, & soli Deo relinquere; (u) deinde ex hominum ore & sermone idipsum tollere, tanquam sacrum ac venerabile nomen Deo suo asserere.

Annotatio.

(u) Deinde ex hominum ore & sermone id ipsum tollere (*nomen sc. liberi arbitrii,*) tanquam sacrum ac venerabile nomen Deo suo asserere.] *Quomodo B. Vir nomen liberi arbitrii acceperit, ex contextu hujus loci manifestum satis est. An id in Ecclesia Dei retinendum sit, disputatum satis est à Theologis. Ipse B. Vir non simpliciter rejecit, sed quid melius foret, ostendit; si modò obtineri potuisset. Interim satis esto, quod ambiguitas nominis sufficienter distincta, & abusus ad bonum usum redactus est. Quo ipso quoq; B. Vir contentum se fore ostendit his verbis sequentis paginæ 75.* Quod si omninò vocem eam omittere nolumus, quod esset tutissimum & religiosissimum; bona fide tamen eatenus uti doceamus, ut homini arbitrium liberum non respectu superioris, sed tantùm inferioris se rei concedatur, &c.]

Atq; si omnino aliquā vim tribuerent hominibus, alio vocabulo, quā lib. arb. docerent nominandam, præsertim cum nobis cognitum perspectumq; sit, misere falli ac seduci eo vocabulo populum, ut

qui longe aliud audit & cōcipit eo vocabulo,quam theologi sentiunt & disputant. Est enim magnifica nimis & amplissima plenaq; vox lib. arb. qua populus putat eam vim significari (sicut & vis & natura vocabuli exigit) quæ libere possit in utrunq; se vertere, neque ea vis ulli cedat vel subjecta sit. Quod si sciret hoc secus habere, & modiculam scintillulam vix ea significari,eamq; prorsus inefficacem se sola, captivam & servam diaboli, mirum si non lapidarent nos, tanquam illusores & deceptores,ut qui aliud sonemus, aliudq; longe significemus. Qui enim sophistice loquitur, ait sapiens, odibilis est, maxime si id in rebus pietatis facit, ubi de salute æterna periculum est.

Cum ergo significationem & rem vocabuli tam gloriosi amiserimus, imò nunquàm habuerimus (quod Pelagiani voluerunt & ipsi hoc vocabulo illusi) quid inane vocabulum tam pertinaciter retinemus in periculum & illusionem fidelis populi? non alia sapientia, quàm nunc reges & principes, & titulos regnorum & regionum quoq; vel retinent vel sibi vendicant ac iactant,cum interim penè mendici sint, ac nihil minus quàm ea regna & regiones habeant. Verum hoc tolerabile, quando neminem fallunt aut ludunt, sed seipsos vanitate pascunt. nullo sanè lucro. At hic periculum salutis & illusio nocentissima est. Quis non rideat vel odio potius habeat intempestivum illum vocabulorum innovatorem, qui contra omnium usum inducere tentet eum modum loquendi, ut mendicum vocet opulentum,nō quod aliquid opum habeat,sed forte rex aliquis illi suas donare posset; faceretq; illud

velut ſerio,nulla figura locutionis,ſcilicet vel antiphraſi vel ironia? Sic ægrotum usq; ad mortem, perfecte ſanum, ita ſane, quia alter illi poſſet ſuam ſanitatem dare. Item, ſi illiteratiſſimum idiotam vocet literatiſſimum, quia alter quiſpiam literas forte dare poſſet. Ita & hic ſonat; Homo eſt liberi arbitrii, ita ſane, ſi Deus illi ſuum concederet. Hoc abuſu loquendi, quilibet de quolibet ſeſe iactare poſſet, vt, ille eſt Dominus cœli & terræ, ſi Deus hoc ei donaret. At hoc non eſt Theologorum,ſed hiſtrionum, quadruplatorum. Noſtra verba de- " bent eſſe propria,pura,ſobria,& ut Paulus dicit, " ſana & irreprehenſibilia. "

Quod ſi omnino vocem eam omittere nolumus, quod eſſet tutiſſimum & religioſiſſimum, bona fide tamen eatenus uti doceamus,ut homini arbitrium liberum non reſpectu ſuperioris,ſed tantum inferioris ſe rei concedatur, hoc eſt, ut ſciat ſeſe in ſuis facultatibus & poſſeſſionibus habere jus vtendi faciendi, omittendi pro libero arbitrio, licet & idipſum regatur ſolius Dei lib.arbitr. quocunq; illi placuerit. Cæterum erga Deum, vel in rebus,quæ pertinent ad ſalutem vel damnationem,non habet lib.arb.ſed captivus,ſubjectus & ſervus eſt,vel voluntatis Dei vel voluntatis Satanæ. Hæc dixi de capitibus præfationis tuæ,quæ & ipſa fermè totam cauſſam cõplectuntur, magis penè, quàm ſequens corpus libelli. Veruntamẽ ſumma horum fuit,quæ brevi hoc dilemmate potuiſſet expediri. Aut tua præfatio de verbis Dei,aut de verbis hominũ queritur. Si de verbis hominum,tota fruſtra ſcripta eſt, nec ad nos pertinet.Si de verbis Dei,tota impia eſt.

Pro-

Proinde utilius fuiſſet, ut de eo diceretur, an eſſent verba Dei vel hominum, de quibus diſputamus. Hoc autem ſequens forte prooemium & ipſa diſputatio tractabit. Quæ vero in Epilogo præfationis retexis, nihil movent, ut quod fabulas vocas & inutilia dogmata noſtra, eſſe potius exemplo Pauli docendum Chriſtum crucifixum, ſapientiam inter perfectos docendam; Eſſe ſcripturæ ſuam linguam pro modo auditorum varie attemperatam, ut prudentiæ & charitati doctoris relinquendam ducas, qui doceat, quod expediat proximo. Omnia inepte dicis & ignoranter. Nam & nos nihil niſi Jeſum crucifixum docemus. At Chriſtus crucifixus hæc omnia ſecum affert, ipſamq; adeo ſapientiam inter perfectos, cum nulla ſit alia ſapientia inter Chriſtianos docenda, quàm ea, quæ abſcondita eſt in myſterio, & ad perfectos pertinet, non ad pueros Judaici & legalis populi ſine fide in operibus gloriantis, ut. 1. Corint. 2. ſentit Paulus; niſi tu Chriſtum crucifixum docere aliud nihil vis intelligi, quàm has literas ſonare, Chriſtus eſt crucifixus. Jam quod Deus iraſcitur, furit, odit, dolet, miſereſcit, pœnitet, quorum tamen nullum in Deum cadit. Hic nodus in ſcirpo quæritur. Neque enim hæc ſcripturam faciunt obſcuram aut variis auditoribus attemperandam, niſi quod delectat obſcuritates facere, ubi nullæ ſunt. Grammatica enim iſta ſunt & figuris verborum compoſita, quæ etiam pueri norunt. Nos vero de dogmatibus, non de grammaticis figuris agimus, in hac cauſſa.

Ingreſſurus igitur diſputationem, promittis acturũ te ſcripturis Canonicis, quãdoquidem Lutherus nul-

nullius præterea scrip oris authoritate tenetur. Placet, & accipio promissum, quanquam non id promittis eo cõsilio, quod inutiles eosdem scriptores ad caussam judices, sed ut frustraneum labo em non subeas. Nam non satis probas hanc meam vel audaciam, vel quo nomine appellãdum est hoc meum institutũ. Movet enim te non nihil tam numerosa series eruditissimorum virorum, tot seculorum consensu approbatorum, inter quos fuerunt peritissimi sacrarum literarũm, item sanctissimi, aliqui martyres, multi miraculis clari. Adde recentiores Theologos, tot Academias, Concilia, Episcopos, Pontifices. Summa, ex hac parte stat Eruditio, ingenium, multitudo, magnitudo, altitudo, fortitudo, sanctimonia, miracula, & quid non? Ex mea verò parte unus Vuicleff & alter Laurentius Valla, quãquam & Augustinus, quẽ præteris, meus totus est. Sed illi nihil ponderis habent præ illis. Reliquus est Lutherus unus, privatus, nuper natus, cum suis amicis, in quibus neq; tanta eruditio, nec tantum ingenium, nec multitudo, nec magnitudo, nec sanctimonia, nec miracula, ut qui ne claudum quidem equum sanare queant. Scripturam ostentant, quam tamen dubiam habent, æque ut altera pars; deinde spiritum iactãt, quem nusquam ostendunt. Et alia, quæ tu plurima fando enumerare vales. Nihil igitur apud nos, quam ut lupus ad devoratam philomelam dixit: Vox es, præterea nihil. dicunt enim, & hoc solo (ais) sibi credi volunt. Fateor, mi Erasme, non immerito te istis omnibus moveri. Ego ultra decennium istis sic motus sum, ut nullum alium arbitrer esse, qui æq; sit istis permotus. Eratq; mihi in

credibile ipsi, hanc Trojam nostram, tanto tempore, tot bellis invictam, posse aliquãdo capi. Et testor Deum in animam meam, perseverassem, adhuc hodie sic moverer, nisi urgeret conscientia, & evidentia rerum me in diversum cogeret. Potes sanè cogitare, nec mihi saxeũ esse pectus, atq; si saxeum esset, tamen tantis fluctibus & æstibus luctatum & collisum potuisse liquescere, dum id auderem, quo facto, videbam omnem illorum authoritaté, quos recẽsuisti, super caput meum velut diluvium inundaturam. Sed non est nunc locus, meæ vitæ aut operum historiam texere, nec ut nosipsos commendaremus, hæc suscepta sunt, sed ut gratiam Dei extolleremus. Quis sim, & quo spiritu & consilio in istas res raptus sim, illi commendo, qui scit hæc omnia, suo, non meo arbitrio libero gesta, quamvis & ipse mundus id jam dudum sensisse deberet. Et planè in odiosum locum me isto exordio conjicis, ut nisi meipsum jactavero, & tot patres vituperavero, non facile me expediam. Sed breviter dicam; Eruditione, ingenio, multitudine, authoritate & omnibus aliis, etiam te judice, cedo. Quid autem sit ostensio spiritus, quid miracula, quid sanctimonia, hæc tria si à te requiram, quãtum ex literis & libris tuis te novi, imperitior & ignorantior videberis, quàm ut ulla syllaba queas ostendere. Aut si urgeam & postulem, quemnam inter omnes illos, quos jactas, certò possis monstrare, sanctum fuisse vel esse, aut spiritum habuisse, aut vera miracula edidisse, arbitror te multum, sed frustra sudaturum esse. Multa loqueris ex usu & publicis sermonibus accepta, quæ non credis, quantum amittant fidei & autho-

authoritatis, si ad judicium conscientiæ vocentur. Verum est proverbium; Multos in terra pro sanctis haberi, quorum animæ sunt in inferno.

(x) Sed donemus tibi, si vis, etiam omnes fuisse sanctos, omnes habuisse spiritum, omnes fecisse miracula (quod tamen non petis) Hoc mihi dic, an in nomine aut virtute liberi arbitrii, aut ad confirmandum dogma de lib. arbitr. ullus eorum fuerit sanctus, acceperit spiritum, ediderit miracula? Absit (inquies) sed in nomine & virtute Jesu Christi, & pro dogmate Christi, facta sunt hæc omnia.

Annotatio.

(x) Sed donemus tibi, si vis &c.] *Clarus quidem est hic locus, & disputatio B. Viri perspicua. Non possumus tamen præterire, quin moneamus, diligenter observari egregium modum disputandi contra Pontificios, miracula vel Patrum vel sua apud Indos & nescio quos, jactantes. Inepta sanè est conclusio; ii qui fecerunt miracula, nullis erroribus fuerunt obnoxii, sed quicquid senserunt, fuit sine errore. Quasi miracula statim fierent ad probandam omnem ab erroribus libertatem. Quare verò non probant etiam, quod ii, qui illa faciunt, sint sine omni peccato? Aut num Petrus etiam miracula fecit ad probandum, quod rectè senserit, quando Christo dixit;* Parce tibi Domine? *aut quod rectè fecerit, quando Christum abnegavit? sed non opus est his immorari, quæ B. Vir prolixè tractat & egregiè.*]

Quid igitur sanctimoniam, spiritum, miracula eorum, pro dogmate libr. arb. adducis? pro quo data

data & facta non sunt? Nostra igitur sunt illorum miracula, spiritus & sanctimonia, qui Jesum Christum, non autem vires aut opera hominum prædicamus. Quid jam mirum, si ii, qui sancti, spirituales, mirabiles fuerunt, aliquoties carne præventi, locuti sunt & operati secundum carnem, quando id & ipsis Apostolis sub ipso Christo non semel accidit? Neq; enim tu negas, sed asseris, lib. arb. non esse spiritus aut Christi negocium, sed humanum, ita ut spiritus qui Christum clarificaturus promissus est, utiq; non possit lib. arbitr. prædicare. Si ergo patres aliquando lib. arbit. prædicaverunt, certe ex carne (ut fuerunt homines) non ex spiritu Dei sunt locuti, multo minus pro eo miracula ediderunt. Quare inepta est allegatio tua, de sanctimonia, spiritu & miraculis patrum, quod ex iis, non lib. arb. sed Jesu Christi dogma, contra lib. arbitr. dogma, probetur.

Sed agite adhuc, qui ex lib. arb. estis, & dogma ejusmodi verum, hoc est, ex spiritu Dei asseritis venisse: adhuc, inquam, ostendite spiritum, edite miracula, monstrate sanctimoniam. Certe vos, qui asseritis, hæc nobis negantibus debetis. A nobis, qui negamus, spiritus, sanctimonia, miracula exigi non debent. A vobis, qui asseritis, debent. Quando negativa nihil ponit, nihil est, nihil tenetur probare, nec debet probari: Affirmativa debet probari. Vos lib. arb. vim & rem humanam affirmatis, sed nullum hactenus est visum aut auditum miraculum à Deo, pro ullo dogmate rei humanæ, sed solū pro dogmate rei divinæ. Nobis autem

man-

mandatum est prorsus nullum dogma admittere, signis divinis non ante probatum ; Deuter. 18. Quin scriptura hominem vocat vanitatem & mendacium. Quod aliud nihil est, quam omnia humana esse vana & mendacia. Agite igitur, agite, inquam ; probate dogma vestrum de vanitate humana & mendacio esse verum. Ubi hic ostensio spiritus? ubi sanctimonia? ubi miracula? Ingenia, eruditionem, authoritatem video, sed ea & gentibus dedit Deus. Nec tamen vos ad magna miracula cogemus, nec ad equum claudum sanandum, ne caussemini carnale seculum ; quanquam Deus sua dogmata miraculis confirmare soleat, nullo respectu carnalis seculi, neque enim carnalis seculi meritis vel demeritis movetur, sed mera misericordia ; gratia & amore animarum solida veritate stabiliendarum in gloriam suam. Electio vobis datur miraculi quantumlibet parvi faciendi. Quin ego vestrum Baal irritaturus insulto & provoco, ut vel unam ranam creetis in nomine & virtute libe. arbit. quarum tamen gentiles & impij Magi in Ægypto potuerunt multas creare: non enim pediculis creandis gravabo vos, quos nec illi educere potuerunt. Dicam adhuc levius, capite vel unum pulicem vel pediculum (quando nostrum Deum tentatis & ridetis in sanando equo claudo) & conjunctis omnibus viribus, conflatisque omnibus studiis, tam Dei vestri, quam vestrorum omnium, si poteritis illum occidere, in nomine & virtute liberi arbitrii, victores estote, & defensa sit caussa vestra ; mox veniemus & adoraturi Deum illum, mirabilem interfectorem pediculi;

Non quod negem vos posse & montes transferre, sed quod aliud sit, quippiam ex vi liberi arbitrii factum dici, & aliud id ipsum probari.

Quod autem de miraculis dixi, idem de sanctimonia dico: Si poteritis in tanta serie seculorum, virorum, & omnium quæ memorasti, ostendere unum opus (sit etiam levare stipulam de terra) aut unū verbum (sit vel syllaba My) vel unum cogitatum ex vi liberi arbitrii (sit vel tenuissimum suspirium) quo vel applicuerunt se ad gratiam, vel quo meruerunt spiritum, vel quo impetraverunt veniam, vel quo aliquid cum Deo egerunt, quantumvis modiculum (taceo, quo sanctificati sint) iterum victores vos estote, & nos victi, ex vi (inquam) & nomine liberi arbitrii. Nam quæ fiunt in hominibus vi creationis divinæ, habent scripturæ testimonia abunde. Et certe id ostendere debetis, ne ridiculi Doctores videamini, qui de ea re dogmata, cum tanto supercilio & authoritate, spargitis in mundum, cuius nullum producatis monumentum. Somnia enim dicentur, ad quæ nihil sequitur, quod longe turpissimum est, tantis & tot seculorum viris eruditissimis & sanctissimis & miraculosis. Tum Stoicos vobis præferemus, qui licet & ipsi descripserint sapientem, qualem nunquam viderunt, tamen partem aliquam conati sunt exprimere. Vos prorsus nihil, ne umbram quidem, vestri dogmatis exprimere potestis. Sic de spiritu dico: si ex omnibus assertoribus liberi arbitrii ostendere potestis unum, qui tantillum robur animi vel affectus habuerit, ut in nomine & virtute liberi arbitrii unum obolum contemnere,

uno

uno obolo carere, unum verbum vel ſignum injuriæ ferre potuerit (nam de contemptu opum, vitæ, famæ nihil dicam) iterum palmam habete, & ſub haſtam libenter ibimus. Atque id ipſum vos, qui tanta bucca verborum vim liberi arbitrii jactatis, nobis exhibere debetis, aut iterum de lana caprina videbimini ſtatuere, aut, ut ille, in vacuo theatro ludos ſpectare. Ego vero contrarium vobis facile oſtendam; quot viri ſancti, quales jactatis, quoties ad Deum oraturi vel acturi accedunt, quàm penitus obliti incedant liberi arbitrii ſui, deſperantes de ſemetipſis, ac nihil niſi ſolam & puram gratiam, longe alia meritis ſibi, invocantes: qualis ſæpe Auguſtinus, qualis Bernardus, cum moriturus diceret, perdidi tempus meum, quia perdite vixi. Non video hic allegari vim aliquam, quæ ad gratiam ſeſe applicet, ſed accuſari omnem vim, quod nonniſi averſa fuerit. Quanquam illi ipſi ſancti aliquando inter diſputandum aliter de libero arbitrio locuti ſunt, ſicut video omnibus accidiſſe, ut alii ſint, dum verbis aut diſputationibus intenti ſunt, & alii, dum affectibus & operibus: illic dicunt aliter, quam affecti fuerunt ante, hic „ aliter afficiuntur, quam dixerunt ante. Ex af„ fectu vero potius, quam ex ſermone metiendi ſunt homines, tam pii quam impii.

Sed adhuc amplius vobis donamus, miracula, ſpiritum, ſanctimoniam non exigimus, ad ipſum dogma revertamur. Hoc ſolum petimus, ut ſaltem id nobis indicetis, quodnam opus, quod verbum, quem cogitatum illa vis liberi arbitrii moveat, vel conetur, vel faciat, ut applicet ſeſe ad gra-

tiam. Non enim ſatis eſt dicere, eſt vis, eſt vis, eſt vis quædam liberi arbitrii. Quid enim dictu facilius? nec hoc eſt virorum eruditiſſimorum & ſanctiſſimorum, tot ſeculis approbatorum, ſed nominandus eſt infans (ut ajunt germanico proverbio) definiendum, quæ ſit illa vis, quid faciat, quid patiatur, quid accidat. Exempli cauſſa, (craſſiſſimè enim dicam,) hoc quæritur, an illa vis, vel orare, vel jeiunare, vel laborare, vel corpus fatigare, vel eleemoſynam dare, vel aliud huiusmodi debeat, vel conetur. Si enim vis eſt, aliquid operis molietur. Sed hic eſtis ranis Seriphiis & piſcibus magis muti. Et quomodo definiretis? cum veſtro ipſorum teſtimonio ſitis adhuc de ipſa vi incerti, varii inter vos, & inconſtantes vobis ipſis. Quid fiet de definitione, cum definitum ipſum ſibi non conſtet? ſed eſto, quod poſt annos Platonis aliquando inter vos de vi ipſa conveniat, tum definiatur eius opus eſſe, orare, jeiunare, vel aliquid tale, quod adhuc forte in Platonicis ideis latet, quis nos certos faciet id eſſe verum, id placere Deo, nosque tuto rectum agere? præſertim cum ipſi fateamini eſſe rem humanam, quæ ſpiritus teſtimonium non habet, ut quæ Philoſophis jactata, & in mundo fuerit, antequam Chriſtus veniret, & ſpiritus de cœlo mitteretur, ut certiſſimum ſit, non de cœlo miſſum, ſed è terra jam ante natum hoc dogma, ideo magno opus teſtimonio, ut certum & verum eſſe confirmetur.

Simus ergo nos privati & pauci, vos vel publicani & multi; nos rudes, vos eruditiſſimi; nos craſſi, vos ingenioſiſſimi; nos heri nati, vos Deucalione anti-

antiquiores; nos nunquam recepti, vos tot ſeculis approbati: denique nos peccatores, carnales, ſocordes, vos ſanctimonia, ſpiritu, miraculis metuendi vel ipſis dæmonibus: ſaltem jus Turcarum & Judæorum nobis permittite, ut rationem dogmatis veſtri poſtulemus, quod Petrus veſter vobis mandavit. Poſtulamus autem modeſtiſſimè, ſcilicet quod non exigimus ſanctimonia, ſpiritu, miraculis ipſum probari, quod utique poſſemus jure veſtro, cum ipſi hoc ab aliis exigatis. Quin & hoc donamus, ne ullum exemplum facti, vel verbi, vel cogitationis in veſtro dogmate exhibeatis, ſed id ſolum doceatis, ipſum dogma ſaltem declaretis, quid per ipſum intelligi velitis, qua forma, ſi vos non vultis, vel non poteſtis, ſaltem nos conemur exemplum eius edere. Imitamini vel Papam cum ſuis, qui dicunt: quæ dicimus facite, ſecundum opera vero noſtra nolite facere: ita & vos dicite, quod opus illa vis requirat fieri; nos accingemur, vobis otio relicto. Annon hoc ſaltem impetrabimus à vobis? quo plures eſtis, quo antiquiores, quo majores, & quo omnibus nominibus potiores quam nos, hoc turpius vobis eſt, ut nobis, qui omnibus modis nihili ſumus coràm vobis, dogma veſtrum diſcere & facere volentibus, non poſſitis, miraculo vel pediculi occiſi, vel ſpiritus ullo affectulo, vel ſanctimoniæ ullo opuſculo probare, ſed nec ullius facti aut verbi exemplum oſtendere. Deinde, quod inauditum eſt, nec ipſam dogmatis formam aut intellligentiam declarare, ut ſaltem nos imitaremur. O feſtivi magiſtri liberi arbitrii. Quid jam vos eſtis, niſi vox, præ-

terea nihil? qui nunc ſunt, Eraſme, illi, qui ſpiritum jactant, & nihil oſtendunt, qui dicunt ſolum, ac mox ſibi credi volunt? nonne tui illi ſunt, ſic in cœlum vecti? qui ne dicitis quidem, & tanta jactatis & exigitis. Rogamus itaque per Chriſtum, mi Eraſme, tu cum tuis nobis ſaltem concedite, ut periculo conſcientiæ noſtræ abſterritis, liceat metu trepidare, vel ſaltem aſſenſum differre dogmatis, quod tu ipſe vides, eſſe nihil niſi inanem vocem & ſtrepitum ſyllabarum, ſcilicet, vis liberi arbitrii eſt, vis lib. arb. eſt, etiamſi ad ſummum veneritis, & omnia veſtra probata ſint & conſtent. Deinde adhuc incertum apud ipſos tuos, an ea vox ſit vel non ſit, cum ipſi inter ſeſe varient, & ſibi ipſis non conſtent. Iniquiſſimum eſt, imò longè miſerrimum, ſolo phantaſmate voculæ unius, eiusdemque incertæ, noſtras conſcientias vexari, quas Chriſtus ſanguine ſuo redemit. Ac niſi vexari nos ſinamus, rei accuſamur ſuperbiæ inauditæ, quod tot patres tot ſeculorum contempſerimus, qui liberũ arbitriũ aſſeruerint, cum verius, ut ex dictis vides, nihil prorſus de libero arbitrio definierint. ac ſub prætextu & nomine illorum liberi arbitrii dogma erigitur, cuius tamen neque ſpeciem nec nomen poſſunt oſtendere, & mendaci vocabulo ſic deludunt orbem.

Atque hic, Eraſme, tuum ipſius conſilium appellamus, qui ſupra ſuaſiſti, eſſe omittendas eiusmodi quæſtiones, ac potius docendum Chriſtum crucifixum, & quæ ſatis ſint ad Chriſtianam pietatem. Hoc enim jamdudum quærimus & agimus. Quid enim nos contendimus aliud, quàm ut ſimplicitas

& pu-

& puritas doctrinæ Christianæ regnet, relictis & neglectis iis, quæ per homines juxta inventa & introducta sunt? sed tu, qui consulis talia nobis, ipse non facis, imò contrarium facis: scribis Diatribas, decreta Pontificum celebras, authoritatem hominum jactas, & omnia tentas, ut nos rapias in ista peregrina & aliena à scripturis sanctis, ac non necessaria volvas, ut simplicitatem & synceritatem pietatis Christianæ corrumpamus & confundamus hominum additamentis. Quo facile intelligimus, nec ex animo te ista nobis consuluisse, nec quicquam seriò te scribere, sed inanibus bullis verborum tuorũ confidis te orbem posse ducere quocunque vis, & tamen nusquam ducis, cum nihil prorsus dicas, nisi meras contradictiones per omniã & ubique, ut rectissimè dixerit, qui te ipsissimum Protheon aut Vertumnum appellavit, aut, ut Christus dicit, Medice cura te ipsum. Turpe est Doctori, quem culpa redarguit ipsum.

Donec igitur vestram affirmativam probaveritis, stamus in nostra negativa, & sub judice etiam toto illo choro sanctorum, quem tu jactas, vel potius mundo, audemus & gloriamur, id quod nihil est, nec quid sit, monstrari certò potest, oportere nos non admittere, atque vos omnes esse incredibili præsumptione & insania, qui à nobis id ipsum exigatis admitti, nulla caussa, nisi quia vos multos, magnos, antiquos, id quod nihil esse ipsi fatemini, asserere delectat, quasi res sit Christianis magistris digna, miserum populum in re pietatis, eo quod nihil est, ac si magni ad salutem momenti foret, ludere. (y) Ubi nunc est illud Græcorum inge-

niorum acumen, quod hactenus saltem bella aliqua specie fingebat mendacia, hic aperto & nudo sermone mentitur?

Annotatio.

(y) Ubi nunc est illud Græcorum ingeniorum acumen?] *Digitum intendit ad nomen Græcorum αὐτεξούσιον: quod arrogantius etiam est, quàm Latinorum liberum arbitrium.*]

Ubi latina illa industria Græcæ æquata, quæ sic ludit & luditur vocabulo vanissimo? sed sic contingit imprudentibus, vel malignis lectoribus librorum, dum ea, quæ sunt infirmitatis in patribus & sanctis, faciunt omnia esse summæ authoritatis, ut culpa ista non sit authorum, sed lectorum. Ac si quis sanctimonia & authoritate sancti Petri nixus contenderit, omnia quæ sanctus Petrus unquam dixit, esse vera, ut etiam illud persuadeat esse verum, quod Matthæi 16. ex carnis infirmitate suasit Christo, ne pateretur, aut illud, ubi jussit Christum exire à se de navi, & multa alia, in quibus ab ipso Christo reprehenditur. (z) Similes sunt, qui eiusmodi sunt, illis, qui ridendi gratia garriunt, non esse omnia vera, quæ sunt in Evangelio, & apprehendunt illud Johannis octavo, ubi Judæi dicunt ad Christum, nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es, & dæmonium habes? vel illud, reus est mortis: Vel illud, hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari.

Annotatio.

(z) Similes sunt, qui ejusmodi sunt &c.] *Diligenter locus hic notandus est. Vtilissimam namque tradit regulam de legendis Patrum scriptis. Sicut & subsequens disputatio de Ecclesia errante, & de sanctis, notatu est dignissima. Item egregia disputatio de dignitate Scripturæ Sacræ, quæ mox sequetur.*]

Idem faciunt diverso quidem fine, nec voluntate, ut illi, sed cæcitate & ignorantia, liberi arbitrii assertores, qui ex patribus id, quod infirmitate carnis lapsi pro libero arbitrio dixerunt, ita apprehendunt, ut etiam opponant ei, quod alio loco iidem patres fortitudine spiritus contra liberũ arbitrium dixerunt: tum urgent mox, & cogunt, ut melius cedat deteriori. Ita fit, ut authoritatem deterioribus dictis tribuant, quia faciunt ad sensum carnis suæ, & adimant melioribus, quia faciunt contra sensum carnis suæ. Cur non potius eligimus meliora? talia enim multa sunt in patribus. Et ut exempli aliquid afferam, quid carnalius, imò quid magis impium, sacrilegum & blasphemum dici potest, quàm id quod Hieronymus solet: virginitas cœlum, conjugium terram replet, quasi patriarchis & apostolis ac Christianis conjugibus terra, non cœlum debeatur, aut virginibus vestalibus in gentibus sine Christo cœlum debeatur? & tamen hæc & similia ex patribus colligunt Sophistæ, dum numero potius quam judicio certant, ut authoritatem illis parent: quemadmodum fecit insulsus ille Faber Constantiensis, qui margaritum illud suum, id est, Augiæ stabulum nuper

donavit publico, ut esset, quod piis & eruditis nauseam cieret & vomitum.

Per hæc ad illud respondeo, ubi dicis, incredibile esse, ut Deus Ecclesiæ suæ errorem dissimularit tot seculis, nec ulli sanctorum suorum revelarit, id quod nos contendimus esse Evangelicæ doctrinæ caput. Primum, non dicimus errorem hunc esse in Ecclesia sua toleratum à Deo, nec in ullo suo sancto: Ecclesia enim spiritu Dei regitur, sancti aguntur spiritu Dei. Rom. 8. Et Christus cum Ecclesia sua manet usque ad consummationem mundi. Et Ecclesia Dei est firmamentum & columna veritatis. Hæc, inquam, novimus. Nam sic habet & symbolum omnium nostrum, Credo Ecclesiam sanctam catholicam, ut impossibile sit illam errare, etiam in minimo articulo. Atque si etiam donemus, aliquos electos in errore teneri in tota vita, tamen ante mortem necesse est, ut redeant in viam, quia Christus dicit Johan. 10. Nemo rapiet eos de manu mea. Sed hîc labor, hîc opus est, certò constare, an illi, quos tu Ecclesiam vocas, ecclesia sint, vel potius, an tota vita errãtes, demum ante mortem sint reducti. Neque enim sequitur statim, si Deus illos omnes, quos adducis, quantavis longa serie seculorum, eruditissimos viros, passus sit errare, ergo Ecclesiam suam passus est errare. Vide populum Dei Israël, ubi, in tanto regum numero & tempore, ne unus quidem rex numeratur, qui non erret. Et sub Elia Propheta sic omnes & omne, quod publicum erat istius populi, abierat in idololatriam, ut se solum relictum putaret, cum interim, dum reges, principes, sacer-

dotes,

dotes, prophetæ, & quicquid poterat populus vel ecclesia Dei dici, perditum iret, septem millia sibi reservat Deus, quos quis vidit aut novit esse populum Dei? quis igitur & nunc negare audeat, Deum sub istis principibus viris (non enim nisi viros publici ministerii & nominis recenses) in vulgo sibi servasse Ecclesiam, & illos omnes, exemplo Israëlitici regni, perire permisisse? quandoquidem peculiare est Deo, electos Israël impedire, & pingues eorum occidere. Psal. 78. feces vero & reliquias Israël servare, ut Esaias dicit.

Quid accidit sub ipso Christo, ubi omnes Apostoli scandalizati, tum ipse ab universo populo negatus & damnatus est, vix uno & altero Nicodemo & Josepho, tum latrone in cruce servatis? at nunquid illi populus Dei tum dicebantur? erat quidem populus Dei reliquus, sed non nominabatur; is qui nominabatur, non erat. Quis scit, si toto mundi cursu, ab origine suâ, semper talis fuerit status Ecclesiæ Dei, ut alii dicerentur populus & sancti Dei, qui non essent, alii vero inter illos, ut reliquiæ, essent, & non dicerentur populus aut sancti, sicut monstrat historia Cain & Abel, Ismaël & Isaac, Esau & Jacob? vide Arianorum seculum, ubi vix quinque in toto orbe Episcopi catholici servati sunt, iique à sedibus pulsi, regnantibus ubique Arianis publico nomine, & officio Ecclesiæ. Nihilominus sub istis hæreticis suam Ecclesiam servavit Christus, sed sic, ut minime Ecclesia putaretur aut haberetur. Sub Papæ regno, ostende unum Episcopum suo officio fungentem, ostende unum concilium, in quo de rebus pietatis tra-

ctatum sit, ac non potius de palliis, de dignitate, de censibus, & de aliis prophanis nugis, quæ Spiritui Sancto tribuere, nisi insanus, non possit. Et nihilominus ii ecclesia vocantur, cum omnes, saltem sic viventes, perditi sint, & nihil minus quam Ecclesia. Verum sub iis servavit suam Ecclesiam, sed ut non diceretur Ecclesia. Quot sanctos putas exusserunt & occiderunt jam aliquot seculis soli illi inquisitores hæreticæ pravitatis? velut Johannem Hussum & similes, quorum seculo, non dubium est, multos viros sanctos vixisse eodem spiritu. Cur non illud potius miraris, Erasme, quod ab origine mundi semper inter gentes fuerunt excellentiora ingenia, major eruditio, ardentius studium, quam inter Christianos vel populos Dei, sicut Christus ipse confitetur, prudentiores esse filios huius seculi filiis lucis? quis Christianorum vel uni Ciceroni, ut Græcos taceam, ingenio, eruditione, diligentia comparatus est? quid igitur obstitisse dicemus, ut nullus illorum ad gratiam pervenire potuerit? qui certe liberum arbitrium ex summis exercuerunt viribus? nullum vero inter eos fuisse, qui summo studio ad veritatem contenderit, quis audeat dicere? & tamen asseri oportet nullum pervenisse. An etiam hic incredibile dices? Deum tot tantosque viros perpetuo mundi cursu reliquisse, & frustra niti permisisse? certe, si liberum arbitrium aliquid esset vel potuisset, in illis viris fuisse & potuisse debuit, vel uno aliquo exemplo. Sed nihil valuit, imò in contrarium semper valuit, ut hoc uno argumento satis probari queat, liberum arbitrium nihil esse, ut cujus nullum

lum indicium ab initio mundi usque in finem ostendi possit. Sed redeo ad propositum. Quid mirum, si Deus omnes Ecclesiæ maiores sinat ire vias suas, qui sic omnes gentes permisit ire vias suas, ut Paulus in Actis dicit? non est res tam vulgaris, mi Erasme, Ecclesia Dei, quàm est nomen hoc Ecclesia Dei, nec ita passim occurrunt sancti Dei, ut hoc nomen, Sancti Dei: margaritum & nobiles gemmæ sunt, quas spiritus non projicit ante porcos, sed ut scriptura vocat, absconditas servat, ne impius videat gloriam Dei. Alioqui si palàm ab omnibus agnoscerentur, quomodo fieri posset, ut sic in mundo vexarentur & affligerentur? ut Paulus dicit: si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

Non hæc dico, quod sanctos vel Ecclesiam Dei esse negem, quos tu adducis, sed quod probari non possit, si quis neget, esse ipsos sanctos, relinqui vero prorsus incertum. Ideo locum à sanctimonia eorum non esse fidelem satis pro dogmate aliquo confirmando. Sanctos eos dico & habeo, ecclesiam Dei eos voco & sentio, canone charitatis, non canone fidei, hoc est, charitas quæ omnia optima de quovis cogitat, nec est suspicax, omniaque credit, ac præsumit de proximis bona, sanctum vocat quemlibet baptizatum, nec periculum „ est, si erret, quia charitatis est falli, cum sit expo- „ sita omnibus omnium usibus, & abusibus, ministra generalis, bonorum, malorum, fidelium, infidelium, veracium, fallacium. Fides vero nullum vocat sanctum, nisi divino judicio declaratum. Quia fidei est, non falli. Ideo cum omnes debea-

mus haberi invicem ſancti, jure charitatis, nullus tamen debet ſanctus decerni, jure fidei, tanquam articulus ſit fidei, illum vel illum eſſe ſanctum, quo modo ſuos, quos neſcit, ſanctos canonizat, adverſarius ille Dei, Papa in locum Dei ſe conſtituens. Hoc ſolum dico de illis tuis, vel noſtris potius ſanctis, quod cum ipſi varient inter ſeſe, illi potius ſequendi fuerant, qui optima, id eſt, contra liberum arbitrium pro gratia locuti ſunt, relictis illis, qui pro infirmitate carnis, carnem potius quam ſpiritum teſtificati ſunt. Ita & illi, qui ſibiipſis non conſtant, ea parte fuerant eligendi & apprehendendi, ubi ex ſpiritu loquuntur: relinquendi vero, ubi carnem ſaperent. Hoc erat Chriſtiani lectoris & animalis mundi habentis diffiſas ungulas, & ruminantis. Nunc vero poſthabito judicio, omnia confuſa voramus, aut quod iniquius eſt, perverſo judicio meliora reſpuimus, deteriora probamus, in unis eisdemque authoribus, tum illis ipſis deterioribus titulum & authoritatem ſanctimoniæ eorum aptamus, quam tamen illi, ob optima & ob ſolum ſpiritum, non ob liberum arbitrium, vel carnem meruerunt.

Quid igitur faciemus? abſcondita eſt eccleſia, latent ſancti. Quid? cui credemus? ſeu, ut tu argutiſſime diſputas, quis nos certos facit? Unde explorabimus ſpiritum? Si eruditionem ſpectes, utrinque ſunt Rabini: Sin vitam, utrinque peccatores: ſin ſcripturam, utrique amplectuntur. Neque adeo de ſcriptura, quæ necdum ſit lucida ſatis, ſed de ſenſu ſcripturæ, diſputatur. utrinque vero homines, quorum ut neque multitudo, neque

que eruditio, neque dignitas quicquam facit ad caussam, ita multo minus, paucitas, inscitia & humilitas. Relinquitur igitur res in dubio, & manet sub iudice lis, ut prudenter facturi videamur, si in Scepticorum sententiam concedamus, nisi quod tu omnium optime facis, qui sic te dubitare dicis, ut veritatem quærere te, & discere testeris, interim in eam partem inclinans, quæ liberū arbitriū asserit, donec veritas elucescat. Hic respondeo, ,, neque nihil, neque omnia dicis. Non enim ,, eruditionis, vitæ, ingenii, multitudinis, dignita- ,, tis, inscitiæ, ruditatis, paucitatis, humilitatisve ,, argumentis spiritus explorabimus. Neque illos probo, qui refugium suum ponunt in iactantia spiritus. Nam satis acre mihi bellum isto anno fuit & adhuc est, cum istis Fanaticis, qui scripturas suo spiritui subjiciunt interpretandas, quo nomine & Papam hactenus insectatus sum, in cuius regno hac voce nihil vulgatius aut receptius est, scripturas esse obscuras & ambiguas, oportere spiritum interpretem ex sede Apostolica Romæ petere, cum nihil perniciosius dici possit, quod hinc homines impii sese supra scripturas extulerint, & ex ipsa fecerint, quicquid collibitum fuit, donec prorsus scripturis conculcatis, nihil nisi hominum furiosorum somnia & crederemus & doceremus. Breviter, non est humanum inventum illa vox, sed incredibili malitia ipsiusmet principis omnium dæmonum in orbem missum virus.

Nos sic dicimus, duplici iudicio spiritus esse explorandos seu probandos, uno interiori, quo per spiritum sanctum vel donum Dei singulare, quili-

bet

bet pro se, suaque solius salute illustratus, certissime iudicat & discernit omnium dogmata & sensus, de quo dicitur, 1. Corinth. 2. Spiritualis omnia judicat, & à nemine iudicatur. Hæc ad fidem pertinet, & necessaria est cuilibet etiam privato Christiano. Hanc superius appellavimus interiorem claritatem scripturæ sanctæ. Hoc forte voluerunt, qui tibi responderunt, omnia esse judicio spiritus decernenda. Sed hoc judicium nulli alteri prodest, nec de hoc quæritur in hac caussa, nec ullus credo, de illo dubitat, quin sic se habeat. Ideo alterum est judicium externum, quo non modo pro nobis ipsis, sed & pro aliis, & propter aliorum salutem, certissime iudicamus spiritus & dogmata omnium. Hoc judicium est publici ministerii in verbo, & officii externi, & maxime pertinet ad duces & præcones verbi, quo utimur, dum infirmos in fide roboramus, & adversarios confutamus. Hoc supra vocavimus externam Scripturæ sanctæ claritatem. Sic dicimus: Scriptura iudice omnes spiritus in facie ecclesiæ esse probandos. Nam id oportet apud Christianos esse imprimis ratum atque firmissimum, Scripturas Sanctas esse lucem spiritualem, ipso sole longe clariorem, præsertim in iis quæ pertinent ad salutem vel necessitatem. Verum quia in contrarium persuasi sumus iam dudum pestilenti illo Sophistarum verbo, scripturas esse obscuras & ambiguas, cogimur primum probare illud ipsum primum principium nostrum, quo omnia alia probanda sunt, quod apud Philosophos absurdum & impossibile factu videretur.

Pri-

Primus Moſes dicit Deut. 17. Si qua difficilis
ſſa inciderit, eſſe adeundum locum, quem Deus
giſſet in nomen ſuum, atq; conſulendos ibidem
rdotes, qui ſecundum legem domini judicare
n debeant. Secundum legem domini, inquit.
omodo autem judicabunt, niſi lex domini ſit
rne clariſſima, qua illis ſatisfieret? alioqui ſatis
dicere, judicabunt ſecundum ſpiritum ſuum.
n ſic habet in omni adminiſtratione populo-
, ut omnes omnium cauſſæ per leges compo-
tur. Quomodo vero componi poſſent, niſi leges
t certiſſimæ, & ipſa planè lumina in populo?
im leges ſunt ambiguæ, & incertæ, non ſolum
è cauſſæ expedirentur, ſed nec ulli mores certi
tarent: Cum ideo ferantur leges ut mores ad
m formam regulentur, & cauſſarum quæſtio-
definiantur. Oportet ergo id quod aliorum
um & menſura eſt, multo certiſſimum & cla-
num eſſe, quale eſt lex. Quod ſi ea lux & certi-
legum in prophanis politiis, ubi de tempora-
agitur, & neceſſaria eſt, & divino munere
editur toti mundo gratis, quomodo Chriſtia-
is, ſcilicet electis, non multo majoris lucis &
udinis donaret leges & regulas; ſecundum
ſeſe & omnes cauſſas dirigerent atq; compo-
nt? cum temporalia velit à ſuis contemni.
im fœnum, quod hodie ſtat; & cras in cliba-
mittitur; Deus ſic veſtit, quanto magis nos?
ergamus, & ſcripturis obruamus peſtilens
Sophiſtarum verbum.
almus 19. dicit: Præceptum domini lucidum
rum; illuminans oculos. Credo, id quod

G ocu-

oculos illuminat, nõ esse obscurum vel ambiguum. Item Psalm. 119. Ostium verborum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis. Hic verbis Dei tribuit, ut sint ostium & apertum quiddam, quod omnibus expositum sit, & etiam parvulos illuminet. Esaias 8. ad legem & testimonium mittit omnes quæstiones, & nisi hoc fecerimus, minatur nobis negandam esse lucem auroræ. In Zacharia capite secundo mandat, ut ex ore sacerdotis legem requirant, ut qui sit angelus domini exercituum, pulcherrimus scilicet angelus vel legatus domini, qui ea afferat, quæ tum ipsi sint ambigua, tum populo obscura, ut nesciat, tam ipse quid loquatur, quàm illi quid audiant. Et quid in universo veteri testamento, maxime uno illo Psalmo centesimo decimo nono dicitur in laude scripturæ frequentius, quàm ipsam esse lucem certissimam & evidentissimam? sic enim celebrat ille claritatem ejus, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Non ait: Lucerna pedibus meis solum spiritus tuus, licet & huic tribuat suum officium dicens: Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta. ita & via & semita dicitur, nimirum à nimia certitudine. Veniamus ad novum testamentum. Paulus dicit Rom. 1. Evangelium esse per prophetas in scripturis sanctis promissum. Et cap. 3. Justitiam fidei testificatam à lege & prophetis. Qualis autem testificatio, si obscura est? Quin cum per omnes epistolas Evangelion verbum lucis, Evangelion claritatis facit, tum id ex professo ac magna copia facit. 2. Corinth. 3. & 4. ubi de claritate tam Mosi quàm Christi gloriose disputat.

Pe-

is quoque ait 2. Petri 1. certum valde
mus sermonem propheticum, cui attenden-
cut lampadi lucenti in loco caliginoso, bene
is. Hic Petrus verbum Dei lucidam lucernam
omnia alia tenebras. Et nos obscuritatem &
bras ex verbo facimus? Christus sese lucem
di toties vocat, Johannem Baptistam lucer-
lucentem & ardentem: absq; dubio non pro-
vitæ sanctitatem; sed propter verbum;
adof modum Philipp. Paulus, luminaria mundi
t lucida, quia, inquit, verbum vitæ tenetis."
enim sine verbo incerta est & obscura. "
quid faciunt apostoli, dum suas prædicationes
criptutas probant? an ut nobis tenebras suas
ribus tenebris obscurent? Vel ut notius per
tius probent? Quid facit Christus, Joan. 5.
udæos docet, ut scripturas scrutentur, sui scili-
stes? an ut ambiguos reddat de fide sui? Quid
nt illi Act. 17. qui audito Paulo die & nocte
turas legebant, ut viderent, an sic haberent?
ne ista omnia probant, apostolos, sicut &
stum, ad scripturas provocare, tanquam ad
s clarissimas suorum sermonum? Qua fronte
nos eas obscuras facimus? Obsecro, suntne
erba scripturæ obscura vel ambigua; Deus
vit cœlum & terram, Verbum caro factum est,
nnia quæ pro articulis fidei totus accepit mun-
Unde accepit? nonne ex scripturis? Et quid
nt, qui adhuc hodie prædicant, scripturas
pretantur ac declarant? At si obscura est
tura, quam declarant, quis nos certos facit
n eorum declarationem esse certam? Alia nova

 decla-

declaratio, quis & illam declarabit? Ita fiet progressus in infinitum. Summa, si scriptura obscura vel ambigua est, quid illam opus fuit nobis divinitus tradi? an non satis sumus obscuri & ambigui, nisi de cœlo nobis augeatur obscuritas & ambiguitas & tenebræ? Ubi tunc illud apostoli manebit; Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum & increpandum & arguendum? Imò inutilis est, Paule, prorsus, sed ex patribus longa seculorum serie receptis, & sede Romana talia petenda sunt, quæ tu scripturæ tribuis. Quare tua sententia revocanda est, ubi ad Titum scribis, episcopum oportere potentem esse in doctrina sana, exhortari, & redarguere contradicentes, & os oppilare vaniloquis & mentium deceptoribus. Quomodo erit potens, cum tu scripturas ei relinquas obscuras, hoc est, arma stuppea & pro gladio leves stipulas? Tum Christus quoq; vocem suam recantet, necesse est, qui nobis falso promittens, dicit: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes adversarii vestri. Quomodo non resistent, quando obscuris & incertis contra eos pugnamus? Quid & tu nobis, Erasme, præscribis formam Christianismi, si tibi scripturæ sunt obscuræ? Sed jam dudum credo me onerosum esse etiam insensatis, qui in re clarissima tantas moras traho & copias perdo. Sed sic obruendum erat impudens & blasphema illa vox, scripturas esse obscuras, ut & tu videres, mi Erasme, quid diceres, cum scripturam esse dilucidam negas. Nam simul asseras mihi necesse est, omnes tuos sanctos, quos adducis, multo minus dilucidos esse. Quis enim

certos nos facit de eorum luce, si scripturas
ras feceris? Itaq; nihil nisi tenebras nobis
ias faciunt, qui scripturas negant esse luci-
ias & evidentissimas.
hic dices: Nihil ad me omnia ista, non dico
uras ubiq; obscuras esse (quis enim ita insa-
) sed in hac tantum parte & similibus. Re-
deo, nec contra te ista solum dico, sed contra
es, qui ita sentiunt. Deinde contra te (aa) de
criptura dico, nullam ejus partem volo obscu-
dici: stat ibi, quod ex Petro retulimus, lam- "
m lucentem nobis esse verbum Dei in loco "
inoso. "

Annotatio.

(aa) De tota Scriptura dico; nullam partem volo obscuram dici.] *Loquitur B. Vir rte dogmatica, non Gramm[...]a, ut sic dicam. um scil. dogma necessarium esse, quod in Scriptura latè habeatur, licet loca sint in Scriptura, quorum a & phrases sint obscura. Sic mentem suam mox nit dicens*; Proinde si dogma de libero arbi- obscurum vel ambiguum est, ad Christianos criptura non pertinet. *Item*; debent enim res Christianorum articuli tales esse, ut non lo ipsis certissimi sint, sed etiam adversus alios manifestis & claris scripturis firmati, ut omni- os obstruant &c.]

Quod si pars hujus lampadis non lucet, potius s caliginosi loci, quam ipsius lampadis erit. n sic illuminavit nos Christus, ut aliquam par- obscuram voluerit relictā nobis in suo verbo,

dum nos ad aliud jubet attendere: fruſtra enim attendere jubet, ſi non lucet. Proinde ſi dogma de lib.arb. obſcurum vel ambiguum eſt, ad Chriſtianos & ſcripturas non pertinet, ac relinquendum eſt prorſus, numerandumq; inter eas fabulas, quas damnat Paulus in Chriſtianis rixantibus. Si autem ad Chriſtianos & ſcripturas pertinet, clarum, apertum & evidens eſſe debet, prorſusq; ſimilis cæteris omnibus evidentiſſimis articulis. Debent enim omnes Chriſtianorum articuli tales eſſe, ut non modo ipſis certiſſimi ſint, ſed etiam adverſus alios tam manifeſtis & claris ſcripturis firmati, ut omnibus os obſtruant, ne poſſint quicquam contradicere, ſicut nobis Chriſtus promittens, dicit: Dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere omnes adverſarii veſtri. Si igitur os noſtrum in hac parte infirmum eſt, ut adverſarii reſiſtere poſſint, falſum eſt, quod dicit, nullum adverſarium ori noſtro reſiſtere poſſe. Aut ergo in dogmate lib. arb. nullos adverſarios habebimus, quod fiet, ſi ad nos nihil pertinet. Aut ſi ad nos pertinet, adverſarios quidem habebimus, ſed qui reſiſtere non poſſint.

Verum illa impotentia reſiſtendi adverſariorum (quando id hic incidit) ſic habet, non quod cogantur cedere ſenſu ſuo, aut perſuadeantur cõfiteri aut tacere. Quis enim invitos coget credere, fateri errorem, aut tacere? Quid loquacius vanitate, ait Auguſtinus? Sed quòd os illorum ſic obſtruitur, ut non habeant quod contradicant, & ut multa contradicant, communis tamen ſenſus judicio nihil dicant. exemplis id monſtratur melius. quando Chriſtus Matth. 22. Sadducæis impoſuit ſilentium,

dum

ı adducta scriptura probaret resurrectionem
tuorũ ex Mose Exodi.3. Ego Deus Abrahã &c.
ı est Deus mortuorum, sed vivorum. Hic re-
re non poterant, nec quicquam contradicere,
ıunquid ideo cesserunt opinione sua? Et quo-
Pharisæos confutavit evidentissimis scripturis
rgumentis, ita ut populus convictos palam vi-
et,& ipsimet sentirent? Nihilominus illi per se-
ıbant adversarii. Stephanus Act.6. sic loque-
ır, teste Luca, ut sapientiæ & spiritui, qui loque-
ır, resistere non possent. Sed quid illi fecerunt?
ıquid cedebant? Imò dum pudet vinci, & re-
re non possunt, insaniunt, & clausis auribus &
lis falsos submittunt contra eum testes. Actu.7.
n in concilio stans, vide quomodo confutet ad-
sarios, cum ab origine populi illius numerasset
eficia Dei, & probasset, nunquam templum
Deum jussisse condi (ea enim quæstione age-
ur reus,& is erat status caussæ) tamen concedit,
Salomone fuisse quidem templum ædificatum,
bi subsumit in hunc modum, Sed non in manu-
is habitat excelsus. Et ad id allegat Esaiam
phetam.66. Quæ est ista domus quam ædifica-
nihi? Dic, quid poterant hic contra tam mani-
am scripturam dicere? nihil tamen moti per-
bant fixi in sua sententia. Unde & in eos invehi-
, dicens: Incircumcisi cordibus & auribus, sem-
restitistis spiritui sancto &c. Resistere eos dicit,
tamen resistere non poterant.

Ad nostros veniamus, Joannes Hus, cum sic in
bam disserit ex Matth.16. Portæ inferorum non
evalent adversus ecclesiam meam. Estne hic

aliqua obſcuritas vel ambiguitas ? Sed adverſus Papam & ſuos prævalent portæ inferi, ut qui manifeſta impietate & ſceleribus toto orbe nobiles ſunt. Eſt id quoq; obſcurum ? ergo Papa & ſui non ſunt eccleſia, de qua Chriſtus loquitur. Quid hic contradicerent ? aut quomodo reſiſterent ori, quod Chriſtus illi dederat ? At reſtiterunt tamen & perſtiterunt, donec ipſum exurerent, tantum abeſt, ut ſenſu cederent. Nec Chriſtus hoc tacet, cum dicit, Adverſarii non poterunt reſiſtere. Adverſarii ſunt (inquit) ergo reſiſtent, alioqui non adverſarii, ſed amici fierent: & tamen reſiſtere non poterunt. Quid eſt hoc aliud dicere, quàm reſiſtendo non poterunt reſiſtere ? Si itaq; & nos lib: arb. ſic confutare poterimus, ut adverſarii nequeant reſiſtere, etiã ſi perſiſtant ſuo ſenſu, & repugnante conſcientia reſiſtant, ſatisfecerimus. Satis enim expertus ſum, quàm nemo volet vinci, & (ut Quintilianus ait) nemo eſt qui non malit noſſe, quàm diſcere videri: Quamvis apud nos id proverbii omnes, uſu potius quàm affectu, imò abuſu paſſim in ore verſent, Opto diſcere, paratus ſum doceri, & monitus meliora ſequi, Homo ſum, errare poſſum: Quod ſub hac larva, pulchra velut humilitatis ſpecie, liceat confidenter dicere: Mihi non eſt ſatisfactum, ego non capio, vim facit ſcripturis, pertinaciter aſſerit, ſcilicet certi, quod tantæ humilitatis animas nemo ſuſpicetur pertinaciter reſiſtere, & agnitam quoq; veritatem fortiter impugnare. Ita fit, ut non malitiæ eorum eſſe oporteat, quod non cedunt ſenſu ſuo, ſed obſcuritatis & ambiguitatis argumentorum. Sic & philoſophi

Græ-

ecorum fecerunt,ne ullus alteri videretur cede-
etiam manifeste convictus ; cœperunt negare
ma principia,ut Aristoteles recitat. Interim no-
&c aliis blande persuademus,esse multos bonos
os in terra, qui libenter veritatem amplexuri
t,si sit qui clare doceat: nec esse præsumendum,
eruditos, tanta seculorum serie viros errasse,
non cognovisse, quasi ignoremus, mundum
e regnum Satanæ, ubi præter naturalem cæcita-
n agnatam ex carne, etiam nequissimis spiriti-
s regnantibus super nos in ipsa cæcitate indura-
ır, & dæmoniacis, nec jam humanis tenebris
nemur.

Si igitur scriptura(inquis) dilucida est,cur in hac
rte tot seculis excellentes ingenio viri cæcutie-
nt? Respondeo, Cæcutierunt sic, in laudem &
oriam lib. arb. ut ostenderetur illa magnifice
ctata vis,qua se homo applicare potest ad ea,quæ
nt salutis æternæ, scilicet quæ nec visa videt, nec
dita audit, multo minus intelligit vel appetit.
uc enim pertinet, quod Christus ex Esaia, &
vangelistæ toties afferunt: Audientes audietis,
non cognoscetis: & videntes non videbitis. "
uid hoc est aliud quàm lib. arb. seu cor huma- "
um sic esse Satanæ potentia oppressum, ut nisi "
iritu Dei mirabiliter suscitetur, per sese nec ea "
idere possit, nec audire, quæ in ipsos oculos & "
n aures manifeste impingunt, ut palpari possint "
nanu? Tanta est miseria & cæcitas humani ge- "
eris. Sic enim & ipsi Evangelistæ admirati, qui
ieret, ut Judæi operibus & verbis Christi, quæ
lanè fuerunt irrefragabilia & innegabilia, non

„ caperentur, isto scripturæ loco sibi respondent, „ scilicet quod homo sibi relictus, videns nõ videt, & audiens non audit. Quid monstrosius? Lux (inquit) lucet in tenebris, & tenebræ non comprehendunt. Quis hoc crederet? Quis similia audivit? Lucere in tenebris lucem, & tamen tenebras manere tenebras, nec illustrari? Proinde non est hoc mirum in rebus divinis, quod tot seculis viri excellentes ingenio cæcutiunt: in rebus humanis mirum esset; in rebus divinis mirum potius, si unus & alter non cæcutiant. Non mirum vero, si planè omnes cæcutiant. Quid enim est universum genus humanum extra spiritum, nisi regnum diaboli (ut dixi) confusum chaos tenebrarum? Unde Paulus dæmones appellat, rectores harum tenebrarũ. Et 1. Corint. 1. dicit: Nemo principum hujus mundi cognovit Dei sapientiam. Quid putas de reliquis sentiet, qui principes mundi asserat tenebrarum servos? Per principes enim intelligit primos & summos in mundo, quos tu excellentes ingenio vocas. Cur cæcutierunt Ariani omnes? An non fuerunt ibi viri ingenio excellentes? Cur gentibus Christus est stultitia? an inter gentes non sunt viri excellentes ingenio? Cur Judæis est scandalum? An non fuerunt inter Judæos viri excellentes ingenio? Deus scit (ait Paulus) cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt. Noluit dicere hominum, ut ipse textus habet, primos & principes inter homines significans, ut ex iis reliquos homines æstimemus. Sed hæc infra latius fortasse: satis sit exordio præmisisse, scripturas esse clarissimas, quibus nostra sic possunt defendi, ut adversarii nõ queant resiste-

ïstere. Quæ vero sic defendi non possunt, aliena non Christianorum sunt. Si vero sunt, qui hanc ritatem non videant, & in isto sole cæcutiant l offendant, ii si sunt impii, declarant, quanta sit ajestas & potentia Satanæ in filiis hominum, ut rissima verba Dei neq; audiant, neq; capiant, lut si præstigio illusus quispiam solem putet esse rbonem frigidum, aut lapidē sentiat esse aurum. pii sunt, inter illos electos censeantur, qui in er- rem ducuntur aliquanto, ut declaretur virtus ei in nobis, sine qua nec videre, nec prorsus quic- iam possumus. Non enim imbecillitatis ingenii t (ut tu caussaris) ne verba Dei capiantur: imò hil aptius capiendis verbis Dei imbecillitate in- enii; propter imbecilles enim & ad imbecilles hristus & venit & mittit verbum suum, sed ne- iitia Satanæ est in nostra imbecillitate sedentis, gnantis, ac Dei verbo resistentis. Ni Satanas fa- eret, uno sermone Dei semel audito totus mundus ominum converteretur, nec pluribus opus esset.

Et quid multis ago? Cur non simul cum hoc cordio finimus caussam, & contra teipsum, tuis sius verbis, ferimus sententiam, secundum illud hristi, Ex verbis tuis justificaberis, ex verbis tuis ondemnaberis? Tu enim dicis, scripturam hic on esse dilucidam. Deinde sententia suspensa, in tranq; partem disputas, quid pro quid contra dici ossit: præterea nihil agis toto isto libello, quem b eandem caussam, Diatriben potius quàm Apo- hasin vel aliud appellare voluisti, quod omnia ollaturus, nihil affirmaturus scriberes. Si igitur ilucida scriptura non est, cur hic, non modo

cæcu-

cæcutiunt,sed temere & ſtulte definiunt &aſſerunt lib.arb.velut ex certa & dilucida ſcriptura,illi quos jactas? videlicet, tam numeroſa ſeries eruditiſſimorum virorum, quos in hunc uſq; diem tot ſeculorum conſenſus approbavit, quorum plerosque præter admirabilem ſacrarum literarum peritiam, vitæ quoq; pietas commendat, quidam doctrinæ Chriſti, quàm ſcriptis defenderant,ſanguine ſuo teſtimonium reddiderunt. Si exanimo iſta loqueris, fixum eſt apud te lib. arbit. habere aſſertores, mirabili literarum ſacrarum peritia præditos, ita ut ſanguine ſuo illud quoq; teſtati ſint. Quod ſi verum eſt, dilucidam illi habebant ſcripturam, alioqui quæ eſſet illa admirabilis peritia literarum ſacrarum? Deinde quæ levitas & temeritas animi, ſanguinem fundere pro re incerta & obſcura? Hoc enim non martyrum Chriſti, ſed dæmonum eſt. Jam & tu pone ob oculos, & tecum expende, utrum plus tribuendum eſſe judices tot eruditorum,tot orthodoxorum,tot ſanctorum, tot martyrum, tot veterum ac recentium theologorum, tot academiarum, tot conciliorum, tot epiſcoporum & ſummorum pontificum præjudiciis, qui ſcripturas dilucidas eſſe ſenſerunt, & id tum ſcriptis tum ſanguine confirmaverunt; an tuo unius privato judicio, qui negas ſcripturas eſſe dilucidas, qui forte nec unam unquàm lachrymam vel ſuſpirium pro doctrina Chriſti emiſiſti? Si illos recte ſenſiſſe credis,cur non imitaris?Si non credis, cur jactas tanta bucca, tanta copia, quaſi me obruere velles tempeſtate & diluvio quodam orationis,quod tàmen in caput tuum fortius inundat,

arca

:a vero mea in sublimi fertur secura? Nam tu
tantisq; viris simul tribuis summam & stulti-
m & temeritatem, dum illos scribis scripturæ
ritissimos, stilo, vita, morte illam asseruisse,
am tamen obscuram & ambiguam esse conten-
s, hoc est, aliud nihil quàm illos facere imperi-
simos cognoscendo, & stultissimos asserendo.
: illos non honorassem ego privatus ille con-
mptor, ut tu facis publicus ille laudator.

Cornuto igitur (quod ajunt) hic te syllogismo
neo. Utrum enim falsum esse oportet, vel illud
iod dicis, illos fuisse admirabiles peritia sacra-
im literarum, vita & martyrio; Vel illud, quod
icis: scripturam non esse dilucidam. Verum cum
uc potius rapiaris, ut scripturas non dilucidas esse
:edas (hoc enim toto libello agis) reliquum fit, ut
el animi vel adulandi gratia, nequaquam serio
los dixeris peritissimos scripturæ & martyres
Christi, tantum ut rudi vulgo fucum, Luthero au-
em negotium faceres, & caussam ejus inanibus
erbis gravares odio & contemptu. Ego vero neu-
rum verum, sed utrunq; falsum dico. Primum,
cripturas esse lucidissimas. Deinde illos quatenus
iberum arbitrium asserunt, esse imperitissimos
acrarũ literarum, tum illud neq; vita, neq; morte,
olum vero stilo, sed peregrinãte animo, asseruisse.
Quare hanc disputatiunculam sic concludo, Per
scripturam, ut obscuram, hactenus nihil certi defi-
nitum est, nec definiri potest, de libero arbitrio, te
ipso teste. Per vitam vero omnium hominum ab
initio mundi nihil est ostensum pro libero arbitrio,
ut superius est dictum. Docere igitur aliquid, quod

intra ſcripturas non eſt ullo verbo præſcriptum, & extra ſcripturas non eſt ullo facto monſtratum, hoc non pertinet ad dogmata Chriſtianorũ, ſed ad narrationes veras Luciani, niſi quod Lucianus joco, & prudenter rebus ludicris ludens, neminem fallit neque lædit. Iſti vero noſtri re ſeria, & quæ ad æternam ſalutem pertinet, inſaniunt in perditione innumerabilium animarum. Sic & ego abſolverim totam hanc quæſtionem de libero arbitrio, etiam teſtimonio adverſariorum mecum faciente, & illis ipſis pugnante, cum fortior probatio nulla ſit, quàm ipſius qui reus eſt, propria confeſſio & teſtimonium contra ſeipſum. Verum quia Paulus præcipit vaniloquos ἐπιστομίζειν, cauſſam ipſam aggrediamur, & ordine, quo incedit Diatribe, rem tractemus, ut primum confutemus argumenta pro libero arbitrio adducta, deinde confutata noſtra defendamus, tandem contra liberum arbitrium pro gratia Dei pugnemus.

Ac primum ab ipſa definitione recte faciemus initium. Qua ſic definis lib. arb. Porrò lib. arbit. hoc loco ſentimus, vim humanæ voluntatis, qua ſe poſſit homo applicare ad ea, quæ perducunt ad æternam ſalutem, aut ab iiſdem avertere. Prudenter ſanè definitio à te nuda ponitur, nec ulla ejus particula (ut mos eſt aliorum) declaratur, quod naufragium non unum forte veritus ſis. Cogor itaq; ego ſingulas diſcutere. Ipſum certe definitum, ſi rigide examinetur, latius patet quàm definitio, qualem definitionem Sophiſtæ vitioſam dicerent, quoties videlicet definitio non explet definitum. Nam ſuperius oſtendimus lib. arb. nemini

niſi

si soli Deo convenire. Arbitrium fortasis homini aliquod recte tribueris, sed liberum tribuere in rebus divinis, nimium est. Quod liberi arbitrii vox, omnium aurium judicio proprie id dicitur, quod potest & facit erga Deum, quæcunque libuerit, nulla lege, nullo imperio cohibitum. Neq; enim servum dixeris liberum, qui sub imperio domini agit: quanto minus hominem vel angelum recte liberum dicimus, qui sub imperio plenissimo Dei (ut peccatum & mortem taceam) sic degunt, ut ne momento consistere suis viribus possint. Igitur hic statim in foribus pugnant definitio quid nominis, & definitio quid rei, quod vox aliud significat, & aliud re ipsa sentitur. Rectius vero vertibile arbitrium vel mutabile arbitrium diceretur. Nam sic Augustinus & post eum Sophistæ gloriam & virtutem istius vocis (Liberum) extenuant, adjecto illo detrimento, quod vertibilitatem liberi arbitrii dicunt, atque ita deceret nos loqui, ne inflatis & inaniter fastuosis vocabulis corda hominum luderemus, ut & Augustinus sentit, nos ad certam regulam sobriis & propriis verbis debere loqui. In " docendo enim simplicitas & proprietas & dia- " lectica requiritur, non autem ampullæ & figuræ " rhetoricæ persuasionis. Sed ne verbi pugna de- " lectari videamur, donemus interim id abusui, licet magno & periculoso, ut idem sit liberũ arbitrium, quod vertibile arbitriũ. Donemus & illud Erasmo, quod lib. arbit. vim facit humanæ voluntatis, ac si angelorum non sit lib. arb. quod hoc libello solum de hominum lib. arb. agere instituit, alioqui & in hac parte definitio fuerat arctior quàm definitum.

Ad

Ad eas partes veniamus,in quibus rerum cardo vertitur, quarum aliquæ satis apertæ sunt, aliæ lucem fugiunt velut,sibi consciæ nihil non metuant; cum nihil definitione apertius&certius edi debeat. Obscure enim definire perinde est ac nihil definire. Apertæ sunt illæ, Vis humanæ voluntatis. Item; Qua se potest homo. Item, Ad æternam saluté, sed Andabatæ sunt istæ, applicare. Item, Ad ea quæ perducunt. Item, Avertere. Quid igitur esse divinabimus,illud applicare,item illud avertere? Item; quid sunt illa, quæ ad æternam salutem perducunt? Quo se proripiunt illa? Mihi, ut video, cum vero Scoto aut Heraclito res est, ut duplici labore fatiger: Primum,ut adversarium in foveis & tenebris (quod facinus & audax & periculosum est) palpitans & tentans, quæritem. ac nisi invenero, frustra & cum larvis pugné, aëráq; in tenebris verberem. Deinde si produxero in lucem, tum demum jam quærendo fessus, æquo marte manus conferam. Vim igitur voluntatis humanæ dici, credo potentiam vel facultatem, vel habilitatem, vel aptitudinem volendi, nolendi, eligendi, contemnendi, approbandi, refutandi, & si quæ sunt aliæ voluntatis actiones. Jam quid sit eandem vim sese applicare & avertere, non video, nisi ipsum velle & nolle, eligere, contemnere, probare, refutare, ipsam scilicet actionem voluntatis: ut fingamus, vim illam esse medium quiddam inter voluntatem ipsam & actionem suam,ut qua voluntas ipsa actionem volendi & nolendi elicit, & qua ipsa actio volendi & nolendi elicitur. aliud hic nec fingere nec cogitare datur. Si fallor, culpa sit authoris, qui definivit,

non mea, qui investigo. Recte enim dicitur apud
„Juristas: Verba obscure loquentis, cum potuerit
„clarius dicere, interpretanda esse contra ipsum.
Et hic interim modernos meos ignorare volo
cum suis subtilitatibus. Crasse enim dicendum
est, gratia docendi & intelligendi. Ea vero, quæ
ad æternam salutem perducunt, arbitror esse verba
& opera D i, quæ offeruntur voluntati humanæ,
ut eisdem sese applicet & avertat. Verba
autem Dei dico, tam legem quam Evangelium.
Lege exiguntur opera, Evangelio fides. nulla enim
sunt alia, quæ vel ad gratiam Dei vel ad salutem æternam
perducunt, nisi verbum & opus Dei. Siquidem
gratia vel spiritus est ipsa vita, ad quam
verbo & opere divino perducimur.

Hæc autem vita vel salus æterna, res est incomprehensibilis
captui humano, sicut Paulus ex Esaia
refert. 1. Corinth. 2. Quæ oculus non vidit,
nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ
præparavit Deus diligentibus se. Nam & is inter
summos articulos fidei nostræ numeratur, ubi
dicimus, Et vitam æternam. Quid vero in isto
articulo valeat liberum arbitrium, Paulus testatur
1. Corinth. 2. Deus, inquit, nobis ea revelavit
per Spiritum suum, quasi dicat; Nisi Spiritus revelarit,
nullius hominis cor quicquam de ea re
nosset aut cogitaret, tantum abest, ut sese applicare
ad id vel appetere possit. Vide experientiam,
quid excellentissima ingenia inter gentes de vita
futura & resurrectione senserint. Nonne quo
excellentiores ingenio fuerunt, eò magis ridiculum
illis fuit resurrectio & vita æterna? nisi non

fuerunt ingenioſi Philoſophi illi & Græci , qui Athenis Paulum hæc docentem ſpermologon & novorum dæmoniorum aſſertorem dicebant. Portius Feſtus Act. 24. Paulum inſanum clamabat, ob prædicationem æternæ vitæ. Quid Plinius de iis rebus latrat libro ſeptimo ? quid Lucianus, tantum ingenium ? ſtupidine illi fuerunt ? denique adhuc hodie plerique, quo ſunt majore ingenio& eruditione, hoc magis rident eum articulum, & fabulam eſſe putant, idque palam. nam occulte nullus plane hominum, niſi Spiritu Sancto perfuſus, novit, credit aut optat ſalutem æternam, etiam ſi voce & ſtilo jactitent. Atque utinam eodem fermento & tu & ego liberi eſſemus, mi Eraſme: tam rarus eſt in hoc articulo fidelis animus. Habeo ne definitionis huius ſenſum ?

Igitur, Eraſmo authore, Liberũ Arbitriũ eſt vis voluntatis, quæ poteſt à ſeipſa velle & nolle verbũ, & opus Dei , quibus ducitur ad ea, quæ excedunt & captum & ſenſum eius. Si vero poteſt velle & nolle, poteſt & amare & odiſſe. Si amare & odiſſe, poteſt & aliquantulum facere legem, & credere Evangelio. Quia impoſſibile eſt, ſi aliquid velis aut nolis, ut non aliquid operis ea voluntate poſſis, etiamſi, prohibente alio , perficere non poſſis. Jam cum inter opera Dei , quæ ad ſalutem perducunt, mors, crux, & omnia mala mundi numerentur , poterit humana voluntas & mortem & ſui perditionem velle. Quin omnia velle poteſt, dum verbum & opus Dei velle poteſt. Quid enim infra, ſupra, intra, extra verbum & opus Dei , niſi Deus ipſe, uſpiam eſſe poteſt ? quid autem hîc relin-

uitur gratiæ & Spiritui Sancto ? hoc plane est
vinitatem libero arbitrio tribuere. Siquidem
gem & Evangelium velle, peccatum nolle &
ortem velle, divinæ virtutis est solius, ut Pau-
s non uno loco dicit. Proinde nemo post Pe-
nos rectius de libero arbitrio scripsit, quam
nus. Diximus enim superius, liberum arbi-
esse divinum nomen, ac divinam virtutem
ficare. Hanc vero nemo illi tribuit hactenus
r Pelagianos. Sophistæ enim quicquid sen-
, longe aliter certè loquuntur. Quin Pelagia-
uoque longe superat Erasmus. Illi enim to-
ero arbitrio eam divinitatem tribuunt: Era-
dimidio. Siquidem illi faciunt liberi arbi-
uas partes, vim discernendi & vim eligendi,
m rationi, alteram voluntati affingentes,
& Sophistæ faciunt. Sed Erasmus postha-
discernendi vi, solam extollit vim eligendi, ita
um ac semiliberum arb. Deum facit. Quid
erat facturus, si totum liberum arb. fuisset
ipturus?
d non hoc contentus, philosophos etiam ex-
Apud illos enim nondum definitum est, an
id seipsum possit movere. Ibique toto cor-
philosophiæ dissentiunt Platonici & Peripa-
Sed apud Erasmum liberum arbitrium sua-
i sese non modo movet, sed applicat etiam ad
æ sunt æterna, id est, incomprehensibilia sibi,
novus & inauditus definitor liberi arbitrii,
hilosophos, pelagianos, sophistas, & omnes
post se relinquit. Nec hoc satis, nec sibi
, sibique ipsi plus quam omnibus aliis diffi-

det & pugnat. Antea enim dixerat, voluntatem humanam prorſus eſſe inefficacem ſine gratia (niſi hoc joco dixerit) hic vero ubi ſeriò definit, dicit humaná voluntaté habere eã vim, qua efficax ſit applicare ſeſe ad ea, quæ ſunt ſalutis æternæ, id eſt, quæ ſunt incomparabiliter ſupra vim illá. Ita & ſeipſo quoque ſuperior eſt hac parte Eraſmus. Videsne, mi Eraſme, hac definitione te ipſum prodi (imprudenter credo) quod harum rerum nihil intelligas, vel prorſus incogitans & contemnens de illis ſcribas, ignarus quid loquaris vel quid affirmes? & ut ſupra dixi, minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio quam omnes alii; dum neque totum liberum arbitrium deſcribis, omnia tamen illi tribuis. Tolerabilius longe tradunt Sophiſtæ, vel ſaltem pater eorum Petrus Longobardus, qui liberum arbitrium dicunt eſſe facultatem diſcernendi, deinde & eligendi, boni quidem ſi aſſit gratia, mali vero ſi deſit gratia, planeque cum Auguſtino ſentit liberum arb. ſuapte vi non poſſe niſi cadere, nec valere niſi ad peccandum. Unde & ſervum potius quam liberum arbitrium vocat Auguſtinus libro ſecundo contra Julianum. Tu vero parem vim facis liberi arbitrii, quod ſuapte ſine gratia vi, & ſeſe applicare poſſit ad bonum, & ſeſe avertere à bono. Non enim cogitas, quàm magnum tribuas illi hoc pronomine, ſe vel ſeipſum, dũ dicis, poteſt ſe applicare, prorſus ſcilicet excludis Spiritum Sanctum cum omni virtute ſua, tanquàm ſuperfluum & non neceſſarium. Damnabilis igitur eſt tua definitio, etiam apud Sophiſtas, qui niſi invidia excæcati in me ſic inſanirent, in tuum

um furerent potius. Nunc quia Lutherum , etiamsi contra te ipsum & illos dicas, nihil anctum & catholicum dicis, Tanta est pa- ia sanctorum virorum.

on hæc dico, quod Sophistarum sententiam bero arbitrio probem, sed quod tolerabilio- esse ducam, quam Erasmi: propius enim acce- ad veritatem. Non enim illi liberum arbi- , sicut ego, nihil esse dicunt, tamen cum gratia ipsum nihil posse dicunt, præsertim ma- sententiarum, pugnant Erasmo, imò viden- bi ipsis quoque pugnare, & sola verbi contro- a torqueri, contentionis cupidiores quam ve- s, sicut decet Sophistas. Nam finge mihi So- am minime malum dari, cum quo semotus liari colloquio ista conferrem, & candidum erum iudicium postulalarem in hunc modum: ispiam tibi liberum esse diceret, quod sua vir- non nisi in alteram partem possit, scilicet in m; in alteram vero, nempe in bonam par- possit quidem, sed non sua virtute, imò alteri- ntaxat auxilio, possis etiam tenere risum ami- Nam sic lapidem aut truncum facile obtine- abere liberum arbit. ut qui & sursum & de- n vergere potest, sed vi sua non nisi deorsum, ius vero solum auxilio sursum. Et, ut supra tandem dicemus inuerso omnium linguarum rborum usu; Nullus est omnes, nihil est om- referendo alterum ad rem ipsam, alterum ad iam, quæ adesse sibi & accidere possit. Sic b. arb. nimium disputando tandem per acci- liberum faciunt, ut quod possit liberari ali-

quando per alium. Quæstio autem est per se & de substantia liberi arbitrii. Hæc si solvenda est, nihil nisi inanis vox liberi arb. reliqua fit, velint, nolint. Deficiunt & in hoc sophistæ, quod lib. arbitrio vim discernendi boni à malo tribuunt. Item regenerationem & innovationẽ spiritus premunt, ac velut externè auxilium illud alienum illi affingunt, de quo postea. Sed hæc de diffinitione satis. Nunc argumenta videamus, inflatura inanem illam voculam.

Primum est illud Ecclesiast. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. adjecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conservare, conservabunt te, & in perpetuum fidem placitam servare. Apposuit tibi ignem & aquam: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Licet recusare possim jure hunc librum, tamen interim recipio. Ne cum jactura temporis me involvam disputationi, de receptis libris in Canone Hebræorum, quem tu non nihil mordes ac rides, dum proverbia Salamonis & canticum (ut scommate ambiguo vocas) amatorium, comparas cum libris duobus Esræ, Iudith, historia Susannæ & draconis, Esther, quamvis hunc habeant in canone, dignior [*comparatè, non absolutè*] omnibus, [*Canonicus, adeoque libris Salamonis non planè exequandus*] me judice, qui extra canonem haberetur. Responderem vero breviter tuis ipsius verbis. Scriptura hoc loco obscura est & ambigua, ideo nihil certi probat. Nos autem cum in negativa stemus, exigimus à vobis locũ produci, qui claris verbis convincat, quid sit & quid possit liberarum arbitrium.

Hoc

facietis forte ad calendas Græcas. Quamvis tu,
ianc necessitatem fugias, multa bona verba
lis, dum super aristas incedis, recitans tot opi-
ies de libe. arbi. ut Pelagium pene facias Evan-
:um. Item quadruplicem gratiam fingis, ut eti-
philosophis quandam fidem & charitatem tri-
s. Item triplicem illam legem, naturæ, operum,
, fabulā scilicet nouā, ut convenire vehemen-
lleras philosophorū præcepta Evangelicis præ-
is. Tum illud psalmo quarto; Signatū est super
lumen vultus dei, qui de cognitione ipsius vul-
Dei, id est, fide loquitur, ad rationem excæca-
applicas. Quæ si quis Christianus omnia confe-
cogetur suspicari, te ludere & ridere Christia-
n dogmata & religionem. Nam tantam igno-
iam ei tribuere, qui sic nostra omnia perlustra-
tanta diligentia, & memoria conservavit, mihi
è est difficillimum. Sed interim abstinebo, in-
sse contentus, donec occasio sese dignior obtu-
. Quanquàm te oro, mi Erasme, ne sic nos ten-
velut unus illorum qui dicunt, quis videt nos?
ue tutum est in re tanta verborum Vertumnis
petuo ludere apud quoslibet. Sed ad rem.
Ex una sententia de lib. arbitr. triplicem fingis.
a tibi videtur eorum, sed tamen satis probabi-
qui negant, hominem posse velle bonum sine
uliari gratia, negant posse incipere. negant pos-
rogredi, perficere &c. Hanc probas ideo,
od relinquat homini studium & conatum, sed
relinquat, quod suis viribus ascribat. Du-
eorum, qui contendunt libe. arbitrium nihil
ere nisi ad peccandum, solam gratiam in nobis

 operari

operari bonum &c. Durissima vero illorum, qui dicunt, nomen inane esse liberi arbitrii, sed Deum tam bona quam mala in nobis operari, meræque necessitatis esse omnia, quæ fiunt. Adversus has postremas profiteris te scribere. Scis etiam quid loquaris, mi Erasme? tres facis hîc opiniones velut trium sectarum, quod rem eandem, aliis & aliis verbis variè dissertam à nobis eisdem & unius sectæ Professoribus, non intelligis. Sed maneamus, & ostendamus tibi oscitantiam & hebetudinem judicii tui. Rogo, definitio liberi arbitrii à te data superius, quomodo quadrat huic primæ opinioni satis probabili? dixisti enim liberum arbitrium esse vim voluntatis humanæ, qua se homo applicare potest ad bonum. Hîc verò dicis & probas dici, hominem sine gratia non posse velle bonum. Definitio affirmat, quod exemplum eius negat, inveniturque in tuo libero arbitrio simul, est & non, ut simul nos & probes & damnes, teipsum quoque damnes & probes in uno eodemque dogmate & articulo. An putas non esse bonum, applicare sese ad ea, quæ sunt salutis æternæ, quod definitio tua tribuit libero arbitrio? cum nihil fit opus gratia, si tantum bonum esset in libero arb. quo seipsum applicare posset ad bonum. Itaque aliud est lib. arb. quod definis, & aliud quod defendis. Habetque nunc Erasmus duo lib. arbitria præ cæteris, sibique prorsus pugnantia.

Sed dimisso illo, quod definitio finxit, hoc quod contrariū ipsa opinio proponit, videamus. Concedis hominem sine gratia peculiari non posse velle bonum (neque enim nunc disputamus, quid gratia

Dei

Dei poſſit, ſed quid homo ſine gratia poſſit.) Concedis ergo liberum arb. non] poſſe[velle bonum, hoc eſt, aliud nihil quam non poſſe ſeſe applicare ad ea, quæ ſunt ſalutis æternæ, ut tua cecinit definitio. Quin paulò ante dicis, voluntatem humanam poſt peccatum ſic eſſe depravatam, ut amiſſa libertate cogatur ſervire peccato, nec poſſit ſe revocare ad meliorem frugem. Et niſi fallor, hujus ſententiæ facis Pelagianos fuiſſe. Arbitror, hîc jam nullum Protheo patere effugium. Apertis verbis captus tenetur, ſcilicet voluntatem amiſſa libertate cogi aut teneri in ſervitute peccati. O egregie liberum arb. quod, amiſſa libertate, ſervum peccati ab ipſo Eraſmo dicitur. Quod cùm Lutherus diceret, nihil abſurdius auditum erat, nihil inutilius hoc paradoxo invulgari potuit, ut etiam diatribas in eum ſcribi oporteret. Sed forte mihi nemo credet, iſta ab Eraſmo dici. Legatur hoc loco diatribe, & mirabitur. Ego tamen non valdè miror. Qui enim hanc rem non habet ſeriam, neque cauſſæ aliquanto afficitur, ſed prorſus animo alienatus, tepet vel friget, vel nauſeat, quomodo is non paſſim diceret abſurda, inepta, pugnantia, dum velut ebrius vel dormitans cauſſam agit, interque ſtertendum ructuat, eſt, non, dum variæ voces auribus eius obſtrepunt? ideo rhetores exigunt affectum in Actore cauſſarum, multo magis Theologia talem exigit, qui vigilem, acrem, intentum, prudentem & ſtrenuum reddat.

Si igitur liberum arb. citra gratiam amiſſa libertate cogitur ſervire peccato, nec poteſt bonum velle, optarim ego ſcire, quod ſit illud ſtudium?

 quis

quis ille conatus, quem relinquit prima illa & probabilis opinio? bonum ſtudium, bonus conatus eſſe non poteſt, quia non poteſt velle bonum, ut dicit opinio, & conceſſum eſt. Malum igitur ſtudium, malus conatus relinquitur, qui amiſſa libertate cogitur ſervire peccato. Imò quid eſt & hoc dicere, quæſo? relinquit ſtudium & conatum opinio iſta, non tamen relinquit, quod viribus ſuis aſſcribatur? Quis hæc animo concipere poteſt? Si ſtudium & conatus viribus lib.arb. reliquuntur, cur non eiſdem aſſcriberentur? Si non aſſcriberētur, quomodo relinquũtur? An ſtudiũ & conatus ille ante gratiam, etiam ipſi futuræ gratiæ, & non lib.arb. relinquuntur, ut ſimul & relinquantur & non reliquantur eidem lib.arb: Si hæc non ſunt paradoxa vel potius monſtra, quid tũ ſunt monſtra? Sed hoc forte ſõniat diatribe, inter hæc duo, poſſe velle bonum, non poſſe velle bonum, dari mediũ, quod ſit abſolutũ velle, nec boni nec mali habito reſpectu, ut ſic argutia quadam dialectica ſcopulos euadamus, & dicamus, in voluntate hominis eſſe quoddam velle, quod in bonũ quidē ſine gratia nõ poteſt, nec tamen ſine gratia ſtatim non niſi malum velit, ſed ſit purum & merum velle, per gratiam ſurſum ad bonum, per peccatum deorſum ad malum vertibile. Sed ubi tum illud manet, quod dictum eſt, amiſſa libertate cogitur ſervire peccato? Ubi tum illud ſtudium, quod relinquitur, & conatus? ubi vis applicandi, ad ea, quæ ſalutis æternæ ſunt? Neque enim vis ea applicandi ad ſalutem poteſt eſſe purum velle, niſi ſalus ipſa nihil eſſe dicatur. Deinde ſtudium & conatus quoque pu-

rum

rum velle esse non potest, cum aliquo (puta ad bonum) niti & conari, & non in nihilum ferri vel quiescere studium possit. Summa, quorsum quorsum sese verterit diatribe, non potest contradictionibus & pugnantibus dictis elabi, ut non tam ipsum libe.arbi.quod defendit,captivum sit,quàm ipsa captiva est. Sic enim in liberando arbitrio irretitur, ut cum libero arbitrio insolubilibus vinculis teneatur.

Deinde merum figmentum dialecticum est, quod in homine sit medium & purum velle, nec possunt probare,qui id asserunt. Ex ignorantia rerum & observantia vocabulorum natum est, quasi continuo sic sit in re, sicut disponitur in vocabulis, „ qualia sunt infinita apud Sophistas. Sic potius res „ habet,ut Christus ait: Qui non est mecum, con- „ tra me est. Non ait; Qui non est mecum,nec con- „ tra me,sed in medio est. Quia si Deus in nobis est, „ Satan abest,& non nisi velle bonum adest. Si De- „ us abest,Satan adest, nec nisi velle malum in no- „ bis est. Nec Deus,nec Satan,merum & purum vel- „ le sinunt in nobis, sed sicut recte dixisti,amissa li- „ bertate cogimur servire peccato, hoc est,nos vo- „ lumus peccatum & malum, loquimur peccatum & malum, facimus peccatum & malum. Vide, huc perpulit Diatriben imprudentem invincibilis & & potentissima veritas, & stultam fecit sapientiam ejus, ut contra nos dictura, pro nobis contra se dicere cogeretur,non aliter quàm facit lib. arbitrium aliquid boni, tum enim contra malum faciendo, maxime contra bonum male facit, ut diatribe ipsa talis sit in dicendo, quale est lib. arb. in faciendo. Quanquam & ipsa Diatribe tota aliud

nihil

nihil ſit, quàm egregium opus liberi arbitrii, defendendo damnans, & damnando defendens, hoc eſt, bis ſtulta, dum ſapiens vult videri.

Sic habet prima opinio ſibi ipſi comparata, ut neget, quicquam boni poſſe velle hominem, & tamen relinqui ſtudium, quod tamen ſuum quoque non ſit. Iam comparemus eam reliquis duabus. Altera enim illa durior eſt, quæ ſentit lib. arb. nihil valere niſi ad peccatum. Hæc vero eſt Auguſtini, ut multis aliis locis, tum proprie libello de ſpiritu & litera, capite, niſi fallor, quarto aut quinto, ubi illis ipſis verbis utitur. Tertia illa duriſſima, eſt ipſius Viglephi & Lutheri, eſſe lib. arbi. inane nomen, omniaque quæ fiunt, eſſe meræ neceſſitatis. Cum his duabus conflictatur Diatribe. Hic dico, forte non ſumus ſatis latini vel Germani, ut rem ipſam non potuerimus ediſſerere. Sed teſtor Deum, aliud nihil volui dicere, nec aliud intelligi per verba duarum poſtremarum opinionum, quàm id quod dicitur in prima opinione. Nec Auguſtinum aliud voluiſſe arbitror, nec aliter ex ipſius verbis intelligo, quàm quod prima dicit opinio, ita ut tres opiniones à Diatribe recitatæ, apud me non ſint niſi una illa mea ſententia. Poſtquam enim conceſſum ac ratum eſt, lib. arbitrium, amiſſa libertate, cogi in ſervitute peccati, nec poſſe quicquam velle boni, ego ex his verbis nihil aliud poſſem concipere, quam lib. arbi. eſſe inanem voculam, cujus res amiſſa ſit. Amiſſam libertatem mea grammatica vocat nullam libertatem, tribuere autem libertatis titulum ei, quod nullá habet libertatem, eſt tribuere inane vocabulum. Si hic erro, reuocet

qui potest,si sunt hæc obscura & ambigua, illustret & stabiliat qui potest. Ego sanitatem amissam non possum sanitatem appellare,nec si ægroto eam tribuero,aliud tribuisse videor,quàm inane nomē.

Sed facessant monstra verborum. Quis enim ferat istum abusum loquendi, ut hominem simul habere liberum arbitrium dicamus, & simul amissa libertate cogi in servitute peccati,ac nihil boni posse velle, asseramus? pugnant hæc communi sensui, & tollunt prorsus usum loquendi. Diatribe potius accusanda est, quæ dormitanter sua verba effutit,& aliena non observat. Non, inquam, considerat, quid sit, & quantum valeat dicere; Homo amisit libertatem, cogitur servire peccato, nec potest quicquam velle boni. Si enim vigilaret & observaret, planè videret, unam esse trium opinionum sententiam, quas diversas & pugnantes facit. Nam qui amisit libertatem, & cogitur servire peccato, nec potest velle bonum, quid de illo rectius inferetur,quam necessariò illum peccare vel malum velle? sic enim & Sophistæ concluderent per suos syllogismos. Quare diatribe infeliciter nimis conflictatur contra duas postremas, dum primam probat, quæ eadem est cum illis, iterum more suo sese damnando & nostra probando in uno eodemque articulo.

Veniamus nunc ad locum Ecclesiastici, & cum ipso quoque comparemus primam illam probabilem opinionem. Opinio dicit, liberum arb. non posse velle bonum. Locus autem Ecclesiastici adducitur ad probandum liberum arb. aliquid esse & posse. Aliud igitur statuit opinio per Ecclesiasticum

cum confirmanda, & ad aliud allegatur Ecclesiasticus confirmandum, tanquã si quis probaturus sit, Christum esse Messiam, adducat locum, qui probet Pilatum fuisse præsidem Syriæ, aut aliud quippiam, quod δὶς διὰ πασῶν conveniat. Sic & hîc probatur liberum arb. ut taceam, quod supra exegi, nihil clare certòque dici, aut probari, quid sit, quid possit liber. arbitrium. Sed dignum est totum eum locum pervidere. Primò dicit; Deus constituit hominem ab initio. hic de creatione hominis loquitur, nec adhuc quicquam vel de libero arb. vel de præceptis dicit. Sequitur; & reliquit eum in manu consilii sui. quid hîc? an hîc liberum arb. astruitur? at ne hîc quidem fit mentio de præceptis, pro quibus liberum arb. exigitur, nec quicqnam de hac re legitur in creatione hominis. Si igitur aliquid per manum consilii intelligitur, id potius intelligitur, quod Genes. 1 & 2. homo constitutus est dominus rerum, ut in illis liberè dominaretur, ut dicit Moyses: faciamus hominem, qui præsit piscibus maris. Nec aliud ex istis verbis evinci potest. Ibi enim homo potuit in rebus suo arbitrio agere, ut sibi subjectis. Denique hoc vocat hominis consilium, velut aliud à Dei consilio. Post hæc vero, ubi sic constitutum & relictum hominem in manu consilii sui dixerat, prosequitur; adjecit mandata & præcepta sua. Ad quid adjecit? nempe ad consilium & arbitrium hominis & ultra illam constitutionem dominii humani super res alias. Quibus præceptis ademit homini dominium, una parte creaturarum (puta arboris scientiæ boni & mali) ac potius non liberum voluit.

Adjectis autem præceptis, tum venit ad arbitrium hominis erga Deum & ea quæ Dei ſunt. Si volueris mandata conſervare, conſervabunt te &c.

Igitur ab hoc loco, Si volueris, incipit quæſtio de libero arbitrio, ut per Eccleſiaſticum intelligamus hominem in duo regna diſtribui. Uno, quo fertur ſuo arbitrio & conſilio, abſque præceptis & mandatis Dei, putá in rebus ſeſe inferioribus. Hic regnat & eſt Dominus, ut in manu conſilii ſui relictus. Non quod Deus illum ſic deſerat, ut non in omnibus cooperetur. Sed quod uſum rerum illi liberum pro arbitrio conceſſerit, nec ullis legibus aut præſcriptis inhibuerit. Ac ſi dixeris per ſimilitudinem, Evangelion reliquit nos in manu conſilii noſtri, ut in rebus dominemur & utamur, ſicut volumus. At Moyſes & Papa non reliquerunt nos in eo conſilio, ſed legibus nos coërcuerunt, & ſuo potius arbitrio ſubjecerunt. Altero vero regno, non relinquitur in manu conſilii ſui, ſed arbitrio & conſilio Dei fertur & ducitur, ut ſicut in ſuo regno fertur ſuo arbitrio abſq; præceptis alterius, ita in regno Dei feratur alterius præceptis, abſque ſuo. Atque hoc eſt, quod Eccleſiaſticus dicit, Adjecit præcepta & mandata; ſi volueris &c, Si igitur hæc clara ſatis ſunt, evicimus, hunc locum Eccleſiaſtici, non pro libero arbitrio, ſed contra liberum arbit. valere, ut quo ſubjicitur homo præceptis & arbitrio Dei, & eximitur ſuo arbitrio. Si clara ſatis non ſunt, id tamen effecimus, ut pro libero arbitrio valere non poſſit hic locus, ut qui alio quã ipſorum ſenſu, puto noſtro jam dicto, eoq; non abſurdo, ſed ſaniſſimo, & qui toti Scripturæ

conſo-

consonet, intelligi possit: cum illorum sensus toti Scripturæ pugnet. & hoc uno solo loco petitur, contra totam Scripturam. Stamus igitur securi in bono sensu, & negativo lib. arbi. donec illi suum affirmativum, difficilem & coactum, confirmaverint.

Ubi igitur Ecclesiasticus dicit; Si volueris mandata conservare, conservabunt te; & fidem placitam servare, non video, quomodo istis verbis liberum arbitrium probetur. Est enim verbum conjunctivi modi, Si volueris, quod nihil asserit, sicut Dialectici dicunt, conditionalem indicative nihil asserere, ut, si diabolus est deus, merito adoratur; Si asinus volat, asinus habet alas; Si liberum arbitrium est, gratia nihil est. Oportet autem Ecclesiasticum sic dicere, si voluisset liberum arbitrium asserere; homo potest servare mandata Dei, vel, Homo habet vim servandorum mandatorum. Sed hic Diatribe argutabitur, Ecclesiasticus dicendo, Si volueris servare, significat inesse voluntatem homini ad servandum & ad non servandum. Alioqui, quid sonat dicere, ad eum qui voluntatem non habet, Si volueris? nonne ridiculum est, si quis ad cæcum dicat, si volueris videre, invenies thesaurum: Aut ad surdum, si volueris audire, narrabo tibi bonam historiam? hoc esset miseriam illorum ridere. Respondeo: hæc sunt argumenta rationis humanæ, quæ tales sapientias fundere solet. Quare jam non cum Ecclesiastico, sed cum ratione humana disputandum nobis est de sequela: nam scripturas Dei suis sequelis & syllogismis interpretatur, & trahit quorsum velit, faciemusque

que id libenter & cum fiducia, ut qui sciamus, eam non nisi stulta & absurda garrire, tum maxime, cùm in rebus sacris suam sapientiam ostendere incipit.

Ac primum, si interrogem, unde probetur, significari vel sequi voluntatem inesse liberam, quoties dicitur: si volueris, si feceris, si audieris? Dicet, quia sic videtur natura verborum & usus loquendi exigere inter homines. Ergo diuinas res & verba metitur ex usu & rebus hominum, quo quid perversius, cùm illa sint cœlestia, hæc terrena? Prodit igitur stulta seipsam, quam nihil de Deo nisi humanum cogitet. Sed quid si probem, naturam verborum & usum loquendi etiam apud homines non semper ita habere, ut rideantur ii, qui non possunt, quoties dicitur: Si volueris, si feceris, si audieris? Quoties parentes cum filiis suis ludunt, dum eos jubent aut ad se venire, hoc aut illud facere, ea tantum gratia, ut appareat, quam non possint, coganturq; manum parentis invocare? Quoties medicus fidelis superbum ægrotum jubet facere aut omittere, quæ illi sunt vel impossibilia vel noxia, ut ad notitiam morbi aut impotentiæ suæ illum per experientiam sui promoveat, ad quam nulla alia ratione illum perducere potuit? Et quid usitatius & vulgatius insultandi & provocandi verbis, sive hostibus sive amicis ostendere volumus, quid possint & non possint? Hæc tantum recito, ut rationi suas sequelas ostendam, quàm stulte eas scripturis affingat, tum quàm cæca etiam sit, ut non videat, nec in humanis rebus & verbis eas semper locum habere, sed si aliquando ita videat fieri, mox

præceps feratur, & generaliter in omnibus Dei & hominum verbis fieri judicet, faciens ex particulari universalem, more sapientiæ suæ.

Si nunc Deus, velut pater, nobiscum, velut filiis suis, agat, ut ignaris nobis ostendat nostram impotentiam, vel, ut medicus fidelis, nobis nostrum morbũ notum faciat, vel ut hostibus suis, superbe resistentibus suo consilio, insultet, & legibus propositis (quibus id commodissime efficit) dicat, fac, audi, serva, vel, si audieris, si volueris, si feceris, Nunquid hinc proba consequentia inferetur, ergo nos possumus libere, aut Deus nos irridet? Cur non id potius sequitur? Ergo Deus nos tentat, ut per legem nos ad cognitionem nostræ impotentiæ perducat, si amici sumus, vel tum vere & merito insultet ac irrideat, si hostes superbi sumus. Hæc enim est caussa legislationis divinæ, ut Paulus do„cet. Cæca est enim natura humana, ut nesciat „suas ipsius vires seu morbos potius. Deinde su„perba videtur sibi nosse & posse omnia, cui superbiæ & ignorantiæ nullo Deus remedio præsentiori mederi potest, quàm proposita lege sua. De qua re plura dicemus loco suo. Hic prælibasse satis sit, ad confutandam istam sequelam carnalis & stultę sapientiæ, Si volueris, ergo potes velle libere. Diatribe somniat hominem esse integrum & sanum, qualis est aspectu humano in rebus suis, ideo argutatur istis verbis, Si volueris, si feceris, si audieris, rideri hominem, nisi liberum ejus arbitrium sit. Scriptura autem definit hominem esse corruptum & captum, tum superbe contemnentem & ignorantẽ suæ corruptionis & captivitatis, ideo illis

ver-

verbis ipsum vellit & suscitat, ut agnoscat vel experientia certa, quàm nihil horum possit.

Sed ipsam Diatriben petam. Si vere sentis, ô domina ratio, sequelas istas constare (Si volueris, ergo potes libere) cur tu ipsa non easdem imitaris? Tu enim dicis opinione illâ probabili, lib. arbitriū non posse velle quicquam boni. Qua igitur sequela fluet hoc simul ex isto loco (si volueris servare) è quo dicis fluere, posse hominem velle & nō velle libere? Nunquid ex eodem fonte manat dulce & amarum? An & tu magis rides hic hominem, quæ dicis, eum posse servare, quæ non potest velle nec optare? Igitur nec tu ex animo sentis, bene sequi (Si volueris, ergo potes libere) etiamsi id tanta contentione agas: aut non ex animo probabilem illam opinionem dicis, quæ sentit, hominem non posse velle bonum. Sic sequelis & verbis sapientiæ suæ capietur ratio, ut nesciat, quid aut de quo loquatur. Nisi quod dignissimum est, lib. arb. talibus argumentis sese mutuo devorantibus & conficientibus defendi, quo modo Madianitæ mutuis cædibus sese perdiderunt, dum Gedeonem cum populo Dei impugnaverunt. Quin latius expostulabo cum sapientia ista diatribes. Ecclesiasticus non dicit: Si habueris studium vel conatum servandi, qui non ascribatur viribus tuis, ut tu colligis, sed sic dicit: Si volueris servare mandata, servabunt te. Si nunc more tuæ sapientiæ sequelas ducere volumus, sic inferemus; Ergo homo potest servare mandata. Ac sic non modiculum studium vel conatulum aliquem hic reliquum faciemus in homine, sed totam plenitudinem & abundantiam servandorum

mandatorum ei tribuemus. Alioqui rideret Ecclesiasticus hominis miseriam, ut servare illum juberet, quem nosset non posse servare. Nec satis foret quod conatus & studium illi adesset, nec sic enim evaderet suspicionem irrisionis, nisi vim servandi illi inesse significaret.

Fingamus vero studium & conatum illum lib. arb. aliquid esse, quid ad illos, nempe Pelagianos, dicemus, qui ex hoc loco gratiam in totum negabant, & lib. arb. omnia tribuebant? Planè vicerint Pelagiani, si sequela diatribes constet. Nam verba Ecclesiastici sonant de servando, non de conando aut studendo. Quod si Pelagianis negaveris sequelam de servando, ipsi rursus multo rectius negabunt sequelam de conando. Et si tu illis lib. arb. abstuleris, auferent & ipsi tibi particulam ejus reliquam, ut particulæ non possis asserere, quod toti denegaris. Quicquid igitur contra Pelagianos dixeris, totum lib. arb. tribuentibus ex hoc loco, hoc nos multo fortius contra modiculum illud studium tui lib. arb. dicemus. Et Pelagiani eatenus nobis consentient, & si ipsorum opinio ex hoc loco non potest probari, multo minus ulla alia poterit inde probari, cum, si sequelis agenda sit caussa, fortissime omnium pro Pelagianis faciat Ecclesiasticus, ut qui claris verbis de toto servando dicat; Si volueris mandata servare. Imò & de fide dicit; Si vis fidem placitam servare, ut eadem sequela & fidem servare in nostra potestate esse oporteat, quæ tamen donum Dei est singulare ac rarum, ut Paulus dicit. Summa, cum tot recenseantur opiniones pro lib. arbitr. & nulla sit, quæ non hunc locum

Ecclesiastici pro se rapiat, illæq; sint diversæ & contrariæ, fieri non potest, quin Ecclesiasticum habeant cõtradictorium ac diversum sibi ipsis in unis eisdemq; verbis, ideo nihil ex ipso probare possunt, quamvis, si sequela illa admittitur, pro Pelagianis solis faciat contra omnes alios. ideo & contra diatriben facit, quæ suo ipsius gladio hoc loco jugulatur.

Nos autem, ut cepimus, dicimus, quod hic locus Ecclesiastici nullis prorsus patrocinetur, qui liberum arbitrium asserunt, sed contra omnes pugnet. Non enim admittenda est illa sequela: Si volueris, ergo poteris, sed sic intelligetur, eo verbo & similibus moneri hominem suæ impotentiæ, quàm ignarus & superbus sine istis monitionibus divinis non agnosceret, nec sentiret. Loquimur autem hic non de homine primo solum, sed de quolibet, quamvis parum referat, de primo vel aliis quibuslibet intelligas. (bb) Nam si primus homo non erat impotens assistente gratia, tamen in hoc præcepto satis ostendit ei Deus, quàm esset impotens absente gratia.

Annotatio.

(bb) Nam etsi primus homo non erat impotens &c.] *Non tribuit hoc loco B. Vir primo homini imperfectionem aliquam cum vitio: sed hoc potius docet, quod perfectio aliqua in suo genere, tamen non excludat spiritus sancti assistentem gratiam, per quam magis magisq; agatur atq; augeatur: Vt mox addit;* ostensum est ergo in isto homine, terribili exemplo,

 pro-

pro nostra superbia conterenda, quid possit liberum arbitrium nostrum sibi relictum, ac non continuo magis ac magis actum & auctum spiritu Dei: ille non potuit in auctiorem spiritum, cujus primitias habebat, sed cecidit à primitiis spiritus &c. *Quare nihil mali erat in primo homine; augeri autem magis ac magis debuit bonum; quod sine spiritus assistentis gratia facere non potuit. Hinc etiam est, quod tribuit homini novam voluntatem, h. e. non inveteratam, & corruptam.* Nec *offendere debet, quod dicit;* Nova voluntate non potuit velle bonum de novo propositum, id est, obedientiam, quia spiritus illam non addebat. *Nam si actionibus non spiritualibus nihilominus non sufficit concessio & conservatio virtutis agendi, ut ad quamlibet actionem aliquo alio modo immediatè concurrere debeat Deus; ut communiter etiam Pontificii docent: quantò magis dicendum est, etiam in primo homine in spiritualibus non sufficisse recentes vires concreatas bonas & conservatas, sed spiritum sanctum auxilio alio aliquo assistere debuisse, inprimis, ut porrò homo ad incrementa contenderet. Spiritus autem primo homini non addebat obedientiam, quam B. Vir appellat, non ex absoluto aliquo decreto; sed quia homo assistentiam spiritus negligebat, & ad diabolum seductorem se convertebat.*]

Quod si is homo, cum adesset spiritus, nova voluntate non potuit velle bonum de novo propositum, id est, obedientiam, quia spiritus illam non addebat, quid nos sine spiritu possemus in bono amisso? ostensum est ergo in isto homine terribili exemplo pro nostra superbia conterenda, quid possit lib. arb. nostrum sibi relictum, ac non continuo

ma-

magis ac magis actum & auctum spiritu Dei. Ille non potuit in auctiorem spiritum, cujus primitias habebat, sed cecidit à primitiis spiritus, quomodo nos lapsi possemus in primitias spiritus ablatas? præsertim jam regnante in nobis plena potestate Satana, qui illum sola tentatione nondum regnans in eo prostravit. Nihil fortius disseri posset contra lib. arb. quàm si locus hic Ecclesiastici cum lapsu Adæ tractaretur. Sed nunc non est locus, ac alibi forte sese res dabit. Interim satis est, monstratum esse, Ecclesiasticum prorsus nihil pro libero arbitrio dicere hoc loco, quem tamen pro principe loco habent. Atq; eum locum & similes, si volueris, si " audieris, si feceris, non ostendere quid possint, " sed quid debeant homines. "

Aliuslocus à diatribe nostra adducitur ex Gen. 4. ubi ad Cain dicit dominus: Sub te erit appetitus peccati, & tu dominaberis illius. Ostenditur hic (ait diatribe) animi motus ad turpia vinci posse, nec afferre necessitatem peccandi. Illud (animi motus ad turpia vinci posse) quamvis ambigue dictum sit, tamen vi sententiæ, consequentiæ & rerum huc cogitur, quod liberi arbitrii sit vincere suos motus ad turpia, nec motus illi necessitatem afferant peccandi. Quid iterum hic omittitur, quod libero arbitrio non tribuitur? Quid opus spiritu? Quid Christo? Quid Deo? si liberum arbitrium vincere potest animi motus ad turpia? Ubi iterum opinio probabilis, quæ dicit lib. arb. nec velle quidem posse bonum? hic vero victoria mali tribuitur ei, quod nec vult nec optat bonum. Nimis nimia est incogitantia diatribæ nostræ. Rem breviter

accipe. ſicut dixi, talibus dictis oſtenditur homini quid debeat, non quid poſſit. Cain igitur dicitur, ut debeat peccato dominari, & ejus appetitum ſub ſe tenere, verum hoc neq; fecit neq; potuit, ut jam alieno imperio Satanæ preſſus. Notum eſt enim, Hebræos frequenter indicativo futuro uti pro imperativo, ut in Exod. 20. Non habebis Deos alienos, Non occides, Non fornicaberis, & talia infinita. Alioqui ſi indicativè (ut ſonant) acciperentur, eſſent promiſſiones Dei, qui cum mentiri nequeat, fieret ut nullus homo peccaret, tum ſine neceſſitate præciperentur. Ita interpres noſter hoc loco rectius ſic tranſtuliſſet; Sed ſub te ſit appetitus ejus, & " tu dominare illius, ſicut & de muliere dici debuit; " Sub viro tuo ſis, & ipſe dominetur tui. Quod enim " non indicative ſit ad Cain dictum, probat id, quia tum fuiſſet divina promiſſio. At promiſſio nō fuit, quia contrarium evenit & factum eſt per Cain.

Tertius eſt ex Moſe: Poſui ante faciem tuam viam vitæ & mortis: Elige quod bonum eſt &c. Quid, inquit, apertius dici poterat? Eligendi libertatem relinquit homini. Reſpondeo. Quid apertius, quàm te hic cæcutire? ubi, quæſo, relinquit libertatem eligendi? In eo quod dicit, elige? Ergo, ſtatim ut Moſes dicit, elige, fit, ut eligant? Igitur iterum non eſt neceſſarius ſpiritus. Et cum tu toties repetas & inculces eadem, mihi quoq; licebit eadem ſæpius iterare. Si libertas eligendi adeſt, cur opinio probabilis dixit, lib. arb. non poſſe velle bonum? an eligere poteſt non volens aut nolens? Sed audiamus ſimilitudinem. Ridicule diceretur in bivio conſiſtenti, vides duplicem viam, utram

voles, ingreditor, quum altera tantum pateret, Hoc est, quod supra dixi, de argumentis rationis carnalis, quod rideri hominem putet præcepto impossibili, quo nos ipsum dicimus moneri & excitari, ut videat impotentiam suam. (cc) Vere igitur in bivio sumus, altera vero via tantum patet, imò nulla patet, ostēditur vero per legem, quàm altera, scilicet ad bonum, sit impossibilis, nisi Deus spiritum donet, altera vero quam sit lata & facilis, si Deus permittat.

• *Annotatio.*

(cc) Verè igitur in bivio sumus; altera verò via tantùm patet, imò nulla patet.] *Non sic accipienda sunt postrema verba, quasi ambæ viæ sic sibi invicem exæquentur, ut æquè nihil possimus in malo, ac in bono: aut quasi non minus faceret Deus in malo, quàm in bono. Absit per omnem modum. Maneat verò prius, quod una via pateat, nim. ad malum: ut malum ex nobis faciamus, cùm bonum non possimus. Posterius, quod nulla via, ne mala quidem, pateat, dicitur respectu providentiæ & gubernationis divinæ impedientis; quá impediente, ne malum quidem facere possumus. Subinde enim recordandum est, quod B. Vir liberum arbitrium etiam consideret respectu superioris, h. e. Dei gubernantis, respectu cuius liberū arbitrium neget homini, nec legibus & imperio atque impedimentis eum exolutum velit. De impulsu, seu instinctu itaque, aut simili necessitatione ad malum hic cogitandum non est, nec B. Viro impingenda est sententia Zvvinglii, Calvini & aliorum Calvinianorum.*]

Non igitur ridicule, sed necessaria gravitate diceretur in bivio consistenti, utram viam voles, ingreditor, si ipse vel infirmus sibi fortis videri vellet, aut viam neutram esse clausam contenderet. Quare legis verba dicuntur, non ut vim voluntatis affirment, sed ut cæcam rationem illuminent, quo videat, quam nulla sit sua lux, & nulla voluntatis virtus. Cognitio peccati, ait Paulus, per legem: non ait, abolitio aut vitatio peccati. Tota ratio & virtus legis est in sola cognitione, eaq; non nisi peccati præstanda, non autem in virtute aliqua ostendenda aut conferenda. Cognitio enim non est vis, neq; confert vim, sed erudit & ostendit, quod nulla sit ibi vis, & quanta sit ibi infirmitas. Nam cognitio peccati quid aliud esse potest, quàm notitia infirmitatis & mali nostri? non enim dicit, per legem venit cognitio virtutis aut boni. At totum, quod facit lex (teste Paulo) est, ut peccatum cognosci faciat.

Atq; is est locus, unde mihi sumpta est responsio ista; Verbis legis moneri ac erudiri hominem, quid debeat, non quid possit, id est, ut cognoscat peccatum, non, ut credat sibi esse aliquam vim. Proinde quoties, mi Erasme, mihi verba legis opponis, opponam tibi illud Pauli; Per legem cognitio peccati, non virtutis voluntatis. Congere igitur vel ex concordantiis majoribus omnia verba imperativa in unum chaos, modo non fuerint promissionis, sed exactionis & legis verba, mox dicam, semper illis significari quid debeant, non quid possint aut faciant homines. Atque id etiam grammatici & pueri in triviis sciunt, verbis imperativi modi nihil amplius significari, quàm id, quod debeat fieri.

Quid

Quid autem fiat vel possit fieri, verbis indicativis oportet disseri. Qui fit igitur, ut vos theologi sic ineptiatis velut bis pueri, ut mox apprehenso uno verbo imperativo, inferatis indicativum, quasi statim, ut imperatum sit, etiam necessario factum aut factu possibile sit. Quanta enim inter os & offam accidunt, ut id, quod jusseris, atq; adeo possibile satis fuit, non tamen fiat? tanto distant imperativa & indicativa verba in rebus communibus & facillimis. Et vos in rebus istis plus distantibus, quàm cœlum & terra, atque adeo impossibilibus, tam subito facitis nobis indicativa ex imperativis, ut mox servata, facta, electa ac impleta velitis, vel talia fore nostris viribus, quàm primum audieritis vocem imperantis, fac, serva, elige.

Quarto ex Deut. 3. & 30. affers multa similia eligendi, avertendi, servandi verba: ut, si servaris, si aversus fueris, si elegeris &c. Hæc, ais, intempestive dicerentur, si non esset voluntas hominis libera ad bonum. Respondeo, & tu mea diatribe satis intempestive ex istis verbis colligis libertatem arbitrii. Conatum enim & studium liberi arbitrii tantum eras probatura, nullum autem locum adducis, qui talem conatum probet. Adducis vero eos locos, qui, si tua sequela valeret, totum libero arbitrio tribuant. Distinguamus igitur iterum hic verba scripturæ adducta, & additam diatribes sequelam. Verba adducta sunt imperativa, nihil dicunt, nisi quid fieri debeat. Neq; enim Mose dicit: Eligendi habes vim vel virtutem, sed elige, serva, fac, præcepta faciendi tradit, non autem describit hominis facultaté. Sequela vero per sciolam illam

illam diatriben addita infert, ergo poteſt homo talia, alioqui fruſtra præciperentur. . ui reſpondetur: Domina diatribe, vos male infertis, nec probatis ſequelam, ſed cæcitati & oſcitantiæ veſtræ videtur ,, id ſequi & probari. Præcipiuntur autem non in- ,, tempeſtive nec fruſtra, ſed ut homo ſuperbus & ,, cæcus per hæc ſuæ impotentiæ morbum diſcat, ſi tentet facere, quod præcipitur. Sic & ſimilitudo tua nihil valet, ubi dicis; Alioqui perinde fuerit, ac ſi quis homini ſic alligato, ut non poſſit brachium niſi in levam porrigere, diceret; Ecce habes ad dextram vinum optimum, habes ad levam toxicum, utro velis porrigere manum. Credo tibi ſuaviſſime blãdiri iſtas tuas ſimilitudines. Sed ſimul nõ vides, ſi ſtent ſimilitudines, quod multo plura probent, quam probare ſtatuiſti, imò probent quæ tu negas, & improbata velis, nempe lib. arb. omnia poſſe. Perpetuo enim tractatu oblitus, quo dixiſti lib. arb. nihil poſſe ſine gratia, probas quod lib. arb. omnia poſſit ſine gratia. Nam hoc efficiunt ſequelæ aut ſimilitudines tuæ, ut aut lib. arb. ſe ſolo ea poſſit, quæ dicuntur & præcipiuntur, aut fruſtra, ridicule, intempeſtive præcipiantur. Hæ autem ſunt veteres cantilenæ Pelagianorum, quas etiam Sophiſtæ exploſerunt, atque tu ipſe damnaſti. Sed interim ſignificas hac obliviſcentia & mala memoria tua, quam nihil vel intelligas vel afficiaris cauſſæ. Quid ,, enim turpius Rhetori, quàm perpetuo aliena à ,, ſtatu cauſſæ tractare & probare, imò contra ,, cauſſam & ſeipſum ſemper declamare?

Dico igitur denuo; Verba ſcripturæ adducta per te ſunt imperativa, & nihil probant, nihil ſtatuunt

de

de viribus humanis, ſed præſcribunt facienda & omittenda. Sequelæ vero vel additiones & ſimilitudines tuæ, ſi quid probant, probant hoc, lib. arb. omnia poſſe ſine gratia. At hoc probandum non eſt à te ſuſceptum, imò negatum. Ideo probationes ejuſmodi aliud nihil ſunt, quàm improbationes fortiſſimæ. Si enim arguam (ſi forte veternum Diatribes excitare queam) dum Moyſes dicit. Elige vitam & ſerva mandatum. Niſi homo poſſit eligere vitam & ſervare mandatum, ridiculè Moyſes illud homini præciperet: Nunquid iſto argumento probavi, lib. arb. nihil poſſe boni, aut habere conatum ſine ſuis viribus? imò probavi, contentione ſatis forti, aut hominem poſſe eligere vitam & ſervare mandatum, ſicut præcipitur, aut Moyſen eſſe ridiculum præceptorem. Sed Moyſen ridiculum præceptorem eſſe, quis audeat dicere? Sequitur ergo, hominem poſſe, quæ præcipiuntur. Hoc modo perpetuo diſputat Diatribe, cõtra ſuum ipſius inſtitutum, quo ſe non ſic diſputaturam promiſit, ſed quendam conatum lib. arb. oſtenſuram, cujus tamen non meminit multum tota ſerie argumentorum, tantum abeſt, ut probet. quin contrarium potius probat, ut ipſa potius omnia ridicule & dicat & diſputet.

Jam ut ridiculum ſit, juxta ſimilitudinem inductam, ut alligatus dextro brachio, jubeatur in dexteram porrigere manum, cum non poſſit niſi in levam. Nunquid etiam ridiculum eſt, ſi ligatus vel utroq; brachio, ſuperbe contendat, vel ignarus præſumat, ſeſe in utranq; partem omnia poſſe, ac tum jubeatur in utram partem porrigere manum,

non

non ut rideatur ejus captivitas, ſed ut præſumptio falſa libertatis & potentiæ ſuæ coarguatur, vel ignorantia captivitatis & miſeriæ ſuæ ſibi innoteſcat? Diatribe nobis perpetuo fingit hominem talem, qui vel poſſit, quod præcipitur, vel ſaltem cognoſcat ſeſe non poſſe. At talis homo nuſquam eſt. Atq; ſi quis talis eſſet, tum vere, aut ridicule præciperentur impoſſibilia, aut fruſtra eſſet ſpiritus Chriſti. Scriptura vero talem proponit hominem, qui non modo ſit ligatus, miſer, captus, æger, mortuus: Sed qui addit, operante Satana principe ſuo, hanc miſeriam cæcitatis, miſeriis ſuis, ut ſe liberum, beatum, ſolutum, potentem, ſanum; vivum eſſe, credat. Scit enim Satan, quod, ſi homo ſuam miſeriam noſſet, nullum retinere in ſuo regno poſſet, quod agnitæ miſeriæ & clamantis Deus non poſſit non ſtatim miſereri & auxiliari, ut qui prope eſſe contritis corde, tanta laude prædicetur per omnem ſcripturam, ut etiam Eſaiæ 61. Evangelion pauperibus prædicare, & contritis mederi, Chriſtus ſeſe miſſum teſtetur. Proinde Satanæ opus eſt, ut homines teneat, ne ſuam miſeriam agnoſcant, ſed præſumant, ſeſe poſſe omnia, quæ dicuntur. Moyſi vero & legislatoris opus eſt contrarium, ut per legem homini miſeriam ſuam patefaciat, ut ſic contritum & confuſum in ſui cognitione ad gratiam præparet, & ad Chriſtum mittat, & ſic ſalvus fiat. Non igitur ridicula, ſed vehementer ſeria & neceſſaria ſunt, quæ per legem geruntur.

Qui nunc iſta intelligunt, facile ſimul intelligunt, Diatriben tota ſerie argumentorum prorſus nihil efficere, dum nihil niſi verba imperativa

col-

colligit è scripturis, quæ nec intelligit, quid velint & quare dicantur. Deinde adjectis suis sequelis & similitudinibus carnalibus, tam robustam offam miscet, ut plus asserat & probet, quàm instituerat, ac contra seipsam disputet, ut non fuerit opus ulterius singula percurrere. Una enim solutione solvuntur omnia, dum uno argumento nituntur omnia. Tamen, ut obruatur copia, qua me voluit obruere, pergam aliquot recensere. Esaiæ 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, ubi magis congruebat dicere, judice Diatribe; Si voluero, si noluero, si nulla est libertas voluntatis. Satis ex supra dictis patet responsio. Deinde quid esset tibi conguitatis, si diceretur, si voluero, bona terræ comedetis? An diatribe sentit præ nimia sapientia, bona terræ comedi posse, nolente Deo, aut rarum & novum esse, quod non, nisi volente Deo, bona suscipimus? Sic illud Es. 21. Si quæritis, quærite, convertimini & venite. Quorsum attinet hortari eos, qui nulla parte suæ potestatis sunt? ac si vinculis astricto dicat quis, move te istic, ait Diatribe. Imò quorsum attinet (inquam) citare locos, qui se solis nihil probant, & adjecta sequela, hoc est, depravato eorum sensu, omnia tribuunt libero arbitrio, cum solum conatus quidam nec lib. arb. asscribendus, probari debuit? Idem dicetur ad illud Esaiæ 45. Congregamini & venite, convertimini ad me & salvi eritis. Et 52. Consurge, consurge, excutere de pulvere, solve vincula colli tui. Item Hier. 15. Si converteris, convertam te. Et si separaveris pretiosum à vili, tanquam os meum eris. Evidentius vero Zacharias liberi arbitrii conatum
indi-

indicat & gratiam cohanti paratam. Convertimini (inquit) ad me, dicit dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit dominus.

In his locis Diatribe nostra prorsus nihil discernit inter voces legis & Evangelii, tam scilicet cæca & ignara est, ut quid lex, quid Evangelion sit, non videat. Ex Esaia enim toto, præter illum unum locum, Si volueritis, nullum legis verbum affert; reliqui omnes sunt Evangelici, quibus contriti & afflicti, verbo gratiæ oblatæ, vocantur ad consolationem. Sed Diatribe verba legis ex ipsis facit. Obsecro autem te, quid ille in re Theologica vel sacris literis efficiat, qui nondum eo pervenit, ut quid lex, quid Evangelion sit, norit, aut si norit, contemnat tamen observare? Is omnia misceat oportet, cœlum, infernum, vitam, mortem: ac prorsus nihil de Christo scire laborabit. De qua re meam Diatriben infra pluribus monebo. Illud Hiere. & Zachariæ vide; Si converteris, convertam te, Et, convertimini ad me, & convertar ad vos. Nunquid sequitur, Convertimini, ergo potestis converti? Nunquid sequitur; Dilige dominum Deum tuum ex toto corde tuo ergo poteris diligere ex toto corde? Quid igitur concludunt argumenta ejusmodi, nisi lib. arbitr. gratia Dei non egere, sua vero virtute omnia posse? Quanto rectius igitur verba, ut posita sunt, accipiuntur? Si conversus fueris, convertam & ego te, hoc est, si desieris peccare, desinam & ego puni te, atque si conversus bene vixeris, benefaciam & ego, vertens captivitatem & mala tua. Sed ex iis non sequitur, quod sua vi homo cõvertatur, nec hoc ipsa verba dicunt, sed

cunt simpliciter, si convertaris, quo monetur
omo, quid debeat. Cognito autem eo, ac viso;
iód nō possit, quærat, unde possit, nisi Leviathan
iatribes (id est additamentum & sequela eius)
terveniat, quæ dicat, alioqui frustra diceretur:
onvertimini, nisi sua vi possit converti homo;
iod quale sit, & quid efficiat, satis dictum est.
Stupor quidam vel λήθαργ@- quidam est, quod
s verbis, Convertimini, si converteris, & simili-
s, putatur vis liberi arb. confirmari, nec observa-
:, quod eadem ratione & isto verbo confirmare-
:, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde
, cum utrobique sit par significatio imperantis
exigentis. Non minus requiritur dilectio Dei,
am conversio nostri & omnium Præceptorum;
m dilectio Dei sit vera conversio nostri. Et ta-
n ex illo dilectionis præcepto, nemo arguit libe-
n arb. Ex illis vero verbis; Si volueris, si au-
ris, convertere, & similibus, omnes arguunt.
ergo ex illo verbo (Dilige Dominum Deum
im ex toto corde) non sequitur; liberum arbi-
im aliquid esse aut posse, certum est, quod nec
llis sequitur; Si volueris, si audieris, conver-
iini, & similibus, quæ vel minus exigunt, vel mi-
s vehementer exigunt; quam illud; Dilige
um, ama dominum. Quicquid igitur respon-
ur ad verbum illud; Dilige Deum, ne conclu-
pro libero arb. idem dicetur ad omnia alia ver-
imperandi vel exigendi, ne concludant pro li-
pero arb. Scilicet quod diligendi verbo osten-
litur forma legis, quid debeamus, non autem
is voluntatis, aut quid possimus, imò quid non

K pos-

possimus, idem ostenditur aliis omnibus verbis exactionis. Constat enim, Scholasticos etiam asserere, exceptis Scotistis & Modernis, Hominem non posse diligere Deum toto corde. Ita nec ullum aliorum præceptorum præstare potest, cum in hoc uno omnia pendeant, teste Christo. Sic relinquitur, etiam Scholasticis Doctoribus testibus, Verba legis non arguere virtutem liberi arb. sed ostendere, quid debeamus, & quid non possimus.

Verum Diatribe nostra magis ineptiens, ex illo Zachariæ; Convertimini ad me, non solum indicativum infert, sed etiam conatum liberi arbitrii, & gratiam conanti paratam contendit probare. Et hic aliquando tandem sui conatus meminit. Et nova grammatica, converti apud illam significat id, quod conari, ut sit sensus; Convertimini ad me, id est, conamini cōverti, & convertar ad vos, id est, conabor converti ad vos, ut etiam Deo aliquando conatum tribuat, forte & ipsi gratiam paratura conanti. Si enim converti uno aliquo loco significat conari, cur non ubique? rursus illo Hierem. 15. Si separaveris preciosum à vili, libertatem eligendi, non solum conatum, probari dicit, quam superius docuerat esse amissam, & versam in necessitatem serviendi peccato. Vides ergo, Diatriben verè liberum arb. habere in scripturis tractandis, ut apud illam eiusdem formæ verba, in uno loco conatum, in alio libertatem probare cogantur, prout visum fuerit. sed eant vanitates. Verbum convertendi duplici usu in scripturis tractatur: Usu legali, & usu Evangelico. Usu legali, est vox exactoris & imperantis, quæ non

on conatum, sed totius vitæ requirit mutatio-
em, ut Hieremias crebro utitur dicens: Conver-
nini unusquisque à via sua mala; Convertere
l Dominum: ibi enim involvit exactionem o-
nium præceptorum, ut satis patet. Usu Evan-
elico, est vox consolationis & promissionis divi-
e, qua nihil à nobis exigitur, sed nobis offertur
atia Dei, ut est illud Psal. 126. Cum converterit
ominus captivitatem Sion, & illud 116. Conver-
re anima mea in requiem tuam. Zacharias
itur brevissimo compendio utramque prædica-
onem, tam legis quam gratiæ, absolvit. Lex to-
est & summa legis, ubi dicit, Convertimini ad
e: gratia est, ubi dicit, convertar ad vos. Jam
iantum probatur liberum arb. ex isto verbo, a-
a dominū, aut alio quovis particularis legis ver-
, tantum probatur ex hoc sumario verbo legis:
onvertimini. Prudentis igitur lectoris est, in
ripturis observare, quæ verba legis quæ gratiæ
int, ut non omnia confusa habeat, more immun-
orum Sophistarum, & huius oscitantis Diatribes.
Nam vide, quomodo tractet insignem illum lo-
im Ezechielis 18. Vivo ego, dicit Dominus: No-
mortem peccatoris, sed magis ut convertatur
vivat. Primum, toties (inquit) repetitur in
oc capite, averterit se, fecit, operatus est, in bo-
am & malam partem. Et ubi sunt, qui negent
ominem quicquam agere? vide, quæso, egregiam
onsequentiam. Conatum ac studium probatu-
erat liberi arbitrii, & probat totum factum, im-
leta omnia per liberum arbitrium. Ubi nunc
int, quæso, qui gratiam & Spiritum Sanctum re-

quirant? ſic enim argutatur dicens: Ezechiel dicit; Si averterit ſe impius, & fecerit juſtitiam & judicium, vivet. Ergò impius mox ita facit & poteſt facere. Ezechiel ſignificat, quid fieri debeat, Diatribe intelligit, id fieri & factum eſſe, iterum nova grammatica nos doctura, quod idem ſit, debere & habere, idem exigi & præſtari, idem poſtulare & reddere. Deinde illam vocem dulciſſimi Evangelii; Nolo mortem peccatoris &c. ſic verſat, deplorat ne pius Dominus mortem populi ſui, quam ipſe operatur in illis? ſi ille non vult mortem, utique noſtræ voluntati imputandum eſt, ſi perimus. Quid verò imputes illi, qui nihil poteſt agere neque boni neque mali? idem & Pelagius cantillavit, cum non ſtudium neque conatum, ſed totam vim implendi ac faciendi omnia tribueret libero arbit. Nam eam vim probant iſtæ ſequelæ (ut diximus) ſi quid probant, ut æque fortiter atque adeò fortius pugnent contra ipſam Diatriben, quæ negat illam vim liberi arb. & ſolum conatum ſtruit, atque contra nos pugnant, qui totum liberum arb. negamus. Sed omiſſa ignorantia eius, rem ipſam dicemus.

Vox Evangelica & dulciſſimum ſolatium eſt miſeris peccatoribus, ubi Ezechiel dicit: Nolo mortem peccatoris, ſed magis ut conuertatur & viuat, omnibus modis ſicut & illa Pſalmi. 30. Quoniam momentum eſt ira ejus, & vita potius voluntas ejus. Et Pſalm. 36. Quàm ſuavis eſt miſericordia tua Domine. Item: Quia miſericors ſum. Et illud Chriſti Matthæi. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos. Item illud Exo. 20. Ego

Ego facio misericordiam in multa millia, iis
i diligunt me. Et quid est fermè plusquàm di-
dium sacræ scripturæ, quàm meræ promissio-
s gratiæ, quibus offertur à Deo misericordia,
a, pax, salus hominibus? Quid autem aliud
nt promissionis verba, quám illud: Nolo
tem peccatoris? An non idem est dicere: Ego
misericors, ac si diceret: Non irascor, nolo
ire, nolo vos mori, volo ignoscere, volo par-
? Et nisi starent illæ promissiones diuinæ,
ous afflictæ conscientiæ sensu peccati, ac metu
tis ac judicii territæ, erigerentur: quis locus
æ aut spei foret? Quis peccator non despera-
Sed sicut lib. arbitrium ex aliis verbis miseri-
liæ aut promissionis aut solatii non probatur,
ec ex isto, Nolo mortem peccatoris &c.
ed Diatribe nostra iterum nihil inter legis &
nissionis verba distinguens, facit hunc locum
chielis, vocem legis, ac sic exponit: Nolo mor-
peccatoris, id est, nolo quod mortaliter pec-
, aut fiat peccator mortis reus, sed magis ut
aertatur à peccato, si quod fecerit, & sic viuat.
n nisi sic exponeret, nihil faceret ad rem. Sed
est prorsus euertere & tollere suauissimum il-
Ezechielis, Nolo mortem. Si sic scripturas
re & intelligere volumus nostra cæcitate, quid
um, si obscuræ & ambiguæ sint? Non enim
t. nolo peccatum hominis, sed nolo mortem
catoris, manifeste significans de pœna peccati
loqui, quam peccator pro suo peccato sentit,
cet de timore mortis. Et in hac positum pec-
orem afflictione & disperatione, erigit & con-

 sola-

ſolatur, ne linum fumigans extinguat, & calamum quaſſatum conterat, ſed ſpem veniæ & ſalutis faciat, ut magis conuertatur, ſcilicet converſione ſalutis à pœna mortis, & vivat, hoc eſt, bene habeat, & ſecura conſcientia lætetur. Hoc enim obſeruandum quoque eſt, ſicut vox legis non fertur,
„ niſi ſuper eos, qui peccatum non ſentiunt nec
„ agnoſcunt, ſicut Paulus dicit Rom. 3. per le-
„ gem cognitio peccati, ita verbum gratiæ non
„ venit niſi ad eos, qui peccatum ſentientes affliguntur, & tentantur deſperatione. Ideo in omnibus verbis legis vides indicari peccatum, dum oſtenditur, quid debeamus. Sicut contra in omnibus verbis promiſſionis vides malum ſignificari, quo laborant peccatores, vel ii qui erigendi ſunt, ut hic, Nolo mortem peccatoris, clare mortem & peccatorem nominat, tam ipſum malum quod ſentitur, quàm ipſum hominem qui ſentit. At hic, Dilige Deum toto corde, indicatur, quid debeamus boni, non quid ſentiamus mali, ut agnoſcamus, quàm non poſſimus id boni.

Nihil itaque potuit ineptius pro libero arbitrio adduci, quàm hic locus Ezechielis, imò fortiſſime contra liberum arbitrium pugnat. Significatur enim hic liberum arbitrium, qualiter ſe habeat, & quid poſſit in peccato agnito, aut in ſeſe conuertendo, ſcilicet quod non niſi in pejus laberetur, & deſperationem & impœnitentiam adderet peccatis, niſi Deus ſuccurreret mox, & promiſſionis
„ verbo reuocaret & erigeret. Solicitudo enim
„ Dei promittentis gratiam ad reuocandum & e-
„ rigendum peccatorem, ſatis magnum & fidele

argu-

-gumentum eſt, liberum arbitiũ ſe ſolo non poſ-
e niſi ad pejus, & (ut ſcriptura dicit) ad inferos
, niſi Deum ejus leuitatis eſſe credas, quod
la neceſſitate ſalutis noſtræ, ſed mera voluptate
uacitatis verba promiſſionis effundat tam co-
ſe. Ut ſic videas, non ſolum omnia verba le-
contra liberum arbitrium ſtare, ſed etiam o-
ia verba promiſſionis ipſum penitus confuta-
hoc eſt, uniuerſam ſcripturam contra illud pu-
are. Quare illo verbo, Nolo mortem pecca-
is, nihil aliud agi uides, quam prædicari & offer-
iuinam miſericordiam in mundo, quam ſolum
icti & morte vexati cum gaudio & gratitudine
cipiunt, ut in quibus jam lex ſuum officium, id
, cognitionem peccati compleuit. Illi vero,
i legis officium nondum ſunt experti, nec ag-
ſcunt peccatum, nec mortem ſentiunt, conte-
unt miſericordiam promiſſam eo verbo. (dd)
eterum cur alii lege tangũtur, alii non tangun-
, ut illi ſuſcipiant & hi contemnãt gratiam obla-
n, alia quæſtio eſt, nec hoc loco tractatur ab Eze-
iele, qui de prædicata & oblata miſericordia Dei
quitur, non de occulta illa & metuenda volun-
te Dei, ordinantis ſuo cõſilio, quos & quales præ-
catæ & oblatæ miſericordiæ capaces & participes
ſe velit. Quæ voluntas non requirenda, ſed cum
uerentia adorãda eſt, ut ſecretum longe reueren-
ſſimum majeſtatis diuinæ, ſoli ſibi reſeruatum,
nobis prohibitum, multò religioſius, quàm
finitæ multitudinis ſpecus Coricii.

Annotatio.

(dd) Cæterum cur alii lege tanguntur, alii non tanguntur, ut illi suscipiant, & hi contemnant gratiam oblatã : alia quæstio est &c.] *Hác disputatione, quæ per sequentem paginam se extendit, offenduntur, vel abutuntur, qui partim Luthero infesti sunt, partim in gratiam Calvinianorum Lutherum quoque accusant.* Passim, *inquiunt nonnulli de B. Viro,* distinguit inter Deum prædicatum, inter voluntatem eius revelatam & occultam, inter verbum Dei & Deum ipsum. *Fateor: inquam. Ita statim ab initio huius disputationis dicit* ; nec hoc loco tractatur *(quæstio ista)* ab Ezechiele, qui de prædicata & oblata misericordia Dei loquitur, non de occulta illa metuenda voluntate Dei ordinantis suo consilio, quos & quales prædicatæ & oblatæ misericordiæ capaces & participes esse velit. Quæ voluntas non requirenda, sed cum reverentia adoranda est, ut secretum longè reverendissimum majestatis divinæ soli sibi reservatum, ac nobis prohibitum, multo religiosius, quam infinitæ multitudinis specus Coricii. *Quid tum verò ? Ergone occulta hæc & metuenda Dei voluntas est voluntas Dei occulta, quam Calviniani illi adscribunt, & beneplaciti vocant, juxta quam ne in animo quidem unquam habuerit sive Christum dare, sive fidem, sive vitam & salutem maximæ parti hominum ? Multum profectò fallimini, ô boni Viri. Longè sanior, imò sanissima est mens B. Lutheri nostri. En namque : Voluntas Dei prædicata, revelata, oblata, est etiam culta : Deus prædicatus, revelatus, oblatus, est etiam cultus. Ergone voluntas*

ntas Dei revelata, quam Calviniani Deo affingunt, signi appellant, colitur etiam ? aut num Deus juxta am signi voluntatem à Calvinianis effictam colitur ? quo, quæso, modo colitur illa voluntas, aut Deus juxta illam voluntatem, juxta quam tantum abest, ut det, potius auferat ? nonne colitur, laudatur, celebratur luntas beneplaciti? aut ostendite, ubi Deus sub voluntate signi à Calvinianis statuatur colendus aut cultus ? b voluntate beneplaciti non colendus, non cultus ? Et o sensu, dicite? Deum autem prædicatum & revelatm juxta Lutherum, esse etiam Deum cultum, planum t in his porrò verbis ; Respondemus, ut jam diximus, aliter de Deo, vel voluntate Dei nobis prædicata, revelata, oblata, culta, & aliter de Deo non prædicato, non revelato, non oblato, non culto disputandum est. Quatenus igitur Deus sese abscondit & ignorari à nobis vult, nihil ad nos. *Quæso etiam, num quæ sequuntur, in voluntatem Dei, uam Calviniani signi vocant, quadrant : Quando ergit B. Vir* ; Et ne meam hanc esse distinctionem uis arbitretur, Paulum sequar, qui ad Thessalonicenses de Antichristo scribit, quod sit exaltatur* ese super omnem Deum prædicatum & cultum. Manifestè significans, aliquem posse extolli supra Deum, quatenus est prædicatus & cultus, id est, upra verbum & cultum, quo Deus nobis cognitus est, & nobiscum habet commercium. Sed supra Deum non cultum, non prædicatum; ut est in sua natura & majestate, nihil potest extolli, sed omnia unt sub potenti manu eius. *Sed Lutherus fortè Deo abscondito & occultato ea tribuit, quæ nimis dura sunt. Videbimus itaque, quænam ista sint ; sed ut prius dicamus,*

mus, quisnam Deus absconditus & occultatus sit, quis prædicatus & revelatus. Deus itaque prædicatus & revelatus est tum voluntas Dei antecedens, tum consequens, prout in Scriptura Sacra in universali & in suâ ad quosvis sine discrimine latitudine proponuntur. ex. gr. Qui crediderit, salvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur: Deus vult omnes homines salvos fieri juxta ordinem ad salutem constitutum, *Deus vult nullum hominem salvum fieri extra ordinem ad salutem constitutum &c. Deus autem non prædicatus & non revelatus est judicium Dei particulare etiam sub voluntate ista revelata contentum quidem, sed in circumstantiis particularibus nobis planè absconditum, nisi peculiaris revelatio superveniat. Hoc est, quod statim ab initio B. Vir dixit*; Cur alii lege tanguntur, alii non tanguntur, ut illi suscipiant, & hi contemnant gratiam oblatam, alia quæstio est. *Quare voluntates revelata & abscondita hic nullo modo sibi contrariantur, sed subordinantur: licet nobis non constet, quomodo in particularibus circumstantiis subordinentur congruè. Iam ergò videamus, quid duri de his B. Vir dicat.* Hoc, inquit, agit Deus prædicatus, ut ablato peccato & morte salvi simus. Misit enim verbum suum & sanavit eos. *Atqui, inquam, hic nihil duri audimus. Audimus autem, quod voluntatem signi Calvinianam planè evertit, & B. Virum planè a Calvinianis dissentientem facit. Num enim voluntas signi Calviniana hoc agit, ut ablato peccato & morte salvi simus? num juxta eam mittit Deus verbum suum, & sanat nos? Nonne hæc nihil agit, nec nos salvos facit, aut sanat; nisi concurrat voluntas beneplaciti? nonne apud plerosque h.e. omnes re-*

obos voluntas signi hoc tantum agit, ut homines red-t inexcusabiles, & condemnationem augeat? immen-m itaque, quantum differat Deus prædicatus B. Lu-eri, qui hoc agit seriò, in hoc negotiosus est & assi-uus, ut omnes, quibus prædicatur, ablatâ morte salvos aciat, & per verbum suum æternum sanet. Sed pergit, nquiunt, Lutherus & addit; Cæterùm Deus abs-onditus in majestate neque deplorat, neque tol-t mortem, sed operatur intus, mortem, & omnia n omnibus. Neque enim tum verbo suo defini-it sese, sed liberum sese reservavit super omnia. *Audio, inquam, & hæc verba: sed si modo recordabimur, quis sit Deus absconditus, nihil prorsus offendent. Est Deus absconditus in judiciis suis particularibus, & cir-cumstantiis eorundem. Benè. Sumamus jam Chri-stum deplorantem interitum Hierosolymæ & Iudæo rum. Deploravit interitum istorum ut Deus prædica-tus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut se convertat & vivat; qui vult, ut omnes homines salventur, & ad agnitionem veritatis veniant; qui voluit Hierosolymam & ipsos Iudæos laboriosè, & operosè congregare sub alas suas, ut gallina pullos. sicut ipse dicit*; Quoties volui congregare filios tuos, ut gallina suos pullos. *Et hoc fecit seriò non tantum ut homo, sed ut Deus etiam, licet ut Deus non nisi per humanitatem lachrymas ef-fundere potuerit. At jam, ut Deus absconditus, quando in sua Majestate consideravit, τὸ*, Et tu voluisti, *jux-ta circumstantias suas, & ipsum inprimis Iudæorum animum ho inibus absconditum, sibi notissimum; num deploravit interitum Iudæorum? nonne pleno justitiæ affectu negavit illis fidem in Christum, Spiritum San-ctum, pœnitentiam & conversionem, & denique omnia*

sic

sic disposuit, gubernavit & operatus est, ut & in tempore & in æternitate perirent? sanè hic Deus absconditus deplorare non potuit, nisi existimes ipsam justitiam plorare, quando justissimè punit. Sic non sustulit in iis mortem, nec operatus est vitam, quemadmodum in verbo prædicato promisit, sed operatus est mortem, & creavit omnia mala, quæ ipsis obtigerunt. Nec stringit, si objiciatur; Atqui in verbo prædicato promisit, se velle omnes salvos, daturum omnibus pœnitentiam. Dixit omnino namque: sed, ut sciremus, non definivisse & circumscripsisse se verbo suo, addidit in eo, nisi resisteret Spiritui Sancto: ut appareret, quod liberum sibi reservaverit judicium voluntatis consequentis, nec absolutè sese adstrinxerit, quominus punire & perdere possit omnes, quotquot nosset non obedituros verbo, & gratiæ oblatæ resstituros. Quomodo fieri potest, ut dum verbum hominibus prædicatur, per ipsum verbum non emolliantur, sed indurentur. Interim qui prædicat verbum, agere, loqui & instare debet juxta revelatam voluntatem Dei: nec curare, quid Deus juxta voluntatem consequentem absconditam acturus sit, licet fortè juxta hanc verbum prædicatum futurum sit odor mortis ad mortem. Equidem si voluntas Dei consequens judiciorum particularium hominibus esset cognita & revelata, ut revelata est Paulo, quando prohibitus est loqui verbum in Asia Act. 16. v. 6. utique sæpe & multis non deberet prædicari verbum, ne margarita projiceretur suibus, & sanctum daretur canibus: sed quia abscondita est, verum est, quod B. Vir dicit; Quatenus Deus sese abscondit & ignorari à nobis vult, nihil ad nos. *Sed objicienti, inquiunt, Erasmo, quod nos reformatis objicimus, Deum nolle mortem peccatoris, respondet;*

Mul-

ulta facit Deus, quæ verbo suo non ostendit no-
s. Multa quoque vult, quæ verbo suo non o-
ndit sese velle. Sic non vult mortem peccato-
, verbo scilicet: vult autem voluntate illa imper-
utabili. *Sanè, inquam, respondet istud B. Vir Era-*
o objicienti; sed in alia causa, quam quæ inter nos &
lvinianos agitatur. Nam *Erasmus pro libero arbi-*
io pugnabat, quod B. Lutherus eversum ibat, urgebat-
e, hominem è morte per se emergere non posse, sine
atia, quæ si absit, Deum mortem in ipso potius operari.
asmus volebat, quod, cum Deus nolit mortem pecca-
ris, sequatur, peccatorem seipsum convertere posse, nec
rum esse, quod Lutherus scripserit, Deum operari
nnia in omnibus, etiamque mortem in ipsius arbitrio
se. Vbi non eadem causa est; quæ Calvinianorum.
alviniani enim non tantùm negant liberum arbitri-
m, & in Dei arbitrio mortem actionesque hominum
onunt; sed eum etiam modum fingunt, quem sana
ostra Theologia non admittit, nec Lutherus unquam
atuit. Itaque inter Lutherum & Erasmum disputa-
atur τὸ An sit? at inter nos & Calvinianos τὸ Quo-
modo? Quare alius sensus est objectionis contra Luthe-
rum Erasmianæ, alius contra Calvinianos nostræ. Vt
paralogismus fit; Lutherus respondet Erasmo ad obje-
ctionem similem ei, quam nos Calvinianis objicimus.
Ergò fuit idem Responsionis Lutheri, & Calvinianorum
sensus. Cum etiam sensus objectionis non idem sit.
Sensus autem B. Lutheri reverà hic est; Quod Deus
multa faciat in particularibus, & quoad voluntatem
consequentem, quæ circumstantias nobis ignotas ponde-
rat; ut tamen istæc particularia non revelet nobis in
verbo suo. Sic Deus multa vult in particularibus, &
jux-

juxta voluntatem consequentem , quæ verbo suo non ostendit sese velle. Sic non vult mortem hominis , cui verbum prædicatur hoc, nolo mortem peccatoris; *potest tamen fieri, ut mortem eius velit eodem momento, quo ipsi prædicatur, juxta voluntatem consequentem, fundatam in præscientia particularis repugnantiæ, quæ hominibus, sicut & voluntas Dei in ea fundata, incognita est. Quid verò hic est, quod Calvinismum sapiat? Aut num ea sapiunt, quæ sequuntur ?* Nunc autem nobis spectandum est verbum , relinquenda illa voluntas imperscrutabilis. Verbo enim nos dirigi, non voluntate illa inscrutabili oportet. Atque adeò quis sese dirigere queat ad voluntatem prorsus imperscrutabilem & incognoscibilem? satis est nosse tantùm, quod sit quædam in Deo voluntas imperscrutabilis. Quid verò, cur & quatenus illa velit, hoc prorsus non licet quærere, optare, curare, tangere, sed tamen timere & adorare. *Aut num Calviniani non curant voluntatem beneplaciti ? nonne hæc palladium illorum est ? Ergò Lutherus non sensit hic idem , quod Calviniani. Minus Calvinianismum juvant verba sequentia ; sed clarius faciunt , quod B. Vir planè diversum à Calvinianis senserit ; ut mirum sit, audere quenquam, propter eadem Calvinianis eum annumerare. Verba autem hæc sunt.* Igitur rectè dicitur; si Deus non vult mortem, nostræ voluntati imputandum est, quod perimus. Rectè, inquam, si de Deo prædicato dixeris. Nam ille vult omnes homines salvos fieri , dum verbo salutis ad omnes venit, vitiumque est voluntatis, quæ non admittit eum. *En ! num Calviniani candidè hoc dicere possunt ? Candidè, inquam:*

nam

n Amyraldistæ quid aliud faciunt, quam ludunt, ando Deum dicunt velle, omnes homines salvos fieri? lit; sicut dicit Matth.23. Quoties volui congre- te filios tuos, & noluisti? *Num & hoc Calvinia- candidè de Deo revelato & prædicato dicunt? pergit n*; Verum quare Majestas illa vitium hoc vo- ıtatis nostræ non tollit, aut mutat in omnibus, m non sit in potestate hominis, aut cur illud eò putat, cum non possit homo eo carere? quære- non licet, ac si multum quæras, nunquam tamen venias, sicut Paulus Rom. 9. dicit; Tu quis es, i respondeas Deo? *Considera, quæso, verba hæc ?, & videbis, quantum à Calvinismo absint. Aut rmittes mihi, ut te quæram, qui à Calvinismo hâc sal- n in parte longissimè te abesse dicis, ut B. Lutherum optcrea accuses. Deus vultne omnes homines seriò lvos voluntate sua antecedente, ita ut neminem ab- lutá voluntate reprobaverit? Respondebis utique, od sic se res habeat: & quidem juxta verbum Dei velatum. Qui ergò, inquam, porrò fit, quod tam mul- pereunt? vitio, inquis, voluntatis propriæ, quia volun- tem divinam salvatricem non admittunt: & qui- m rursus juxta verbum Dei revelatum. Benè, in- uam: & hoc est, quod hactenus ex B. Luthero quoque udivi. Sed porrò: num homines, qui non admittunt, otuissent ex suis viribus admittere? Non, inquis; nam er gratiam tantùm Dei admittere homines possunt. Quare ergò, inquam, Deus illis gratiam non dedit? quia, nquis, daturo repugnarunt, aut daturum non admise- unt: Idem, inquam, est, quod prius audivi: Atqui non otuerunt non repugnare: quid ergo in ipsis culpa? Mirabilis verò hæc ad salutem via: quare Deus non po-*

tius

tius; si voluit omnes salvos, eiusmodi viam ad salutem stravit, in qua omnibus daretur gratia, etiam repugnantibus; nec imputaret, si quis ex eo vitio, quod innatum est, repugnaret? Nonne hic respondebis? sic placuisse Deo; nostrum non esse ipsi præscribere: nihilominus credendum esse, quod justissimè illam viam Deus voluerit, etiamsi sciret plurimos, illa proposita, perituros. Hoc vero est, inquam, quod volo; sed quod etiam B. Lutherus voluit. Habemus namque hic tandem voluntatemDei absconditam, hoc est, cuius nos rationem reddere non possumus. Eadem vero etiam voluntas abscondita in particularibus deprehenditur, in quæstione, Quid vult? Est alicui prædicandum Evangelium. Quæro; quid Deus vult? vultne hominem hunc salvum? ita; inquis. Nam vult omnes homines salvos. Et hoc est verbum revelatum. Sed quando quæro porrò; vultne Deus etiam eum salvum voluntate consequenti; ita ut salutem reverà & in ipso eventu consecuturus sit? Nonne dices? nescio. Nimirum hæc voluntas tibi est abscondita. Prædicabis interim illi; ille verò non credet, dicetque nihil aliud, quam non possum hoc credere. Quare, inquam, non credit, nec illi datum est credere? in quo repugnantia eius? Nescio; inquis. Dicis ergò; quod Lutherus dixit: & tamen non es Calvinianus. Quare ergò illum propterea facis Calvinianum]

Quando nunc Diatribe argutatur, plorat ne pius Dominus mortem populi sui, quam ipse operatur in illis? Hoc enim nimis absurdum videtur. Respondemus, ut jam diximus, aliter de Deo vel voluntate Dei nobis prædicata, reuelata, oblata, culta, & aliter de Deo non prædicato, non reuelato, non oblato, non culto disputandum est. Quatenus

s igitur Deus sese abscondit, & ignorari à no-
ult, nihil ad nos. Hic enim vere valet illud,
supra nos, nihil ad nos. Et ne meam hanc esse
nctionem quis arbitretur, Paulum sequor, qui
hessalonicenses de Antichristo scribit, quod
xaltaturus sese super omnem Deum prædica-
& cultum; manifestè significans; aliquem
e extolli supra Deum, quatenus est prædicatus
ltus. id est, supra verbum & cultum, quo De-
obis cognitus est, & nobiscum habet commer-
, sed supra Deum non cultum, nec prædica-
, ut est in sua natura & majestate, nihil potest
lli, sed omnia sunt sub potenti manu ejus. Re-
ūendus est igitur Deus in majestate & natura
, sic enim nihil nos cum illo habemus agere,
sic voluit à nobis agi cum eo, sed quatenus in-
ıs & proditus est verbo suo, quo nobis sese ob-
, cum eo agimus, quod est decor & gloria ejus,
Psalmista eum celebrat indutum. Sic dici-
, Deus pius non deplorat mortem populi, quam
ratur in illo, sed deplorat mortem, quam inue-
n populo, & amouere studet. Hoc enim agit
ıs prædicatus, ut ablato peccato & morte salui
ıs. Misit enim verbum suum, & sanauit eos.
æterum Deus absconditus in majestate neque
eplorat neque tollit mortem, sed operatur vitā,
ortem, & omnia in omnibus. Neque enim tum
bo suo definiuit sese, sed liberum sese reserua-
super omnia.
lludit autem sese Diatribe ignorantia sua, dum
il distinguit inter Deum prædicatum & abscon-
um, hoc est, inter verbum Dei & Deum ipsum.

Multa facit Deus, quæ verbo suo non ostendit nobis, multa quoque vult, quæ verbo suo non ostendit sese velle. Sic non vult mortem peccatoris, verbo scilicet, vult autem illam voluntate illa imperscrutabili. Nunc autem nobis spectandum est verbum, relinquendaque illa voluntas imper-
„ scrutabilis. Verbo enim nos dirigi, non volun-
„ tate illa imperscrutabili oportet. Atqueadeo quis sese dirigere queat ad voluntatem prorsus imperscrutabilem & incognoscibilem? Satis est, nosse tantum, quod sit quædam in Deo voluntas imperscrutabilis. Quid vero, cur & quatenus illa velit, hoc prorsus non licet quærere, optare, curare, aut tangere, sed tantum timere & adorare. Igitur recte dicitur: Si Deus non vult mortem, nostræ voluntati imputandum est, quod perimus. Recte, inquam. si de Deo prædicato dixeris. Nam ille vult omnes homines saluos fieri, dum verbo salutis ad omnes venit, vitiumque est voluntatis, quæ non admittit eum, sicut dicit Matth 23. Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Verum quare majestas illa uitium hoc voluntatis nostræ non tollit aut mutat in omnibus, cum non possit homo eo carere, quærere non licet, ac si multum quæras, nunquam tamen inuenias, sicut Paulus Rom. 11. dicit: Tu quis es, qui respondeas Deo? Hæc satis sint pro isto loco Ezechi. pergamus ad reliqua.

Post hæc caussatur Diatribe, frigere necessario tot hortamenta in scripturis. Item tot pollicitationes, minas, expostulationes, exprobrationes, benedictiones & maledictiones, tot examina præceptorum, si non sit in manu cuiquam seruare

præceptum est. Perpetuo obliuiscitur Di-
e status causæ, & aliud agit, quam instituit;
idet; quam omnia fortius contra ipsam, quam
a nos pugnent. Nam ex his omnibus locis
at libertatem & facultatem seruandi omnia,
iam sequela cogit verborum, quam illa sup-
; cùm tamen probare voluerit lib. arbitriū ta-
uod nihil boni velle potest sine gratia, & co-
m quendam non suis viribus asscribendum.
m conatum non video ullis locis probari, sed
m exigi; quid fieri debeat; ut sæpius jam di-
i est, nisi quod toties repetendum est, cùm
ibe toties eadem chorda obertet, inutili ver-
m copia lectores differens.

ltimum ferè ex veteri testamento illud Mosi
.30. affert, Mandatum hoc, quod præcipio ti-
odie, non supra te est, neque procul positum;
n cœlo situm, ut possis dicere: Quis nostrum
in cœlum ascendere, ut deferat illud ad nos;
diamus & opere compleamus? Sed juxta est
e sermo, in ore tuo & corde tuo, ut facias il-
Hoc loco contendit Diatribe declarari, non
n in nobis situm, quod præcipitur, verùm eti-
n procliui esse, hoc est, facile, vel saltem non
cile. Gratias agimus de tanta eruditione. Si igi-
Moses tam clare pronunciat, non modo esse fa-
atem in nobis, sed etiam facilitatem seruandi
ia mandata, cur tantum sudamus? Cur non
m hunc locum produximus, & lib. arbitriū as-
imus libero campo? Quid jam Christo? Quid
itu opus? Inuenimus jam locum, qui omni-
os obstruat, & clare non modo libertatem ar-

bitrii asserat, sed facilem quoque mandatorum obseruantiam doceat. Quàm stultus Christus, qui etiam fuso sanguine Spiritum illlum non necessarium nobis emit, ut faciles efficeremur in seruandis, præceptis, quales jam ex natura sumus? Quin & ipsa Diatribe suas uoces recantet, quibus dixit lib. arbitriū sine gratia nihil posse velle boni, dicat verò nunc lib. arbitriū esse tantæ virtutis, ut non modo velit bonum, sed etiam facili opera seruet summa & omnia mandata. Vide, quæso, quid efficiat animus alienus à caussa: quàm non potest sese non prodere? An adhuc opus est confutare Diatriben? Aut quis magis eam confutare queat, quàm ipsa seipsam confutat? Hæc scilicet est bestia illa, quæ se ipsam comedit. Quàm verum est, mendacem oportere memorem esse.

Nos de loco isto in Deuteronomio diximus, nunc breuiter agemus, ut secluso Paulo, qui Rom. 10. potenter hunc locum tractat, disseramus. Nihil hic prorsus vides dici aut ulla syllaba sonari de facilitate, difficultate, potentia vel impotentia lib. arbitrii, vel hominis, ad seruandum vel non seruandum. Nisi quod ii, qui sequelis & cogitationibus suis scripturas captant, sibi ipsis eas obscuras & ambiguas faciant, ut sic quodlibet ex eis faciant. Si non potes oculos, aures saltem adverte, vel manibus palpa. Moses dicit: Non est supra te, nec procul positum, nec in cœlo situm, nec trans Mare. Quid est supra te? Quid procul? Quid in cœlo situm? Quid trans mare? An etiam Grammaticam & usitatissima vocabula nobis obscurabunt, ut nihil certi loqui valeamus, tantum ut obtine-

nt, ſcripturas eſſe obſcuras ? Noſtra Gram-
ca iſtis vocabulis non qualitatem aut quanti-
n virium humanarum, ſed diſtantiam locorum
icat. Supra te enim dicitur, non quædam
oluntatis, ſed locus qui ſupra nos eſt. Ita pro-
trans mare, in cœlo, nihil virtutis in homine,
cus ſurſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, retror-
antrorſumue, à nobis remotus. Rideat me
iam tam craſſe diſputantem, ac velut anal-
etis pueris præmanſum tantis uiris porrigen-
ac ſyllabas nectendas docentem. Quid faci-
um in tam clarâ luce videam quæri tenebras,
dio velle eos cæcos eſſe, qui tot ſeculorum ſe-
nobis numerant, tot ingenia, tot ſanctos, tot
yres, tot Doctores, tantaque authoritate
locum Moſi jactant, nec dignantur tamen ſyl-
inſpicere, aut cogitationibus ſuis tantum im-
e, ut locum ſemel conſiderent, quem jactant.
unc Diatribe & dicat, qui fieri poſſit, ut unus
tus videat, quod tot publici, tot ſeculorum
eres non viderunt? Certe hic locus vel puel-
ice, conuincit eos cæcutiiſſe non raro.
uid igitur Moſes vult iſtis verbis aperttiſſimis
riſſimis, niſi ſeſe ſuo officio ceu fidelem legis-
em eſſe perfunctum egregie? ut per quem
tet, quo minus omnia ſciant & habeant co-
poſita præcepta, nec locum eis relictum ex-
ndi, quod ignorent vel non habeant præce-
ut aliunde petenda eis ſint, ut ſi non ſeruarint
ulpa nec ſit legis nec legislatoris, ſed ipſorum,
lex aſſit, legislator docuerit, ut nulla ignoran-
xcuſatio reliqua ſit, ſed ſola accuſatio negli-

gentiæ & inobedientiæ. Non eſt, inquit, neceſſe, leges è cœlo aut à finibus ultramarinis, aut procul afferre, nec potes prætexere, te illas nec audiſſe nec habere, prope habes eas, ut quas præcipiente Deo & me authore audiſti, corde percepiſti, & ore aſſiduo, per Levitas in medio tui, tractandas accepiſti, teſte hoc ipſo meo verbo & libro. Hoc tantum reliquum eſt, ut facias illas. Obſecro quid hîc libero arb. tribuitur, niſi quod exigitur ut faciat leges, quas habet, & adimitur excuſatio ignorantiæ & abſentiæ legum.

Hæc ferè ſunt, quæ ex veteri teſtamento adducit Diatribe pro libero arbitrio, quibus ſolutis, nihil reliquum ſit, quod non ſolutum pariter ſit, ſive plura adducat, ſive plura adducere velit, cum nihil niſi verba imperativa aut conjunctiva, aut optativa adducere queat, quibus ſignificatur, non quid „ poſſimus aut faciamus (ut toties diximus toties „ repetenti Diatribe) ſed quid debeamus, & quid „ exigatur à nobis, quo noſtra nobis impotentia „ innoteſcat, & peccati cognitio præſtetur. Aut ſi quid probant, per additas ſequelas, & ſimilitudines ratione humana inventas, hoc probant, liberi ſcilicet arbitrii non eſſe tantum conatum aut ſtudium aliquod modiculum, ſed totam vim & poteſtatem liberrimam faciendi omnia ſine gratia Dei, ſine Spiritu Sancto. Ac ſic nihil minus probatur tota illa copioſa, iterata & inculcata diſputatione, quam id quod probandum erat, nempe opinio illa probabilis, qua liberum arbitrium definitur eius eſſe impotentiæ, ut nihil poſſit velle boni ſine gratia, cogaturque in ſervitutem peccati, ha-

beat-

tque .conatum non adſcribendum ſuis viribus› ıſtrum ſcilicet illud , quod ſimul nihil poteſt viribus , & tamen conatum habet in viribus , conſtetque contradictione manifeſtiſſima.
Venitur nunc ad novum teſtamentum , ubi ite- ı inſtruitur copia verborum imperativorum miſera illa ſervitute liberi arbitrii , accerſun- que auxilia rationis carnalis, nempe ſequelæ & ilitudines , ac ſi videas pingi vel ſomniaris mu- rum regem, ſtipatum lanceis ſtipulaceis & cly- ; feneis, adverſus veram & juſtam aciem bella- ım hominum. Sic pugnant humana Diatri- ſomnia adverſus divinorū verborum agmina. ıcipio illudMatth.2 3.procedit,velut muſcarum ıilles ; Hıeruſalem, Hieruſalem , quoties volui gregare filios tuos, &noluiſti ? Si cuncta, in- t, fiunt neceſſitate , nonne poterat meritò re- ndere Domino Hieroſolyma ? Quid inanibus ırymis te maceras ? ſi tu nolebas nos auſculta- Prophetis , cur eos miſiſt i? cur nobis imputas, ɔd tua voluntate, noſtra neceſſitate factum eſt? : illa. Reſpondemus autem, (& donemus inte- veram & bonam eſſe iſtam ſequelam & pro- ionem Diatribæ.) Quid rogo probatur ? nun- d probabilis opinio , quæ dicit liberum arbi- ım non poſſe velle bonum ? imò probatur, libe- ſana , & potens in omnia , quæ Prophetæ dixe- ıt, voluntas. At talem non ſuſcepit probandam ıtribe , quin ipſa Diatribe hic reſpondeat. Si erum arb. non poteſt velle bonum , quid impu- ur ei , quod non audierit Prophetas , quos , ut ıa docentes , audire non poterat ſuis viribus ?

Quid inanibus lachrymis plorat Christus, ac si illi potuerint velle, quod certo novit eos non posse velle? liberet, inquam, Diatribe Christum ab insania pro sua illa probabili opinione, & mox nostra opinio liberata est ab isto Achille muscarum. Igitur locus ille Matthæi aut probat totum liberum arbitrium, aut æquè fortiter pugnat adversus ipsam Diatriben, & suo illam jaculo prosternit.

Nos dicimus, ut jam antea diximus, de secreta illa voluntate majestatis non esse disputandum, & temeritatem humanam, quæ perpetua perversitate, relictis necessariis, illam semper impetit & tentat, esse avocandam & retrahendam, ne occupet sese scrutandis illis secretis majestatis, quæ impossibile est attingere, ut quæ habitet lucem inaccessibilem, teste Paulo. „ Occupet vero sese cum Deo „ incarnato seu (ut Paulus loquitur) cum Jesu cru- „ cifixo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & „ scientiæ, sed absconditi, per hunc enim abunde „ habet, quid scire & non scire debeat. (ee) Deus igitur incarnatus hîc loquitur: Volui, & tu noluisti.

Annotatio.

(ee) Deus igitur incarnatus hîc loquitur; volui, & tu noluisti.] *Qui hæc quoque verba putant absolutum aliquod decretum facere, iis primò omnium hoc considerandum est, num Calviniani, absoluti decreti defensores, existiment, in verbis Matthæi Christum, ut Deum, loqui, & non potius ut hominem? sanè communis eorum sententia ad humanam voluntatem,*

tem refert. Amyraldistarum reliquis quoque Calvinianis ridicula videtur cum absoluto decreto. Emphatica verba sunt B. Viri, quibus dicit; Deus incarnatus in hoc missus est, ut velit, loquatur, faciat, patiatur, offerat omnia omnibus, quæ ad salutem sunt necessaria. *En! in hoc missus dicitur. Ergo habemus hic etiam voluntatem Dei Patris, qui misit ipsum. Habemus, quod passus & mortuus sit pro omnibus, & impetraverit omnia, quæ ad salutem sunt necessaria. Hoccine absolutum decretum illud Calvinianum est? Vult B. Vir hoc manere verissimum, licet plurimos offendat, qui secreta illa volũtate majestatis vel relicti vel indurati, non suscipiunt volentem, loquentem, facientem, offerentem; sicut Iohannes dicit*; Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. *Et iterum*; in propria venit, & sui non receperunt eum. *Itaque voluntas abscondita non tollit revelatam, nec cum ea pugnat, sed cum ea congruit sine dubio; licet particulares circumstantiæ, ex quibus convenientia constare posset, nobis non sint cognitæ, sed in Deo occultatæ, donec ad eum venerimus, & in lumine gloriæ, justitia, & cum voluntate revelata convenientia concors nobis plenè patebit. Non difficilis quoque est explicatio verborum, quæ sequuntur*; Huius itidem Dei incarnati est flere, deplorare, gemere super perditione impiorum, cum voluntas Majestatis ex proposito aliquos relinquat & reprobet, ut pereant. *Quæ namque est Dei incarnati voluntas? nonne antecedens? hanc ille nobis revelavit, docuitque, se & Patrem suum nolle interitum impiorum.* Non misit Deus filium, *inquit Ioh.3.* ut mundum judicet; sed ut mundus per eum salvetur. *Nonne est hæc vo-*

 luntas

luntas Dei antecedens, quam Christus annunciare & implere debuit? At voluntas Dei consequens, cuius est judicium exercere, ex proposito, & non contingenter atque imprudenter, justè, omnes particulares circumstantias, in quibus resistentia hominum consistit, etiamsi foris non appareant, cognitas habens, aliquos relinquit & reprobat. Habemus itaque hic voluntatem antecedentem Dei, satis superque nobis revelatam: habemus verò etiam consequentem cum antecedente exactè quidem congruentem, non ita tamen, ut nobis omnes justitiæ eius rationes, ex particularibus circumstantiis & actionibus hominum oriundæ, cognitæ sint, sed ita potius nos lateant, ut impossibile nobis sit rationem de iis reddere, diligentiam quin etiam adhibere debeamus, ne offendamur, & Deum injustum esse suspicemur. Vt benè dicat B. Vir; Nec nobis quærendum; cur ita faciat, sed reverendus Deus, qui talia & possit & velit; *justè scil. & congruè voluntati antecedenti, non ex absoluto decreto, quicquid etiam nobis videatur secus se habere. Hæc qui sobrie expendet, existimabit, satis fuisse, etiam dum viveret, vindicatum ab errore eum, qui nullo ne martyrii quidem metu acerrimus fuit veritatis vindex. Vtinam vero nonnullis etiam placeret magis eum ab errore vindicare, quam in gratiam Calvinianorum de errore accusare, non sine injuria B. Viri, & Ecclesiæ scandalo.*]

Deus, inquam, incarnatus in hoc missus est, ut velit, loquatur, faciat, patiatur, offerat omnia omnibus, quæ sunt ad salutem necessaria, licet plurimos offendat, qui secreta illa voluntate majestatis vel relicti vel indurati non suscipiunt volentem, loquentem, facientem, offerentem, sicut Johannes

hannes dicit: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Et iterum: in propria venit, & sui non receperunt eum. Huius itidem Dei incarnati est flere, deplorare, gemere super perditione impiorum, cum voluntas maiestatis ex proposito aliquos relinquat & reprobet, ut pereant. Nec nobis quærendum, cur ita faciat, sed reverendus Deus, qui talia & possit & velit. Nec puto aliquis hîc calumniabitur, quod illa voluntas, de qua dicitur; quoties volui, etiam ante incarnatum Deum, Iudæis fuerit exhibita, ut qui Prophetas ante Christum occidisse, & sic voluntati eius restitisse arguantur. Notum est enim apud Christianos, omnia geri per Prophetas in nomine futuri Christi, qui promissus erat, ut incarnatus Deus fieret. Ut voluntas Christi recte dicatur, quicquid ab initio mundi per verbi ministros oblatum est hominibus.

Dicet vero hîc ratio, ut est nasuta & dicax: Pulchre hoc inventum est effugium, ut quoties vi argumentorum urgemur, ad voluntatem illam majestatis metuendam recurramus, & disputatorem, ubi molestus fuerit, ad silentium adigamus, non aliter, quam Astrologi suis epicyclis repertis, omnes quæstiones de motu totius cœli eludunt. Respondemus, non esse nostrum inventum, sed divinis Scripturis firmatum præceptum, sic enim Paulus Rom. 11. dicit: quid igitur queritur Deus? quis voluntati eius resistet? O homo, tu quis es, qui contendas cum Deo? annon habet potestatem figulus? & reliqua. Et ante eum Esaias 58. Me enim de die in diem quærunt, & vias meas scire nolunt,

nolunt, quasi gens quæ justitiam fecerit. Rogant me judicia justitiæ, & appropinquare Deo volunt. Puto istis verbis satis monstrari, non licere hominibus scrutari voluntatem majestatis. Deinde caussa est huiusmodi, ut in illa maximè petant perversi homines voluntatem illam metuendam, ideo maximè locus est, eos tum ad silentium & reverentiam hortari, in aliis caussis non ita facimus, ubi talia tractantur, quorum ratio reddi potest, & reddi nobis mandata est. Quod si quis pergat scrutari rationem voluntatis illius, nec nostræ monitioni cedat, hunc finimus ire, & gygantum more cum Deo pugnare, spectaturi, quos triumphos sit reportaturus, certi, quod caussæ nostræ nihil sit detracturus, & suæ nihil collaturus. Manebit enim fixum, quod aut liberum arb. omnia posse probabit, aut quod adductæ scripturæ contra ipsummet pugnabunt. Utro autem facto, victus jacet, & nos victores stamus.

Alterum est illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Qua fronte diceretur, si vis, cui voluntas libera non est? hæc Diatribe. Cui dicimus; Igitur voluntas libera est per hoc verbum Christi? at tu volebas probare, quod liberum arbitrium nihil possit boni velle, & necessariò serviret peccato, absente gratia. Qua fronte igitur tu nunc totum facis liberum? idem dicetur ad illud: si vis perfectus esse; Si quis vult venire post me; Qui voluerit animam suam salvam facere; Si diligitis me; Si manseritis. Denique ut dixi, colligantur omnes coniunctiones, si, & verba imperativa, ut juvemus Diatriben saltem numero

mero verborum. Hæc omnia, inquit, præcepta frigent, si nihil tribuitur voluntati humanæ. Quàm male congruit meræ necessitati coniunctio illa, Si? Respondemus, si frigent, tua culpa frigent, imò nihil sunt, qui asseris, nihil tribui voluntati humanæ, dum facis liberum arbitrium non posse velle bonum, & rursus hic facis, idem posse velle omnia bona, nisi eadem verba apud te simul & ardent & frigent, dum simul omnia asserunt, & omnia negant. Et miror, quid delectarit authorem toties eadem repetere, immemorem perpetuo instituti sui, nisi forte diffidens caussæ, magnitudine libri voluerit vincere, aut tædio & molestia lectionis adversarium fatigare? qua consequentia, rogo, fiat, ut mox voluntatem & potentiam adesse oporteat, quoties dicitur, Si vis, Si quis vult, Si volueris? Nonne frequentissime impotentiam potius & impossibilitatem significamus talibus sermonibus? ut, si Virgilium voles æquare canendo, mi Mevi, alia cantes oportet. Si Ciceronem superare voles Scote, pro argutiis summam oportet eloquentiam habeas. Si cum Davide comparari voles, similes psalmos edas necesse est. Hic planè significantur impossibilia viribus propriis, licet divina virtute omnia fieri possint. Sic habet & in scripturis res, ut, quid virtute Dei in nobis fieri possit, & quid non possimus nos, talibus verbis ostendatur.

Porrò si talia dicerentur de iis, quæ prorsus impossibilia sunt factu, ut quæ nec Deus unquàm esset facturus, tum recte dicerentur vel frigida vel ridicula, ut quæ frustra dicerentur. Nunc vero sic dicuntur, ut non solum ostendatur impotentia libe-

liberi arbitrii, per quam nihil eorum fit, sed simul significatur aliquando fore & factum iri omnia tália, verum aliena virtute, nempe diuina; Si omnino admittamus, in talibus verbis inesse quandam significationem faciendorum & possibilium. Ac si quis sic interpretetur: Si volueris servare mandata, hoc est, si voluntatem aliquando habueris (habebis autem non ex te, sed ex Deo, qui tribuet eam, cui voluerit) seruandi mandata, seruabunt & ipsa te. Aut ut latius dicam; videntur illa verba; præsertim conjunctiua, propter prædestinationem Dei quoque sic poni, ut incognitam nobis, & illam inuoluere, ac si hoc velint dicere: Si vis, si volueris, hoc est, si talis apud Deum fueris, ut voluntate hac dignetur; seruandi præcepta, seruaberis: Quo tropo intelligi datur utrunque, scilicet & nos nihil posse, & si quid facimus, Deum in nobis operari. Sic illis dicerem; qui non contenti vellent esse, quod illis verbis solum impotentia nostra ostendi dicitur, sed etiam vim aliquam & potentiam faciendi ea, quæ præcipiuntur, probari contenderent. Ita simul verum fieret, ut nihil possemus eorum quæ præcipiuntur, & simul omnia possemus; illud nostris viribus, hoc gratiæ Dei tribuendo.

Tertio illud Diatriben mouet, Ubi toties est mentio, inquit, bonorum operum & malorum, ubi mentio mercedis, ibi non intelligo, quo pacto locus sit meræ necessitati. Neque natura, ait, neque necessitas habet meritum. Neque ego intelligio, nisi quod opinio illa probabilis necessitatem meram asserit, dum liberum arbitrium dicit nihil boni posse velle, & tamen hic etiam meritum

im ei tribuit. Adeo profecit lib arbit. crente libro & disputatione Diatribes, ut nunc non im conatum & studium proprium, alienis tan virib⁹, habeat, imò nō solum bene velit & fat, sed etiam mereatur vitam æternam; dicente risto Matth. 5. Gaudete & exultate, quoniam rces vestra copiosa est in cœlis. Vestra, id est eri arbitrii, sic enim Diatribe hunc locum intelt, ut Christus & Spiritus Dei nihil sint. Quid m illis opus fuerit, si bona opera & merita per arb. habemus? Hæc dico, ut videamus, non rarum, viros excellentes ingenio, solere cæcuin re etiam crasso & rudi ingenio manifesta, quàm infirmum sit argumentum ab authoritaumana in rebus diuinis, in quibus sola valet horitas diuina.

(ff) Duo hic dicenda sunt. Primum de præotis noui testamenti, deinde de merito. utrunq; uiter expediemus, aliâs prolixius de eisdem loi.

Annotatio.

(ff) Duo hic dicenda sunt &c,] *Egregia est disputatio de merito & mercede; digna, qua genter obseruetur.*

ovum testamentum proprie constat promissiobus & exhortationibus, sicut vetus proprie conlegibus & minis. Nam in novo testamento edicatur Evangelium, quod est aliud nihil am sermo, quo offertur Spiritus & gratia remissionem peccatorum per Christum

cru-

crucifixum pro nobis impetratam, idque totum gratis solaque misericordia Dei Patris indignis, & damnationem merentibus potius quam aliquid aliud, favente. Deinde exhortationes sequuntur, quæ jam justificatos & misericordiam consecutos, excitent, ut strenui sint in fructibus donatæ justitiæ & Spiritus, charitatemque exerceant bonis operibus, fortiterque ferant crucem & omnes alias tribulationes mundi. Hæc est summa totius novi testamenti. De qua re quàm nihil intelligat Diatribe, satis declarat, quod nihil inter vetus & novum testamentum discernere novit, utrobique enim nihil ferè nisi leges & præcepta videt, quibus formentur homines ad bonos mores. Quid vero sit renascentia, innovatio, regeneratio & totum negotium Spiritus, prorsus nihil videt, ut mihi stupor & miraculum sit, adeo nihil scire in sacris literis hominem, qui tanto tempore & studio in illis laboraverit. Illud igitur, gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis, tam benè quadrat libero arbitrio, quam benè convenit luci cum tenebris. Exhortatur enim Christus ibi, non liberum arbitrium, sed Apostolos, qui non modo supra liberum arbitr. in gratia erant, & justi, sed etiam ministerio verbi, hoc est, summo loco gratiæ constituti, ut ferrent tribulationes mundi. At nos disputamus de libero arbitr. sine gratia potissimum, quod legibus & minis seu veteri testamento eruditur, ad cognitionem sui, ut ad promissiones oblatas novo testamento currat.

Meritum vero seu merces proposita, quid est aliud nisi promisio quædam? sed ea non probatur ali-

quid nos posse, cum nihil ea significetur aliud, iàm si quis hoc vel hoc fecerit, tum mercedem biturus sit. Quæstio vero nostra est, non quo odo vel quæ merces reddatur, sed an talia possi- us facere, quibus merces redditur. Hoc enim at probandum. Nónne ridicula est consequen- , omnibus in stadio proponitur brabéum, ergo nnes possunt currere & obtinere? Si Cæsar vice- Turcam, regno Syriæ potietur, ergo Cæsar test vincere, & vincit Turcam. Si liberum arbi- um dominetur peccato, sanctum erit domino, go lib. arb. sanctum est domino. Sed mittamus nimis crassa & palàm absurda, nisi quod di- issimum est, liberum arbitrium tam pulchris ar- mentis probari. De hoc potius dicemus, quod cessitas neq; meritum neq; mercedem habet. Si necessitate coactionis loquimur, verum est: si necessitate immutabilitatis loquimur, falsum . Quis enim invito operario mercedem daret, meritum reputet? Verum iis qui volenter fa- nt bonum, vel malum, etiam si hanc voluntatem s viribus mutare non possunt, sequitur natura- r & necessario præmiũ vel pœna, sicut scriptum Reddes unicuiq; secundum opera sua. Natura- r sequitur, si in aquam mergaris, suffocaberis: nataveris, salvus eris. Et ut breviter dicam; In merito vel mercede agitur vel de dignitate sequela. Si dignitatem spectes, nullum est me- m, nulla merces. Si enim lib. arb. se solo non est velle bonum, per solam vero gratiam vult num (loquimur enim de libero arbitrio seclusa ia, & utriusq; propriam quærimus vim) quis

M non

non videt, solius gratiæ esse bonam illam voluntatem, meritum & præmium? Atq; iterum hic Diatribe sibiipsi dissidet, dum ex merito arguit libertatem voluntatis, estq; mecum, contra quē pugnat, in eadem damnatione, scilicet quod contra ipsam æque pugnat, esse meritum, esse mercedem, esse libertatem, cum liberum arbitriū asserat superius nihil velle boni, ac tale probandum susceperit. Si sequelam spectes, nihil est sive bonum sive malum, quod non suam mercedem habeat. Atq; error inde venit, quod in meritis & præmiis, (gg) inutiles cogitationes & quæstiones versamus de dignitate, quæ nulla est, cum de sola sequela disputandum sit.

Annotatio.

(gg) Inutiles cogitationes & quæstiones versamus de dignitate, quæ nulla est] *Quandoquidem hæc verba ad mercedem impiorum extenduntur, obscurum nonnihil est, quid illis B. Vir velit.* Cum de solâ, *inquit*, sequela disputandum sit. Manet enim impios infernus & judicium Dei necessaria sequela, etiamsi ipsi talem mercedem pro suis peccatis neque cupiant, neque cogitent, imò vehementer detestentur, & ut Petrus dicit, execrentur. *Verumenimverò B. Vir non intelligit per dignitatem justam proportionem Arithmeticam mercedis ad opera; ubi opera tantum valere deberent, quantum merces; sed respicit ad conditiones meriti, inter quas Scholastici pactum quoq; esse volunt, & intentionem, qer quæ dignus quis reddatur mercede suâ; cum iisdem absentibus indignus sit. Patet hoc ex verbis illius,*

cum

m dicit, impios manere mercedem, licet nec cu-
ant, nec cogitent. *Nimirum neq; pactum fecerunt*
m Deo, ut mercedem istam ipsis det, neq; intendunt
t desiderant dari sibi. Sequela contradistincta isti
gnitati, est, quando aliquid sine pacto & præter etiam
tentionem operantis sequitur ad opera, mala quidem
justitia, bona autem ex gratia. Ita merces bona
anet pios, & sequitur ex gratia, si maximè non inten-
nt illam: malos sequitur mala, licet ab illa ab-
rreant, ex justitia Dei, quæ mala non potest non puni-
non interveniente expiatione.]

Manet enim impios infernus & judicium Dei,
cessaria sequela, etiamsi ipsi talem mercedem
o suis peccatis neq; cupiant neq; cogitent, imò "
hementer detestentur, & ut Petrus dicit, exe-
entur. Ita manet pios regnum, etiamsi id ipsi
q; quærant nec cogitent, ut quod illis à patre suo
ratum est, non solum antequam essent ipsi, sed
am ante constitutionem mundi.

Quin si bonum operarentur propter regnum
tinendum, nunquam obtinerent, & ad impios
tius pertinerent, qui oculo nequam & merce-
rio, ea quæ sua sunt, quærunt etiam in Deo. Filii
tem Dei gratuita voluntate faciunt bonum, nul-
n præmium quærentes, sed solam gloriam &
luntatem Dei, parati bonum facere, si per im-
ssibile neq; regnum neq; infernus esset. Hæc
to satis firma esse, vel ex eo solo dicto Christi,
od modo citaui Matthæi 25. Venite, benedicti
tris mei, percipite regnum, quod vobis paratum
à constitutione mundi. Quomodo merentur id,
od jam ipsorum est, & ipsis paratum, antequam

 fiant?

fiant? ut rectius dicere possimus, regnum Dei potius meretur nos suos possessores; & meritum illic collocemus, ubi isti præmium, & præmium illic, ubi illi meritum collocant. Regnum enim non paratur, sed paratum est, filii vero regni parantur, non parant regnum, hoc est, regnum meretur filios, non filii regnum. Sic & infernus suos potius filios meretur & parat, cum Christus dicat: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

Quid igitur volunt verba promittentia regnum, minantia infernum? Quid toties repetita vox mercedis per scripturas? Est, inquit, merces operi tuo; Ego merces tua magna nimis; Item, Qui reddit unicuiq; secundum opera sua; Et Paulus Rom. 2. Patientia boni operis quærentibus vitam æternam, & multa similia? Respondetur, iis omnibus nihil probari, quàm sequelam mercedis, & nequaquam meriti dignitatem, scilicet quod ii qui bona faciunt, non seruili & mercenario affectu propter vitam æternam, faciunt, quærunt autem vitam æternam, id est, sunt in ea via, qua pervenient & invenient vitam æternam, ut quærere sit studio niti, & instanti opera eò conari, quòd sequi solet ad bonam vitam. Denunciantur autem in scripturis ea futura esse & secutura post bonam vel malam vitam, ut erudiantur, moveantur, excitentur, terreantur homines. Nam ut per legem fit cognitio peccati, & admonitio impotentiæ nostræ, ex qua non infertur, quod nos aliquid possimus, ita per istas promissiones & minas fit admonitio, qua docemur, quid sequatur peccatum, & impoten-

tentiam illam nostram lege monstratam, non autem tribuitur per ipsas aliquid dignitatis merito
„ nostro. Proinde sicut verba legis sunt vice in-
„ structionis & illuminationis, ad docendum quid
„ debeamus, tum quid non possimus: ita verba
„ mercedis, dum significant quid futurum sit, sunt
„ vice exhortationis & comminationis, quibus pii
„ excitantur, consolantur & eriguntur ad pergen-
„ dum, perseuerandum & vincendum, in bonis faciendis & malis ferendis, ne fatigentur aut frangantur, sicut Paulus Corinthios suos exhortatur, dicens: Viriliter agite, scientes, quod labor vester non est inanis in domino. Sic Abraham erigit Deus, dicens: Ego merces tua magna nimis. Non aliter quàm si hoc modo aliquem soleris, quod opera eius certo placere Deo significes, quo genere consolationis non raro scriptura utitur. Nec parua consolatio est nosse, placere se Deo, ut nihil aliud sequatur, licet id sit impossibile.

Huc pertinent omnia, quæ dicuntur de spe & expectatione, quod certo sint futura, quæ speramus, licet pii non propter ipsa sperent, aut talia quærant sui gratia. Ita verbis comminationis & futuri judicii terrentur & dejiciuntur impii, ut desinant & abstineant à malis, ne inflentur, securi fiant, & insolescant in peccatis. Quod si hic ratio nasum ruget, & dicat: Cur ista velit Deus per verba fieri, cum talibus verbis nihil efficiatur, neque voluntas in utram partem sese vertere possit? (h) cur non tacito verbo facit, quod facit, cum possit omnia sine verbo facere? Et voluntas per sese nec plus valet aut facit verbo audito, si

 desit,

desit spiritus intus movens, nec minus valeret aut faceret verbo tacito, si assit spiritus, cum totum pendeat in virtute & opere spiritus sancti?

Annotatio.

(hh) Cur non tacito verbo facit, quod facit &c.] *Patet hinc manifestè, quod B. Vir, inter ea, quorum rationem reddere non possumus, referat etiam causas voluntatis divinæ antecedentis, quoad circumstantias maximè. Cujusmodi circumstantia est, quod voluntas Dei antecedens voluit quidem omnes homines salvos, non tamen sine verbo, sed per verbum. Dicit namq; de hâc circumstantia;* Jam qui sumus nos, ut voluntatis divinæ causam quæramus? Satis est nosse, quod Deus ita velit, & hanc voluntatem revereri, diligere, & adorare decet, coërcita rationis temeritate. *Referenda itaq; hæc quoq; sunt ad voluntatem Dei absconditam, & ad Deum absconditum, etiamsi quod sint, in scripturâ manifestè sit revelatum. Quam vana itaq; est consequentia à voluntate abscondita ad absolutam? Nullibi dicit B. Vir, quod voluntatis absconditæ nulla sit apud Deum ratio; sed quod nulla sit apud nos, h.e. quod nobis non sit revelata. Et huc benè citatur ex Matth. XI.* Næ, Pater; ita benè placuit tibi.]

Dicemus; Sic placitum est Deo, ut non sine verbo, sed per verbum tribuat spiritum, ut nos habeat suos cooperatores, (ii) dum foris sonamus, quod intus ipse solus spirat, ubi ubi voluerit, quæ tamen absq; verbo facere posset, sed non vult.

An-

Annotatio.

(ii) Dum foris sonamus, quod intus ipse solus spirat; ubi ubi voluerit] *Ergóne verbum prædicatum est nudus externus sonus, separatus à spiritu sancto & virtute ejus intus operantis? Absit per omnem modum. Non est sonus prædicantium sine spiritu sancto, qui loquitur per illos. Qui enim spiritus posset dici loqui per illos, nisi soni autor esset, & cum sono adesset, usq; dum ad corda penetrat! Quare sonum B. Vir non vult separare à Sp. Sancto & virtute ejus: sed distinguere operantes, ministros scilicet & Sp. Sanctum. Ministri suâ virtute non possunt, nisi foris sonare, & sonus ab illis non est, nisi quatenus est externum quid. Sed Spiritus S. solus intus agit & operatur, & per sonum intus etiam sonat: aliàs sonus ad corda penetrare nequiret. Atque hoc est, quod aliás quoque dicit Paulus 1. Corinth. III.* Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Jam neq; qui plantat, neq; qui rigat, quicquã est, sed Deus, qui dat incrementum.]

Jam qui sumus nos, ut voluntatis divinæ caussam quæramus? Satis est nosse, quod Deus ita velit, & hanc voluntatem revereri, diligere & adorare decet, coërcita rationis temeritate. Sic nos absq; pane posset alere, & revera vim alendi tribuit sine pane, ut Matthæi 4. dicit: Non alitur homo pane solo, sed verbo Dei, placuit tamen per panem & cum pane foris adhibito, intus nos alere verbo.

Stat igitur, ex mercede non probari meritum, saltem in scripturis. Deinde ex merito non probari liberum arbitrium, multo minus tale arbitrium liberum, quale Diatribe suscepit probandum,

nempe quod ſe ſolo nihil poteſt boni velle. Nam etiamſi meritum dones, & addas iſtas ſolitas rationis ſimilitudines & ſequelas, puta fruſtra præcipi, fruſtra mercedem promitti, fruſtra minas intentari, niſi liberum ſit arbitrium, iis (inquam) ſi quid probatur, hoc probatur, quod liberum arbitrium ſe ſolo poſſit omnia. Si enim ſe ſolo non poteſt omnia, manet illa ſequela rationis, ergo fruſtra præcipitur, fruſtra promittitur, fruſtra minæ intentantur. Sic perpetuo contra ſeipſam diſputat Diatribe, dum contra nos diſputat. Deus vero ſolus per ſpiritum ſuum operatur in nobis tam meritum quàm præmium, utrumq; auté per verbum ſuum externum, toti mundo ſignificat & declarat, ut annuncietur etiam apud impios & incredulos & ignaros potentia & gloria ſua & noſtra impotentia atque ignominia, licet ſoli pii id corde percipiant teneantq; fideles: cæteri vero contemnunt.

Jam vero nimis tædioſum fuerit, ſingula verba Imperativa repetere, quæ Diatribe ex novo teſtamento enumerat, ſemper ſuas ſequelas annectens, & cauſſans, fruſtranea, ſupervacanea, frigida, ridicula, nihil eſſe quæ dicuntur, niſi libera ſit volũtas. Uſq; ad multá nauſeam enim jam dudum diximus, quàm nihil talibus verbis efficiatur, atq; ſi quid probetur, totum liberum arbitrium probetur. Quod aliud nihil eſt, quàm totam Diatriben ſubverti, ut quæ liberum arbitrium tale ſuſceperit probandum, quod nihil boni poſſit, & ſerviat peccato, & probat tale, quod omnia poſſit, ignara & oblita ſui perpetuo. Mera igitur cavilla ſunt, ubi ſic dicit; Ex fructibus (inquit dominus) eorum cognoſcetis

eos,

eos,fructus opera dicit,ea nostra vocat,at ea nostra non sunt,si cuncta geruntur necessitate. Obsecro te,an non nostra dicuntur quàm rectissime, quæ non fecimus quidem nos, recepimus vero ab aliis? Cur igitur opera non dicerentur nostra, quæ donavit nobis Deus per spiritum? An Christum non dicemus nostrum, quia non fecimus eum, sed tantum accepimus? Rursus si facimus ea, quæ nostra dicuntur, ergo oculos nobis ipsi fecimus, manus nobis ipsi fecimus,& pedes nobis ipsi fecimus, nisi nostri non dicuntur oculi,manus,pedes, imò quid habemus, quod non accepimus,ait Paulus? Dicemus ne igitur, ea vel non esse nostra, vel à nobis ipsis esse facta? Jam finge, fructus nostros dici, quia nos fecimus, ubi manet gratia & spiritus? neq; enim dicit: Ex fructibus,qui ex parte modidicula eorum sunt, cognoscetis eos. Hæc potius sunt ridicula, supervacanea, frustranea, frigida, imò stulta & odiosa cavilla,quibus sacra verba Dei polluuntur & prophanantur.

Sic luditur & illud Christi verbum in cruce: Pater,ignosce illis,quia nesciunt quid faciunt.Ubi cum expectaretur sententia,quæ lib.arb.astrueret, iterum ad sequelas itur. Quanto justius, inquit, excusasset eos, quia non est illis libera voluntas, nec possunt, si velint, aliter facere? Nec tamen ista sequela probatur lib. arbitr. illud, quod nihil boni potest velle, de quo agitur, sed illud quod omnia potest, de quo nemo agit & omnes negant exceptis Pelagianis.Jam cum Christus palàm dicat, eos nescire quid faciant, an non simul testatur, eos non posse velle bonum? Quomodo enim velis,

 quod

quod ignoras? Ignoti certe nulla cupido. Quid „potest robustius contra liberum arbitrium dici, quàm ipsum adeo esse nihili, ut non modo non velit bonum, sed nec sciat quidem, quantum faciat mali,& quid sit bonum? An est hic obscuritas in ullo verbo: Nesciunt,quid faciunt? Quid reliquum est in scripturis, quod non queat authore Diatribe liberum arbitrium affirmare, quando hoc clarissimum & adversantissimum verbum Christi illi affirmat? Eadem facilitate dicat aliquis, etiam illo affirmari liberum arbitrium; Terra autem erat inanis & vacua; aut illo,requievit Deus die septimo, aut simili. Tum vere scripturæ ambiguæ & obscuræ erunt, Imò simul omnia & nihil erunt. Verum sic audere & tractare divina verba, arguit animum, qui sit insignis contemptor Dei & hominum, qui prorsus nullam mereatur patientiam.

Et illud Johannis 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, sic accipit; Quomodo datur illis potestas, ut filii Dei fiant, si nostræ voluntatis nulla libertas est? Et hic locus est malleus adversus liberum arbitrium, qualis est fermè totus Johannes Evangelista: tamen adducitur pro libero arbitrio. Videamus,quæso; Johannes non loquitur de ullo opere hominis, neque magno, neque parvo, sed de ipsa innovatione & transmutatione hominis veteris, qui filius diaboli est,in novum hominem, qui filius Dei est. Hic homo mere passive, ut dicitur, sese habet, nec facit quippiam, sed fit totus. De fieri enim loquitur Johannes, fieri filios Dei dicit, potestate divinitus nobis donata,non vi lib.arbitr.

no-

nobis insita. At nostra Diatribe hinc ducit liberum arbitrium tantum valere, ut filios Dei faciat, aut definire parata est, ridiculum & frigidum esse verbum Johannis. Quis vero unquàm sic extulit liberum arbitrium,ut ei vim faciendi filios Dei tribuerit, præsertim tale, quod non potest velle bonum, quale Diatribe assumpsit? Sed transeat hæc cum reliquis sequelis, toties repetitis, quibus nihil probatur, si quid probatur, quàm id quod Diatribe negat, nempe liberum arbitrium omnia posse. Johannes hoc vult, veniente Christo in mundum per Evangelion, quo offertur gratia, non autem exigitur opus, copiam fieri cunctis hominibus, magnificam sanè, ut filii Dei sint, si credere velint. Cæterum hoc velle, hoc credere in nomine ejus, sicut liberum arbitrium nunquàm novit, nec cogitavit de eo antea, ita multo minus potest suis viribus. Quomodo enim ratio cogitaret, necessariam esse fidem in Jesum filium Dei & hominis, cum nec hodie capiat aut credere possit, etiamsi tota creatura clamaret, esse aliquam personam, quæ simul Deus & homo sit? sed magis offenditur tali sermone, ut Paulus dicit 1.Corint.1. tantum abest, ut credere aut velit aut possit. Igitur Johannes divitias regni Dei per Evangelion mundo oblatas, non autem virtutes liberi arbitrii prædicat, simul significans, quam pauci sint, qui acceptent, repugnante scilicet libero arbitrio, cujus vis nulla est alia, quàm ut regnante super ipsum Satana, etiam gratiam & spiritum, qui legem impleat, respuat, adeo pulchre valet conatus & studium ejus ad legem implēdam. Sed infra latius dicemus, quale fulmen sit hic locus

Jo-

Johannis adversus lib.arb. Non tamen movet me parum, quod loci tam clari, tam potentes, contra lib.arb. adducantur pro lib. arb. à Diatribe, cujus tanta est hebetudo, ut nihil prorsus inter promissionis & legis verba discernat, quæ cum per legis verba ineptissime lib. arb. statuat, tum longe absurdissime per promissionis verbà confirmet. Sed solvitur hæc absurditas facile, si consideretur, quàm alieno animo & contemptore Diatribe disputet, ad quam nihil attinet, gratia stet vel ruat, liberum arbitrium jaceat vel sedeat, tantum, ut inanibus verbis in odiũ caussæ serviatur tyrannis.

Post hæc venitur & ad Paulum, liberi arbitrii hostem pervicacissimum, cogiturq; & is lib. arb. statuere, Rom.2. An divitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis ejus contemnis? An ignoras, quod benignitas ejus te ad pœnitentiam adducit? Quomodo, inquit, imputatur contemptus præcepti, ubi non est libera voluntas? Quomodo Deus invitat ad pœnitentiam, qui author est impœnitentiæ? Quomodo justa est damnatio, ubi judex cogit ad maleficium? Respondeo; De istis quæstionibus viderit Diatribe. Quid ad nos? Ipsa enim dixit opinione probabili, lib.arbit. non posse velle bonum, cogiq; necessario in servitutem peccati. (kk) Quomodo igitur imputatur ei contemptus præcepti; si non potest velle bonum, nec est ibi libertas, sed servitus peccati necessaria?

Annotatio.

(kk) Quomodo igitur imputatur ei &c.] *Quæstiones hæ omnes nascuntur impiis malitiosè re-*

repugnantibus divino ad salutem ordini. quando voluntas Dei consequens ob malitiosam resistentiam merito eos deserit; tum incipiunt accusare voluntatem Dei antecedentem, & alia judicia Dei antecedanea: e. g. quare voluntas antecedens nō ordinaverit ipsis gratiam irresistibilem, ut non possent resistentia suá perire? quare permiserit, ut per lapsum Adami tota natura humana corrupta sit? quare, ut propter peccatum originale nihil boni possint facere? Per quæ ratio Deo conatur impingere absolutum aut imprudens decretum & consilium. Sed stulta fit, nec observat, quod, licet voluntas Dei & Decretum Dei abscondita sint nobis imperscrutabilia, nihilominus maneant justissima apud omnem, qui eò pervenit, ut uberiorem revelationem & cognitionem consequatur, quod fiet omnibus beatis per lumen gloriæ Cæterum, quod dicitur Autor impœnitentiæ, *statim expositum est*: Autor, quò minus pœniteat, dum deserit vel non confert gratiam. *Ita quando dicitur*; Judex subtracto auxilio cogit impium, *non dicitur de violentia, sed id non potest non sequi ex impotentia hominum auxilio divino destituta; quam B. Vir vocat necessitatem immutabilitatis. De hoc verò jam in annotationibus generalibus diximus.*]

Quomodo invitat Deus ad pœnitentiam, qui author est, quo minus pœniteat, dum deserit vel non confert gratiam ei, qui se solo non potest bonum velle? Quomodo est justa damnatio, ubi judex subtracto auxilio cogit impium relinqui in maleficio, cum sua virtute non possit aliud? Omnia reciduntin caput Diatribes, aut si quid probant, ut dixi, probant lib. arb. omnia posse; quod tamen negatum est ab ipsa & ab omnibus. Sequelæ illæ ratio-

rationis vexant Diatriben per omnia dicta scripturæ, quod ridiculum & frigidum videatur invadere & exigere tam vehementibus verbis, ubi non adest, qui præstare queat, cum Apostolus id agat scilicet, per minas illas perducere impios & superbos ad cognitionem sui & impotentiæ suæ, ut humiliatos cognitione peccati, paret ad gratiam.

Et quid opus est omnia singulatim recensere, quæ ex Paulo adducuntur? cum nihil nisi imperativa vel conjunctiva verba colligat, vel talia, quibus Paulus Christianos exhortatur ad fructus fidei. Diatribe vero, suis sequelis adjectis, virtutem lib. arb. talem tantamq; concipit, quæ sine gratia omnia possit, quæ Paulus exhortator præscribit. Christiani vero non lib. arb. sed spiritu Dei aguntur Rom. octavo. (ll) Agi vero non est agere, sed rapi, quemadmodum serra aut securis à fabro agitur.

Annotatio.

(ll) Agi verò non est agere, sed rapi] *Cave, intelligas raptum violentum; sed suavem.* N[illegible] *suprà pag.69. dicitur*; Rursus ex alterâ parte[illegible] Deus in nobis operatur, mutata & blandè assibi[illegible]ta per spiritum Dei voluntas iterum mera lub[illegible]tia & pronitate ac sponte suâ vult & facit, [illegible]non coactè.]

Et hic ne quis dubitet, Lutherum tam absurda dicere, verba ejus recitat Diatribe, quæ sanè agnosco. Fateor enim (mm) articulum illum Viglephi (omnia necessitate fieri) esse falsò damnatum

Con-

Conſtantienſi Conciliabulo, ſeu conjuratione potius & ſeditione.

Annotatio.

(mm) Articulum illum Wiglephi] *Quatenus ſc: eam habet ſententiam, quam B. Vir mox tradit. ſive Wiglephus hanc mentem habuerit, ſive non.*]

Quin ipſa Diatribe eundem mecum defendit, dum aſſerit lib. arbitr. ſuis viribus nihil boni velle poſſe, neceſſarioq; ſervire peccato, licet inter probandum omnino contrarium ſtatuat. Hæc ſatis ſint adverſus priorem partem Diatribes, qua liberum arbitrium ſtatuere conata eſt. Poſtriorem nunc videamus, qua confutantur noſtra, id eſt, ea, quibus lib. arb. tollitur. Hic videbis, quid fumus hominis poſſit contra fulgura & tonitrua Dei.

Primum cum innumerabiles locos ſcripturæ citarit pro libero arbitrio, tanquàm formidabilem nimis exercitum (ut animoſos redderet confeſſores & martyres & omnes ſanctos & ſanctas liberi arbitrii, pavidos vero & trepidos omnes illos abnegatores & peccatores in liberum arbitrium) contemptibilem fingit turbam contra liberum arbitrium, atq; adeo duos tantum locos præ cæteris evidentiores facit in hac parte ſtare, nimirum ad cædem ſolum parata, eamq; non magni negotii, quorum alter eſt Exodi nono: induravit dominus cor Pharaonis: Alter Malachiæ primo: Jacob dilexi, Eſau autem odio habui. Utrunque vero Paulus ad Romanos latius explicans, mirum quàm

quàm odiosam & inutilem disputationem, judice Diatribe, susceperit. Nisi vero spiritus sanctus rhetoricæ aliquantulum gnarus esset, periculum erat, ne tanta simulati contemptus arte fractus, prorsus de caussa desperaret, & palmam libero arbitrio concederet ante tubam. Sed ego inferius succenturiatus illis duobus locis, ostendam & nostras copias, quanquàm ubi talis est pugnæ fortuna, ut unus fuget decem millia, nullis opus est copiis. Si enim unus locus vicerit liberum arbitrium, nihil profuerint ei innumerabiles suæ copiæ.

Hic igitur Diatribe invenit novam artem eludendi manifestissimos locos, nempe, quod tropum velit inesse verbis simplicissimis & clarissimis, ut, quemadmodum superius, pro libero arbitrio agens, omnia verba imperativa & conjunctiva legis, per sequelas abjectas & similitudines affictas elusit, ita nunc contra nos actura, omnia verba promissionis & affirmationis divinæ per tropum repertum torquet, quorsum visum est, ut utrobiq; sit incomprehensibilis Protheus. Quin idipsum magno supercilio exigit sibi à nobis permitti, ut qui & ipsi soleamus, ubi urgemur, tropis repertis elabi, ut ibi: extende manum tuam ad quod volueris, i. gratia extendet manum tuam, ad quod ipsa velit; Facite vobis cor novum, id est, gratia faciet vobis cor novum; & similia. Indignum igitur videtur, si Luthero liceat tam violentam tortamq; interpretationem afferre, & nō multo magis liceat probatissimorum doctorum interpretationes sequi. Vides itaq; hic, nō de textu ipso,

nec

interpretationibus pugnari. Quando ergo erit, ut simplicem puramque aliquem, sine tropis & sequelis textum, pro libero arbitrio & contra liberum arb. habeamus? An tales textus nusquam habet Scriptura? perpetuòque dubia erit caussa liberi arb. ut quæ nullo certo textu firmatur, sed solis sequelis & tropis, per homines mutuo dissentientes inductis, agitatur sicut ventis arundo?

Sic potius sentiamus; neque sequelam neque tropum in ullo loco scripturæ esse admittendum; nisi id cogat circumstantia verborum evidens, & absurditas rei manifestæ; in aliquem fidei articulum peccans, sed ubique inhærendum est simplici puræque & naturali significationi verborum; quam grammatica & usus loquendi habet; quem Deus creavit in hominibus. Quod si cuivis liceat, pro sua libidine, sequelas & tropos in scripturis fingere, quid erit scriptura tota nisi arundo ventis agitata, aut Vertumnus aliquis? tum verè nihil certi neque statuetur, neque probabitur in ullo articulo fidei, quod non queas aliquo tropo cavillari. Vitari potius, sicut præsentissimum venenum, debet omnis tropus, quem non cogit ipsamet Scriptura. Vide, quid acciderit tropologo illi Origeni in enarrandis scripturis? quàm dignas præbet occasiones calumniatori Porphyrio? ut Hieronymo quoq; videatur parum facere, qui Origenem tuentur. Quid accidit Arianis in tropo illo, quo Christum fecerunt Deum nuncupativum? quid nostro seculo accidit novis istis Prophetis, in verbis Christi: Hoc est corpus meum? ubi alius in pronomine Hoc, alius in verbo Est, alius in nomine Corpus;

N tro-

tropicus est. Ego id observavi, omnes hæreses & errores in scripturis non venisse ex simplicitate verborum, ut jactatur pene toto orbe, sed ex neglecta simplicitate verborum, & ex affectatis proprio cerebro tropis aut sequelis.

Exempli gratia: ad quodcunque voles, extende manum tuam, ego nunquam (quod memini) hac violenta interpretatione tractavi, ut dicerem: gratia extendet manum tuam, ad quod ipsa velit: Facite vobis cor novum, id est, gratia faciet vobis cor novum; & similia. licet me Diatribe publico libello sic traducat, tropis scilicet & sequelis distenta & illusa, ut non videat, quid de quo loquatur. sed sic dixi: Extende manum &c. verbis simpliciter, ut sonant, acceptis, seclusisque tropis & sequelis, nihil aliud significari, quam quod exigitur à nobis extensio manus, significaturque quid facere debeamus, ut est natura verbi imperativi apud grammaticos & usum loquendi. Diatribe vero neglecta hac verbi simplicitate, sequelis verò & tropis violenter adductis, sic interpretatur: Extende manum, id est, potes vi propria extendere manum; Facite cor novum, id est, potestis facere cor novum; Credite in Christum, id est, potestis credere: ut idem sit apud eam quod imperativè & quod indicativè dicitur, alioqui parata est ridiculam & frustraneam facere scripturam. Atque has interpretationes, nullo grammatico ferendas, non licet in Theologis violentas & affectatas dicere, sed probatissimorum sunt doctorum tot seculis receptorum.

(nn) Sed facile est diatribe tropos hoc loco admit-

mittere & sequi, ut cuius nihil refert, certane sint an incerta, quæ dicuntur.

Annotatio.

(nn) Sed facile est diatribe, tropos hoc loco admittere &c.] *Disputat deinceps B. Vir adversus interpretationem Erasmi, qui verba*, Ego indurabo cor Pharaonis, *interpretatus est*: *ut postea suam sententiam plenius exponet. Disputatio hæc à nonnullis accipitur, quasi rejiceret B. Vir eas quoque interpretationes, quibus nostrates ipsi utuntur. Sed observandum primò hoc, quod distinguendum sit inter rem interpretationis, & inter rei istius ad verba applicationem. Rem ipsam B. Vir adeò non rejicit, ut probet etiam. Patet id ex his illius verbis*; Quando igitur illud Mosi; Indurabo cor Pharaonis, sic interpretatur, mea lenitas, quâ tolero peccantem, alios quidem ad pœnitentiam adducit, Pharaonem autem obstinatiorem reddet in malitia, pulchrè dicitur, sed non probatur, sic oportere dici. *Quid sibi vult aliud*, pulchrè dicitur, *quam hoc? quod pulchrum sit, & quoad rem ipsam bonum, quod dicitur; sed non probetur, ad verba rectè applicari, aut verbis satisfacere. Itaque secundò discrimen in hoc est, quod B. Vir existimat, amplius aliquid verba requirere: nec pugnat contra eos, qui abusum interpretationi isti non addunt, sed qui id faciunt.*]

Quin hoc agit, ut incerta sint omnia, ut quæ consulit relinquenda potius quam scrutanda esse dogmata de libero arb. Ideo hoc satis illi fuerat, utcunque amoliri dicta, quibus se sentit urgeri.

respondebit ; Hoc Mosen & Paulum admoneri oportuerat antequam scriberent, atque adeò ipsum Deum. Ut quid nos curiosis & supervacaneis scriptis divexant?

Non juvat itaque diatriben hoc miserum effugium troporum : Sed tenendus est hic fortiter Protheus noster, ut nos faciat certissimos de tropo huius loci, idque vel clarissimis scripturis, vel evidentibus miraculis. Ipsi sic opinanti, etiam consentiente omnium seculorum industria, nihil credimus, sed pergimus & urgemus, tropum hic nullum esse posse, simpliciter vero, ut sonāt verba, sermonem Dei esse accipiendum. Neque enim nostri arbitrii est (ut diatribe sibi persuadet) verba Dei fingere & refingere pro libidine nostra, alioqui quid reliquum est in tota scriptura, quod non redeat ad Anaxagoræ philosophiam, ut quodlibet ex quolibet fiat? dicam enim : Deus creavit cœlum & terram, id est, disposuit, non autem fecit ex nihilo. Vel; creavit cœlum & terram, id est, angelos & dæmones, vel justos & impios. Quis, rogo, tum non statim aperto libro Theologus fuerit? sit igitur hoc ratum ac fixum, quando diatribe non potest probare tropum inesse his locis nostris, quos diluit, concedere cogitur nobis verba, ut sonant, esse accipienda, etiamsi probaret, aliàs tropum eundem in omnibus locis Scripturæ, & in omnium usu esse vulgatissimum. Atque per hoc semel defensa sunt omnia nostra, quæ confutare voluit diatribe : Inventaque est confutatio eius prorsus nihil efficere, nihil posse, nihil esse.

Quando igitur illud Mosi : Indurabo cor Pha-

raonis, sic interpretatur; Mea lenitas, qua tolero peccantem, alios quidem ad pœnitentiã adducit, Pharaonem auté obstinatiorem reddet in malitia, pulchre dicitur, sed non probatur, sic oportere dici. Nos vero non contenti dicto, probatum quærimus. Item illud Pauli: Miseretur cuius vult, indurat quem vult, plausibiliter interpretatur, id est, Deus indurat, cum non statim castigat peccantem: miseretur, cum mox ad pœnitentiam per afflictiones invitat. Sed quo probatur hæc interpretatio? item illud Esaiæ; Errare nos fecisti de viis tuis, indurasti cor nostrum, ne timeremus te, esto, Hieronymus ex Origene sic interpretatur; Seducere dicitur, qui non statim revocat ab errore: Quis nos certos facit, Hieronymum & Origenem rectè interpretari? deniq; pactum nostrum est, non authoritate alicuius doctoris, sed solius scripturæ nos velle confligere. Quos igitur Origenes; quos Hieronymos diatribe nobis oblita pacti obiicit? cum inter Ecclesiasticos scriptores nulli ferè sint, qui ineptius & absurdius divinas literas tractarint, quam Origenes & Hieronymus. Et ut uno verbo dicam, illuc redit licentia ista interpretandi, ut nova & inaudita grammatica omnia confundantur, ut, cum Deus dicit, Ego indurabo cor Pharaonis, mutatis personis sic accipias; Pharao indurat sese mea lenitate: Deus indurat cor nostrum, id est, nos ipsi induramus nos Deo pœnas differente: Tu Domine errare nos fecisti, id est, nos errare fecimus nos ipsos te non castigante. Ita Deum misereri jam non significat donare gratiam, aut exhibere misericordiam, remit-

mittere peccatum, justificare, aut à malis liberare, sed contra significat inferre malum & castigare.

Istis tropis tandem id efficietur, ut dicas, Deum fuisse misertum filiis Israël, dum illos in Assyriam & Babylonem transtulit, ibi enim castigavit peccatores, ibi per afflictiones ad pœnitentiam invitavit. Rursus cum reduxit eos & liberavit, tum non fuit misertus, sed induravit, hoc est, lenitate sua & misericordia occasionem dedit, ut indurarentur. Sic quod Christum Salvatorem misit in mundum, non dicetur esse misericordia Dei, sed induratio, quod hâc misericordiâ occasioné dedit hominibus sese indurandi. Quod vero Hierusalem vastavit, & Judæos perdidit in hunc usq; diem, ibi miseretur eorum, quia castigat peccantes & ad pœnitentiam invitat. Quod Sanctos in cœlum vehet in die judicii, non faciet miserendo, sed indurando, quia bonitate sua occasionem dabit abutendi. Quod impios vero trudet ad inferos, ibi miserebitur, quia castigat peccatores. Obsecro, quis unquam istas misericordias & iras Dei audivit? Esto sane, quod boni tum lenitate tum severitate Dei meliores fiant, tamen cum simul de bonis & malis loquimur, facient isti tropi ex misericordia Dei iram, & ex ira misericordiam, penitus perverso loquendi usu, dum hoc vocant iram, cum Deus benefacit, & misericordiam, dum affligit. Quod si tum dicendus est Deus indurare, cum benefacit & tolerat, misereri verò dum affligit & castigat, cur magis Pharaonem dicitur indurasse, quàm filios Israël, aut etiam totum mundum? annon benefecit filiis Israël? non benefacit toti mundo?

non tolerat malos? non pluit ſuper bonos & malos? Cur magis dicitur miſertus filiis Iſraël, quam Pharaoni? annon afflixit filios Iſrael in Ægypto & deſerto? Eſto, quod alii abutantur, alii rectè utantur Dei bonitate & ira. Tu tamen hoc definis, indurare eſſe id, quod indulgere malis lenitate & bonitate: miſereri vero eſſe non indulgere, ſed viſitare & corripere. Igitur quantum ad Deum attinet, ipſe perpetua bonitate nihil aliud facit, quam quod indurat, perpetua correptione nihil aliud facit, quam quod miſeretur.

Verum hoc longè pulcherrimum; Indurare dicitur Deus, cum peccatoribus indulget lenitate: miſereri vero, cum viſitat & affligit ad pœnitentiam invitans ſeveritate. Quid, rogo, omiſit Deus in affligendo, caſtigando, vocando Pharaone ad pœnitentiam? non numerantur illic decem plagæ? ſi tua definitio ſtat, quod miſereri ſit peccatorem ſtatim caſtigare & vocare, Pharaonis certe miſertus fuit Deus. Cur ergo Deus non dicit: Ego miſerebor Pharaonis, ſed dicit: Ego indurabo cor Pharaonis? In eo ipſo enim quod miſeretur eius, id eſt, ut tu dicis, affligit & caſtigat, dicit: Indurabo eum, id eſt, ut tu dicis, benefaciam & tolerabo eum. Quid monſtroſius audiri poſſit? ubi nunc ſunt tropi tui? ubi Origenes? ubi Hieronymus? ubi probatiſſimi Doctores, quibus unus homo Lutherus temerè contradicit? ſed ſic loqui cogit imprudentia carnis, dum in verbis Dei ludit, nec credit eſſe ſeria. Evincit igitur textus ipſe Moſi irrefragabiliter, tropos illos eſſe fictos, & nihili hoc loco, longèque aliud & maius quiddam ultra

tra beneficentiam & affectionem & castigationem significari illis verbis: Ego indurabo cor Pharaonis, cum negare nequeamus, utrunque fuisse in Pharaone summo studio & cura tentatum. Quæ enim ira & castigatio instantior, quàm dum tot signis, tot plagis percutitur, ut talia non fuisse unquam etiam ipse Moses testetur? denique ipse Pharao non semel velut resipiscens illis movetur, sed non permovetur nec perseverat. Quæ etiam lenitas & beneficentia largior, dum tam facile tollit plagas, ac toties remittit peccatum, toties reducit bona, toties aufert mala? utraque tamen nihil faciunt, adhuc dicit: indurabo cor Pharaonis. Vides igitur, etiam si tua induratio & misericordia, id est, glossæ & tropi tui, concedantur in summo gradu & usu & exemplo, quales in Pharaone est cernere, adhuc stat induratio, & aliam esse necesse est, de qua Moses dicit, & aliam, quam tu somnias.

Sed quando cum fictoribus & larvis pugnamus, larvemur & nos, fingamusque per impossibile tropum, quem diatribe somniat, valere hoc loco, visuri quomodo elabatur, ne affirmare cogatur, solius Dei voluntate, nostrâ verò necessitate omnia fieri, & quomodo excuset Deum, ne ipse sit author & culpa nostræ indurationis. Si verum est, quod tunc indurare dicitur Deus, cum lenitate sua tolerat, nec statim punit, utrunque adhuc perstat. Primum, quod nihilominus homo necessariò servit peccato, nam ubi concessum fuerit, liberum arb. non posse velle quicquam boni (quale suscepit diatribe) lenitate tolerantis Dei nihilo

melius fit, ſed neceſſariò peius, niſi addatur ei Spiritus, Deo miſerente. Quare adhuc neceſſitate noſtrâ fiunt omnia. Alterum, quod æquè Deus crudelis eſſe videtur tolerando per lenitatem, atque à nobis prædicari putatur, quod indurat volendo voluntate illa imperſcrutabili. Nam cum videat, liberum arbitrium non poſſe velle bonum, fierique peius lenitate tolerantis, hac ipſa lenitate crudeliſſimus, ac delectari videtur noſtris malis, cum poſſit iis mederi, ſi vellet, poſſetq; non tolerare, ſi vellet, imò niſi vellet, tolerare non poſſet. Quis eum coget invitum? (oo) Stante ergo illa voluntate, ſine qua nihil fit, & dato, quod liberum arbitrium nihil boni poteſt velle, fruſtrà dicitur, quicquid dicitur pro excuſando Deo, & accuſando libero arbitrio.

Annotatio.

(oo) Stante ergò illa voluntate, ſine qua nihil fit, & dato, quod liberum arbitrium nihil boni poteſt velle, fruſtrà dicitur, quicquid dicitur pro excuſando Deo, & accuſando libero arb. Semper enim dicit liberum arbitrium, Ego non poſſum, & Deus non vult, quid faciam? Miſereatur ſanè me affligendo, nihil inde promoveo, ſed deterior fiam neceſſe eſt, niſi Spiritum donet. Sed hunc non donat: donaret autem ſi vellet. Velle igitur eum non dare, certum eſt.] *Dura hæc nonnullis videntur. Verumenimverò, non adeò dura ſunt, quàm illē ea faciunt. Quaſi enim non optimum poßint habere ſenſum? Ponit B. Vir duas hypotheſes: una eſt, aliquam*

esse voluntatem Dei, sine qua nihil potest fieri. Voluntas hæc est voluntas generalis providentiæ divinæ maximè, quæ vult omnibus rebus dare esse, vivere & moveri, prout uniuscuiusque naturæ convenit. Hâc voluntate stante, ut stat usque ad extremum diem in ordinariis firmißima, nisi ubi Deus aliquid agit extra ordinem: planum est: quod volūtas nostra non poßit quiescere & otiosa esse, maximè ubi per objectum excitatur. Altera hypothesis est, quod liberum arbitrium nihil boni potest velle. Vbi hæc hypothesis ad priorem accedit, sane voluntas, quæ vi motus generalis divini non potest quiescere, necessario facit malum, usque ad indurationem: non quidem necesßitate coactionis, quam B. Vir supra jam expresse exclusit, sed necesßitate immutabilitatis, vel, ut alias loquuntur, consequentiæ, quæ ex hypothesibus quibusdam positis consequitur. Et jam porrò frustrà dicitur, quicquid dicitur, pro excusando Deo, & accusando libero arbitrio, *quod scil. Deus lenitate suâ aut afflictione tantùm occasionē indurationi det. Sanè enim Deus hic plus facit, quam pater inter homines, qui voluntate suâ vel castigatione liberis indurationis occasionem præbet. Frustra dicitur pro excusando Deo, & libero arbitrio accusando: non quod Deus contrà sit accusandus, aut liberum arbitrium excusandum: sed quod pro excusando Deo, qui excusandus est, & pro libero arbitrio, quod accusandum, non satis faciat ista responsio. Quisic? semper enim dicit (accusatum) liberum arbitrium; Ego non possum me melius reddere, & Deus non vult id facere: quid faciam ergò? quare accusat, quod me ad lenitatem aut afflictionem Dei non reddo melius? Misereatur sane me affligendo. Atqui hæc misericordia non sufficit. Si maior non accedit, nihil promoveo: sed*

sed deterior fiam necesse est, ex istis hypothesibus; nisi Spiritum donet. Sed hunc non donat: donaret autem, si vellet. Velle igitur eum non dare, certum est. Hic nihil licet libero arbitrio obiicere, quasi posset, etiamsi Deus Spiritum non daret: est enim hoc falsissimum per easdem hypotheses. Ita disputat B. Vir contra expositionem, non tanquam malã, sed tanquam non sufficientem. Alioqui verum est, quod Deus Spiritum suum dare velit etiam iis, qui indurantur, juxta voluntatem antecedentem: non autem dare vult juxta voluntatem consequentem ob malitiam Pharaonis, sed cuius circumstantiæ particulares nobis ignotæ sunt, nec eius rationem reddere possumus, quare indurare voluerit eos, qui eiusmodi malitiam committunt. Nihil videmus hic in B. Viro culpandum: illi vero culpandi sunt, qui verba; Ego non possum, & Deus non vult, *magnis literis excudunt, ut absolutum decretum inde excudant. Atqui hæc verba sunt potius exceptio liberi arbitrii pro se excusando, adversus interpretationem Erasmi accusantem: quàm assertio B. Viri. Et loquuntur porro de voluntate Dei consequenti, in qua Deus non vult dare Spiritum, sed auferre; & ablato eo liberum arbitrium sine dubio nihil potest, sed necessario induratur.*]

Semper enim dicit liberum arbitrium, Ego non possum, & Deus non vult, quid faciam? Misereatur sanè me affligendo, nihil inde promoveo, sed deterior fiam necesse est, nisi Spiritum donet. Sed hunc non donat, donaret autem, si vellet. Velle igitur eum non dare, certum est.

Nec similitudines allatæ quicquam faciunt ad rem, ubi dicitur; sicut eodem sole limus durescit, & cera liquescit, & ex eodem hymbre terra culta fru-

fructum, terra inculta spinas profert: ita eadem lenitate Dei, alii indurantur, alii convertuntur. Non enim liberum arb. in duo diversa ingenia dividimus, ut aliud sit velut limus, aliud cera, aut aliud terra culta, aliud inculta terra. Sed de uno in omnibus hominibus æqualiter impotente loqui-
,, mur, quod non nisi limus, non nisi terra inculta
,, est, ut quod non possit velle bonum. Ideo si-
,, cut limus semper fit durior, & terra inculta spi-
,, nosior, ita liberum arb. semper fit peius, tam le-
,, nitate solis indurante, quam tempestate pluviæ
,, liquefaciente. Si est igitur unius definitionis eiusdemque liberum arb. in omnibus hominibus; nulla potest ratio reddi, cur unum perveniat ad gratiam, & alterum non perveniat, si nihil aliud prædicetur, quam lenitas tolerantis & castigatio miserentis Dei. Positum est enim liberum arb. in omnibus hominibus æquali definitione, nihil posse velle boni. Tum nec Deus quenquam eliget, nec electionis ullus locus relinquitur, sed sola libertas arbitrii, lenitatem & iram acceptans vel refutans. (pp) Spoli[illegible]s verò Deus virtute & sapientia eligendi, quid erit nisi idolum fortunæ, cuius numine omnia temerè fiunt? & tandem eo venietur; ut homines salvi fiant & damnentur ignorante Deo, ut qui non discreverit certa electione salvandos & damnandos, sed oblata omnibus generali lenitate tolerante & indurante, tum misericordia corripiente & puniente, hominibus reliquerit, utri velint salvi fieri aut damnari, ipse interim fortè ad convivium Æthiopum profectus, ut Homerus dicit.

Anno-

Annotatio.

(pp) Spoliatus verò Deus virtute & sapientia eligendi &c.] *Non tantum dicit B. Vir* virtute eligendi, *sed etiam* sapientia eligendi. *Ergò non statuit absolutum decretum electionis. Absolutum namque decretum ex libertate procedit, non ex sapientia, licet sapientia deinde uti eo possit: sapientia autem quando eligit, non sine rationibus eligit. Observamus itaque hunc locum pro eo, quod B. Vir absoluti decreti sive autor sive patronus non fuerit.*]

alem Deum nobis & Aristoteles pingit, qui dormiat scilicet, & sinat sua bonitate & correptione uti & abuti quoslibet. Nec ratio aliter de ipso potest judicare, quam hîc Diatribe facit. Sicut enim ipsa stertit & cōtemnit res divinas, sic judicat & de Deo, quasi stertat, & omissa eligendi, discernendi, inspirandi sapientia, voluntate & præsentia, hominibus mandarit negotiosum istud & molestum opus, lenitatem & iram suam acceptandi & refutandi. Huc venitur, dum ratione humana Deum metiri & excusare volumus, dum secreta maiestatis non reveremur, sed penetramus scrutantes, ut oppressi gloria pro una excusatione mille blasphemias evomamus, nec nostri interim memores, sed simul & contra Deum & nos garrientes, velut insani, dum magna sapientia pro Deo, & pro nobis dicere volumus. Nam hîc vides, quid ex Deo faciat iste tropus & glossa Diatribes. Deinde quàm bene sibi constet, quæ antea liberum arb. in omnibus hominibus una definitione fecit æquale & simile, nunc inter disputandum, propriæ defi-

definitionis oblita, aliud facit cultum, aliud incultum, ex diversitate operum & morum & hominum, diversa faciens arbitria libera. Aliud quod bonum faciat, aliud quod non faciat, atque id suis viribus ante gratiam, quibus viribus ipsum nihil posse velle boni ante definierat. Ita fit, dum soli voluntati Dei non permittimus indurandi & miserendi & omnia faciendi voluntatem & potentiam, ipsi libero arbit. omnia posse tribuamus sine gratia, quod tamen negavimus quicquam boni posse sine gratia. Nihil igitur huc valet similitudo so-
,, lis & hymbris. Rectius Christianus ea simili-
,, tudine utetur, ut solem & hymbrem vocet Evan-
,, gelium, sicut Psal. 19. & Epistola ad Ebræos 6.
,, cultam vero terram electos, incultam reprobos,
,, illi enim verbo ædificantur & meliores fiunt,
,, hi offenduntur & peiores fiunt. Alioqui libe-
,, rum arbitrium per sese in omnibus hominibus
,, est regnum Satanæ.

Caussas etiam videamus fingendi huius tropi in hoc loco. Absurdum, ait Diatribe, videtur, ut Deus, qui non solum justus, verum etiam bonus est, indurasse dicatur cor hominis, ut per illius malitiam, suam illustraret potentiam. Quare ad Origenem recurrit, qui fatetur occasionem indurationis datam à Deo; culpam tamen in Pharaonem rejicit. Insuper idem annotavit, quod Dominus dixit: in hoc ipsum excitavi te, ait, in hoc ipsum feci te. Alioqui Pharao non fuisset impius, si talem condidisset Deus, qui contemplatus est omnia opera sua, & erant valde bona. hæc illa. Absurditas itaq; una est principalium caussarum,

ne verba Mosis & Pauli simpliciter accipiantur. Sed ea absurditas in quem peccat articulum fidei? aut quis illa offenditur? Ratio humana offenditur; quæ cum in omnibus verbis & operibus Dei cæca, surda, stulta, impia & sacrilega est, hoc loco adducitur judex verborum & operum Dei. Eodem argumento negabis omnes articulos fidei; quod longe absurdissimum sit, &, ut Paulus ait, stultitia gentibus & scandalum Judæis, Deum esse hominem, virginis filium, crucifixum, sedentem in dextra Patris. Absurdum est, inquam, talia credere: Fingamus igitur tropos aliquos cum Arianis; ne Christus sit simpliciter Deus. Fingamus tropos cum Manichæis, ne sit verus homo, sed phantasma per virginem, ceu radius per vitrum, lapsum, & crucifixum. Sic pulchre scripturas tractabimus.

(qq) Sed nec prosunt tamen tropi, nec evaditur absurditas. Absurdum enim manet (ratione judice) ut Deus ille justus & bonus exigat à libero arbitrio impossibilia; & cum liberum arb. non possit velle bonum, necessarioque serviat peccato, tamen imputet ei; Et dum non confert Spiritum, nihil mitius aut clementius faciat, quam si induret vel indurari permittat.

Annotatio.

(qq) Sed nec prosunt tamen tropi &c.] *Rursus hoc agit B. Vir, ut ostendat; glossam adversarii non esse sufficientem; stantibus hypothesibus, quas suprà habuimus. Et observandum, quod quæ hîc objiciuntur, ex judicio rationis objiciantur, quando illa*

scru-

scrutari & capere vult diuina iudicia. Ideò dicit B. *Vir:* Absurdum enim manet, ratione iudice &c. *Item,* Hæc dictabit ratio.]

Hæc dictabit ratio non esse boni & clementis Dei. Superant nimio captum illius, nec captiuare etiam sese potest, vt credat bonum esse Deum, qui talia faciat & iudicet, sed seclusa fide, palpare & videre & comprehendere vult, quomodo sit bonus & non crudelis. Comprehenderet vero tunc, quando sic de Deo diceretur; Neminem indurat, neminem damnat, sed omnibus miseretur, omnes saluos facit, vt destructo inferno, positoq; metu mortis, nulla pœna formidaretur futura. Ideo sic æstuat & contendit, vt Deum excuset & defendat, iustum & bonum. Sed fides & spiritus aliter iudicant, qui Deum bonum credunt, etiamsi omnes homines perderet. Et quid prodest, nos istis cogitationibus fatigari, vt culpam indurationis in lib. arbitrium rejiciamus? faciat lib. arbit. toto mundo totisq; viribus, quicquid potest: nullum tamen exemplum edet, quo vel vitare possit, ne induretur, nisi spiritum dederit Deus, vel quo misericordiam mereatur, si suis viribus relictum fuerit. Quid enim refert, an induretur vel mereatur indurari, cum induratio necessario insit, donec inest impotentia illa, qua non potest velle bonum, teste ipsa Diatribe? Cum igitur absurditas non tollatur istis tropis, aut si tollatur, maiores afferuntur absurditates, & lib. arbitr. omnia tribuuntur, facessant inutiles & seductores tropi, puroq; & simplici verbo Dei hæreamus.

O Alte-

Altera caussa, quod ea quæ fecit Deus sunt valde bona, nec Deus dixit, feci te in hoc ipsum, sed excitaui in hoc ipsum. (rr) Primo dicimus, quod hoc dictum est ante lapsum hominis, vbi quæ Deus fecerat, erant valde bona. Sed mox sequitur tertio capite, quomodo sit homo factus malus, desertus à Deo ac sibi relictus. Ex homine sic corrupto, nati sunt omnes impii, etiam Pharao, sicut Paulus ait: Eramus omnes natura filii iræ, sicut & cæteri.

Annotatio.

(rr) Primò dicimus, quod hoc &c.] *Egregiè hic B. Vir expo[illegible]mentem suam, vnde malum sit: nimirum quod non a Deo creatum sit, sed per lapsum Adami in naturam humanam introductum, cum qua propagatur, sine culpâ Dei naturam propagantis. Egregiè etiam exponitur, quomodo ex mente B. Viri Deus indurare dicatur. Vbi nihil quicquam de absoluto Calvinianorum decreto audis: nihil, quod illo pejus aut durius sit. Melius verba integra in contextu leguntur. Notemus tamen hæc.* Primum etiam ratio & Diatribe concedit (*En: hypothesin, quam etiam defensores liberi arbitrii, & ratio concedit: quod petita sit ex puncto generalis diuinæ prouidentiæ*) Deum omnia in omnibus operari, ac sine ipso nihil fieri aut efficax esse. Est enim omnipotens, pertinetq; id ad omnipotentiam suam, vt Paulus ait ad Ephesios. Jam Satan & homo lapsi & deserti à Deo non possunt velle bonum, hoc est, ea, quæ Deo placent, aut quæ Deus vult; sed sunt in sua desideria conversi perpetuò, ut non possint non

quæ-

uærere, quæ sua sunt &c. Post hæc verò sequitur
induratiouis negotium, quod sic habet. Impius (ut
ximus) sicut & princeps suus Satan, totus est ver-
is ad se & ad sua, non requirit Deum, nec curat ea,
uæ Dei sunt, suas opes, suas glorias, sua opera,
um sapere, suum posse, & omninò suum regnum
ærit, illisq; vult in pace frui. Quod si quis ei re-
tat, aut aliquid horũ voluerit imminuere, eadem
ersione, quá illa quærit, etiam movetur & in-
gnatur, & furit in adversarium. Et tam non
test non furere, quam non potest non cupere &
ærere. Et tàm non potest non cupere, quàm non
test non esse, cum sit creatura Dei; licet viciata.
*ara sane hæc sunt: ut & quæ sequuntur de indura-
ne Pharaonis, propterea etiam notanda, ne iis, quæ
sequentur, offendamur.]*

Condidit igitur Deus Pharaonem impium, hoc
, ex impio & corrupto semine, sicut in Prover-
s Salomonis dicit: Omnia propter semetipsum
it dominus; etiam impium ad diem malum.
on igitur sequitur, Deus condidit impium, ergo
n e[illegible]pius. Quomodo enim non est impius, ex
pio semine? sicut dicit Psal. 50. Ecce in peccatis
nceptus sum. Et Job; Quis potest facere mun- "
m, de immundo conceptum semine? Licet "
m Deus peccatum non faciat, tamen naturam "
cato, subtracto spiritu, vitiatam, non cessat for-
re & multiplicare, tanquam si faber ex ligno
rupto statuas faciat. Ita qualis est natura, tales
nt homines, Deo creante & formante illos ex
ura tali. Secundo dicitur: si de operibus Dei
t lapsum intelligi voles, Erant valde bona:

Obſervabis hoc dici, non de nobis, ſed de Deo. Non enim dicit, vidit homo, quæ fecerat Deus, & erant
„ valde bona. Multa videntur Deo & ſunt bona
„ valde, quæ nobis videntur & ſunt peſſima. Sic
„ afflictiones, mala, errores, infernus, imò omnia
„ optima opera Dei ſunt coram mundo peſſima &
„ damnabilia. Quid Chriſto & Evangelio melius?
„ at quid mundo execratius? Igitur quomodo ſint bona coram Deo, quæ nobis mala ſunt, ſolus Deus novit, & ii qui oculis Dei vident, id eſt, qui ſpiritum habent. Sed tam acuta diſputatione nondum opus eſt, Sufficit interim illa prior reſponſio.

Quæritur fortaſſis, quomodo Deus mala in nobis dicatur operari, ut indurare, tradere deſideriis, ſeducere, & ſimilia? Oportuit ſanè verbis Dei contentos eſſe, & ſimpliciter credere, quod dicunt, cum ſint opera Dei prorſus inenarrabilia: tamen in obſequium rationis, id eſt, ſtultitiæ humanæ, libet ineptire & ſtulteſcere, & balbutiendo tentare, ſi qua poſſimus eam movere. Primum, etiam ratio & Diatribe concedit, Deum omnia in omnibus operari, ac ſine ipſo nihil fieri nec efficax eſſe. Eſt enim omnipotens, pertinetq; id ad omnipotentiam ſuam, ut Paulus ait ad Eph. Jam Satan & homo lapſi & deſerti à Deo, nō poſſunt velle bonum, hoc eſt, ea quæ Deo placent, aut quæ Deus vult. Sed ſunt in ſua deſideria converſi perpetuo, ut non poſſint non quærere, quæ ſua ſunt. Hæc igitur eorum voluntas & natura ſic à Deo averſa, non eſt nihil. Neq; enim Satan & impius homo nihil eſt, aut nullam naturam aut voluntatem habent, licet corruptam & averſam naturā habeant. Illud igitur reli-

eliquum quod dicimus naturæ in impio &Satana, ut creatura & opus Dei, non eſt minus ſubjectum omnipotentiæ & actioni divinæ, quam omnes aliæ creaturæ & opera Dei. Quando ergo Deus omnia in omnibus movet & agit, neceſſario movet etiam & agit in ſatana & impio. Agit autem in illis taliter, quales illi ſunt & quales invenit, hoc eſt, cum illi ſint averſi & mali, & rapiantur motu illo divinæ omnipotentiæ, non niſi averſa & mala faciunt, tanquam ſi eques agat equum tripedem vel bipedem, agit quidem taliter, qualis equus eſt, hoc eſt, equus male incedit. Sed quid faciat eques? equum talem ſimul agit cum equis ſanis, illo male, iſtis bene, aliter non poteſt, niſi equus ſanetur. Hic vides Deum, cum in malis & per malos operatur, mala quidem fieri, Deum tamen non poſſe male facere, licet mala per malos faciat, quia ipſe bonus, male facere non poteſt, malis tamen inſtrumentis utitur, quæ raptum & motum potentiæ ſuæ non poſſunt evadere. Vitium ergo eſt in inſtrumentis, quæ otioſa Deus eſſe non ſinit, quod mala fiunt, movente ipſo Deo, non aliter quam ſi faber ſecuri ſerrata & dentata male ſecaret. Hinc fit, quod impius non poſſit non ſemper errare & peccare, " quod raptu divinæ potentiæ motus ociari non ſi- " nitur, ſed velit, cupiat, faciat, taliter qualis ipſe eſt.

Hæc rata & certa ſunt, ſi credimus omnipotentem eſſe Deum. Deinde, impium eſſe creaturam Dei, averſam vero relictamq; ſibi ſine ſpiritu Dei non poſſe velle aut facere bonum. Omnipotentia Dei facit, ut impius non poſſit motum & actioné " Dei evadere, ſed neceſſario illi ſubiectus paret. "

Corruptio vero seu aversio sui à Deo, facit, ut bene moueri & rapi non possit. Deus suam omnipotentiam non potest omittere propter illius aversioné. Impius vero suam aversionem non potest mutare. Ita fit, ut perpetuo & necessario peccet & erret, donec spiritu Dei corrigatur. In his vero omnibus satan adhuc in pace regnat, & atrium suum quietum possidet sub motu isto divinæ omnipotentiæ. Post hæc vero sequitur indurationis negotium: quod sic habet. Impius, ut diximus, sicut & princeps suus Satan, totus est versus ad se & ad sua, non requirit Deum, nec curat ea quæ Dei sunt, suas opes, suas glorias, sua opera, suum sapere, suum posse, & omnino suum regnum quærit, illisq; vult in pace frui. Quod si quis ei resistat aut aliquid horum voluerit imminuere, eadem aversione, qua illa quærit, etiam movetur & indignatur & furit in adversarium. Et non tam potest non furere, quàm non potest non cupere & quærere, & tam non potest non cupere, quam non potest non esse, cum sit creatura Dei, licet vitiata. Hic est ille furor mundi adversus Evangelion Dei. Nam per Evangelion venit ille fortior, victurus atrii quietum possessorem, & damnat istas cupiditates, gloriæ, opum, sapientiæ & justitiæ propriæ, & omnia in quibus confidit. Hæc ipsa irritatio impiorum, cum Deus illis contrarium dicit aut facit, quam vellent, est ipsorum induratio & gravatio. Nam cum per sese sint aversi ipsa naturæ corruptione, tum multo magis avertuntur & pejores fiunt, dum ipsorum aversioni resistitur aut detrahitur. Sic Pharaoni impio erepturus tyrannidem, irritavit eum &

ma-

magis induravit & aggravavit cor ejus, dum illum per verbum Moysi, velut regnum ablaturi & populum suæ tyrannidi subtracturi, invasit, & intus spiritum non dedit, sed ipsius impiam corruptionem permisit, Satana regnante, succensere, intumescere, furere & procedere, cum securitate quadam & contemptu.

Non igitur quispiam cogitet, Deum, cum dicitur indurare, aut malum in nobis operari (indurare enim est malum facere) sic facere, quasi de novo in nobis malum creet, ac si fingas malignum cauponem, qui ipse malus in uas non malum fundat aut temperet venenum, ipso vase nihil faciente, quàm quod recipiat vel patiatur temperatoris malignitatem. Sic enim fingere videntur hominem per sese bonum aut non malum, pati à Deo malum opus, dum audiunt à nobis dici, Deum in nobis operari bona & mala, nosq; mera necessitate passiva subjici Deo operanti, non satis cogitantes quàm inquietus sit actor Deus in omnibus creaturis suis nullamq; sinat feriari. Sed ita cogitet, qui utcunq; talia volet intelligere: In nobis, id est, per nos Deum operari mala, non culpa Dei, sed vicio nostro, qui cum simus natura mali, Deus vero bonus, nos actione sua pro natura omnipotentiæ suæ rapiens, aliter facere non possit, quàm quo ipse bonus malo instrumento malum faciat, licet hoc malo pro sua sapientia utatur bene ad gloriã suam & salutem nostrã. (ff)Sic Satanæ voluntatẽ malam inveniens, non autem creans, sed deserente Deo & peccante Satana malam factã, arripit operando, & movet quorsum vult, licet illa volũtas mala esse nõ desinat hoc ipso motu Dei.

Annotatio.

(ſſ) Sic Satanæ voluntatem malam inveniens, non autem creans, ſed deſerente Deo, & peccante Satana malam factam] *Egregia rurſus verba. quod additur*, arripit operando, & movet, quorſum vult, *hunc habet ſenſum; arripit per motum generalem providentiæ, actuoſitatem conſervantis, & movet, quorſum vult, limites præſcribendo, aut objecta offerendo, ut non eat in motu ſuo, quò contendit, ſed quò Deus vult voluntate permiſſivâ & directivâ.*]

Hoc modo dixit David. 2. Regum, de Simei: Sine illum, ut maledicat, dominus enim præcepit illi, ut maledicat David. Quomodo præcipiat Deus maledicere, ſcilicet tam virulentum & malũ opus? Externum non erat uſpiam tale præceptum. Reſpicit igitur David illô, quod Deus omnipotens dixit & facta ſunt, hoc eſt, verbo æterno omnia facit. Itaq; voluntatem Simei iam malam cum omnibus membris contra David antea accenſam, oblato opportunè David, ut merito talem blaſphemiam, rapit divina actio & omnipotentia, & ipſe Deus bonus per malum & blaſphemum organum præcipit, id eſt, verbo dicit & facit, ſcilicet raptu actionis ſuæ, hanc blaſphemiam.

Sic indurat Pharaonem, cum impiæ & malæ ejus voluntati offert verbum & opus, quod illa odit, vicio ſcilicet ingenito & naturali corruptione. Atq; cum Deus ſpiritu intus eam non mutet, pergat vero offerendo & obtrudendo, Pharao vero vires, opes, potentiã ſuam conſiderans, illis eodem

natu-

naturali vitio confidat, fit, ut hinc suarum rerum imaginatione inflatus & exaltatus, illinc vero humilitate Mosi & verbi Dei abjecta forma venientis superbus contemptor factus, induretur, tum magis ac magis irritetur & ingravetur, quo magis Moses instat & minatur. Hæc autem voluntas ejus mala se sola non moveretur aut induraretur, (tt) sed omnipotens actor cum illam agat inevitabili motu, ut reliquas creaturas, necesse est eam aliquid velle. Tum simul foris offert, quod naturaliter illam irritat & offendit, fit ut Pharao non possit vitare indurationem sui, sicut vitare non potest & omnipotentiæ divinæ actionem, & aversionem seu malitiam suæ voluntatis.

Annotatio.

(tt) Sed omnipotens Actor cum illum agat inevitabili motu, ut reliquas creaturas] *Manifestum hinc est, quod B. Vir per motum, raptum, & agere suum intelligat motum generalem, omnibus creaturis, ut capaces sunt, communem.*]

Quare induratio Pharaonis per Deum sic impletur, quod foris objicit malitiæ ejus, quod ille odit naturaliter, tum intus non cessat movere omnipotente motu malam (ut invenit) voluntatem, illeq; pro malitia voluntatis suæ non potest non odisse contrarium sibi, & confidere suis viribus, sic obstinatur, ut neq; audiat neq; sapiat, sed rapiatur possessus à Satana, velut insanus & furens.

Hæc si persuasimus, vicimus in hac caussa, & explosis tropis & glossis hominum, verba Dei simpliciter accipimus, ne sit necesse, Deum excusare vel iniquitatis arguere. (uu) Cum enim dicit: Ego indurabo cor Pharaonis, simpliciter loquitur, ac si sic diceret; Ego faciam, ut cor Pharaonis induretur, seu ut me operante & faciente induretur, quod quomodo fiat, audivimus, scilicet intus generali motu ipsam movebo voluntatem malam, ut suo impetu & cursu volendi pergat, nec cessabo movere, nec possum aliter. Foris vero offeram verbum & opus, in quod impinget impetus ille malus, cum aliud non possit nisi male velle, me ipsum malum movente virtute omnipotentiæ:

Annotatio.

(uu) Cum enim dicit, Ego indurabo &c.] *Mirum jam est, quod aliquos verba offendunt, si modo offendunt; & non illi arripiunt occasionem detrectandi, ut mira audacia dicant,* quin Lutherus æquè cum Calvino Deum autoré peccati fecerit, & hominem omni libertate exuerit, non posse dubitari. *Pro injurioso hoc pronunciato probando citant verba hujus loci,* Ego faciam, ut cor Pharonis induretur, seu ut me operante & faciente induretur. *Quare vero, [illegible] viri, non additis expositionem? quæ hæc est:* Quod quomodo fiat, audivimus, scilicet intus generali motu ipsam movebo voluntatem, ut suo impetu & cursu volendi pergat, nec cessabo movere, nec possum aliter. Foris verò offeram verbum & opus, in quod impinget impetus ille malus, cum aliud non possit, nisi malè velle, me ipsum [illegible]

movente, virtute omnipotentiæ. *Quid, quæso, in his verbis & expositione, ex quo Deus auctor peccati, in vestro sensu, constituatur? Aut num vos Generalem motum Dei negatis, vel existimatis, quasi Deus, postquam ordinem mundi ad extremum usq; diem conservare decrevit, aliter facere possit, nisi extra ordinem facere velit? Aut num vos negare potestis externam verbi oblationem, quam Scriptura toties asserit? Ergò Lutherus non facit Deum magis auctorem peccati, quam vos ipsi. Nec offendere debet Verbum,* faciam, *quod actionem, ut sic vocem, Grammaticam dicit, & exponit verbum activum,* indurabo, *quod propriè dictam actionem denotet, non moralem; per quam nihilominus Deus fit grammaticè & activè indurans. Exponit enim istam actionem de motu generali partim, partim de objecti oblatione; quæ si Deum auctorem peccati facerent, quis eum à culpa defendere posset? sensus itaq; hic est; ego faciam aliquid, quo posito Pharao non potest non indurari, posita malitia naturali corruptionis ejus: non autem faciam malitiam, ex quâ induratur, & quæ seipsam auget. Putamus sanè judicia æqua his expensis ultrò B. Virum ab accusatione tàm gravi absolutura, & injuriam improbatura.*]

Sic certissimus erat, & certissime pronuntiabat Deus Pharaonem esse indurandum, ut qui certissimus erat Pharaonis voluntatem nec motui omnipotentiæ resistere, nec maliciam suam deponere, nec oblatum adversarium Mosen admittere posse, sed manente voluntate ejus mala, necessario pejorem, duriorem, & superbiorem fieri, dum cursu & impetu suo impingeret in id, quod nolebat, & quod contemnebat, confisus potentia sua. Ita vides hic,

etiam hoc ipſo verbo confirmari, liberũ arbitrium nihil niſi malum poſſe, dum Deus, qui non fallitur ignorantia, nec mentitur nequitia, tam ſecure pro- „ mittit indurationem Pharaonis, certus videlicet, „ quod voluntas mala non niſi malum velle poſſit, „ & oblato bono ſibi contrario, non niſi pejor fieri poſſit. (xx) Reliqua igitur ſunt, ut quærat quiſpiam, cur Deus non ceſſet ab ipſo motu omnipotentiæ, quo voluntas impiorum movetur, ut pergat mala eſſe & pejor fieri?

Annotatio.

(xx) Reliqua igitur ſunt, ut quærat &c.] *Tres hic ſunt quæſtiones, quas B. Vir egregiè reſolvit, & ex quarum reſolutione ſimul apparet, quid per ſuam voluntatẽ abſcõditam intelligat. Prima quæſtio eſt, quã ratio dictat;* Cur Deus nõ ceſſet à motu omnipotẽtiæ (*generali, quẽ paulò antè vocavit*) quo volũtas impiorũ movetur, ut pergat mala eſſe, & pejor fiat? *Reſp.* Hoc eſt optare, ut Deus propter impios deſinat eſſe Deus, dum ejus virtutem & actionem optas ceſſare, ſcilicet ut deſinat eſſe bonus, ne illi fiant pejores. *Et benè ſanè habet reſponſio. Nam Deus ab initio ex bonitate & in gloriam bonitatis ſuæ hunc naturæ ordinem, ad quem motus illius generalis pertinet, conſtituit optimum. Homo autem ab initio lapſus abuſus eſt, ut hodieq; impii abutuntur. Gloriam bonitatis iſtius ſuæ merito Deus interitui impiorum, cujus culpa apud ipſos reſidet, non poſtponit. Nec debet Deus committere, ut ipſe fiat mutabilis. Nam ab initio ita inſtituit, ut homo, ſi obediens foret, vitam æternam conſequeretur; ſin, juſtitiam divinam experiretur. Quod ſi jam*

ordi-

ordinem naturæ mutaret aut desereret, ne impii justitiam ipsius experiri cogerentur, manifestè redderetur mutabilis. Altera quæstio est; Cur non simul mutat voluntates malas, quas movet? Hoc pertinet, *inquit*, ad secreta Majestatis, ubi incomprehensibilia sunt judicia ejus. Nec nostrum hoc est quærere, sed adorare mysteria hæc. *Quæ responsio hoc vult; quod Deus in hoc sit justissimus, dum juxta ordinem salutis constituit, non absolutè mutare malas voluntates, sed in suo tantùm ordine. Ubi si quæritur, quare nolit absolutè? sanè rationem aliam reddere non possumus, quàm, quod res Deo nota sit; nobis autem hoc sufficiat, quod Deus sit justissimus, nec cuiquam faciat injuriam. Nec hôc offenduntur, nisi ii, qui in revelatione acquiescere nolunt, & suam malitiam semper excusare. Tertia quæstio est ejusdem farinæ;* Cur permisit Adam ruere, & cur nos omnes eodem peccato infectos condit, cum potuisset illum servare, & nos aliunde vel ex primum purgato semine creare? *Respondetur:* Deus est, cujus voluntatis nulla est causa nec ratio, quæ illi ceu regula & mensura præscribatur, cum nihil sit illi æquale aut superius, sed ipsa est regula omnium. Si enim esset illi aliqua regula vel mensura, aut causa aut ratio, jam nec Dei voluntas esse posset. Non enim quia sic debet, vel debuit velle, ideò rectum est, quod vult: sed contra, quia ipse sic vult, ideò debet rectum esse, quod fit. Creaturæ voluntati causa & ratio præscribitur, sed non creatoris volũtati, nisi alium illi præfeceris creatorem. *Non statuit aut infert hæc responsio ullam voluntatem absolutam: sed voluntatem per essentiam justissimam, & quæ extra se nullam agnoscit justitiæ normam aut regu-*

regulam. Quæ cum ita sint, satis est de justitia respondisse, si respondemus, ipsam sic velle, cum non possit injustè velle. Unde rectè respondetur ad quæstionem; Cur Adam permisit ruere? cur nos peccato infectos reddit? Quia sic voluit, & vult h. e. ex eo, quod voluit permittere, quod vult nos nihilominus condere, licet semen infectum sit peccato, scimus & scire debemus, quod justissime sic fecerit, & adhuc faciat. Cum enim voluntas ipsius sit ipsa essentialis justitia; certum est, quod quicquid vult, sit justissimum. Et in hoc meritò debemus acquiescere, nec de justitia dubitare, etiamsi in hac infirmitate comprehendere nequeamus, in quo justitia ista consistat. Maneat nobis absconditum, quod revelatum non est. Diligenter autem observandum, quod B. Vir dicat, quod lapsum Adæ Deus permiserit, non ad eum impulerit: quomodo à Zvvinglio aliisq; Calvinianis immensum dissentit.]

Respondetur, hoc est optare, ut Deus propter impios desinat esse Deus, dum ejus virtutem & actionem optas cessare, scilicet ut desinat esse bonus, ne illi fiant pejores. At cur non simul mutat voluntates malas quas movet? Hoc pertinet ad secreta majestatis, ubi incomprehensibilia sunt judicia ejus, nec nostrum hoc est quærere, sed adorare mysteria hæc. Quod si caro & sanguis hic offensa murmuret, murmuret sanè, sed nihil efficiet, Deus ideo non mutabitur. Et si scandalizati impii discedunt quam plurimi, electi manebunt. Idem dicetur illis, qui quærunt: Cur permisit Adam ruere, & cur nos omnes eodem peccato infectos condit, cum potuisset illum servare, & nos aliunde vel primum purgato semine creare?

Deus eſt,cujus voluntatis nulla eſt cauſſa nec ratio, quæ illi ceu regula & menſura præſcribatur, cum nihil ſit illi æquale aut ſuperius, ſed ipſa eſt regula omnium. Si enim eſſet illi aliqua regula vel menſura, aut cauſſa aut ratio, jam nec Dei voluntas eſſe poſſet. Non enim quia ſic debet vel debuit velle, ideo rectum eſt quod vult: ſed contrà, Quia ipſe ſic vult, ideo debet rectum eſſe quod fit. Creaturæ voluntati cauſſa & ratio præſcribitur, ſed non creatoris voluntati, niſi alium illi præfeceris creatorem.

His puto ſatis confutatam eſſe tropologam diatriben cum ſuo tropo, tamen ad ipſum textum veniamus, viſuri quàm conveniat inter ipſam & tropum. Mos eſt enim omnium, qui tropis eludunt argumenta, ut textu ipſo fortiter contempto, hoc ſolum laborent, ut excerptum vocabulum aliquod tropis torqueant, ac ſuo ſenſu crucifigant, nullo reſpectu habito, vel circumſtantiarum vel ſequentium & præcedentium, vel intentionis aut cauſſæ authoris. Sic diatribe hoc loco nihil morata quid agat Moſes, aut quorſum tendat ejus oratio, voculam hanc: Ego indurabo (qua offenditur) è textu rapit, fingitq́; pro libidine, interim nihil cogitans, quomodo ſit rurſus inſerenda & coaptanda, ut quadret corpori textus. Atq; hæc eſt illa ratio, cur ſcriptura non ſit ſatis dilucida apud tot ſeculis receptiſſimos ac doctiſſimos viros. Nec mirum, quãdo nec ſol talibus artibus petitus lucere poſſet. Sed ut omittam, quod ſuperius monſtravi, Pharaonem non recte dici induratum, quod lenitate Dei toleratus, non ſit ſtatim punitus, cum tot plagis

caſti-

castigatus sit: Quid opus erat, ut Deus toties promitteret sese induraturum cor Pharaonis, tunc cum signa fierent, qui jam ante signa & ante eam indurationem talis fuit, ut qui lenitate divina toleratus nec punitus, tot mala intulerit filiis Israël, successu prospero & opibus inflatus, si indurare dicitur, divina lenitate tolerari, nec statim punire? Vides igitur prorsus nihil ad rem facere tropum istum hoc loco: ut qui generaliter ad omnes pertinet, qui peccant lenitate divina tolerati. Sic enim omnes homines indurari dicemus; cum nemo non peccet; peccaret vero nullus, nisi toleraretur lenitate divina. Alia est igitur hæc Pharaonis induratio præter illam generalem tolerantiam lenitatis divinæ.

Hoc potius agit Moses, ut non adeo prædicet malitiam Pharaonis; quàm veritatem & misericordiam Dei, ne scilicet filii Israël diffidant promissionibus Dei, ubi se liberaturum eos promisit. Ea res cum esset maxima; prædicit illis difficultatem, ne labascant fide; scientes hæc omnia prædicta, & disponente ipso, qui promisit, sic gerenda; ac si diceret; Libero vos quidem; sed difficulter credetis, adeo resistet & differet rem Pharao; sed confidite nihilominus: (yy) Hoc totum quoque quod ille differt me operante fiet; ut eo plura & majora faciam miracula ad confirmandos vos in fide; & ad ostendendam potentiam meam, ut deinceps eo magis mihi in aliis omnibus credatis.

An-

Annotatio.

(yy) Hoc totùm quoq;,quod ille differt, me operante fiet.] *Diligenter obseruandum, quod B. Vir hæc dicat in solatium Israëlitis esse proposita. Tentatio itaq; notanda, contra quam hoc solatium propositum est. Ea verò sine dubio hæc est, quasi Dominus esset impotens, nec in manibus suis haberet omnia, ut contra ipsius etiam voluntatem Pharao populum detineret. Ad hanc itaq; tentationem respondet Dominus, se non esse impotentem, & habere utiq; omnia in manibus, ut nihil Pharao superando suam voluntatem faciat, nec possit quoq; detinere populum, aut quicquam agere, nisi ipse naturam illius conservaret, operareturq; in ipsâ motum generalem, ex quo activa sit. Facile itaq; sibi esse, motum istum generalem & naturæ conservationem denegare, ut in pulverem aut nihilum Pharao concidat; sed graves habere causas, quare istud non faciat, nim. ut eo plura & majora faciat miracula, ad confirmandos Israëlitas in fide, & ad ostendendam potentiam suam. Quod optimè cum Mose congruit, ut B. Vir ipse mox ostendit; maximè cum illo, quod in Hebræo textu habetur,* העמדתיך Stare feci te, ut ostendam potentiam meam in te &c.]

Sic & Christus facit, cum suis discipulis regnum promittit in cœna novissima, difficultates plurimas prædicit, suam ipsius mortem, & ipsorum multas tribulationes, ut cum factum esset, crederent deinceps multo magis. Nec Moses obscure hunc sensum nobis exhibet, ubi dicit; Pharao autē non dimittet vos, ut multa signa fiant in Ægypto. Et iterum: In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam

 poten-

potentiam meam in te, & enarretur nomen meum in universa terra. Vides hic, ideo Pharaonem indurari, ut resistat Deo, & differat redemptionem, quo fiat occasio multis signis & declarandæ potentiæ Dei, ad enarrandum & credendum ei in omni terra. Quid hoc est aliud, quàm hæc omnia dici & fieri ad confirmandam fidem, & ad consolandos infirmos, ut Deo deinceps tanquàm veraci, fideli, potenti & misericordi libenter credant? velut si parvulis blandissime loquatur. Ne terreamini duricia Pharaonis. Nam & illam ipsam ego operor, & in manu mea habeo, qui libero vos, tantum illa utar ad multa signa facienda, & ad declarandam majestatem meam pro fide vestra.

Hinc illud est quod ferè post singulas plagas repetit Moses: Et induratum est cor Pharaonis, ut non dimitteret populum, sicut locutus fuerat dominus. Quid est hoc; Sicut locutus erat dominus, nisi ut verax appareret dominus, qui illum indurandum prædixerat? (zz) Si hic ulla erat vertibilitas aut libertas arb. in Pharaone, quæ in utrumq; potuisset, non potuisset Deus tam certo prædicere ejus indurationem. Nunc cum promittat, is qui nec falli nec mentiri potest, necessario & certissime futurum erat, ut induraretur.

Annotatio.

(zz) Si hîc ulla erat vertibilitas aut libertas arbitrii in Pharaone, quæ in utrunq; potuisset, non potuisset tàm certo prædicere ejus indurationem.] *Ergòne libertas arbitrii cum prædictione & præscientia Dei pugnat? Videri possunt verba B. Viri hoc*

hoc velle: sed non volunt, in ea quidem significatione, in qua libertas in quæstione ista alias accipitur. Notum nobis hactenus sæpius factum est, quod B. Vir libertatem arbitrii non accipiat adeò strictè, ut in disputatione de libero arbitrio ferè accipiunt: sed in latiori significatione, in quá notet libertatem alterius legibus, voluntati, & gubernationi non subjectam aut adstrictam. Et hoc loco ita accipere, patet ex iis, quæ tum in antecedentibus, tum in consequentibus de motu generali omnipotentiæ divinæ disputat, quem libertati Pharaonis opponit. Notum etiam est, quod B. Luthero præscientia Dei soleat esse practica, juxta quam certissimus est Deus, quid ipse facturus, & quid per suam operationem gubernationemq; certò futurum sit. Vult itaq; B. Vir hoc dicere, quod, si Pharao adeò solutus fuisset, ut ne in potestate quidem DEI *fuisset, vel ratione motus generalis, atq; adeò liberrimè convertisset se in utrumq;: utiq; non potuisset Deus certò prædicere ejus indurationem. Nam ista libertas Pharaonis non relinqueret Deum omnipotentem aut omnia gubernantem. Quomodo verò qui non est omnipotens, nec gubernat omnia, erit omniscius, & omnia poterit certò prædicere? Considerentur hic verba, quæ paulò post subjicit B. Vir:* si enim Deus omisisset actionem omnipotentiæ suæ in Pharaone tum, cum ei verbum Mosi contrarium objecit, & sola voluntas Pharaonis sua vi egisse fingeretur, tum disputandi locus fortè fuisset, utrò sese inclinare potuisset. Nunc verò cum agatur & rapiatur volendo, non fit quidem voluntati ejus vis, quia non cogitur nolens, sed naturali operatione Dei rapitur ad volendum naturaliter, qualisqualis est (est autem mala) ideò non potest

non impingere in verbum, & ſic indurari. Ita videmus, hunc locum fortiter contra lib. arbitrium pugnare, eo nomine, quod Deus, qui promittit, nequeat mentiri: ſi autem non mentitur, non poteſt Pharao non indurari. *Hæc ille: ex quibus quid clarius eſt, quàm quod libertatem Pharaonis etiam extra actionem omnipotentiæ divinæ ponat, faciatq; fingi ſolum ſuâ vi agere: quibus poſitis, putet ſtare non poſſe prædictionem divinam? Quomodo prædictioni & præſcientiæ futurorum contingentium, de quâ alias diſputatur, ſupponendo divinam gubernationem omnium cum ſcripturâ, nullo modo repugnat.*]

Quod non fieret, (aaa) niſi induratio prorſus eſſet extra vires hominis, & in ſolius Dei poteſtate, modo quo diximus ſupra, videlicet quod Deus certus erat, ſeſe operationem omnipotentiæ generalem non omiſſurum in Pharaone aut propter Pharaonem, cum nec poſſit eam omittere.

Annotatio.

(aaa) Niſi induratio prorſus eſſet extra vires hominis &c.] *Si cui hæc verba dura videantur, habet in verbis immediatè ſubſequentibus optimum Commentarium.* Modo, *inquit B. Vir,* quo diximus ſuprà, videlicet, quod Deus certus erat, ſeſe operationem omnipotentiæ generalem non omiſſurum, in Pharaone aut propter Pharaonem, cum nec poſſit eam omittere. Deinde æquè certus erat, voluntatem Pharaonis naturaliter malam & averſam, non poſſe conſentire verbo & operi Dei contrario ſibi, ideò impetu volendi in Pharaone

per

per omnipotentiam Dei intus servato, & occursu verbi & operis contrarii foris objecto, nihil aliud fieri potuit, quam offensio & induratio cordis in Pharaone. *Quibus sanè tàm perspicuè B. Vir de omnipotentiæ actione generali in conservatione naturæ, & malitia Pharaoni non concreata, nec superaddita à Deo, sed congenita, loquitur, ut non possit sententia illius esse obscura. Quod ergò dixit, Indurationem extra vires hominis esse, hoc vult, quod in viribus hominis corruptis, & adversus generalem Dei motum impotentibus non sit, indurationem devitare aut impedire, nisi spiritus sancti concurrat gratiosa operatio; quæ verò non concurrit, quando homo, ut Pharao fecit, ordini divino, in quo Spiritus Sanctus datur, resistit.*]

Deinde æque certus erat voluntatem Pharaonis naturaliter malam & aversam, non posse consentire verbo & operi Dei contrario sibi, ideo impetu volendi in Pharaone per omnipotentiam Dei intus servato, & occursu verbi & operis contrarii foris objecto, nihil aliud fieri potuit, quàm offensio & induratio cordis in Pharaone. Si enim Deus omisisset actionem omnipotentiæ suæ in Pharaone tum, cum ei verbum Mosi contrarium objecit, & sola voluntas Pharaonis sua vi egisse fingeretur, tum disputandi locus forte fuisset, utro sese inclinare potuisset. Nunc vero cum agatur & rapiatur volendo, non fit quidem voluntati ejus vis, quia non cogitur nolens, sed naturali operatione Dei rapitur ad volendum naturaliter, qualis qualis est, (est autem mala) ideo non potest nō impingere in verbum, & sic indurari. Ita videmus hunc locum fortiter contra lib. arbit. pugnare, eo nomine,

 quod

quod Deus, qui promittit, nequeat mentiri. Si autem non mentitur, non potest Pharao non indurari.

Sed & Paulum videamus, qui hunc locum ex Mose assumit Roman. 9. Quàm misere torquetur diatribe in eo loco! ne liberum arbitrium amittat, in omnem habitum sese versat. Nunc dicit esse necessitatem consequentiæ, sed non consequentis. Nunc ordinatam seu voluntatem signi, cui resisti potest, voluntatem placiti, cui resisti non potest. Nunc loci adducti ex Paulo non pugnant, non loquuntur de salute hominis. Nunc præscientia Dei necessitatem, nunc non ponit necessitatem. Nunc prævenit gratia voluntatem, ut velit, comitatur euntem, dat felicem eventum. Nunc caussa primaria agit omnia, nunc agit per caussas secundarias ipsa quieta. Istis & similibus ludibriis verborum nihil facit, quàm quod tempus redimat, & caussam interim nobis ex oculis rapiat, alioq; trahat. Tam stupidos & socordes nos æstimat, vel tam parum affici caussæ, quàm ipsa afficitur. Aut more infantium, qui, ubi metuunt vel ludunt, oculos manibus velant, tum à nemine videri sese putant, quod ipsi neminem videant. Sic per omnem modum Diatribe, radios, imò fulgura clarissimorum verborum non ferens, fingit sese non videre id, quod res est, persuasura nobis simul, ut & ipsi oculis velatis non videamus. Sed hæc omnia sunt signa convicti animi & invictæ veritati reluctantis temere. (bbb) Figmentum illud de necessitate consequentiæ & consequentis, superius confutatum est.

An-

Annotatio.

(bbb) Figmentum illud de necessitate consequentiæ & consequentis &c.] *De distinctione hujus necessitatis suprà jam annotavimus nonnulla. Hoc loco quoq; non obscurum est, quod B. Vir necessitatis hanc distinctionem non omninò rejiciat, sed neget quicquam facere pro libero arbitrio, pro quo Erasmus adduxerat. Et ostendit B. Vir, quod necessitas consequentiæ, quam Erasmus concedebat, sibi ad destruendam arbitrii libertatem sufficiens sit. Nam necessitas ista Consequentiæ præsupponebat divinam præscientiam. Quod assumit B. Vir, dicitq;* si præscivit Deus Judam fore proditorem, necessariò Judas fiebat proditor. *Quod quomodo intelligendum sit, mox dicemus. istud itaq; cùm sequatur, quid interest nostrâ, sive vocetur necessitas consequentis sive consequentiæ; neq; enim appellatio salvabit liberum arbitrium.*]

Fingat, refingat, cavilletur, recavilletur Diatribe, quantum volet. (ccc) Si præscivit Deus, Judam fore proditorem, necessario Judas fiebat proditor, nec erat in manu Judæ aut ullius creaturæ, aliter facere aut voluntatem mutare, licet id fecerit volendo, non coactus, sed velle illud erat opus illius, quod omnipotentia sua movebat Deus, sicut & omnia alia.

Annotatio.

(ccc) Si præscivit Deus, Judam fore proditorem, necessariò Judas fiebat proditor &c.] *Hæc B. Viri verba inter durissima, quæ in hoc libro habentur, referunt, nec parùm iis offenduntur. Et sanè*

non sine specie allegantur, quando extra contextum ponuntur. Sed in contextu, ubi simul memores erimus hypothesium, quas B. Vir de motu Dei generali, & decreto voluntatis consequentis, nec non hominis corruptione, habet, nihil sanè offendent. Vt propè mirer, qui quisquam offendatur. Si præscivit, *inquit,* Deus, *hoc est, si Deus decrevit motum suum generalem, quo omnibus, quæ moventur, motum largitur, in Iuda quoq; non inhibere; decrevit etiam, quod proditionis voluntatem non sit impediturus, sed limites illi, qui in salutem generis humani vergant, præscripturus, & in hunc eventum omnia directurus, ut Christi proditor Iudas fiat:* necessariò, *per necessitatem immutabilitatis, ex voluntate sua corrupta, non tamen ex speciali sive impulsu, sive motu Dei,* fiebat proditor. *Nec erat in manu Iudæ vel motum Dei generalem inhibere, nisi seipsum occideret; vel voluntatem suam malam, quæ à diabolo insuper incitabatur, & objectum pecuniæ à Sacerdotibus habebat propositum, mutare, & meliorem reddere; aut in ullius creaturæ, quippe quæ nec motum Dei generalem impedire, nec voluntatem hominis mutare potest, aliter facere, aut voluntatem mutare; licet interim id fecerit volendo, non coactus, cùm motus Dei generalis neminem cogat, sed operetur juxta conditionem naturæ; sed velle illud tamen erat opus illius, Iudæ scilicet, quod omnipotentia sua juxta motum generalem movebat Deus, sicut & omnia alia, quæ motum naturalem habent, movet Deus. Quid, quæso, hîc duri? Aut num quisquam orthodoxorum est, qui motum Dei generalem, de quo Paulus dicit,* In ipso sumus, vivimus & movemur, *neget? num quisquam, qui neget, voluntatem hominis, non ex creatione, nec ex Deo, sed ex corruptione & lapsu, adeò*

ma-

malam esse, ut se mutare nequeat? Num quisquam, qui neget, Deum omnibus hominum propositis & actionibus limites præscribere? Atqui ultrò fatebitur quivis prudens, istis positis, & addito, quod Deus ex justo judicio Iudæ gratiam suam, quâ sola hominis prava voluntas mutatur, subtraxerit, Iudam tùm necessario proditorem factum. Quæ dici quidem potest necessitas consequentiæ, sed quæ non supponit liberum arbitrium hominis in spiritualibus, ut Erasmus volebat: respectu cujus liberi arbitrii solius B. Vir necessitatem consequentiæ negabat Erasmo, non autem respectu aliarum hypothesium, quas indicavimus. Nec necesse est, ut ad excusandum Deum, hic Iudæ concedamus liberum arbitrium etiam in spiritualibus. Quæ porrò de præscientia Dei hîc habet B. Vir, in annotationibus generalibus habuimus. Cæterùm ejusmodi consequentiam, quam diximus, ipse docet B. Vir infra quando scribit; Concessa autem præscientia & omnipotentia, sequitur naturaliter irrefragabili consequentia, nos per nos ipsos non esse factos, nec vivere, nec agere quicquã, sed per illius omnipotentiam. Cum autem tales nos ille ante præscierit futuros, talesq; nunc faciat, moveat & gubernet, quid potest fingi, quæso, quod in nobis liberum sit, aliter & aliter fieri, quàm ille præscierit, aut nunc agat? *Quæ eadem hæc verba satis manifestum faciunt, quod præscientia in hâc disputatione B. Viro sit decretum Dei de nobis creandis creatione mediatâ ex corrupto semine, movendis & gubernandis. Item*: omnes homines inveniunt hanc sententiam in cordibus suis scriptam, & agnoscunt eam, ac probant (licet inviti) cum audiunt eam tractari. Primo Deum esse omnipotentem,

non solum potentia, sed etiam actione (ut dixi) alioqui ridiculus foret Deus. Deinde ipsum omnia nosse, & præscire, neq; errare neq; falli posse. Istis duobus omnium corde & sensu concessis, coguntur mox inevitabili consequentia admittere, Nos non fieri nostrâ voluntate, sed necessitate: Ita nos non facere quod libet, pro jure liberi arbitrii, sed prout Deus præscivit & agit, consilio & virtute infallibili & immutabili.]

Stat enim invicta & evidens sententia, Deus non mentitur nec fallitur. Non sunt hic obscura verba, vel ambigua, etiamsi omnes omnium seculorum viri doctissimi cæcutiant, ut aliter saperent & dicerent. Et ut multa tergiverseris, conscientia tamen tua & omnium convicta cogitur sic dicere; Si Deus non fallitur in eo quod præscit, necesse est ipsum præscitum fieri, alioqui quis credere posset ejus promissionibus? quis metueret ejus minas? si non sequitur necessario, quod promittit aut minatur? Aut quo modo promittat aut minetur, si præscientia ejus fallit, aut nostra mutabilitate impediri potest? Obstruit planè hæc nimia certæ veritatis lux omnium os, dirimit omnes quæstiones, victoriã statuit adversus omnes argutias elusorias.

Scimus sanè, præscientiam hominum falli, scimus non ideo eclipsin venire quia præscitur, sed ideo præsciri quia ventura est. Quid nobis cum ista præscientia? De præscientia Dei disputamus, huic nisi dederis necessarium effectum præsciti, fidem & timorem Dei abstulisti, promissiones & minas divinas omnes labefecisti, atq; adeo ipsam divinitatem negasti. Sed & ipsamet Diatribe, cum

diu

diu esset luctata omniaq; tentasset, tandem vi veritatis compulsa, confitetur nostram sententiam, dicens: De voluntate ac destinatione Dei difficilior est quæstio. Vult enim Deus eadem, quæ præscit, & hoc est quod subjicit Paulus; Voluntati ejus quis resistit, si miseretur cui vult, si indurat quem vult? Etenim si esset rex, qui quicquid vellet, efficeret, nec quisquam posset obsistere, facere diceretur quicquid vellet. Ita Dei voluntas, quoniam est caussa principalis omnium. quæ fiunt, videtur necessitatem nostræ voluntati inducere. Hæc illa, & gratias tandem agimus Deo, pro sano sensu Diatribes. Ubi nunc igitur liberum arbitrium? Sed rursus elabitur anguilla ista subito dicens: Verum hanc quæstionem non explicat Paulus, sed objurgat disputantem; O homo tu quis est qui respondes Deo? O pulchrum effugium! Hoccine est divinas literas tractare, sic propria authoritate de proprio capite, sine scripturis, sine miraculis pronunciare, imò clarissima verba Dei depravare? Non explicat Paulus quæstionem illam? Quid tum facit? Obiurgat disputantem, inquit. An non est ista objurgatio, absolutissima explicatio? Quid enim quærebatur ista quæstione de voluntate Dei? (ddd) Nónne hoc, an necessitatem imponeret nostræ voluntati? At Paulus respondet, quod sic. Cujus vult miseretur, ait, quem vult indurat: non est volentis neq; currentis, sed miserentis Dei.

Annotatio.

(ddd) Nonne hoc, An necessitatem imponeret nostræ voluntati? *Et paulò post*: Si Paulus

non

non explicarat hanc quæstionem, aut non certò defimerat, necessitatem nobis imponi præscientia divina &c.] *Necessitas hæc cujusmodi sit, & quæ ejus sit impositio, ex iis, quæ hactenus habuimus, constare potest. Nimirum non est necessitas coactionis, nec necessitas speciali divinâ operatione impositâ: Sed necessitas immutabilitatis, quæ in humanâ corruptâ voluntate deprehenditur, & ex ea oritur in actionibus. Quam necessitatem Deus imponit, quando naturæ cursum non mutat, sed gubernat, & ex justo judicio gratiam suam atq; spiritum, qui solus mutare voluntatem hominis in meliorem potest, subtrahit. Hoc B.Vir mox dicit,* definiri necessitatem illam.]

Nec contentus explicasse, insuper illos, qui pro lib.arb. adversus hanc explicationem murmurant, & merita nulla esse & nō nostra culpa nos damnari ac similia, garriunt, inducit, ut murmura eorum & indignationem cōpescat, dicens; Dices itaq; mihi; Quid adhuc queritur? Voluntati ejus quis resistet? Vides προσωποποιΐαν? illi audito, quod voluntas Dei nobis necessitatem inducit, blasphemantes murmurant & dicunt: Quid adhuc queritur? hoc est, Cur Deus sic instat, sic urget, sic exigit, sic queritur? quid accusat? quid arguit? quasi nos homines possimus, si velimus, quod exigit. Non habet justam caussam querelæ istius, suam voluntatem potius accuset, ibi queratur, ibi urgeat. Quis enim voluntati ejus resistet? Quis misericordiam obtineat, ubi noluerit? quis liquefiat, si indurare
,, voluerit? Non est in manu nostra ejus volunta-
,, tem mutare, multo minus resistere, quæ nos vult
,, induratos, qua voluntate cogimur esse indurati:

veli-

velimus nolimus. Si Paulus non explicarat hanc quæſtionem,aut non certo definierat,neceſſitatem nobis imponi præſcientia divina, quid opus erat, ut induceret murmurantes & cauſſantes, voluntati ejus non poſſe reſiſti? Quis enim murmuraret aut indignaretur,ſi non ſentiret diffiniri neceſſitatem illam? Verba non ſunt obſcura,quibus de reſiſtendo voluntati Dei loquitur. An ambiguum eſt,quid ſit reſiſtere, quid voluntas, aut de quo loquatur, cum de Dei voluntate loquitur? Cæcutiant ſanè hic infinita millia doctorum probatiſſimorum, & ſcripturas fingant dilucidas nō eſſe,& quæſtionem difficilem paveant. Nos habemus verba clariſſima,quæ ſic ſonant: cujus vult, miſeretur, quem vult,indurat.Item,dicis itaq; mihi;Quid queritur? Voluntati ejus quis reſiſtet? nec eſt quæſtio difficilis,imò nihil facilius etiam communi ſenſu,quam hanc ſequelam eſſe certam,ſolidam,veram; Si Deus præſcit,neceſſario fit. ubi hoc ex ſcripturis præſuppoſitum fuerit,quodDeus neq; errat neq; fallitur. (eee) Difficilem quidē eſſe quæſtionem fateor, imò impoſſibilem, ſi ſimul utrunq; voles ſtatuere & præſcientiam Dei & libertatem hominis.

Annotatio.

(eee) Difficilem quidem eſſe quæſtionem fateor, imò impoſſibilem, ſi ſimul utrumq; voles ſtatuere,& præſcientiam Dei,& libertatem hominis] *Iam ex antecedentibus annotationibus conſtat, quid ſit præſcientia Dei, nim.decretum Dei, non tantum de conſervanda natura & motu naturali,ſed etiam guber-*

gubernationis ad certum finem, & eventum. In qua significatione sanè sive contradicit sive contrariatur libertas humani arbitrii. Nam in iis, hoc est, in non spiritualibus, præscientiæ decretum sive includit sive supponit; sed libertati hominis decretum divinum præsupponi non potest amplius. Impossibile namq; est, ut, postquam Deus decretum fecit, e.g. Ierobeamum non retracturum ad se amplius manum suam extensam, nihilominus Ierobeamus ex suis viribus possit retrahere: quia decretum divinum vires, quas per naturam habuerat, denegat.]

Quid enim difficilius, imò magis impossibile, quam ut contradictoria aut contraria non pugnare contendas, aut ut simul aliquis numerus sit decẽ & simul idem sit novem? Non est difficultas in nostra quæstione, sed quæritur & introducitur, non secus ac ambiguitas & obscuritas in scripturis quæritur & violenter introducitur. (fff) Compescit itaq; impios istis verbis clarissimis offensos, quod nostra necessitate voluntatem divinam impleri sentirent, ac definitum certo sentirent, sibi nihil libertatis aut liberi arbitrii relictum, sed omnia in solius Dei voluntate pendere.

Annotatio.

(fff) Compescit itaq; impios &c.] *Hæc verba notari moneo. Nam exponunt, quod necessitas, nobis imposita, ut supra dictum, nostra sit, h. e. in nostra natura corrupta posita, non extrinsecus à Deo nobis immissa aut adveniens: Deus autem suam voluntatem impleat in gubernatione sua. Quod additur;*

Com-

Compeſcit autem ſic,ut jubeat eos tacere, & revereri majeſtatem potentiæ & voluntatis divinæ, in quam nos nullum jus, ipſa verò in nos habet plenũ jus faciendi quicquid voluerit: *accipiendum, ut ſupra ipſe B. Vir alicubi jam expoſuit, quod Deus plenum jus habeat reſpectu noſtri, non abſolutum reſpectu juſtitiæ, cum voluntas ejus ſit ipſa juſtitia, nec jus præſcriptum, à quo abſolvatur, agnoſcat. Hinc additur:* Neq; fieri nobis injuriam, cum nihil nobis debeat, nihil à nobis acceperit, nihil promiſerit, niſi quantum voluit & placuit.]

Compeſcit autem ſic, ut jubeat eos tacere, & revereri majeſtatem potentiæ & voluntatis divinæ, in quam nos nullum jus, ipſa vero in nos habet plenum jus faciendi quicquid voluerit. Neq: fieri nobis injuriam, cum nihil nobis debeat, nihil à nobis acceperit, nihil promiſerit, niſi quantum voluit & placuit.

Hic igitur locus, hic tempus eſt, non Coricios illos ſpecus, ſed veram majeſtatem in metuendis mirabilibus & judiciis ſuis incomprehenſibilibus adorandi & dicendi; Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra. At nullibi ſumus magis irreverentes & temerarii, quàm in illis ipſis myſteriis & judiciis imperveſtigabilibus invadendis & arguendis, interim vero fingimus nobis incredibilem reverentiam in ſcripturis ſanctis ſcrutandis, quas Deus juſſit ſcrutari. Non ſcrutamur hic, illic vero, ubi ſcrutari prohibuit, nihil facimus, niſi quod perpetua temeritate, ne dicam blaſphemia, ſcrutemur. (ggg) An non eſt ſcrutari, temere conari, ut liberrima præſcientia Dei conveniat cum noſtra liber-

libertate? parati præſcientiæ Dei derogare, nisi nobis libertatem permiſerit, aut ſi neceſſitatem intulerit, cum murmurantibus & blaſphemantibus dicere: Quid adhuc queritur? Voluntati ejus quis reſiſtet? Ubi Deus natura clementiſſimus? Ubi qui non vult mortem peccatoris? An ideo nos condidit, ut delectaretur cruciatibus hominum? & ſimilia quæ apud inferos & damnatos ululabuntur in ſempiternum.

Annotatio.

(ggg) Annon eſt ſcrutari, temere conari, ut liberrima præſcientia Dei conveniat cum noſtra libertate? parati præſcientiæ Dei derogare, niſi nobis libertatem permiſerit, aut ſi neceſſitatem intulerit, cum murmurantibus & blaſphemantibus dicere, Quid adhuc queritur? &c.] *Præſcientia Dei hic rurſus eſt decretum Dei, quod ſupra habuimus: in quâ ſignificatione quoq;* Epitheton, liberrima, *illi aptiſſimum eſt, cùm ſcientia Dei ſit neceſſaria. Cum hac decretoria præſcientia non opus eſt convenire noſtrā libertatem, ita ſc: ut poſt illam homo habeat libertatem in utramq; partem; ſufficit non cogi hominem, qui ſponte ſuâ malum vult & facit. Eadem hæc neceſſitatem infert, non inferendo vim aut cogendo, ſed non inhibendo motum naturæ, & non dando ſpiritus gratiam, tandemq; dirigendo.*]

At talem oportere eſſe Deum vivum & verum, qui libertate ſua neceſſitatem imponat nobis, ipſa ratio naturalis cogitur confiteri, videlicet, quod ridiculus ille Deus fuerit, aut idolum verius, qui incerto prævideat futura, aut fallatur eventis,

cum

cum & gentiles Diis suis fatũ dederint ineluctabile. Aeque ridiculus fuerit, si nõ omnia possit & faciat; aut aliquid sine ipso fiat. Concessa autem præscientia & omnipotentia, sequitur naturaliter irrefragabili consequentia; „ Nos per nos ipsos non esse „ factos, nec vivere, nec agere quicquam; sed per illius omnipotentiam. Cùm autem tales nos ille ante præscierit futuros; talesq; nunc faciat, moveat & gubernet, quid potest fingi, quæso, quod in nobis liberum sit, aliter & aliter fieri, quàm ille præscierit aut nunc agat? Pugnat itaq; ex diametro præscientia & omnipotentia Dei, cum nostro libero arbitrio. Aut enim Deus falletur præsciendo, errabit & agendo, quod est impossibile, aut nos agemus & agemur secundum ipsius præscientiam & actionem. Omnipotentiam vero Dei voco; non illam potentiam; qua multa non facit quæ potest; sed actualem illam; qua potenter omnia facit in omnibus; quomodo scriptura vocat eum omnipotentem. Hæc, inquam, omnipotentia & præscientia Dei funditus abolent dogma liberi arbitrii. Nec potest hic prætexi obscuritas scripturæ aut difficultas rei. Verba sunt clarissima etiam pueris nota, res est plana & facilis, etiam communi sensus judicio naturali probata, ut nihil faciat quantavis series seculorum, temporum, personarum, aliter scribentium & docentium.

Scilicet hoc offendit quàm maxime sensum illum communem seu rationem naturalem, quod Deus mera voluntate sua homines deserat, induret, damnet, quasi delectetur peccatis & cruciatibus miserorum tantis & æternis, qui prædicatur tantæ

misericordiæ & bonitatis &c. Hoc iniquum, hoc crudele, hoc intolerabile visum est de Deo sentire, quo offensi sunt etiam tot & tanti viri, tot seculis. Et quis non offenderetur? Ego ipse non semel offensus sum usq; ad profundum & abyssum desperationis, ut optarem, nunquam esse me creatum hominem, antequam scirem, quàm salutaris illa esset desperatio, & quàm gratiæ propinqua. Ideo sic sudatum & laboratum est, pro excusanda bonitate Dei, pro accusanda voluntate hominis, ibi repertæ distinctiones de voluntate Dei ordinata & absoluta, de necessitate consequentiæ & consequentis, & multa similia. Sed quibus nihil est profectum, nisi quod rudibus impositum est, inanitate verborum & oppositione falso nominatæ scientiæ. Mansit nihilominus semper aculeus ille alto corde infixus tam rudibus quam eruditis, siquando ad rem seriam ventum est, ut sentirent necessitatem nostram, si credatur præscientia & omnipotentia Dei. Atq; ipsamet ratio naturalis, quæ necessitate illa offenditur, & tanta molitur ad eam tollendam, cogitur eam cōcedere, proprio suo judicio cōvicta, etiamsi nulla esset scriptura. Omnes enim homines inveniunt hanc sententiam in cordibus suis scriptā, & agnoscunt eam ac probant (licet inviti) cum audiunt eam tractari. Primo Deum esse omnipotentē non solum potentia, sed etiam actione, ut dixi, alioqui ridiculus foret Deus. Deinde ipsum omnia nosse & præscire, neq; errare neque falli posse. Istis duobus omnium corde & sensu concessis, coguntur mox inevitabili consequentia admittere; Nos non fieri nostra voluntate, sed ne-

necessitate, Ita non facere quod libet, pro jure lib. arb. sed prout Deus præscivit & agit consilio & virtute infallibili & immutabili, Quare simul in omnium cordibus scriptum invenitur liberum arbitrium nihil esse, licet obscuretur, tot disputationibus contrariis & tanta tot virorum authoritate, tot seculis aliter docentibus. Sicut & omnis alia lex, teste Paulo, in cordibus nostris scripta, tum agnoscitur, ubi recte tractatur; tũ obscuratur, ubi impiis magistris vexatur, & aliis opinionibus occupatur.

Ad Paulum redeo, qui si Rom. 9. non explicat quæstionem, nec definit necessitatem nostram ex præscientia & voluntate Dei. Quid opus illi erat, inducere similitudinem figuli, qui ex uno eodemq; luto aliud vas facit in honorem, aliud in ignominiam? Nec tamen figmentum dicit fictori suo; Cur me ita facis? De hominibus enim loquitur, quos luto comparat, & Deum figulo. Friget nimirum, imò inepta est similitudo & frustra adducta, si non sentit libertatem nostram nullam esse. Quin tota disputatio Pauli frustranea est, qua tuetur gratiam. Nam hoc agit tota epistola, ut ostendat, nos nihil posse, neq; tum etiam, cum bene videmur facere, ut ibidem dicit, quod Israël sectando justitiam, non tamen pervenerit ad justitiam; Gentes vero pervenerint non sectando. De quo latius agam, cum nostras copias producam. At Diatribe dissimulans totum corpus disputationis Paulinæ, & quorsum tendat Paulus, vocabulis interim excisis & depravatis se solatur. Nec juvat Diatriben quicquam, quod postea Paulus Rom. 11. rursus exhortatur, dicens: Tu fide stas, vide ne

extollaris. Item, Etiam illi si crediderint, inserentur &c. Nihil enim ibi de viribus hominum dicit, sed verba imperativa & conjunctiva profert, quibus quid efficiatur, supra satis est dictum. Atque ipsemet Paulus eodem loco præveniens lib. arbit. jactatores, non dicit illos posse credere, sed potens est (inquit) Deus illos inserere. Breviter; adeo trepide & cunctanter incedit Diatribe in istis locis Pauli tractandis, ut videatur in conscientia dissentire suis verbis. Cum enim maxime illi fuisset pergendum & probandum, ferè semper sermonem abrumpit, dicens; Sed de his satis. Item, nunc illud non excutiam. Item, non est hujus instituti. Item, illi sic dicerent, & multa similia. relinquitq; rem in medio, ut nescias, an dicere pro lib. arbitrio, vel eludere tantum inanibus verbis Paulum videri voluerit, idq; jure & more suo, ut cui non est res seria in hac caussa. Nos autem non oportet ita frigere, super aristas incedere, aut ventis velut arundo moveri, sed certo, constanter & ardenter, asserere, tum solide & dextre ac copiose demonstrare, quod docemus.

Jam vero quàm pulchre libertatem simul cum necessitate conservat, dicens: Nec omnis necessitas excludit liberam voluntatem, quemadmodum Deus pater gignit necessario filium, & tamen volens ac libere gignit, quia non coactus. Obsecro, an disputamus nunc de coactione & vi? Nónne de necessitate immutabilitatis nos loqui tot libellis testati sumus? Scimus, quod pater volens gignit, quod Judas volendo prodidit Christum, sed hoc velle in ipso Juda certo & infallibiliter futurũ fuisse

dici-

dicimus, si Deus præscivit. Aut si nondum intelliguntur, quæ dico, aliam necessitatem violentam ad opus, aliam necessitatem infallibem ad tempus referamus. de posteriore nos loqui intelligat, qui nos audit, non de priore, hoc est, non disputamus, an Judas invitus aut volens proditor sit factus, sed an tempore prædefinito à Deo infallibiliter fieri oportuerit, ut Judas volendo proderet Christum. Sed vide quid hic dicat Diatribe; si spectes Dei præscientiam infallibilem, necessario Judas erat proditurus, & tamen Judas poterat mutare voluntatem suam. Intelligis etiam mea Diatribe, quid loquaris? Ut omittam illud, quo voluntas non potest nisi malum velle, ut supra est probatum: quomodo potuit Judas mutare voluntatem suam, stante infallibili præscientia Dei? an potuit præscientiam Dei mutare & fallibilem facere? Hic succumbit Diatribe, & relictis signis & projectis armis cedit loco, rejiciens disputationem ad scholasticas subtilitates de necessitate consequentiæ & consequentis, ut quæ nolit istas argutias persequi. Prudenter certe, cum caussam perduxeris in medias turbas, & jam maxime sit opus disputatore, tum terga vertas, & aliis relinquas negotium respondendi & definiendi. Hoc consilio oportuit uti ab initio, & à scribendo in totum abstinere juxta illud: Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis. Non enim ab Erasmo expectabatur, ut difficultatem illam moveret, (hhh) quomodo Deus certo præsciret, & tamen contingenter nostra fierent.

Annotatio.

(hhh) Quomodo Deus certò præsciret, & tamen contingenter nostra fierent.] *Contingens hoc loco opponitur necessitati immutabilitatis ei, quam sæpius nominavit B. Vir. Negat autem, nostra fieri ita liberè, ut in nostris planè manibus etiam eventus sit: quasi sc: ita in nostris planè manibus esset motus generalis, ut nullo modo moveremur, si vellemus: aut eventus in nostra manu esset, nec ullum divinæ præscientiæ, hoc est, definitionis decretum cum gubernaret. Cæterum de necessitate consequentis & consequentiæ, de qua mox iterum agit, sæpius diximus.*]

Erat hæc difficultas longe ante Diatriben in mundo. Sed expectabatur, ut responderet ac diffiniret. Ipse vero Rhetorica transitione usus, nos ignaros Rhetoricæ, secum trahit, ac si hic de re nihili agatur, sintq; meræ argutiæ quædam: fortiter se proripit è mediis turbis, hedera coronatus & „lauro. Verum non sic frater, nulla est Rhetorica „tanta, quæ ludat veram conscientiam: fortior est „aculeus conscientiæ omnibus viribus & figuris eloquentiæ. Nos hic non patiemur Rhetorem transire & dissimulare: non est nunc locus huic schemati. Rerum cardo & caussæ caput hic petitur. Et hic vel lib. arbitrium extinguitur, vel in totum triumphabit. Tu vero cum sentias periculum, imò certam victoriam contra liberum arbitrium, simulas, te nihil sentire, nisi argutias. Hóccine est fidelem theologum agere? Tene caussa serio afficiat? qui sic relinquas & auditores suspensos, & disputationem perturbatam & exasperatam, nihilominus

tamen

tamen velis honeste satisfecisse, & palmam retulisse videri. Ista vafricia & versutia in caussis prophanis tolerari valeat, in re Theologica, ubi simplex & aperta veritas quæritur pro salute animarum, odio dignissima & intolerabilis est.

Senserunt & Sophistæ vim invictam & insustentabilem hujus argumenti, ideo finxerunt necessitatem consequentiæ & consequentis. Sed quàm nihil hoc figmentum efficiat, supra docuimus. Etenim & ipsi non observant, quid dicant, & quantum admittant contra sese. Si enim necessitatem consequentiæ concesseris, victum ac prostratum est liberum arbitrium, nec quicquam juvat vel necessitas vel contingentia consequentis. Quid ad me? si liberum arbitrium non cogatur, sed volenter faciat, quod facit, nec aliter habere se queat, si Deus ita præscierit. Si Deus præscit Judam proditurum, aut mutaturum esse voluntatem prodendi, utrum præscierit, necessario veniet, aut Deus falletur præsciendo & prædicendo, quod est impossibile. Hoc enim efficit necessitas consequentiæ, id est, si Deus præscit, ipsum necessario fit. Hoc est, liberum arbitrium nihil est. Ista necessitas consequentiæ non est obscura nec ambigua, ut si etiam cæcutiant omnium seculorum doctores, cogantur tamen eam admittere, cum sit ita manifesta & certa, ut palpari possit. Necessitas vero consequentis, qua illi se solantur, merum phantasma est, & ex diametro pugnat cum necessitate consequentiæ. Exempli gratia, Necessitas consequentiæ est, si dixero: Deus præscit Judam fore proditorem, ergo certo & infallibiliter fiet, ut Judas proditor sit. Adversus hanc ne-

necessitatem & consequentiam, tu sic te solaris; Sed quia Judas potest mutare voluntatem prodendi, ideo non est necessitas consequentis. Rogo te, quomodo conveniunt illa duo, Judas potest non prodere velle, & necesse est ut Judas prodere velit? Nónne directè contradicunt & pugnant? Non cogetur (inquis) prodere invitus Quid hoc ad rem? Tu dixisti de necessitate consequentis, illam scilicet non induci necessitate consequentiæ, nihil de coactione consequentis dixisti. Responsio fuit de necessitate consequentis, & tu exemplum profers de coactione consequentis. aliud quæro, & aliud tu reddis. Hoc facit oscitantia illa, qua non observatur, quàm nihil efficiat illud commentum de necessitate consequentis.

Hæc de primo loco, qui fuit de induratione Pharaonis, qui tamen omnes locos & multas copias involvit, easq; invictas. Nunc alterum videamus de Jacob & Esau, de quibus nec dum natis dictum est: Major serviet minori. Hunc locum sic eludit Diatribe, quod proprie non pertinet ad salutem hominis: potest enim Deus velle, ut homo servus sit & pauper, velit, nolit, nec tamen rejiciatur ab æterna salute. Vide, quæso, quot diverticula & effugia quærat lubricus animus, & qui veritatem fugit, nec tamen effugit. Esto sanè, locus ille non pertineat ad salutem hominis, de quo infra, numquid ideo nihil efficit Paulus, qui illum adducit? Ridiculumne aut ineptum faciemus Paulum in disputatione tam seria? Verum illud Hieronymianum est, qui non uno loco audet superciliose satis, sed simul ore sacrilego dicere, Ea pugnare

apud

apud Paulum, quæ locis suis non pugnant, hoc est, tantum dicere, Paulus cum fundamenta dogmatis Christiani jacit, nihil facit, nisi quo depravat scripturas divinas, & ludit animas fidelium, sententia suo cerebro efficta, & scripturis violenter intrusa. Sic honorari debet spiritus in sancto illo & electo organo Dei Paulo. Atq; ubi Hieronymus cum judicio legi debeat, & hoc dictum ejus inter ea numerari, quæ multa vir ille (ea fuit oscitantia & hebetudo ejus in scripturis intelligendis) impie scribit: Diatribe ipsum sine judicio arripit, nec glossa saltem aliqua dignatur mitigare, sed velut certissimo oraculo scripturas divinas & judicat & temperat. Sic impia hominum dicta pro regulis & mensuris divinæ scripturæ accipimus. Et adhuc miramur illam fieri ambiguam & obscuram, patresq; tot in illa cæcutire, cum hac ratione, impia & sacrilega fiat.

Anathema sit igitur, qui dixerit, ea non pugnare locis suis, quæ apud Paulum pugnant. Hoc enim dicitur solum, sed non probatur. Dicitur vero ab iis, qui neq; Paulum nec locos ab eo citatos intelligunt, sed vocabulis acceptis suo, id est, impio sensu, falluntur. Ut enim maxime hic locus Gen. 25. de servitute temporali solà intelligeretur (quod non est verum) tamen à Paulo recte & efficaciter adducitur, dum per ipsum probat, non per merita Jacob aut Esau, sed PER VOCANTEM dictum esse ad Rebeccam, Major serviet minori. Paulus disputat, an illi virtute aut meritis lib. arbitrii pervenerint ad id, quod de eis dicitur, probatq; quod non, sed sola vocantis gratia eò pervenerit Jacob, quò non

pervenit Esau. Probat autem id invictis verbis scripturæ, scilicet quod nondum nati, item nihil boni aut mali operati fuerint. Atque in hac probatione situm est pondus rerum: hoc agitur in ista caussa. Diatribe vero istis omnibus egregia Rhetorica transitis & dissimulatis, disputat nihil de meritis, quod tamen suscepit, ut faceret, quod & tractatio Pauli exigit, sed de servitute temporali cavillatur, quasi hoc aliquid ad rem pertineat, tantum ne videatur victa potentissimis Pauli verbis. Quid enim haberet, quod ogganniret contra Paulum pro lib. arbitrio? Quid lib. arb. juvit Jacob? Quid obfuit Esau? cum jam præscientia & destinatione Dei, uterq; nondum natus, nihilq; operatus esset recepturus, scilicet ut ille serviret, hic dominaretur. Præmia decernuntur, antequam operarii nascantur & operentur. Hic debuit respondere Diatribe. Hoc urget Paulus, quod nihil boni, nihil mali adhuc fecerint, & tamen sententia divina alter dominus, alter servus decernitur. Non hoc quæritur, an servitus illa pertineat ad salutem, sed quo merito illa imponatur ei, qui non meruerat? Sed molestissimum est cum pravis istis studiis torquendæ & eludendæ scripturæ conflictari.

Deinde quod non de servitute illorum sola agat Moses, & etiam in hoc recte faciat Paulus, (iii) quod de salute æterna intelligat (quanquam hoc non ita faciat ad rem, tamen non patiar Paulum calumniis sacrilegorum contaminari) convincitur ex ipso textu.

An-

Annotatio.

(iii) Quod de salute æterna intelligat] *n de salute æterna Esavi in propria persona; sed puli Edomitici. Nec quod omnia populi Edomitici in- vidua à salute æterna sint exclusa; sed quod, ut ipse Vir dicit, benedictio, verbum, spiritus, promissio Chri- , & regnum æternum non ad populum Edomiticum, l Israëliticum pertinuerint, & ille apud hunc quærere buerit, si salvus esse vellet.* Salus namq; ex Judæis, *quit ipse Salvator Iohann. IV. Conferantur, quæ mox Malachiæ locum dicit.*]

Sic enim habet oraculum in Mose; Duo populi utero tuo dividentur, populusq; populum supe- bit, & major serviet minori. Hic manifeste duo puli discernuntur, alter in gratiam Dei recipitur, et minor, ut vincat majorem, non quidem viri- is, sed favente Deo. Alioqui quomodo vincat inor majorem, nisi Deus sit cum eo? Cum igitur inor sit futurus populus Dei, non sola ibi domi- tio externa tractatur, aut servitus, sed omnia æ pertinent ad populum Dei, id est, benedictio, rbum, spiritus, promissio Christi, & regnum ernum, id quod etiam latius postea scriptura nfirmat, ubi Jacob benedici, & promissiones & gnum accipere describit. Quæ omnia Paulus eviter indicat, dum dicit, majorem serviturum e minori, nos ad Mosen remittens latius hæc ctantem, ut possis contra Hieronymi & Diatri- s sacrilegam sententiam dicere, fortius ea gnare locis suis, quàm apud Paulum, quæcunq;

addu-

„ adducit, id quod non solum de Paulo verum est,
„ sed de his omnibus apostolis, qui scripturas ad-
„ ducunt, tãquàm testes & assertrices sui sermonis.
Ridiculum vero esset, id pro testimonio adducere, quod nihil testetur, neq; faciat ad rem. Si enim inter Philosophos ridiculi sunt, qui ignotum per ignotius aut per impertinens probant, quâ fronte nos hoc tribuemus summis ducibus & authoribus Christianæ doctrinæ, in qua pendet animarum salus? præsertim ubi ea docent, quæ sunt capita fidei. Sed ista decent eos, qui scripturis divinis serio non afficiuntur.

Illud vero Malachiæ, quod Paulus attexit, Jacob dilexi, Esau autem odio habui, triplici industria torquet. Prima est: Si literam urgeas (inquit) Deus non amat, quemadmodum nos amamus, nec odit quenquam, cum in Deum non cadant affectus hujusmodi. Quid audio? An nunc quæritur, quomodo Deus amet & odiat, ac nõ potius, cur amet & odiat? (kkk) Quo merito nostro amet aut odiat, quæritur. Pulchre scimus, quod Deus non amat aut odit quemadmodum nos, siquidem nos mutabiliter & amamus & odimus, ille æterna & immutabili natura amat & odit, sic non cadunt in illum accidentia & affectus.

Annotatio.

(kkk) Quo merito nostro amet aut odiat, quæritur.] *De amore & odio Dei prolixè hic agit B. Vir. Hic dicit;* Quo merito nostro amet aut odiat (*Deus,*) quæritur. *Et mox:* Atq; hoc ipsum est, quod liberum arbitrium cogit nihil esse, quod

æternus & immutabilis ſit amor, æternum odium Dei erga homines, antequam mundus fieret, non ſolum ante meritũ & opus liberi arbitrii, omniaq; neceſſario in nobis fieri, ſecundum quod ille vel amat, vel non amat ab æterno. *Infra*: Reſponde igitur, Quo merito amatur Jacob, & oditur Eſau, antequam naſcuntur & operantur? *Et poſt*: Paulus ex Malachia probat, illam afflictionem ſine merito, ſoloq; odio Dei illatam Eſau, ut liberum arbitrium nihil eſſe concludat. *Et iterum*; Jacob tamen dilexerit, & elegerit, antequam naſceretur, Eſau verò ſic oderit, ut regionem ejus redegerit in ſolitudinem: deinde eâ pertinacia odiat, & pergat, ut cum Jacob reduxerit de captivitate & reſtituerit, Edomæos tamen non ſinat reſtitui. *Item*; ſed hoc diſputamus, quo merito, quo opere perveniant ad fidem, quâ inſeruntur, aut ad infidelitatẽ, qua exciduntur. Hoc ad Doctorem pertinet, hoc meritum nobis deſcribe. Paulus docet, quod nullo noſtro opere, ſed ſolo amore & odio Dei contingat. *Ergone loquitur B. Vir de amore & odio Dei abſoluto, quod Calviniani illi tribuunt? Abſit per omnem modum. Equidem ſi de temporalibus ſolis eſſet ſermo, & quatenus de temporalibus ſermo eſt, non abſurdum eſt abſolutum Deo odium amoremve attribuere in noſtris quoq; orthodoxis hypotheſibus. ſed quod ad ſalutem æternam, non congruit. Quid ergò hic dicemus? Manifeſtum eſt, quod B. Vir meritum & opus liberi arbitrii neget. Atqui ordo ſalutis, quem orthodoxa doctrina à Deo inſtitutum tradit, nullum habet meritum; nullum bonum opus, quo ad fidem perveniatur. Ergò quandò B. Vir meritum & bonum opus negat, non eſt hactenus*

con-

contra nostram orthodoxiam. Neq; verò plus demonstrari potest negasse. Imo vero B. Vir maximè urget orthodoxiam, tueturq;, quod ejusmodi ordo salutis esse debeat, cujusmodi est; ut sc. in illo nihil quicquam valeant ad salutem bona vel mala opera, merita vel demerita, sed sola fides & incredulitas. Ita fides datur multis, qui omnium, si opera respexeris, sunt pessimi; negatur illa iis, qui comparatè sunt optimi. Ubi hic liberum arbitrium cum suis meritis & operibus? Meminisse etiam debemus, quod ordo salutis, ut sola fides justificet & salvet, & contra incredulitas damnet, constitutus à Deo sit, antequam quisquam hominum nascendorum, ut in Iacobo & Esavo Paulus ostendit, sive bonum sive malum fecisset, vel in eis bona aut mala opera in particulari Deus consideraret & compararet. Nam ita meritò ordinantur momenta Consilii divini. Prævidit Deus in æternitate, quod Adamus lapsurus, & totam posteritatem esset corrupturus. Hoc primum momentum est. In altero momento jam non progressus est ad singulos homines eorumq; opera. Cui namq; bono? ubi de reducendis ad Deum & salutem consultandum erat. Siquidem jam constitit ex prævisa tanta corruptione, quod, quicquid etiam homines essent facturi, per opera sua ad Deum redituri & salutem non essent. Itaq; potius in secundo momento Deus constituit ordinem salutis in Christo, qui salvaturus esset homines per fidem, incredulis repudiatis. Tertium momentum ad homines nascendos in particulari progressum est, consideravitq;, qui ordini divino non restituri & spiritui sancto operanti salutem; & qui spiritum sanctum non admissuri. Et hic in quarto jam momento habemus amorem Dei erga credituros, & odium erga non credituros. Ex quo Dei

amo-

amore & odio deinceps fluunt omnia. Hic amor est, ex quo populus Israëliticus tantopere evectus, & Edomitico præhabitus est. Hoc est illud odium, quo populus Edomiticus posthabitus, nec illa prærogativa, quam videbatur postulare primogenitura, gavisus est. Hoc verò etiam consilium Dei liberum arbitrium destruit. Nam si liberum arbitrium in nobis esset benè operandi, obligaretur per justitiam suam Deus, ut juxta illius opera salutem dispensaret. Iam quia solus ejus amor & odium regnant, oportet nullum in nobis esse meritum, nullum bonum opus in nostra potestate. Iam porrò meminisse velim, quod B. Vir præscientiam, prædestinationem, electionem, amorem odiumq; Dei non ad finem vitæ tantùm referat, sed ad quælibet in vita beneficia spiritualia, tandemq; ad salutem ipsam. Hinc si ad particularia descenderimus; Deus Iacobum amavit, & Esavum odio habuit, ob negotium primogenituræ, ubi Iacobum scivit magnæ fidei, ex quâ summo studio bonum spirituale paternitatis Messiæ ambivit; cùm Esavus pro temporis illius incredulitate contempserit. Hinc illud discrimen, juxta quod Deus Iacobum sic dilexit, ut populum ex ipso nascendum majorem fecerit; Esavum autem sic odio habuit, ut populum ejus servum alteri illi faceret. Sic populum Edomiticum destruxit, qui in incredulitate perseveravit pertinaciter; cum Israëlitas post actam in Babylone pœnitentiam, quam Spiritus sanctus in non resistentibus operatus est, reduxerit, & reædificaverit. Manet hic purus amor odiumq; Dei: cùm nec ibi bona opera quicquam præstiterint, sed fides gratiæ omnia deferens; nec hìc mala, sed incredulitas. Resistentia & non resistentia, ut opus, nihil quoq; præstiterunt, cùm Deus ex mera suâ, quâ dilexit mundum, dilectione desti-

destinaverit fidem non resistentibus Spiritui sancto, quæ alias nullo prorsus meriti aut ordinis legalis jure atq; nexu cum illa cohæret. Hæc sufficere, credo, poterunt, ad intelligendam B: Viri disputationem.]

Atq; hoc ipsum est, quod liberum arbitrium cogit nihil esse, quod æternus & immutabilis sit amor, æternũ odium Dei erga homines; antequàm mundus fieret, non solum ante meritum & opus liberi arbitrii, omniaq; necessario in nobis fieri; secundum quod ille vel amat vel non amat ab æterno. Ut non solum Amor Dei, sed etiam modus amandi, necessitaté nobis inferat, ut videas, quàm prosint Diatribe sua effugia, ut ubiq; magis impingat, quo magis evadere nititur, adeo non succedit veritati reluctari. Sed esto, Valeat tibi tropus; ut amor Dei sit effectus amoris, & odium Dei sit effectus odii. Nunquid illi effectus citra & præter voluntatem Dei fiunt? An hic etiam dices, Deum non velle quemadmodum nos, nec affectum volendi in illum cadere? Si fiunt igitur effectus illi; non nisi volente Deo fiunt. Jam quod vult Deus, hoc aut amat aut odit. Responde igitur; quo merito amatur Jacob & oditur Esau, antequàm nascuntur & operantur? Stat igitur Paulus optime Malachiam inducens pro sententia Mosi, Scilicet quod ideo vocarit Jacob antequàm nasceretur, quia dilexerit eum, non auté dilectus sit prius à Jacob, aut merito ejus ullo permotus, ut ostéderetur in Jacob & Esau; quid nostrum queat liberum arbitrium.

Altera industria est; quod Malachias non videtur loqui de odio, quo damnantur in æternum, sed de temporaria afflictione: Reprehenduntur enim, qui

i extruere volebant Edomæam. Hoc iterum di-
ır ad contumeliam Pauli, quasi vim fecerit
pturis. Adeo nihil veremur maiestatem spiritus
cti, modo nostra statuamus. Sed feramus inte-
contumeliam hanc, videamusq; quid efficiat.
lachias de afflictione temporali loquitur. Quid
e, aut quid hoc ad rem? Paulus ex Malachia
bat illam afflictionem sine merito, soloq; odio
i illatam Esau, ut lib. arb. nihil esse concludat.
urgeris, hic respondeti oportuit. Nos de me-
disputamus: tu de mercede loqueris, & sic lo-
eris, ut non eludas tamen quod voluisti; imò
n de mercede loquaris, meritum confiteris. At
d dissimulas te videre. Dic igitur, quæ fuit
ussa amandi Jacob, & odio habendi Esau apud
um, cum illi nondum essent? Jam & illud falsum
quod Malachias solum de temporaria afflictio-
loquatur, nec illi res est de Edomæa destruenda;
umq; prophetæ sensum pervertis hac industria:
pheta clarissimis verbis satis indicat, quid
it; nempe Israëlitis exprobrat ingratitudinem,
od cum eos dilexerit; illi vicissim neq; diligant
patrem, neq; timeant ut dominum. Dilexisse
em se probat, tam scriptura quàm opere, nem-
quod cum Jacob & Esau essent fratres, ut Moses
bit Gen. 25. Jacob tamen dilexerit & elegerit,
eq̃uam nasceretur, sicut dictum est paulo ante.
u vero sic oderit, ut regionem ejus redegerit in
tudinem. Deinde ea pertinacia odiat & per-
, ut cum Jacob reduxerit de captivitate & re-
uerit, Edomæos tamen non sinat restitui, sed
amsi dixerint sese velle ædificare, ipse minetur

eis destructionem. Si non hæc habet textus ipse apertus prophetæ, arguat me mendacii totus orbis. Non igitur reprehenditur hic temeritas Edomæorum, sed, ut dixi, ingratitudo filiorum Jacob, qui non vident, quid illis conferat, & fratribus suis Edomæis auferat, nulla caussa, nisi quia hic odit, illic amat. Quomodo nunc stabit, quod propheta de temporaria afflictione loquatur? cum evidentibus verbis testetur, sese loqui de duobus populis à duobus patriarchis natis, illum susceptum in populum & servatum, hunc vero relictum & tandem destructum. Suscipere vero in populum, & non suscipere in populum, non pertinet ad temporalia bona vel mala tantum, sed ad omnia. Neque enim Deus noster tantum temporalium Deus est, sed omnium. Neque tibi Deus esse aut coli volet dimidio humero aut claudicante pede, sed totis viribus, totóque corde, ut tibi sit Deus tam hic quàm in futuro, & in omnibus rebus, casibus, temporibus & operibus.

Tertia industria est, Quod tropologico sensu nec omnes gentes diligit, nec omnes Judæos odit; Sed ex utraq; gente aliquos. Hac tropologia efficitur, ut testimonium hoc, ait, nihil pugnet ad probandum necessitatem, sed ad arrogantiam Judæorum retundendam. Hac via facta evadit deinde illuc Diatribe, ut nondum natos odisse Deus dicatur, quia præscit illos gesturos odio digna: sic odium Dei & amor nihil officit libertati arbitrii. Tandem ,, concludit, Judæos merito incredulitatis excisos ,, de olea; Gentes merito fidei insertas, idq; autho- ,, re Paulo: spemq; facit excisis rursus inserendi,

& in-

& insitis metum,ne excidantur. Moriar,si Diatribê ipsa intelligit, quid loquatur. Sed est forte & hic rhetoricum schema, quod docet sensum obscurare, si qua periculum instat, ne capiaris verbo. Nos tropologias hoc loco nullas videmus, quas Diatribe sibi somniat, nec probat: ideo nihil mirum, si illi non pugnet testimonium Malachiæ in sensu tropologico, qui ipse nullus est. Deinde nos non de excisione & insertione disputamus, de quibus Paulus loquitur, dum exhortatur: Scimus fide inseri, " infidelitate excindi homines, eosq; exhortandos " esse, ut credant, ne excidantur. Sed hinc non sequitur, neq; probatur, eos posse credere aut discredere vi liberi arb. de quo nos agimus. Non disputamus; qui sint credentes, qui non; qui Judæi, qui gentes; quid sequatur credentes & discredentes: hoc ad exhortatorem pertinet. Sed hoc disputamus, quo merito, quo opere perveniant ad fidem, qua inseruntur, aut ad infidelitatem, qua exciduntur: hoc ad doctorem pertinet. Hoc meritum nobis describe. Paulus docet, quod nullo nostro opere, sed solo amore & odio Dei contingat. Ubi vero contigerit, exhortatur, ut perseverent, ne excindantur. At exhortatio non probat, quid nos possimus, sed quid debeamus. Cogor ego penè pluribus verbis adversarium tenere, ne aliò vagetur deserta caussa, quàm ipsam caussam tractare: quanquàm tenuisse eum in proposito, vicisse est. tam clara & invicta sunt verba. ideoq; nihil ferè agit, quàm ut ea declinet, & sese à conspectu proripiat; aliudq; agat, quàm instituerat.

Tertium locum ſumit ex Eſ.45. Nunquid lutum dicit figulo ſuo, quid facis? Et Hier.18. Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea. Iterum hæc magis pugnare dicit apud Paulum, quàm apud prophetas, unde ſumpta ſunt: quia in prophetis ſonant de afflictione temporali; Paulus autem utitur ad electionem & reprobationem æternam: ut ſugillet Pauli temeritatem vel inſcitiam. Sed antequàm videamus, quomodo probet utrunque non excludere liberum arbitrium, prius hoc dicam; Non videri Paulum ex prophetis ſumpſiſſe hunc locum, nec Diatribe id probat. Solet enim Paulus adhibere nomen authoris, vel proteſtari, ſeſe de ſcripturis aliquid accipere, quorum hic neutrum facit. Ideo verius eſt, quod Paulus hac generali ſimilitudine, quam alii ad alias cauſſas aſſumunt, ipſe proprio ſpiritu utatur ad ſuam cauſſam, quemadmodum facit illa ſimilitudine: modicum fermentum totam maſſam corrumpit, quam 1.Cor.5. corruptilibus moribus aptat, aliâs verbum Dei corrumpentibus objicit, quomodo & Chriſtus fermentum Herodis appellat & phariſæorum. Ut igitur prophetæ maxime de temporali afflictione loquantur, de quo nunc omitto dicere, ne toties alienis quæſtionibus occuper & differar: Paulus tamen utitur ſuo ſpiritu aduerſus liberũ arbitrium. Quod vero non adimitur libertas arbitrii, ſi Deo affligẽti ſimus lutũ, neſcio quo pertineat, aut cur id contendat Diatribe, cum nõ ſit dubiũ, afflictiones à Deo venire invitis nobis, neceſſitatéq; afferant, ferẽdi eas, velimus nolim⁹, nec eſt in manu noſtra eas avertere, licet exhortemur ad ferendas voluntarie.

Sed

Sed quomodo Pauli ſermo non excludat liberum arbitrium iſta ſimilitudine, dignum eſt audire Diatriben argutantem. Duo enim abſurda opponit: alterum è ſcripturis, alterum ex ratione colligit. E ſcripturis ſic colligit, Paulus cum 2. Tim. 2. dixiſſet, in magnâ domo eſſe vaſa aurea, argentea, lignea, fictilia; quædam in honorem, quædam in contumeliam: mox ſubjungit; Si quis ergo ſe emundaverit ab iſtis, erit vas in honorem &c. Tum ſic arguit Diatribe. Quid ſtultius, quàm ſi quis dicat matulæ ſamiæ, ſi te expurgaris, eris vas honorificum? Verum hoc recte dicitur teſtæ rationali, quæ monita poteſt ſe accommodare ad voluntatem domini. Ex iis vult, ſimilitudinem non per omnia quadrare, atq; ſic eluſam, ut nihil efficiat. Reſpondeo, ne illud caviller, quod Paulus non dicit, Si quis ſe mundaverit à ſordibus ſuis, ſed ab iſtis, id eſt, à vaſis contumeliæ, ut ſenſus ſit, ſi quis ſeparatus manſerit, ac non inter impios magiſtros miſceatur, erit vas honoris &c. Donemus quoq; hunc locum Pauli prorſus facere, quod vult Diatribe, id eſt, ſimilitudinem non eſſe efficacem quomodo probabit, idem velle Paulum loco illo ad Romanos nono, de quo diſputamus? An ſatis eſt alium locum citare, & nihil prorſus curare, an idem vel diverſum efficiat? Non eſt facilior & vulgatior lapſus in ſcripturis, quàm “ diverſos locos velut ſimiles è ſcripturis coaptare, “ ut ſæpius monſtravi, ut ſimilitudo locorum magis inefficax ſit, de quo Diatribe ſuperbit, quàm noſtra quam confutat. Sed ne contentioſi ſimus, donemus utrunq; locum Pauli idem velle, & quod ſine

controversia verum est, similitudinem non semper & per omnia quadrare, alioqui non similitudo neque translatio, sed ipsa res esset juxta proverbium: Similitudo claudicat, nec semper currit quatuor pedibus.

In hoc tamen errat & peccat Diatribe, quod neglecta caussa similitudinis, quæ maxime spectanda est, vocabula contentiose captat. Ex caussis enim dicendi intelligentia petenda est, ait Hilarius, non ex vocabulis solis, ita similitudinis efficacia pendet ex caussa similitudinis. Cur ergo Diatribe omittit id, gratia cujus Paulus similitudine ista utitur, & captat id, quod extra caussam similitudinis dicit? nempe, hoc ad exhortationē pertinet, quod dicit: Si quis sese emundaverit, illud vero ad doctrinam, quod dicit: In magnâ domo sunt vasa &c. ut ex omnibus circumstantiis verborum & sententia Pauli intelligas, eum statuere de diversitate & usu vasorum, ut sit sensus, cum tam multi à fide discedant, nullum est solatium nobis, nisi quod certi sumus, fundamentum Dei firmum stare, habens signaculum hoc; Novit dominus qui sunt ejus, & discedit ab iniquitate omnis, qui invocat nomen domini. Hactenus caussa & efficacia similitudinis, scilicet quod dominus norit suos. Tum sequitur similitudo, scilicet esse vasa diversa, alia in honorem, alia in contumeliam. His absolvitur doctrina, quod vasa non seipsa parent, sed herus. Hoc vult & Rom. 9. quod figulus potestatem habet &c. Sic stat similitudo Pauli efficacissima, quod libertas arbitrii nihil sit coram Deo. Post hæc sequitur exhortatio; Si quis sese mundaverit ab istis &c.

quæ

quæ quid valeat, ex ſupradictis ſatis notum eſt. Non enim ſequitur,ideo ſeſe poſſe emundare: imò ſi quid probatur,probatur, liberum arbitrium ſeſe poſſe abſq; gratia emundare,cum nō dicat,ſi quem gratia emundarit ſed ſi ſeſe emundarit. De verbis autem imperativis & conjunctivis abunde dictum eſt. Nec ſimilitudo verbis conjunctivis, ſed indicativis profertur; ut electi & reprobi ſunt, ita vaſa honoris & ignominiæ ſunt. Summa,ſi iſta eluſio valet, tota diſputatio Pauli nihil valet: fruſtra enim induceret murmurantes adverſus figulum Deum, ſi culpa vaſis, & non figuli, eſſe videretur. Quis enim murmuret, ſi audiat damnari dignum damnatione?

Alterum abſurdum colligit à domina ratione, quæ dicitur humana, videlicet,quod non vaſi, ſed figulo ſit imputandum, præſertim cum talis figulus ſit, qui creet ipſum lutum & temperet. Hic, ait Diatribe, vas conjicitur in ignem æternum, quod nihil commeruit, niſi quod non ſui juris eſt. Nuſquàm ſe apertius prodit Diatribe, quam hoc loco. Audis enim hic,aliis quidem verbis,ſed eodem ſenſu dici, quod Paulus dicere facit impios. Quid queritur? Voluntati ejus quis reſiſtet? (lll) Hoc eſt illud,quod ratio neq; capere neq; ferre poteſt,hoc offendit tot viros excellētes ingenio, tot ſeculis receptos. Hic expoſtulant,ut Deus agat jure humano, & faciat,quod ipſis rectum videtur, aut Deus eſſe deſinat.

Annotatio.

(III) Hoc eſt illud, quod ratio neq; capere neq; ferre poteſt] *Ab his verbis & deinceps diſputat B. Vir de meritis, ob quæ vel ſalvetur vel damnetur homo. Quæ diſputatio adeò nonnullos vexat, vel illi potius diſputationem vexant, ut dicant, dubitari non poſſe, quin magnus Vir reprobos tum ad exitium tum ad peccata, incredulitatem & impœnitentiam, quibus ad exitium rapérentur, abſolutâ voluntate Dei prædeſtinatos conditosq; ſtatuerit: ſiquidem dicat, tàm Deum immeritos damnare, quàm indignos coronari ajat. Ex pluribus conſiderari volunt hæc B. Viri in hac diſputatione verba, quæ mox ſequuntur;* Si placet tibi Deus indignos coronans, non debet etiam diſplicere immeritos damnans. ſi illic juſtus eſt, cur non hîc juſtus erit? Illic gratiam & miſericordiam ſpargit in indignos; hic iram & ſeveritatem ſpargit in immeritos, utrobiq; nimius & iniquus apud homines, ſed juſtus & verax apud ſeipſum. Nam quomodo hoc juſtum ſit, ut indignos coronet, incomprehenſibile eſt modò, videbimus autem, cum illuc venerimus, ubi jam non credetur, ſed revelatâ facie videbitur. Ita quomodo hoc juſtum ſit, ut immeritos damnet, incomprehenſibile eſt modò, creditur tamen, donec revelabitur filius hominis *Quomodo, pergunt, Deum ſtatueret immeritos damnare, qui utiq; peccatis ſuis, ut damnarentur, meruerunt, niſi Deum ipſis ſuopte arbitrio neceſſitatem injeciſſe arbitraretur? Non immeritò miramur, eos, qui laudem magni Viri Beato Luthero tribuunt, & tanti eum facere videri volunt, tàm impia ipſi affingere ſenſu ſuo. Immeritos damnare acci-*

*ecipiunt de eo, quod Deus suopte arbitrio peccandi ne-
cessitatem illis injecerit: quod falsum est. Nam B. Vir
hanc phrasin sumsit ex disputatione Erasmi, qui dice-
bat, clementiam & aequitatem Dei difficile esse tueri,
ut qui damnet immeritos, hoc est, impios ejusmodi, qui
in impietate nati non possunt ulla ratione sibi consu-
lere, quin impii sint, maneant & damnentur, cogan-
turq; necessitate naturae peccare & perire. Unde fal-
sum quoq; est, quod inde concludunt, statuisse B. Virum,
quod Deus absolutâ suâ voluntate reprobos tàm ad
peccata, quàm ad exitium praedestinaverit & condiderit.
Absurdum nobis videtur, dicere, B. Virum de absolutâ
Dei voluntate, quâ etiam condat ad peccata & exitium,
disputasse, imò cogitasse ibi loci, ubi justitiam divinam
asserere & defendere laborat. Num enim opus est justi-
tiam defendere, ubi ejusmodi absoluta voluntas tra-
ditur & asseritur? Nonne ejusmodi absoluta vo-
luntas in se neq; justa est, neq; injusta, sed libera?
Unde Calviniani non justam faciunt, sed ad justi-
tiam demonstrandam vergere dicunt. Et si quandoq;
justam dicunt, volunt, quod non sit injusta h. e. con-
tra justitiam non peccet, eò quod libera sit à legi-
bus justitiae; non autem hoc intendunt, quod justè aut
ex justitia velit. Atqui B. Vir expressè defendit justitiam.*
Utrobiq;, *inquit*, nimius & iniquus apud homines:
sed justus & verax apud seipsum. Nam quomodo
hoc justum sit, ut indignos coronet, incomprehen-
sibile est modò, videbimus autem, cum illuc vene-
rimus, ubi jam non credetur, sed revelata facie
videbitur. Ita quomodo hoc justum sit, ut imme-
ritos damnet, incomprehensibile est modò,
creditur tamen, donec revelabitur filius hominis.

En! dicit B. Vir, hic etiam credi, justum esse, quod Deus damnet. si creditur; sanè ita est; alioqui crederemus mendacio, quod blasphemum esset. Dicit, quando venerimus eò, ubi Deus revelatâ facie videbitur, & quando revelabitur filius hominis, nos ibi justitiam rei visuros. Ergò res justa est: alioqui ibi non posset videri. Hæc non loquuntur de absolutâ voluntate, pro quâ si disputaret B. Vir, dixisset potius, Liberum esse Deo. Porrò disputat B. Vir adversus homines carnales, aut rationi deditos, de Deo conquerentes, cumq; injustitiæ accusantes. Patet satis ex his; Hoc est illud, quod ratio neque capere neq; ferre potest; hoc offendit tot viros excellentes ingenio, tot seculis deceptos: hic expostulant, ut Deus agat jure humano, & faciat, quod ipsis rectum videtur, aut Deus esse desinat. Nihil illi profuerint secreta Majestatis: rationem reddat, quare sit Deus, aut quare velit aut faciat, quod nullam speciem justitiæ habeat, ac si sutorem aut Zonarium roges judicio se sistere. Non dignatur Deum caro gloria tanta, ut credat, justum esse & bonum, dum supra & ultra dicit & facit, quam definivit Codex Justiniani, vel quintus liber Ethicorum Aristotelis. *Apparet hinc, quòd B. Vir dicat defendatq;, id justum & bonum esse, quod rationi videtur nec justum nec bonum: quod facit supra & ultra, quàm leges humanæ definiunt, non quod libertate absolutâ liberum est. Res ipsa, in qua ratio offenditur, hæc est*: Absurdum est, ut damnet (*Deus*) eum, qui vitare non potest meritum damnationis: & propter hanc absurditatem falsum esse oportet, quod Deus, cujus vult, miseretur, quem vult, indurat; sed redigendus est in ordinem, & præscribendæ illi leges,

ges, ut non damnet quenquam, nisi qui nostro
dicio id meruerit. *Habemus hic, quod B. Vir non
get omne damnationis meritum: dicit namq; ut*
mnet eum, qui vitare non potest meritum
mnationis. *Ergò ipsa etiam ratio audit, quod Deus
mnet ob meritum damnationis; de hoc autem con-
eritur, quod meritum istud devitare nō potest, propter
od putat, non esse verum meritum, licet scriptura, ut
rum meritum, alleget. Videndum autem hic est, quid
, non devitare posse meritum damnationis. Vbi melior
erpretatio esse non potest, quàm quæ à B. Viro in supe-
is disputatis subministrata est: nimirum, quod post
sum hominis semen humanum corruptum est, ut, si
servetur natura humana in statu, in quem ab initio
ita est, ut seipsam propaget, & posteros edat, nemo
c devitare possit, quò minus nascatur malus, qui non
sit non peccare, & mereri condemnationem; imo qui
ritum damnationis ex utero secum ferat. Hic est,
i meritum damnationis devitare non potest. Hoc qui-
m ratio humana offenditur, neq capere potest, quo-
do, qui ita nascitur, & ejusmodi est, mereatur
mnationem; vocat illa potius ejusmodi hominem
merentem, dicitq; immeritum damnari. Vnde jam
stare porrò potest, quid sit,* immeritum damnare,
*nirum damnare eum, qui rationi planè videtur esse
meritus seu immerens; non, qui revera est immeritus
t [illegible]merens. Invenit verò ratio deinde alium præ-
tum, quare nonnulli damnentur immerentes, quan-
comparationem instituit inter eos, qui juxta ordinem
Deo institutū salvantur, & eos, qui propter neglectum
m ordinem damnantur. Nam cum videt ad Christum
verti etiam sceleratissimos, cùm contrà non conver-
tan-*

tantur honestissimi: dicit, hos damnari immeritos seu immerentes. Etsi autem circa eos, qui damnantur, adeò offenditur ratio, gratum illi tamen est, quod audit, Deum salvare indignos, quod illa quidem sic interpretatur, quasi non referat, sive quis benè vivat post fidem acceptam, sive non: blanditurq; sibi de libertate quadam peccandi. Et certè videmus, quod si Deus nos Libertinos faceret, salvaretq; tamen, id rationi futurum esset gratissimum. Hæc si observaverimus, disputatio tota B. Viri erit haud obscura. Isto offendiculo rationis motus quoq; est Erasmus, illudq; B. Luthero opposuit, ad probandum inde, quod præstare & mereri aliquid possit boni liberum arbitrium, exponendusq; ita locus Apostoli Rom. IX. Sed B. Vir opponit, quod, si istud verum esset, planè frustranea & inepta foret objectio, quæ est apud Apostolum; Quid queritur? *Nam, posito isto merito liberi arbitrii in utramq; partem potentis, abrogari istam objectionem. Hoc est, quod dicit;* sic est satisfactum Paulo, cum suâ similitudine, scilicet, ut illam revocet, & sinat nihil valere, sed sic temperet, quod figulus hic (ut diatribe interpretatur) facit vas in contumeliam, ex meritis præcedentibus, sicut Judæos quosdam rejicit ob incredulitatem, gentes suscipit ob fidem (tanquam ob merita liberi arbitrii.) Verum si sic operatur Deus, ut merita spectet, cur illi murmurant & expostulant? Cur dicunt; Quid queritur? Quis voluntati ejus resistet? Quid opus Paulo compescere illos? Quis enim miratur, non dicam, indignatur aut expostulat, si quis meritus damnetur? (*hoc est, si quis ita damnetur, ut videatur meruisse. Ergò si Pau[lus] docuisset damnationem, ut homines meruisse viderentur ratio-*

tioni, ratio nihil opposuisset. Oportet itaq; Apostolum ...uisse ejusmodi damnationem, quæ rationi visa est in... ...ta, tanq. quam non meruissent homines. Hæc enim ...est, quâ damnantur homines ex corruptione tàm ...li nati, ut ex suo libero arbitrio nihil boni facere ...sint) Deinde ubi manet potestas figuli faciendi ...od vult, si meritis & legibus subjectus, non fini... ...r facere quod vult, sed exigitur facere quod de... ...t. Pugnat enim respectus meritorum, cum ...testate ac libertate faciendi quod vult, ut ille ...obat Paterfamilias, qui operariis murmuranti... ...s & postulantibus opposuit libertatem volunta... in suis bonis. Hæc sunt, quæ Diatribes glossam ...n sinunt valere. *Validum hoc B. Viri argumentum: ...Qu. Deus potestatem habet, quam figulus in lutum ...bet; illos oportet adeò corruptos esse, sua natura, ...nihil possint ex suo arbitrio libero boni facere aut ...ereri. Atqui in homines Deus &c. Ergò. Ratio Conse... ...entiæ in Majore est, quia aliàs justitia nō permitteret ...eo facere, quod figulus facit. siquidem ubi aliquid boni ..., ibi justitia Dei vult illud respici, & juxta merita ...ocedi. Hoc manifestè vult B. Vir, quando dicit:* ...ugnat enim respectus meritorum cum potestate ...libertate faciendi quod vult. *Observandum quoq; ...hîc, quod expreßè B. Vir omnes homines cum luto ...mparat, quod planè perditi, ut digni sint, si vasa fiant ...contumeliam, quando suprà scripsit*; Neq; Paulus ...cit, quod Deus fictor faciat aliud vas in hono... ...m, aliud in ignominiam, ex diverso luto, sed ex ...dem (inquit) luto facit &c Ideò sicut limus sem... ...r fit durior, & terra inculta spinosior, ita liberum ...b. semper fit pejus, tàm lenitate solis indurante,

quàm

quàm tempeſtate pluviæ liquefaciente. ſi eſt igitur unius definitionis, ejusdemq; impotentiæ liberum arbitrium in omnibus hominibus, nulla poteſt ratio reddi, cur unum perveniat ad gratiam, & alterum non perveniat, ſi nihil aliud prædicetur, quàm lenitas tolerantis, & caſtigatio miſerentis Dei. *Pergit verò hic B. Vir, & rationem ex ratione refutat. Nimirum rationem non conqueri; quod Deus immeritos manifeſtè coronat: itaq; neq; conqueri debere, ſi eos damnet; qui videantur immeriti, etiamſi reverà non ſint. ſi unum culpet, debere utrumq; culpare; quod ſi nolit utrumq; culpare, non debere etiam culpare unum. ſed rationem pro utili ſuo judicare; atq; adeò curandam non eſſe. Hoc eſt, quod dicit;* ſed fingamus; Deum talem eſſe oportere, qui merita reſpiciat in damnandis: Nonne pariter contendemus & concedemus, ut & in ſalvandis merita ſpectet? ſi rationem ſequi volumus (*Nota benè; quòd non ex ſuâ ſententia, ſed principiis rationis diſputet; & merita intelligat liberi arbitrii ad bonum etiam validi.*) æque iniquum eſt, indignos coronari, atq; indignos puniri. Concludamus itaq; (*ex ratione, cui Eraſmus vult indulgeri*) Deum ex meritis præcedentibus juſtificare debere, aut iniquum declarabimus, ut qui malis & impiis hominibus delectetur, & impietatem eorum præmiis invitet & coronet. At væ nobis tùm miſeris, apud illum Deum. Quis enim ſalvus erit? Vide igitur nequitiam cordis humani, Deum, cum indignos ſine meritis ſalvat, imò cum multis demeritis juſtificat impios, non accuſat iniquitatis, ibi non expoſtulat, cur hoc velit, cum ſit iniquiſſimũ, (NB.) ſeſe judice: ſed quia ſibi commodum & plau-

plausibile est, æquum & bonum *(contra seipsam)* judicat. At cum immeritos *(ex ipsius opinione; reverà autem meritos per originem corruptam)* damnat, quia incommodum sibi est, hoc iniquum, hoc intolerabile est, hîc expostulatur, hîc murmuratur, hîc blasphematur. *Hinc jam concludit contra Diatriben Erasmi ex ratione oggannientem sequentibus.* Vides ergò Diatriben cum suis in hâc caussa, non judicare juxta æquitatem, sed secundum affectum commodi sui. si enim æquitatem spectaret *(vel, ut suprà dicit, si rationem sequi volumus,)* æquè expostularet cum Deo, dum indignos coronat, atq; expostulat cum eo, dum immeritos *(rationi visos)* damnat. Æquè etiam laudaret & prædicaret Deum, dum damnat immeritos *(ipsi iterum visos,)* atq; facit, dum indignos salvat. Utrobiq; enim par iniquitas, si *(NB.)* sensum nostrum spectes, nisi non fuerit æq; iniquum, si Cain ob homicidium laudes, regemq; facias, atq; si Habel innocētem in carcerem conjicias, aut occidas. Cum igitur ratio Deum laudet indignos *(ex ipsius cōfeßione, & reverà simul tales)* salvantem, arguat verò immeritos *(ex ipsius opinione, revera tamen meritos, quamvis ex origine sua)* damnantē, convincitur, non laudare Deum, ut Deum, sed ut suo commodo servientē, hoc est, seipsam, & quæ sua sunt, in Deo quærit & laudat, non Deum aut quæ Dei sunt. At si placet tibi *(rationi aut rationem sectanti)* Deus indignos *(quos confiteris, & qui reverà sunt)* coronans, non debet etiam displicere immeritos *(quos tibi immeritos fingis, cum reverà sint meriti)* damnans. Si illic justus est, cur non hîc justus erit? Illic gratiam & misericordiam spargit

in

in indignos (*quos confitetur ratio, & revera etiam tales:*) hîc iram & severitatem spargit in immeritos (*ut rationi videntur, licet non sint:*) utrobiq; nimius & iniquus apud homines; sed justus & verax apud seipsum (*dum scit, hos non esse immeritos, & istos misericordiæ gloriam esse.*) Nam quomodo hoc justum sit, ut indignos (*qui non tantùm videntur, sed & sunt*) coronet, incomprehensibile est modo (*infirmitati nostræ,*) videbimus autem, cum illuc venerimus; ubi jam non credetur, sed revelatâ facie videbitur: Ita quomodo hoc justum sit, ut immeritos (*qui nobis nunc videntur juxta rationem*) damnet, incomprehensibile est modò, creditur tamen, donec revelabitur filius hominis. *En! quid hic incommodi? nonne iniquissimè Calvinismi accusatus est B. Vir?*]

Nihil illi profuerint secreta majestatis, rationem reddat, quare sit Deus, aut quare velit aut faciat, quod nullam speciem justitiæ habeat, ac si Sutorem aut Zonarium roges judicio se sistere. Non dignatur Deum caro gloria tanta, ut credat justum esse & bonum, dum supra & ultra dicit & facit, quàm definivit Codex Justiniani, vel quintus liber Ethicorum Aristotelis. Cedat majestas creatrix omnium feci, uni creaturæ suæ, & Coricius ille specus metuat, versa vice, spectatores suos. Igitur absurdum est, ut damnet eum, qui vitare nō potest meritum damnationis. Et propter hanc absurditatem, falsum esse oportet, quod Deus cujus vult, miseretur, quem vult, indurat: sed redigendus est in ordinem, & præscribendæ illi leges, ut non damnet quenquam, nisi qui nostro judicio id meruerit. Sic est satisfactum Paulo cum sua simi-

similitudine, scilicet ut illam revocet, & sinat nihil valere, sed sic temperet, quod figulus hic (ut Diatribe interpretatur) facit vas in contumeliam, ex meritis præcedentibus, sicut Judæos quosdam rejicit ob incredulitatem; gentes suscipit ob fidem. Verum si sic operatur Deus, ut merita spectet, cur illi murmurant & expostulant? Cur dicunt, quid queritur? quis voluntati ejus resistet? Quid opus Paulo compescere illos? Quis enim miratur, non dicam, indignatur aut expostulat; si quis meritus damnetur? Deinde ubi manet potestas figuli faciendi quod vult, si meritis & legibus subjectus, non sinitur facere quod vult; sed exigitur facere quod debet? Pugnat enim respectus meritorum " cum potestate ac libertate faciendi quod vult, ut " ille probat paterfamiliâs, qui operariis murmurantibus & jus postulantibus, opposuit libertatem voluntatis in suis bonis. Hæc sunt, quæ Diatribes glossam non sinunt valere.

Sed fingamus, quæso, Deum talem esse oportere, qui merita respiciat in damnandis, nónne pariter contendemus & concedemus, ut & in salvandis merita spectet? Si rationem sequi volumus, æquè iniquũ est, indignos coronari, atq; indignos puniri. Concludamus itaq;; Deum ex meritis præcedentibus justificare debere, aut iniquum declarabimus, ut qui malis & impiis hominibus delectetur, & impietatem eorum præmiis invitet & coronet. At væ nobis tunc miseris, apud illũ Deum. Quis enim salvus erit? Vide igitur nequitiam cordis humani; Deum cum indignos sine meritis salvat, imò cum multis demeritis justificat impios; non

accuſat iniquitatis, ibi non expoſtulat, cur hoc velit, cum ſit iniquiſſimum, ſeſe judice, ſed quia ſibi commodum & plauſibile eſt, æquum & bonum judicat. At cum immeritos damnat, quia incommodum ſibi eſt, hoc iniquum, hoc intolerabile eſt, hic expoſtulatur, hic murmuratur, hic blaſphematur. Vides ergo, Diatriben cum ſuis in hac cauſſa non judicare ſecundum æquitatem, ſed ſecundum affectum commodi ſui. Si enim æquitatem ſpectaret, æque expoſtularet cum Deo, dum indignos coronat, atque expoſtulat cum eo, dum immeritos damnat. Æq; etiam laudaret & prædicaret Deum, dum damnat immeritos, atq; facit, dum indignos ſalvat: utrobique enim par iniquitas, ſi ſenſum noſtrum ſpectes, niſi non fuerit æque iniquum, ſi Cain ob homicidium laudes regemq; facias, atq; ſi Habel innocentẽ in carcerem cõjicias aut occidas. Cum igitur ratio Deum laudet indignos ſalvãtem, arguat vero immeritos damnantem, convincitur, non laudare Deum, ut Deum, ſed ut ſuo commodo ſervientem, hoc eſt, ſeipſam, & quæ ſua ſunt in Deo quærit & laudat, non Deum aut quæ Dei ſunt. At ſi placet tibi Deus indignos coronans, nõ debet etiam diſplicere immeritos damnans. Si illic juſtus eſt, cur non hic juſtus erit? Illic gratiam & miſericordiam ſpargit in indignos, hic iram & ſeveritatẽ ſpargit in immeritos: utrobiq; nimius & iniquus apud homines, ſed juſtus & verax apud ſeipſum.
„ Nam quomodo hoc juſtum ſit, ut indignos coro-
„ net, incomprehenſibile eſt modo, videbimus
„ autem, cum illuc venerimus, ubi jam non crede-
„ tur, ſed revelata facie videbitur. Ita quomodo

hoc

hoc justum sit, ut immeritos damnet, incom- «
prehensibile est modò, creditur tamen, donec «
revelabitur filius hominis.

Diatribe verò similitudine illa figuli & luti vehementer offensa; non nihil indignatur, sese adeò urgeri per illam, tandem eò redit, ut diversis locis è scriptura productis, quorum aliqui totum homini videntur tribuere, aliqui totum gratiæ; stomachabunda contendat, utrosq; debere interpretatione sana intelligi, & non simpliciter accipi. Alioqui si nos urgeamus similitudinem illam; ipsa rursus nos urgere parata est locis illis imperativis & conjunctivis, præsertim illo Pauli; Si quis sese emundaverit ab istis. Hic Paulum sibi contradicentem facit, & omnia tribuentem homini, nisi succurrat interpretatio sana. Si igitur interpretatio admittitur, ut gratiæ locus relinquatur, cur non etiam similitudo figuli admittat interpretationem, ut libero arbitrio locus sit? Respondeo; mea nihil refert, accipias simpliciter, dupliciter, vel centuplicitèr. Hoc dico, quod hac sana interpretatione nihil efficitur, nec probatur, quod quæritur. Probari enim debet, liberum arbitrium nihil posse velle boni. At illo loco; Si quis sese emundaverit ab istis, cùm sit oratio conjunctiva, neq; nihil, neq; aliquid probatur. Exhortatur tantum Paulus. Aut si sequelam Diatribes adjicias & dicas, frustra exhortatur, si non potest sese emundare, tum probatur liberum arbitrium omnia posse sine gratia, atq; ita seipsam improbat Diatribe.

Expectamus igitur adhuc locum aliquem è scriptura, qui interpretationē istam doceat, fingētibus

eam suo cerebro nō credimus. Nos enim negamus reperiri ullum locum, qui totum tribueret homini. Negamus quoq; Paulum sibi pugnare, ubi dicit, Si quis sese emundaverit ab istis, sed dicimus, tam pugnantiam in Paulo fingi, quàm interpretationē, quam illa extorqueat, excogitari, neutram vero monstrari. Hoc quidem fatemur, si sequelis & additamentis Diatribes scripturas augere licet, ut dicendo, frustra præcipiuntur si nō possumus, quæ præcipiuntur, tum vere pugnat Paulus sibiipsi & tota scriptura, quia tum scriptura alia est, quàm fuit, tum etiam probat liberum arbitrium omnia posse quid mirum vero, si tum pugnat quoq; quod alibi dicit, omnia Deum solū facere? At ea scriptura sic aucta, non modo nobis, sed etiam ipsi Diatribæ pugnat, quæ lib. arb. nihil boni posse velle definivit. Liberet igitur sese primum & dicat, quomodo cum Paulo conveniant ista duo, lib. arb. nihil boni velle potest, Et si quis sese emundaverit, ergo potest sese emundare, aut frustra dicitur. Vides igitur Diatriben vexatam & victam esse, similitudine illa figuli, tantum hoc agere, ut illam eludat, nihil interim cogitans, quantum caussæ susceptæ noceat interpretatio, quamq; se ipsam confutet & irrideat.

Nos vero, ut diximus, nunquam interpretationem affectavimus, nec sumus ita locuti, extende manum, id est, gratia extendet. Hæc omnia Diatribe fingit de nobis, in commodum caussæ suæ. Sed sic diximus, non esse pugnantiam in dictis scripturæ, nec opus esse interpretatione, quæ nodum explicet. sed ipsi lib. arbitr. assertores nodos in scirpo quærunt, & pugnantias sibi somniant.

Exem-

Exempli gratia, illa nihil pugnant; Si quis ſeſe emundaverit: Et, Deus operatur omnia in omnibus. Nec eſt neceſſe pro nodo explicando dicere, aliquid Deus, aliquid homo agit. Quia prior locus eſt conjunctiva oratio, quæ nihil operis aut virtutis affirmat aut negat in homine, ſed præſcribit, quid operis aut virtutis eſſe in homine debeat. Nihil hic figuratum, nihil interpretatione egens, ſimplicia verba ſunt, ſimplex ſenſus eſt, modo ſequelas & corruptelas non addas, more Diatribes: tum enim fieret ſenſus non ſanus: verum non ſua, ſed corruptoris culpa. Poſterior vero locus, Deus operatur omnia in omnibus, eſt oratio indicativa, omnia opera, omnem virtutem affirmans in Deo. Quomodo igitur pugnent duo loci, quorum unus nihil agit de virtute hominis, alter omnia tribuat Deo, ac non potius optime conſentiant? Sed Diatribe ſic eſt ſubmerſa, ſuffocata & corrupta ſenſu cogitationis illius carnalis (fruſtra præcipi impoſſibilia) ut non queat ſibi temperare, quin, quoties verbum imperativum aut conjunctivum audierit, mox ſuas ſequelas annectat indicativas, ſcilicet, præcipitur aliquid, ergo poſſumus & faciamus, alioqui ſtulte præciperetur. Hinc erumpit, & ubiq; victorias jactat, quaſi demonſtratum habeat, iſtas ſequelas cũ ſua cogitatione eſſe ratas, ceu divinam authoritatem. Hinc ſecure pronunciat, quibuſdam locis ſcripturæ omnia tribui homini, ideo pugnantiam ibi & interpretatione opus eſſe. Et non videt, hoc totum eſſe figmentum capitis ſui, nullo uſpiam ſcripturæ apice firmatum. Deinde ejuſmodi, ut ſi admitteretur, neminem fortiùs confutaret,

quàm seipsam, ut quæ per ipsum probet, si quid probat, omnia posse liberum arbitrium, cujus contrarium suscepit probandum.

Sic & illud toties repetit, Si nihil agit homo, nullus locus est meritis: ubi meritis non est locus, ibi nec suppliciis nec præmiis locus erit. Iterum non videt, quàm se ipsam istis carnalibus argumentis fortius confutet, quàm nos. Quid enim probant istæ sequelæ, nisi totum meritum esse penes liberum arbitrium? Ubi tum gratiæ locus erit? Porrò si modiculum meretur liberum arbitrium, reliquum vero gratia, cur totum præmium accipit liberũ arbitrium? An modiculum etiam præmium illi fingemus? Si meritis locus est, ut præmiis locus sit, etiam tantum oportet meritum esse, quantum præmium. Sed quid verba & tempus perdo in re nihili? Ut etiam omnia consisterent, quæ Diatribe machinatur, & esset partim hominis, partim Dei opus, quod meremur, tamen illud ipsum opus non possunt definire, quid, quale & quantum esset. ideo disputatio est de lana caprina. Nunc vero cum nihil eorum probet, quæ dicit, nec pugnantiam, nec interpretationem, nec locum, qui totum homini tribuit, ostendere possit, omnia vero sint suæ cogitationis phantasmata, salva & invicta stat similitudo Pauli de figulo & luto, quod non nostri arbitrii est, qualia vasa formemur. Exhortationes vero Pauli, Si quis sese emundaverit & similes, sunt formæ, secundum quas nos formari debemus, non autem testes nostri operis aut studii. Hæc de locis illis, de induratione Pharaonis, & de Esau, & de figulo satis dicta sint.

Venit

Venit tandem Diatribe ad locos à Luthero contra liberum arbitrium citatos, confutatura & illos, quorum primus est ille Gen. 6. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Hunc locum varie confutat. Primum, quod caro hic non impium affectum, sed infirmitatem significet. Deinde auget textum Mosi, quod dictum ejus pertineat ad illius ætatis homines, non ad universum genus hominum, ideo dixerit, in istis hominibus. Item, nec ad illius ætatis omnes homines, cum Noë excipiatur. Tandem in Hebræo dictum hoc sonare aliud, nempe clementiam, non severitatem Dei, authore Hieronymo, forte nobis persuasura, quod, cum dictum illud non ad Noë, sed ad sceleratos pertineat, ad impios vero clementia, non severitas pertineat. Sed mittamus ista ludibria Diatribes, quæ nusquam non significat, scripturas pro fabulis sese habere. Quid Hieronymus hic nugetur, nihil moramur: certum est, quod nihil probat. Neq; de sensu Hieronymi, sed de sensu scripturæ disputamus. Fingat perversor scripturæ, spiritum Dei significare indignationem. Nos dicimus, duplici illum probatione deficere. Prima, quod non possit proferre unum locum scripturæ, in quo spiritus " Dei pro indignatione accipiatur, cum contra spi- " ritui benignitas & suavitas ubique tribuatur. Deinde si qua probaret, alicubi pro indignatione accipi, non tamen queat statim probare, sequi necessario, & hoc loco sic accipiendũ esse. Sic fingat, carnem pro infirmitate accipi, tamen æque nihil probat. Nam quod Corinthios Paulus carnales appellat, nõ certe infirmitatem, sed vitium significat,

 cum

cum arguat eos sectis & partibus laborare, quod non est infirmitas aut incapacitas solidioris doctrinæ, sed malicia & fermentum vetus, quod expurgare jubet. Hebræum videamus.

Non judicabit spiritus meus in homine perpetuo, quia caro est. Sic enim habet ad verbum Mose. Atque si nostra somnia mitteremus, satis aperta & clara, puto, stant ibi verba. Esse autem verba irati Dei, satis ostendunt præcedentia & sequentia cum effectu diluvii. Caussa enim dicendi fuit, quod filii hominum ducerent uxores mera carnis libidine, deinde tyrannide terrã premerent, ita ut diluvium accelerare cogerent iratum Deum, & vix centum viginti annos differre, quod aliâs nunquam erat inducturus. Lege Mosen & observa, videbisque clare id eum velle. Quid mirum vero, si obscuræ sint scripturæ, aut per ipsas non modo liberum, sed etiam divinum arbitrium statuas, si sic licet in illis ludere, ac si Virgilicentonas in illis quæras? Scilicet, hoc est nodos explicare, & interpretatione quæstiones dirimere. Verum Hieronymus & suus Origenes istis nugis repleverunt orbẽ, & authores fuerunt pestilentis hujus exempli, ne simplicitati scripturarum studeretur. Mihi ex isto loco satis erat probari, quod divina authoritas homines appellaret carnem; & adeo carnem, ut spiritus Dei non posset inter eos durare, sed statuto tempore esset revocandus ab eis. Quod enim negat perpetuo inter homines spiritum suum judicaturũ esse Deus, mox definit, cum centum viginti annos præscribit, quibus adhuc sit judicaturus. Opponit autem spiritum carni, quod homines cum sint caro, spiritum

non

non admittant, ipse vero cum sit spiritus, carnem probare non possit, ita fieri, ut revocandus sit post centum viginti annos. Ut locum Mosi sic intelligas: Spiritus meus, qui est in Noë, & aliis viris sanctis, arguit illos impios per verbum prædicationis & vitam piorum (judicare enim inter homines, est officio verbi inter eos agere, arguere, increpare, obsecrare, opportune importune) sed frustra, illi enim carne excæcati & indurati, eo fiunt pejores, quo plus judicantur, sicut fit, quoties verbum Dei in mundum venit, ut pejores fiant, quo magis erudiantur. Atq; hæc caussa fecit, ut acceleretur ira, sicut & ibi acceleratum est diluvium, quando jam non solum peccatur, sed etiam gratia contemnitur: & ut Christus ait, Veniente luce, oderunt homines lucem.

Cum igitur homines sint caro, Deo ipso teste, nihil sapere possunt nisi carnem, ideo nihil valere liberum arbitrium nisi ad peccandum, cum etiam spiritu Dei inter eos vocante & docente, in pejus proficiant, quid facerent sibi relicti sine spiritu Dei? Neque hic quicquàm facit ad rem, quod Moses de illius ætatis hominibus loquitur: idem pertinet ad omnes homines, cum sint omnes caro, sicut Christus dicit, Joannis tertio; Quod natum est ex carne, caro est. Quod quàm grave vicium sit, ipsemet ibidem docet, ubi dicit, Non intrare regnum Dei posse quenquam, nisi denuo renatus fuerit. Sciat Christianus, Origenem & Hieronymum, cum suis omnibus, perniciose errare, ubi negant carnem pro impio affectu accipi, in istis locis. Nam & illud 1. Cor. 3. Adhuc carnales estis, ad impietaté pertinet.

Vult enim Paulus adhuc impios inter eos esse. Tum pios, quatenus sapiunt carnalia, carnales esse, licet spiritu sint justificati. Summa, id observabis, „ in scripturis, ubicunq; de carne agitur per anti- „ thesin ad spiritum, ibi ferè per carnem intelligas „ omnia contraria spiritus, ut ibi, Caro non prodest quicquam. Ubi vero absolute tractatur, ibi conditionem naturamq; corporalem significare scias, ut, erunt duo in carne una; Caro mea vere est cibus; Verbum caro factum est. In his locis poteris (mutato Hebraismo) corpus pro carne dicere. Hebræa „ enim lingua uno vocabulo Carnis significat, „ quod nos duobus, carne & corpore, significamus. Et vellem sic fuisse translatum distinctis vocabulis totum ubiq; scripturæ canonem. Sic, arbitror, locus meus ex Genes. 6. adhuc fortiter stabit adversus liberum arbitrium, quando caro esse probatur, quam Paulus Rom. 8. dicit, nec posse Deo subjici, ut videbimus eo loco, & ipsamet Diatribe dicit, nihil boni velle posse.

Alter locus est Gen. 8. Sensus & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Et cap. 6. Cuncta cogitatio cordis humani intenta est ad malum omni tempore. Hunc sic eludit. Proclivitas ad malum, quæ est in plerisque hominibus, non adimit in totum libertatem arbitrii. Sed, obsecro, loquitur ne Deus de plerisq; hominibus, ac non potius de omnibus, quando post diluvium, velut pœnitens, promittit reliquis & futuris hominibus, sese nō amplius inducturum diluvium propter hominē, subdens caussam, quod homo sit pronus ad malum? quasi dicat: si hominum malicia

deberet spectari, nunquam cessandum à diluvio esset. Verum nolo spectare deinceps, quid mereantur &c. Ita vides, quod tam ante diluvium, quàm post diluvium, Deus homines malos esse affirmat, ut nihil sit, quod Diatribe de plerisq; dicit, Deinde pronitas aut proclivitas ad malum res parvi momenti videtur Diatribæ, quasi nostræ sit opis, illam erigere aut cohibere, cum scriptura velit ea pronitate assiduum illum raptum & impetum voluntatis ad malum significare. Aut cur non & hic Hebraicum consuluit, ubi nihil de pronitate Moses dicit? ne cavillandi caussam habeas. Sic enim habet c. 6. Chol Ietzer Mahescheboth libbo rak ra chol haiom, hoc est, omne figmentum cogitationum cordis ejus tantum malum cunctis diebus. Non dicit intentũ vel pronum ad malũ, sed prorsus malum, ac nihil nisi malum fingi & cogitari ab homine tota vita. Natura maliciæ ejus descripta est, quod nec faciat nec possit aliter, cum sit mala, neque enim arbor mala fructus alios quàm malos ferre potest, teste Christo. Quod vero Diatribe argutatur, cur datum sit spacium pœnitentiæ, si nulla pars resipiscentiæ pendet ab arbitrio, sed omnia necessitate geruntur? Respondeo: idem dices ad omnia præcepta Dei. Cur præcipiat, si necessitate omnia fiant? præcipit, ut erudiat & moneat, quid debeant, ut " agnita sua malicia humiliati, perveniant ad gra- " tiam, ut abunde dictum est. Stat ergo & hic locus adhuc invictus adversus libertatem arbitrii.

Tertius est ille Esaiæ 40. Suscepit duplicia de manu domini pro omnibus peccatis suis. Hieronymus, inquit, de vindicta divina interpretatur,

non de gratia reddita pro malefactis. Audio, Hieronymus dicit sic, ergo est verum. Ego de Esaia disputo clarissimis verbis differente, & mihi Hieronymus objicitur, ne quid asperius dicam, homo nullius neque judicii neque diligentiæ. Ubi est promissio illa, qua pactum fecimus, nos velle ipsis scripturis agere, non commentariis hominum? Totum capitulum Esaiæ testibus Evangelistis loquitur de remissione peccatorum per Evangelion annunciata, ubi ad Johannem Baptistam vocem clamantis pertinere dicunt. Et nos feremus, ut Hieronymus more suo, Judaicas cæcicates pro historico sensu, deinde suas ineptias pro allegoria obtrudat? ut inversa grammatica, de vindicta intelligamus locum, qui de remissione loquitur. Obsecro, qualis est vindicta impleta per Christum prædicatum? Sed verba ipsa videamus in Hebræo. Consolamini, inquit, consolamini populemeus, vel populum meum, dicit Deus vester. Arbitror, illum non vindictam exigere, qui jubet consolari. Sequitur: Loquimini ad cor Hierusalem, & prædicate illi. Hebraismus est, loqui ad cor, id est, bona, dulcia, & blanda loqui, quemadmodum Genes. 34. Sichem loquitur ad cor Dinæ, quam corruperat, id est, tristé delinibat blādiciis, ut noster transtulit. Quæ autem sint illa bona & dulcia, prædicari jussā ad solatium eorum, exponit dicēs: Quoniam finita est militia ejus, eo quod iniquitas ejus condonata sit, accepit enim de manu domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Militia, quod nostri codices viciosé habent Malicia, Judæis audacibus grammatistis videtur tempus statutum significare, sic

ſic enim illud Job. 7. intelligunt: Militia eſt vita hominis ſuper terrã, id eſt, tempus eſt ei definitum. Mihi ſimpliciter, ut grammatica habet, dici militiã placet, ut Eſaiam intelligas loqui de curſu & labore populi ſub lege, velut in ſtudio militantis. Sic enim Paulus tam prædicatores quàm auditores verbi militibus libenter comparat, ut, dum Timotheon bonum militem & bonam militiam certare jubet. Et Corinthios in ſtadio currere facit. Item, nemo coronatur, niſi legitime certaverit. Epheſios & Theſſalonicenſes armis inſtruit, & ſe bonum certamen certaſſe gloriatur, & ſimilia aliàs. Sic & 1. Reg. 2. ſcribitur in Hebræo, quod filii Eli dormiebant cum mulieribus militantibus in oſtio tabernaculi fœderis, de quarum militia & Moſes in Exodo meminit. Et hinc dominus Zebaoth vocatur Deus populi illius, id eſt, dominus militiæ vel exercituum.

Eſaias igitur militiam legalis populi, quia ſub lege vexabantur velut onere importabili, teſte Petro, Act. 15. denunciat finiendam eſſe, & liberatos à lege in novam militiam ſpiritus transferendos. Porrò is finis militiæ duriſſimæ, & ſucceſſio militiæ novæ & liberrimæ, nõ dabitur illis merito illorum, cum illam neq; ferre potuerint; imò demerito illorum potius, quia ſic finitur eorum militia, quod donatur eis gratuitò eorum iniquitas. Non ſunt hic verba obſcura, vel ambigua. Militiam finiendã dicit, ideo, quod donetur ejus iniquitas, manifeſte ſignificans, milites ſub lege non impleſſe legem, neq; implere potuiſſe, ſed militiam peccati exercuiſſe, & milites peccatores fuiſſe, ac ſi dicat Deus,

cogor

cogor eis peccata donare, si volo legem ab illis impleri, imò simul legem tollere, quia video non posse eos non peccare, cum maxime cum militant, id est, legem viribus suis exprimere laborant. Nam verbum Hebraicum; Donata est iniquitas, significat gratuitum beneplacitum: Et eo donatur iniquitas, sine ullo merito, imò cum demerito. Atq; hoc est, quod subdit: Accepit enim de manu domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. Hoc est, ut dixi, non solum remissionem peccatorum, sed etiam finitam militiam, quod est aliud nihil, quàm sublata lege, quæ erat virtus peccati, & donato peccato, quod erat aculeus mortis, regnarent in libertate duplici per victoriam Jesu Christi. id est, quod Esaias dicit: De manu domini, non enim suis viribus aut meritis hæc obtinuerunt, sed victorē Christo & donante acceperunt. In omnibus peccatis, dicitur Hebraismo, id, quod latine dicitur, pro vel propter peccata, ut Osee. 12. Jacob servivit in uxore. i. e. pro uxore. Et Psal. 17. Circumdederunt me in anima mea, id est, propter animam meam. Igitur merita nostra pingit Esaias, quibus duplicē illam libertatem obtinemus, & finitæ militiæ legis, & donati peccati, scilicet quod nihil nisi peccata, & omnia peccata fuerint. Hunccine igitur pulcherrimum & invictum locum contra lib. arb. sic pateremur conspurcari sordibus Judaicis per Hieronymum & Diatriben allatis? Absit. Stat vero Esaias meus victor liberi arbitrii, & definit, (mmm) gratiam donati, non meritis aut liberi arb. conatibus, sed peccatis & demeritis, liberumq; arb. suis viribus nihil nisi militiam peccati exercere posse,

posse, adeout & ipsa lex, quæ in adjutorium dari putatur, ei fuerit intolerabilis & magis peccatorem fecerit, militantem sub ipsa.

Annotatio.

(mmmm) Gratiam donari, non meritis aut liberi arbitrii conatibus, sed peccatis & demeritis.] *Abstracta pro concretis posita sunt q. d. Gratiam donari, non iis, qui merentur, aut ex libero arbitrio bona conantur; sed peccatoribus & demerentibus, pœnitentiam tamen per spiritus sancti operationem agentibus.*]

Quod autem Diatribe disputat, licet per legem peccatum abundet, & ubi peccatum abundavit, abundet & gratia: non tamen hinc sequi, quod homo ante gratiam gratum facientem, adjutus auxilio Dei, non possit sese per opera moraliter bona præparare favori divino. Mirum si suo capite loquitur, ac non ex aliqua charta aliunde missa vel accepta, decerpserit, libróque suo inseruerit Diatribe. Neque enim videt neque audit, quid sua verba sonent. Si per legem abundat peccatum, quomodo est possibile hominem per opera moralia posse præparare sese favori divino? Quomodo opera prosint, cum lex non prosit? aut quid est aliud per legem abundare peccatum, quàm opera secundum legem facta esse peccata? Sed hæc aliàs. Quid vero dicit, quod homo adjutus Dei auxilio, possit operibus moralibus sese præparare? Disputamus ne de divino auxilio, vel de lib. arbitrio? Quid enim non sit possibile divino auxilio? Sed hoc est, quod dixi, diatribe caussam contemnit, quam agit, ideo

sic

sic stertit & oscitat loquendo. Cornelium tamen illum Centurionem pro exemplo adducit, ut cujus preces & eleemosynæ placuerint nondum baptizati, necdum afflati spiritu sancto. Ego quoque Lucam in Actis legi, nec tamen inveni ullâ syllabâ indicari, quod opera Cornelii fuerint moraliter bona sine spiritu sancto, ut somniat diatribe, sed contrarium invenio, quod justus & timés Deum fuerit; sic enim Lucas eum appellat. Justum autem & timentem Deum sine spiritu sancto dici, est idẽ quod Belial Christum dici. Deinde tota disputatio ibi agit, quod mundus coram Deo sit Cornelius, etiam teste visione de cœlo ad Petrum missâ & ipsum increpante, scilicet tantis verbis & rebus justicia & fides Cornelii à Luca celebratur. Nihilominus diatribe cum suis sophistis apertis oculis in clarissima luce verborum & evidentia rerum cæcutiunt; & contrarium vident. tanta est indiligentia legendi & observandi sacras literas, quas tum oportet obscuras & ambiguas infamari. Esto, nondum erat baptizatus, & verbum de Christo suscitato nondum audierat. Nunquid hinc sequitur, ipsum sine spiritu sancto fuisse? Sic & Johannem Baptistam cum suis parentibus, tum matrem Christi & Simeonem dices sine spiritu sancto fuisse. Sed valeant tenebræ tam crassæ.

· Quartus locus: Esaias eodem cap. Omnis caro fœnum & omnis gloria ejus quasi flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos fœni cecidit, quia spiritus domini sufflavit in illud &c. Videtur diatribæ meæ violentius ad gratiam & lib. arbitr. trahi. Quare hoc, quæso? Quia Hieronymus, inquit, spiritum

pro

pro indignatione accipit, carnem pro infirma hominis conditione, quæ nihil valet adversus Deum. iterum mihi Hieronymi nugæ pro Esaia afferuntur. fortius contra tædium mihi pugnandum est, quo me conficit tanta indiligentia (ne quid acerbius dicam) diatribe, quam contra ipsam diatriben. Sed diximus paulo ante judicium nostrum de Hieronymi sententia. Ipsam, quæso, diatriben sibiipsi comparemus. Caro, inquit, est infirma hominis conditio, spiritus autem indignatio divina. Nihilne igitur aliud habet indignatio divina, quod exiccet, quàm miseram illam & infirmam conditionem hominis, quam potius debeat erigere? sed illud pulchrius; flos fœni est gloria, quæ nascitur ex felicitate rerum corporalium. Judæi gloriabantur templo, præputio, victimis: Græci, sapientia. Igitur flos fœni & gloria carnis est justitia operum & sapientia mundi. Quomodo igitur justitia & sapientia dicuntur res corporales apud diatriben? quid tum ad ipsum Esaiam, qui propriis verbis sese interpretatur dicens? vere fœnum est populus. non dicit, vere fœnum est infirma hominis conditio, sed populus. idque asserit juramento. Quid autem est populus? an est sola conditio hominis infirma? jam an infirma hominis conditione intelligat Hieronymus ipsam creationem vel sortem & statum hominis miserum, nescio. Sed utrum sit, egregiam certe laudem & spolia ampla refert divina indignatio, quod miseram creaturam vel homines infelices exiccat, ac non potius superbos dispergat, & potentes de sede deponat, & divites dimittat inanes, ut Maria canit. Sed Esaiâ dimissis lar-

vis sequamur. Populus, inquit, est fœnum: populus autem non est mera caro vel infirma conditio humanæ naturæ, sed complectitur, quicuid est in populo, scilicet divites, sapientes, justos, sanctos. Nisi de populo Judæorum non sunt Pharisæi, seniores, principes, optimates, divites &c. Flos fœni rectè gloria dicitur, scilicet quod de regno, de politia, maximè verò de lege, Deo, justitia & sapientia gloriabantur, ut Paulus Roman. 2. 3. & 9. disputat.

Cur ergo dicit Esaias: omnis caro? quid hoc est aliud quam omne fœnum seu omnis populus? Non enim simpliciter dicit caro, sed omnis caro. Ad populum autem pertinet, anima, corpus, mens, ratio, judicium, & quicquid etiam in homine potest præstantissimum dici aut inveniri: nullum enim excipit qui dicit: omnis caro fœnum, nisi spiritum qui exiccat. Nihil quoque omittit, qui dicit; fœnum est populus. Da igitur liberum arbitrium, da quicquid in populo potest summum & infimum haberi, totum hoc Esaias carnem appellat & fœnum. Quia tria illa nomina. caro, fœnum, populus, ipsomet interprete, qui est author libri, idem hoc loco significant. Deinde tu ipse affirmas, Græcorum sapientiam, & Judæorum justitiam, quæ exiccata sint per Evangelium, fœnum vel fœni florem esse. An putas sapientiam in Græcis non fuisse præstantissimum, quod habuerunt? & justitiam in Judæis non fuisse præstantissimum, quod potuerunt? tu doce aliud præstantius. Ubi igitur est fiducia tua, qua etiam (Philippum puto) suggillabas, dicens. Si quis contendat, id quod in homine

natu-

natura est præstantissimum, nihil aliud quàm carnem, id est, impium esse, huic facile assentiam, si id, quod asseverat, scripturæ sacræ testimoniis doceat. Habes hic Esaiam, qui populum spiritu Domini vacuum carnem magna voce clamat, quanquam nec sic audias. Habes tuam ipsius confessionem, qui Græcorum sapientiam (fortè imprudenter) dicis fœnum vel gloriam fœni, quod idem est, quasi carnem dixeris, nisi sapientiam Græcorum contendas non pertinere ad rationem vel ἡγεμονικόν, ut dicis, id est, principalem partem hominis. Audi, quæso, si nos contemnis, vel teipsũ vi veritatis captum recta dicentem. Habes Johannem: quod natum est ex carne, caro est: Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Hunc locum, qui evidenter convincit, id quod ex spiritu natum non est, carnem esse, alioqui partitio Christi non subsisteret, qui omnes homines in duo dividit, in carnem & spiritum: Hunc igitur locum, quasi te non doceat, quod petis, fortiter transis, & aliorsum te proripis more tuo, differens interim Johannem dicere, credentes ex Deo nasci, ac filios Dei fieri, imò Deos & novam creaturam. Non, quid partitio concludat, curas, sed qui sint in parte altera partitionis, ociosis verbis nos doces, Rhetorica tua fisus, quasi nemo sit, qui hanc transitionem & dissimulationem tuam callidam sit observaturus.

Difficile est, te hoc loco non subdolum & versipellem credere. Qui enim scripturas ea colit vafritia & hypocrisi, qua tu colis, is secure poterit de se confiteri, scripturis sese nondum esse doctum, velle autem doceri, cum nihil velit minus, & hæc

tantum garriat ad contumeliam lucis clarissimæ in scripturis, & ad suam pertinaciam ornandam. Sic Judæi in hodiernum usque diem dicunt, scripturis non probari, quæ Christus, Apostoli & tota ecclesia docuerunt. Nihil hæretici scripturis possunt doceri. Papistæ scripturis adhuc non sunt edocti, quamvis etiam saxa clament veritatem. Forte expectas locum è scripturis producendum, qui istis literis & syllabis constet; Pars principalis in homine est caro, vel id quod præstantissimum est in homine, est caro, alioqui invictus victor futurus; tanquam si Judæi postulent ut ex prophetis proferatur sermo, qui his literis constet; Jesus fabri filius, & Maria virgine natus in Bethleëm, est Messias & filius Dei. Hic ubi aperta sententia cogeris, literas & syllabas nobis præscribis, quas proferamus: alibi ubi & literis & sententia vinceris, tropos, nodos & interpretationes sanas habes. Nusquam non invenis, quod contradicas scripturis divinis. Nec mirum, qui nihil aliud agis, quàm ut quæras, quod contradicas. Nunc curris ad interpretationes veterum: nunc ad absurditates rationis. ubi horum neutrum succurrerit, tum aliena & vicina differis, tantum ut præsente scripturæ loco non tenearis. quid dicam? Protheus non est Protheus, si tibi comparetur. Nec sic tamen elabi potes. Quantas victorias Ariani jactabant, quod syllabæ istæ & literæ ὁμοούσιος non haberentur in scripturis, nihil morati, quod aliis verbis idem efficacissime probaretur? sed an hoc sit boni, non dicam pii animi erudiri cupientis, judicet vel ipsa impietas & iniquitas. Habe igitur victoriam, nos

victi

victi confitemur, hos characteres & syllabas(præstantissimum in homine nihil nisi caro est) in sacris scripturis non inveniri. Tu autem vide, qualis sit victoria tua, cum nos probemus in scripturis locupletissime inveniri, quod non una portio vel præstantissimum aut principalis pars hominis sit caro, sed totum hominem esse carnem. Nec id solum, sed totum populum esse carnem. Atque ne hoc quidem satis, sed totum genus humanum esse carnem. Christus enim dicit: quod natum est ex carne, caro est. Tu solve nodos, finge tropos, sectare interpretationem veterum, aut alio versus interim de Troiano bello differe, ne videas vel audias præsentem locum. Nos non credimus, sed videmus & experimur totum genus humanum ex carne natum esse. Ideo cogimur credere, quod non videmus, scilicet totum genus humanum carnem esse, docente Christo. An nunc ἡγεμονικὸν pars in homine comprehendatur toto homine, toto populo, toto genere hominum, permittimus sophistis, ut dubitent & disputent: nos in toto genere humano scimus complecti corpus & animam cum omnibus viribus & operibus, cum omnibus vitiis & virtutibus, cum omni sapientia & stultitia, cum omni justitia & injustitia. Omnia sunt caro, quia omnia sapiunt carnem, id est, quæ sua sunt, vacantque gloria Dei & spiritu Dei, ut Paulus ait Roman. tertio.

Quod igitur dicis. nec omnis affectus hominis est caro, sed est qui dicitur anima, est qui dicitur spiritus, quo nitimur ad honesta, sicut philosophi nixi sunt, qui docuerunt, millies oppetendam esse mortem citius, quàm admittendam turpitudinem,

etiamsi sciremus futurum, ut ignorarent homines, & Deus ignosceret. Respondeo : Qui nihil certò credit, huic facile est quidvis credere & dicere. Non ego, sed Lucianus tuus te interroget, an unum in universo genere humano (sit bis aut septies ipse Socrates) ostendere queas , qui hoc præstiterit, quod tu hic dicis, & eos docuisse scribis ? quid igitur inanibus verbis fabularis ? ad honesta illi niterentur? qui etiam nesciebant, quid esset honestum. Honestum forte dices , si exemplum præstantissimum petam, quod pro patria, pro coniugibus & liberis, pro parentibus occubuerint, aut ne mentirentur aut proderent, exquisitos cruciatus pertulerint , quales Q. Scevola, M. Regulus & alii fuerint. Quid vero in his omnibus nisi speciem externam operum monstrare poteris ? an cor eorum vidisti ? imò simul in specie operis apparuit, quod pro gloria sua hæc omnia gesserunt, ita ut nec puduerit confiteri & gloriari , sese gloriam suam quærere. Nam & gloria perurente gesserunt Romani, ipsismet testibus , quicquid virtutis gesserunt: ita & Græci, ita & Judæi, ita & omne genus hominum. Sed ut hoc honestum apud homines, apud Deum tamen nihil est inhonestius , imò impiissimum & summum sacrilegium, nempe quod non pro gloria Dei egerunt, nec ut Deum glorificaverunt, sed impiissima rapina Deo gloriam rapientes & sibi attribuentes, nunquam magis inhonesti & turpes fuerunt, quam dum in summis virtutibus fulserunt. Quomodo vero pro gloria Dei agerent, cum Deum & gloriam eius ignorarent? non quod non appareret, sed quod caro non sinebat

bat eos videre gloriam Dei præ furore & insania in gloriam propriam. Habes igitur spiritum illum ἡγεμονικὸν, principalem partem hominis, ad honesta nitentem, id est, latronem gloriæ divinæ & majestatis affectatorem, tum maxime, cum sunt honestissimi, & summis suis virtutibus illustrissimi. Hos nunc nega esse carnem, & impio affectu perditos.

Nec credo diatriben adeo offendi ea locutione, quod homo dicatur esse caro vel Spiritus, cum latinus diceret, homo est carnalis vel spiritualis. Donandum est enim hoc, sicut & multa alia, Hebrææ linguæ, ut cum dicit; Homo est caro vel Spiritus, idem significet, quod nos, cum dicimus; Homo est carnalis vel spiritualis, quemadmodum latini dicunt: Iste homo est scelus & ipsa malitia. Ita & scriptura sancta per ἐπίτασιν hominem vocat carnem, quasi ipsam carnalitatem, quod nimio ac nihil aliud sapiat, quàm ea, quæ carnis sunt. Et spiritum, quod nihil nisi ea, quæ spiritus sunt, sapiat, quærat, agat & ferat. Nisi forte hoc adhuc reliquum quærat, etiamsi totus homo & præstantissimum in homine caro esse dicatur, nunquid ideo statim etiam impium dici oporteat, quicquid caro fuerit? nam ideó scriptura dicit spiritum donari, ut impium justificet. Cum vero Christus spiritum à carne distinguat dicens: quod natum est ex carne, caro est, addatque, non posse natum ex carne regnum Dei videre, evidenter sequitur, quicquid fuerit caro, idem impium & sub ira Dei, alienumq; à regno Dei esse. Quod si à regno & spiritu Dei alienum est, necessario sequi, quod sub regno &

spiritu Satanæ sit, cum non sit medium regnum inter regnum Dei & regnum Satanæ, mutuo sibi & perpetuo pugnantia. Hæc sunt, quæ demonstrant, summas virtutes in gentibus, optima in Philosophis, præstantissima in hominibus, coram mundo quidem dici & apparere honesta & bona, sed coram Deo vere sunt caro & Satanæ regno servientia, id est, impia & sacrilega omnibusque nominibus mala.

Sed fingamus, quæso, Diatribes sententiam stare, quod non omnis affectus sit caro, id est, impius, sed sit is, qui spiritus dicitur, honestus & sanus, vide, quantum absurditatis hinc sequatur, non quidem apud rationem humanam, sed in tota Christiana religione & summis fideiarticulis. Si enim præstantissimum in homine non est impium, neque perditum aut damnatum, sed solum caro, id est, crassiores & inferiores affectus, qualem, rogo, faciemus Christum redemptorem? an precium sanguinis eius tam vile faciemus, ut solum id, quod vilissimum est in homine, redemerit, præstantissimum vero in homine per se valeat, & Christo non habeat opus? ut Christum deinceps prædicemus redemptorem, non totius hominis, sed partis eius vilissimæ, scilicet carnis: Hominem vero ipsummet suiipsius redemptorem in potiore sui parte. Elige, utrum volueris: si sana est potior pars hominis, redemptore Christo non eget. Si Christo non eget, maiore gloria super Christum triumphat, ut quæ sese potiorem partem curet, cum Christus viliorem tantum curet. Deinde regnum Satanæ quoque nihil erit, ut quod viliore parte hominis regnet,

regnet, à potiore vero parte per hominem potius regnetur. Ita fiet per dogma istud de principali parte hominis, ut homo supra Christum & Diabolum extollatur, hoc est, fiet Deus deorum & Dominus dominantium. Ubi nunc est illa opinio probabilis, quæ dixit, liberum arbitr. nihil boni velle posse? hic vero contendit, esse principalem partem & sanam honestamque, ne Christo quidem indigere, sed plura posse, quam Deus ipse & Diabolus possunt. Hoc dico, ut iterum videas, quanti periculi res sit, sacra & divina tentare sine spiritu Dei, temeritate rationis humanæ. Igitur si Christus est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi, mundum totum sub peccato, damnatione & diabolo esse sequitur, nihilque prodest distinctio partium principalium & non principalium. Mundus enim significat homines mundana sapientes partibus omnibus.

Si totus homo, inquit, etiam renatus per fidem, nihil aliud est quam caro, ubi spiritus è spiritu natus? ubi filius Dei? ubi nova creatura? super his doceri velim. Hæc Diatribe. Quo? quo? mea Diatribe charissima? quid somnias? tu petis doceri, quomodo spiritus natus è spiritu sit caro. Proh quàm læta & secura victoria nobis victis hic insultas, quasi impossibile sit, nos hic subsistere. Interim veterum authoritate vis abuti, qui semina quædam honesti tradunt insita mentibus hominum. Primum, si ita vis, per nos quidem licet, ut veterum authoritate utaris vel abutaris, tu videris quid credas, qui hominibus credis, sua dictantibus sine verbo Dei. Nec forte multum te cru-

ciat religionis cura, quid quis credat, qui tam faci-
le hominibus credis, nihil moratus, an certum vel incertum ſit apud Deum, quod dicunt. Et nos ſuper hoc doceri velimus, quando nos unquam id docuerimus, quod tu tam libere & publice nobis imputas? quis ita inſaniat, ut nihil niſi carnem eſſe dicat eum, qui natus eſt ex ſpiritu? nos manifeſte ſeparamus carnem & ſpiritum, tanquàm res pugnantes, dicimusque cum oraculo divino, hominem, qui non eſt renatus per fidem, eſſe carnem. Deinde renatum non amplius carnem eſſe dicimus, quàm ſecundum reliquias carnis, quæ adverſantur primitiis accepti ſpiritus. Nec credo, quod hoc in noſtri volueris invidiam fingere, alioqui, quid poteras nobis ſceleratius imponere? ſed vel nihil intelligis noſtrarum rerum, vel magnitudini rerum impar eſſe videris, qua ſic premeris & confunderis forte, ut non ſatis memor ſis, quid vel in nos vel pro te dicas. Nam quod veterum authoritate credis, ſemina quædam honeſti inſita mentibus hominum, iterum oblivione quadam dicis, cum ſupra aſſerueris, nihil boni velle poſſe liberum arb. Non poſſe autem quicquam boni velle, neſcio, quomodo ſecũ patiatur ſemina quædam honeſti. Sic ego perpetuo cogor te admonere ſtatus cauſſæ ſuſceptæ, â quo tu perpetua oblivione diſcedis, & aliud agis, quam inſtitueras.

Alius locus eſt Hieremiæ. 10. Scio Domine, quoniam non eſt hominis via ejus, nec ullius eſt, vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Hunc locum dicit, magis pertinere ad euentum rerum lætarum, quàm ad poteſtatem liberi arbitrii. Hic iterum Di-

scribe cum fiducia glossam affert, pro ut visum est, tanquam scriptura sit sub jure suo plenissimo. Ut autem prophetæ sensum & intentum consideraret, quid opus erat tantæ authoritatis viro? Sat est; Erasmus dicit, ergo sic est. Hac libidine glossandi permissa adversariis quid est, quod non obtineant? Doceat igitur ex ipsius sermonis serie hanc glossam, & credemus. Nos autem docemus ex ipsa se-
„ rie, Prophetam, cum videret, sese frustra docere
„ impios tanta instantia, simul intelligere, verbum
„ suum nihil valere, nisi Deus intus doceat, atque ideo non esse in manu hominis audire & bonum velle. Hoc animadverso, Dei judicio territus, petit, ut corrigat eum in judicio, si omnino corrigi debet, & non tradatur cum impiis sub iram Dei, quos sinit indurari & incredulos manere. Sed fingamus tamen, locum de eventis rerum tristium & lætarum intelligi, quid si hæc ipsa glossa fortissime subvertat liberum arbitrium? Fingitur quidem hoc novum effugium, ut rudes & inertes falsi putent esse satisfactum, sicut illi faciunt effugio illo de necessitate consequentiæ. Non vident enim, quomodo multo magis irretiantur & capiantur istis effugiis. adeo avertuntur novis istis vocabulis. Si itaque eventus rerum istarum non est in manu nostra, quæ sunt temporales, & quibus homo dominus constituitur Gen. 1. Obsecro, quomodo erit in manu nostra res illa cœlestis, gratia Dei, quæ in solius arbitrio Dei pendet? An liberi arbitrii conatus potest salutem æternam obtinere, qui non potest obulum, imò nec pilum capitis retinere? Non est nobis potestas obtinendæ creaturæ,
& po-

& poteſtas erit obtinendi creatoris? Quid inſanius? Pertinet igitur id multo maximè ad eventus, quod homo ad bonum vel ad malum nititur, quia utrobique multo magis fallitur, & minus libertatis habet, quàm dum nititur ad pecuniam vel gloriam vel voluptatem. Quàm pulchre igitur evaſit hæc gloſſa? quæ libertatem hominis negat in parvulis & creatis eventibus, & prædicat eam in ſummis & divinis eventibus. Ac ſi dicas; Codrus non poteſt ſtaterem perſolvere, poteſt autem infinita millia aureorum perſolvere. Et miror Diatriben, quæ illud Viglephi, omnia neceſſario fieri, adeò perſecuta hactenus, nunc ipſamet concedit, eventa eſſe neceſſaria nobis.

Deinde ſi maximè torqueas, ait, ad liberum arbitrium, nemo non fatetur, abſque gratia Dei neminem poſſe rectum vitæ curſum tenere. Nihilo minus tamen interim annitimur & ipſi pro viribus, quia oramus quotidie; Dirige, Domine Deus meus, in conſpectu tuo viam meam. Qui petit auxilium, non deponit conatum. Nihil putat Diatribe referre, quid reſpondeat, modo non taceat, & aliquid dicat: tum ſatisfactum vult videri, adeo confidit authoritate ſua. Probandum fuit, an nos viribus noſtris nitamur: & probat, quod orans aliquid conetur. Obſecro, an nos irridet? an ludificatur Papiſtas? Qui orat, ſpiritu orat, imò ſpiritus ipſe in nobis orat Rom. 8. Quomodo igitur per conatum ſpiritus ſancti probatur poteſtas liberi arbitrii? An eadem res eſt lib. arbi. & Spiritus Sanctus apud Diatriben? An diſputamus nunc, quid Spiritus poſſit? Relinquit igitur locum iſtum

Hiere-

Hieremiæ mihi intactum Diatribe, atque invictum, solumque id sui capitis affert glossema; Nos etiam annitimur uiribus. Et huic cogetur Lutherus credere, modo velit.

Item illud Proverb. 16. Hominis est præparare cor, Domini autem gubernare linguam, etiam ad eventa rerum dicit pertinere, quasi hoc suo proprio dicto sive authoritate alia satis sit nobis factum. Et facit sane nimio satis, quod concesso sensu „ de eventis rerum, nos planè vicimus, secundum „ quæ proxime diximus, quod cum libertas arbi„ trii in rebus & operibus nostris nulla est, multo magis nulla est in rebus & operibus divinis. Sed acumẽ ejus vide; quomodo est hominis præparare cor, cum Lutherus affirmet, omnia necessitate geri? Respondeo: cum eventa rerũ non sint in potestate nostra, ut tu dicis, quomodo est hominis res gerere? Quod mihi responderis, tibi responsum habe. Imò ideo maxime operandum est, quia incerta nobis sunt omnia futura, ut Ecclesiastes ait: Mane semina semen tuum, & vespere non cesses, „ quia nescis, an hoc vel illud sit oriturum. Nobis, „ inquam, sunt incerta cognitione, sed necessaria „ eventu. Necessitas nobis timorem Dei incutit, „ ne præsumamus & securi simus. Incertitudo vero fiduciam parit, ne desperemus. Redit vero ad veterem suam cantilenam, quod in libro proverbiorum multa dicuntur pro lib. arbit. quale est illud; Revela Domino opera tua. Audis, inquit, opera tua? Scilicet, quod multa sint in eo libro verba imperativa & conjunctiva, item pronomina secundæ personæ; his enim fundamentis probatur

liber-

libertas arbitrii, ut Revela, ergo potes reuelare, opera tua, ergo tu facis ea. Sic illud, ego ſum Deus tuus, intelliges, id eſt, tu facis me Deum tuum. Fides tua te ſalvum fecit, audis tua? expone ſic: Tu facis fidem, tum probaſti lib. arbitrium. Non hic irrideo, ſed oſtendo Diatribe ſerium non eſſe in hac cauſſa.

Illud eodem capite, omnia propter ſemetipſum operatus eſt dominus, etiam impium ad diem malum, etiam ſuis verbis format, excuſans Deum, quod nullam creaturam malam condiderit, (nnn) quaſi de creatione dixerim ego, ac non magis de operatione illa aſſidua Dei in rebus creatis. Qua operatione Deus agit & impium, ſicut ſupra de Pharaone diximus.

Annotatio.

(nnn) Quaſi de creatione dixerim ego &c. *Creationem intelligit B. Vir primam & immediatam, in qua Deus non operatus eſt impium, nec poſtea fecit, ut eſſet impius. Et notandus hic locus diligenter, tanquam qui non in uno mentem B. Viri explicat. Primò, quando locutus eſt de operatione DEi, qui faciat indurari impios, neceſſitatem peccandi imponat, non loquitur, niſi de generali Dei motu in creaturis, vel, ut hic dicit, de operatione illa aſſidua (continua & quotidiana) Dei in rebus creatis (non ſpeciali in hominibus,) qua operatione DEus agit & impium. Deinde Deus condidit impium creatione mediata poſt lapſum* non creando malitiam, aut malam creaturam (*NB.*) quod eſt impoſſibile, ſed ex vitiato ſemine, dum operatur DEus, fit vel crea-

tur malus homo , non culpa factoris , sed vitio materiæ. *Quid clarius? quid magis pium?*]

Nec illud ex cap. 20. ipsi videtur urgere, Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinat illud. Non statim, ait, cogit, qui inclinat. Quasi nos de coactione loquamur, ac non potius de necessitate immutabilitatis. Ea significatur per inclinationem Dei, quæ non est res tam stertens & pigra, ut fingit Diatribe: (ooo) Sed est actuosissima illa operatio Dei, quâm vitare & mutare non possit, sed qua tale velle habet necessario, quale illi Deus dedit, & quale rapit suo motu, ut dixi supra.

Annotatio.

(ooo) Est (*inclinatio Dei*) actuosissima illa operatio Dei, quã vitare & mutare non possit (*Homo,*), sed qua tale velle habet necessario, quale illi dedit DEus, & quale rapit suo motu] *Actuosissima operatio DEi providentiæ generalis, conservantis naturam & gubernantis. Nam dum Deus conservat naturam voluntatis, necessariò habet, qualem illi Deus dedit, maximè cum motu insuper naturali rapiat, & insuper limitibus circum scribat. Mox vocat B. Vir* actionem omnipotentis DEi, *quâ rapitur omnium voluntas, ut velit & faciat, sive sit bona, sive mala.*]

Deinde cum Salomon de corde regis loquatur, putat Diatribe eum locum nõ recte ad generalem sententiã trahi, sed illud velle, quod alias Iob dicit: regnare facit Hypocritam propter peccata populi. Tandem concedit inclinari à Deo regem ad malum, sed sic, quod sinat regem agi affectibus, ad casti-

castigandum populum. Respondeo, sive sinat, sive inclinet Deus, ipsum sinere vel inclinare non fit, nisi volente & operante Deo, quia voluntas re-
,, gis non potest effugere actionem omnipotentis
,, Dei, qua rapitur omnium voluntas, ut velit &
,, faciat, sive sit bona sive mala. Quod vero generalem sententiam fecimus ex particulari voluntate regis, puto neq; inepte neque indocte nos fecisse. Si enim cor regis, quod videtur maxime liberum & aliis dominari, non tamen potest velle, nisi quo Deus ipsum inclinarit, quanto minus ullus aliorum hominum id potest? Atque ista consequentia non solum ex regis, sed etiam cuiuslibet hominis voluntate valeret. Si enim unus homo, quantumlibet privatus, non potest coram Deo velle, nisi quo inclinat Deus, idem de omnibus hominibus dicetur. Sic quod Balaam non potuit loqui quod volebat, argumentum est euidens in scripturis, hominem non esse sui juris aut operis liberum electorem aut factorem, alioqui exempla nulla subsisterent in scripturis.

Post hæc cum dixisset, testimonia, quæ Lutherus ex eo libro colligit, multa colligi posse, sed quæ comoda interpretatione, tum pro, tum contra liberum arbitr. possent stare: Tandem adducit telum illud Lutheri Achilleum & ineuitabile Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere &c. Laudo & ego Rhetorem liberi arb. egregiũ, qui testimonia scripturæ interpretationibus, ut visum fuerit, commodis, ut vere pro libero arb. stent, id est, efficiant, non quod debent, sed quod nobis placuerit. Deinde sicunum fingat sese metuere Achilleum, ut stolidus

lector,

lector, eo victo, cætera nimis contempta habeat. Verum ego magniloquam & heroicam Diatriben spectabo, visurus, qua vi meum superet Achillem, quæ hactenus nullum gregarium militē, ne Thersitem quidem percusserit, sed suis ipsius telis sese miserrime confecerit. Igitur apprehensa vocula hac, Nihil, multis verbis, multisque exemplis eam jugulat, & commoda interpretatione huc trahit, ut nihil idem possit esse, quod modicū & imperfectū, scilicet aliis verbis id differens, quod Sophistæ hactenus hoc loco sic docuerunt, Sine me nihil potestis facere, scilicet perfecte. Hanc glossam jamdudū exoletam & cōrrosā, reddit nobis vi Rhetoricæ novam, & sic instat, quasi prima eam afferat, nec antea sit unquam audita, vice miraculi nobis eam exhibitura: Interim vero prorsus secura & nihil cōgitans de ipso textu, de sequentib⁹ & præcedentib⁹ unde petenda est intelligētia. Taceo illud, quod tot verbis & exemplis probat vocabulum hoc, nihil, posse hoc loco accipi pro modico & imperfecto, quasi nos de posse disputemus, cum hoc probandum fuerit, an debeat sic accipi. Ut tota ista magnifica interpretatio nihil efficiat, si quid efficit, quam quo incertus fiat locus iste Ioannis & ambiguus. Nec hoc mirum, cum hoc unice agat Diatribe, ut scripturæ DEi sint ubique ambiguæ, ne illis cogatur uti, authoritates vero veterum certæ, ut illis liceat abuti, mira sanè religione, ut verba DEi sint inutilia, hominum verba sint utilia.

Sed hoc pulcherrimum est videre, quam benē sibijpsi constet; nihil pro modico accipi potest. Et in eo sensu (inquit) verissimum est, nos sine Chri-

 sto

ſto nihil poſſe facere;loquitur enim de fructuEvangelico, qui non contingit niſi manentibus in vite, qui eſt Chriſtus &c.. Hic ipſamet confitetur, fructum non contingere, niſi manentibus in vite, & hoc facit in ea ipſa commoda interpretatione, qua probat, nihil, id eſſe quod modicum & imperfectum. Sed forte & adverbium, Non, oportet etiam commode interpretari, ut ſignificet, fructum Evangelicum extra Chriſtum aliquo modo ſeu modicum & imperfectum contingere, ut prædicemus, impios ſine Chriſto, regnante Satana in ipſis & contra Chriſtum pugnante. poſſe aliquid fructuum vitæ præſtare, hoc eſt, ut hoſtes Chriſti pro Chriſto faciant. Sed mittamus iſta. Hic ego doceri velim modum, quo. Hæreticis queat reſiſti, qui ubique in ſcripturis hac lege uſuri, Nihil & Non pro imperfecto accipere contendant, ut;ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt, modicum; Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus, id eſt, imperfectus eſt Deus;Ipſe fecit nos, & non ipſi nos, id eſt, modicum fecimus nos. Et quis numeret è ſcripturis locos, ubi nihil & non ponuntur? An hic dicemus, Commoda interpretatio ſpectanda eſt? At nulli hæretico ſua non commoda eſt. Scilicet, hoc eſt, nodos ſolvere, tantæ licentiæ feneſtram aperire corruptis mentibus & fallacibus Spiritibus? Tibi, credo, qui ſacræ ſcripturæ certitudinem ſuſque deque facis, commoda fuerit ea licentia interpretandi,ſed nobis,qui conſcientias ſtabilire laboramus, nihil incommodius, nihil nocentius, nihil peſtilentius hac commoditate contingere poteſt. Audi itaque,magna victrix AchillisLutherani,niſi

tu probaveris, nihil, hoc loco non ſolum poſſe, ſed etiam debere pro modico accipi, nihil effeceris tanta copia verborum,& exemplorum, niſi quod aridis ſtipulis adverſus flammas pugnaveris. Quid nobis cum tuo poſſe, à quo exigitur, ut probes debere? Quod niſi effeceris, manemus in naturali & grammatica ſignificatione vocabuli, ridentes tam exercitus, quam triumphos tuos.

Ubi nunc manet opinio probabilis, quæ ſtatuit, liberum arbitrium nihil boni velle poſſe? Sed forte venit tandem hic interpretatio commoda, ut nihil boni ſignificet aliquid boni, inaudita plane & Grammatica & dialectica, ut nihil ſit id, quod aliquid, quod apud dialecticos impoſſibile fuerit, cum ſint contradictoria. Ubi manet & illud, quod Satanam credimus principem eſſe mundi, regnantem, teſte Chriſto & Paulo, in voluntatibus & mentibus hominum ſibi captivis & ſervientibus? Ille ſcilicet leo rugiens, hoſtis implacabilis & irrequietus gratiæ Dei & ſalutis humanæ, ſinet fieri, ut homo, ſervus & pars regni ſui, conetur ad bonum ullo motu aut momento, quo ſuā tyrañidē evadat, ac non potius incitet & urgeat, ut totis viribus contrarium gratiæ & velit & faciat? cui iuſti & ſpiritu Dei agentes vix reſiſtunt, & bonum volunt ac faciunt, ita in eos ſæuit. Tu, qui fingis voluntatem humanam eſſe rem in medio libero poſitam ac ſibi relictam, facile ſimul fingis, eſſe conatum voluntatis in utram partem; qui tam Deum quam diabolum fingis longe abeſſe, veluti ſolum ſpectatores mutabilis illius & liberæ voluntatis impulſores vero & agitatores illius ſervæ voluntatis, mutuo bel-

laciſſimos non credis, quo ſolo credito ſatis fortiter ſtat noſtra ſententia, & proſtratum jacet liberum arbitrium, ut & ſupra docuimus. Aut enim regnum Satanæ in hominibus nihil erit, & ſic Chriſtus mentietur: Aut ſi regnũ ejus tale eſt, quale Chriſtus deſcribit, liberum arbitrium nihil niſi jumentum captivum Satanæ erit, non liberandum, niſi prius digito Dei ejiciatur Diabolus. Hinc, credo, ſatis intelligis, mea Diatribe, quid ſit & quantum valeat, quod author tuus pervicaciam Lutheranæ aſſertionis deteſtatus, ſolet dicere, ſcilicet, Lutherum valde urgere cauſſam ſcripturis, ſed quæ uno verbulo diſſolvi poſſunt. Quis enim hoc neſcit, uno verbulo poſſe omnes ſcripturas ſolvi? Pulchre hoc ſciebam, etiam antequam Eraſmi nomen audiremus. Sed hoc quæritur, an hoc ſatis ſit, verbulo ſolui ſcripturam? an recte ſolvatur, & an ſic debeat ſolui, hoc diſputatur. Huc ſpectet, & videbit, quàm facile ſit ſcripturas ſolvere, & quàm deteſtanda ſit pervicacia Lutheri. Videbit autem non ſolum verbula nihil efficere, ſed nec omnes portas inferorum.

Nos igitur, quod Diatribe pro ſua affirmativa non poteſt, quamvis non debeamus negativam probare, faciamus tamen, & extorqueamus vi argumentorum, nihil, hoc loco non ſolum poſſe, ſed debere accipi, non pro modico, ſed pro eo, quod vocabulum natura ſignificat. Faciemus autem hoc ultra illud invictum argumentum, quo jam vicimus, ſcilicet, eſſe vocabula naturali ſignificationis uſu ſervanda, niſi contrarium fuerit demonſtratum: quod Diatribe neque fecit, neque poteſt facere,

re. Extorquemus autem id primum ipsa rei natura, videlicet, quod scripturis neque ambiguis neque obscuris evictum sit, Satanam esse principem longè potentissimum & callidissimum mundi (uti diximus) quo regnante, voluntas humana jam non libera, nec sui juris, sed serva peccati & Satanæ, non potest velle, nisi quod princeps ille suus voluerit. Nihil vero boni ille sinet eam velle, quamvis, etiamsi Satanas ei non imperaret, ipsum peccatum, cuius servus est homo, satis oneraret, ne bonum velle posset. Deinde ipsa sermonis consequentia idem extorquet: quam Diatribe fortiter contemnit, licet eam satis copiosè in Assertionibus meis annotassem. Sic enim prosequitur Christus, Johan. 18. Qui in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescit, & colligunt eum, & in ignem mittunt, & ardet. Hæc, inquam, Diatribe Rhetoricissime transivit, speravitque transitum hunc esse tam rudibus Lutheranis incomprehensibilem. Vides autem hic, Christum ipsum, interpretem similitudinis suæ de palmite & vite, satis aperte declarare, quid velit intelligi per vocabulum, nihil, scilicet quod homo extra Christum foras mittitur & arescit. Quid vero foras mitti & arescere potest aliud significare, quàm sub diabolum tradi, & continenter peiorem fieri? peiorem autem fieri, non est aliquid posse vel conari. Arescens palmes magis ac magis ad ignem paratur, quo magis arescit. Nisi ipse Christus hanc similitudinem sic dilatasset & applicasset, nemo fuisset ausus ita dilatare & applicare. Stat igitur, nihil, hoc loco propriè debere accipi, ut natura fert vocabuli.

Iam

Jam & exempla videamus, quibus probat, nihil, alicubi pro modico accipi: ut & in hac parte demonstremus, Diatriben esse & efficere nihil. in qua si etiam aliquid faceret, tamen nihil efficeret: adeo Diatribe per omnia & omnibus modis nihil est. Vulgo (inquit) nihil agere dicitur, qui non assequitur, id quod expetit: & tamen frequenter aliquo usque promovet, qui conatur. Respondeo: nunquam audivi vulgo sic dici: tu ita fingis pro liberta„ te tua. Verba spectanda sunt (ut vocant) secun„ dum materiam subiectam, & ad intentionem loquentis. Jam nemo illud vocat nihil, quod conatur agens, nec de conatu loquitur, qui de nihilo loquitur, sed de effectu: hunc enim spectat, qui dicit, ille nihil agit vel nihil efficit, id est, non attigit, non est assecutus. Deinde ut exemplum valeat, quod tamen non valet, magis pro nobis facit. Hoc enim est, quod contendimus, & evictum volumus, quod liberum arbitrium multa agat, quæ tamen sunt nihil coram Deo. Quid profuerit illi conari, si non assequitur, quod expetit? ut quoquo se vertat Diatribe, impingat, & seipsam confutet, ut solet accidere malam agentibus caussam. Sic & illud exemplum è Paulo infeliciter adducit; neque qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus. Quod minimi (inquit) momenti est & per se inutile, nihil appellat. Quid? tu Diatribe ministerium verbi per sese inutile & minimi momenti esse dictitas, quod tantis laudibus Paulus, cum ubique, tum maxime. 2. Cor. 3. vehit, ubi ministrationem vitæ & gloriæ appellat? iterum neque materiam subiectam, neque intentionem

tionem loquentis consideras. Ad incrementum dandum, plantator & rigator nihil est, sed ad plantandum & rigandum non nihil est, cum sit opus summum spiritus in Ecclesia Dei, docere & exhortari. Hoc vult Paulus: hoc & verba satis aperte tradunt. Sed esto & hoc exemplum ineptum valeat, iterum pro nobis idem stabit. Nam hoc agimus, quod liberum arbitrium sit nihil, id est, inutile per sese, ut tu exponis, coram Deo: nam de hoc genere essendi loquimur, non ignari, quod voluntas impia sit aliquid, & non merum nihil.

Item illud. 1. Corinth. 13. Si charitatem non habeam, nihil sum. Cur hoc adducat exemplum, non video, nisi numerum & copiam quæsierit, aut „ arma nobis deesse putarit, quibus à nobis ipsa „ confodiatur. Verè enim & propriè nihil est co- „ ram Deo, qui sine charitate est. Sic & de libero arbitrio docemus; quare & hoc exemplum pro nobis contra ipsam Diatriben stat, nisi fortè adhuc Diatribe ignorat, quo loco pugnemus. Non enim de esse naturæ loquimur, sed de esse gratiæ (ut vocant.) scimus liberum arbitrium natura aliquid facere, ut comedere, bibere, gignere, regere: ne nos delirio illo, velut argutulo. rideat, quod nec peccare quidem liceret sine Christo, si vocem illam, nihil, urgeamus, cum tamen Lutherus donarit liberum arbitriam valere nihil, nisi ad peccandum. adeo libuit sapienti Diatribe ineprire etiam in re seria. Dicimus enim hominem extra gratiam Dei manere nihilominus sub generali omnipotentia Dei facientis, moventis, rapientis omnia necessario & infallibili cursu. Sed hoc quod sic

raptus homo facit, esse nihil, id est, nihil valere coram Deo, nec aliud reputari, quam peccatum. Sic in gratia nihil est, qui sine charitate est. Cur igitur Diatribe, cum ipsamet fateatur, nos hoc loco agere de fructu Evangelico, qui sine Christo non contingit, hic mox extra statum caussæ divertit, & alienam cantionem orsa, de opere naturali &, fructu humano cavillatur? nisi quod nusquam sibi constat, qui veritate privatus est. Sic illud Johan. 3. Non potest homo quicquam accipere, nisi fuerit ei datum è cœlo. Johannes loquitur de homine, qui utique aliquid jam erat, & hunc negat accipere quicquam, scilicet, spiritum cum donis: de hoc enim loquebatur, non de natura. Nec enim opus illi fuit magistra Diatribe, quæ illum doceret, hominem habere jam oculos, nares, aures, os, manus, mentem, voluntatem, rationem, & omnia quæ sunt in homine. Nisi Diatribe credit, Baptistam tam furiosum fuisse, ut, cum hominem nominarit, chaos Platonis aut vacuū Leucippi aut infinitum Aristotolis aut aliud quoddam nihil cogitarit, quod dono è cœlo, aliquid demum fieret. Scilicet hoc est, exempla è scripturis proferre, sic in re tanta de industria ludere. Quorsum igitur illa copia attinet, quod ignem, fugam mali, nisum ad bona, & reliqua è cœlo esse nos docet, quasi hæc ullus ignoret aut neget? Nos de gratia, & ut ipsa dixit, de Christo & fructu Evangelico loquimur: ipsa vero de natura interim fabulata tempus redimit, & caussam trahit, rudique lectori nubem offundit. Sed interim, non solum non profert ullum exemplum, ubi, nihil, qro modico accipiatur, sicut instituit, verum

rum etiam aperte prodit, sese nihil intelligere aut curare, quid sit Christus aut gratia, aut quomodo aliud sit gratia quàm natura: quod tamen etiam rudissimi Sophistæ noverunt, & usu vulgatissimo hoc discrimen in suis scholis detriverunt. Simulq; nihil videt, quod sua exempla omnia pro nobis contra ipsam faciant: Hoc enim facit verbum Baptistæ, quod homo nihil potest accipere, nisi donatum fuerit è cœlo, ut liberum arbitrium nihil sit. Sic vincitur meus Achilles, cum ei per Diatriben arma porriguntur, quo ipsa nuda & imbellis conficitur. Sic uno verbulo scripturæ solvuntur, quibus urget Lutherus pervicax ille assertor.

Post hæc multas enumerat similitudines, quibus nihil facit, nisi ut more suo ad aliena rapiat stultum lectoré, caussæ interim prorsus oblita. Ut; Deus navem quidem servat, sed navita tamen ducit ad portum, quare non nihil agit navita. Diversum opus, scilicet Deo servandi, navitæ ducendi, tribuit ista similitudo. Deinde si quid probat, id probat, quod Dei sit totum opus servandi, navitæ totum opus ducendi. Et tamen est pulchra & apta similitudo. Sic agricola convehit proventus: Deus autem dedit: iterum diversa opera Deo & homini; nisi agricolam simul creatorem facit, qui dederit proventus. Sed dentur adhuc eadem opera Deo & homini, quid efficiunt istæ similitudines? nihil, nisi quod creatura Deo operanti cooperatur. At nunquid nos de cooperatione nunc disputamus, ac non potius de propria vi & operatione lib. arb.? Quo igitur rhetor ille fugit, qui dicturus de palma, nihil dicit nisi de cucurbita? Amphora cœpit institui, cur urceus exit? Scimus & nos, quod Paulu-

lus cooperatur Deo in docendis Corinthiis, dum foris prædicat ipse, & intus docet Deus, etiam in diverso opere. Similiter & Deo cooperatur, cum loquitur in spiritu Dei, idque in eodem opere. Hoc „ enim nos asserimus & contendimus, quod Deus „ cum citra gratiam spiritus operatur, omnia „ in omnibus, etiam in impiis operatur, dum omnia quæ condidit solus, solus quoque movet, agit & rapit omnipotentiæ suæ motu, quem illa non possunt vitare, nec mutare, sed necessario sequuntur & parent, quodlibet pro modo suæ virtutis, sibi à Deo datæ sic omnia etiam impia illi cooperantur. Deinde, ubi spiritu gratiæ agit in illis, quos justificavit, hoc est, in regno suo, similiter eos agit & movet, & illi, ut sunt nova creatura, sequuntur & cooperantur, vel potius, ut Paulus ait, aguntur. Sed iis nunc non erat locus. Non disputamus, quid operante Deo possimus, sed quid nos possimus, videlicet, an jam creati ex nihilo, aliquid nos faciamus vel conemur illo generali motu omnipotentiæ, ut paremur ad novam creaturam spiritus. Hic respondendū erat, non alio divertendum Hic „ enim nos sic respondemus : Sicut homo, ante- „ quam creatur, ut sit homo, nihil facit aut cona- „ tur, quo fiat creatura ; Deinde factus & crea- „ tus nihil facit, aut cônatur, quo perseveret crea- „ tura; Sed utrunqe fit sola voluntate omnipotentis virtutis & bonitatis Dei, nos sine nobis creantis & conservantis, sed non operatur in nobis, sine nobis, ut quos ad hoc creavit & servavit, ut in nobis operaretur, & nos ei cooperaremur, sive hoc fiat extra regnum suum generali omnipotentia, sive intra

intra regnũ suum singulari virtute spiritus sui : Sic deinceps dicimus ; Homo antequiam renovetur in novam creaturam regni spiritus, nihil facit, nihil conatur, quo paretur ad eam renovationem & regnum ; Deinde recreatus, nihil facit, nihil conatur, quo perseveret in eo regno ; Sed utrunque facit solus spiritus in nobis nos sine nobis recreans, & conservans recreatos : ut & Iacobus dicit ; Voluntarie genuit nos verbo virtutis suæ, ut essemus initium creaturæ ejus. loquitur de renovata creatura. Sed non operatur sine nobis, ut quos in hoc ipsum recreavit, & conservat, ut operaretur in nobis, & nos ei coopetaremur. Sic per nos prædicat, miseretur pauperibus, consolatur afflictos. Verum quid hinc libero arbitrio tribuitur ? imò quid ei relinquitur, nisi nihil ? & vere nihil.

Lege igitur hic Diatriben per quinque vel sex chartas : ubi istiusmodi similitudinibus, tum pulcherrimis locis & parabolis ex Evangelio & Paulo adductis, aliud nihil agit, quam quod nos docet, in scripturis inveniri loca, ut ait, innumerabilia, quæ » cooperationem & auxilia Dei tradant. Ex qui- » bus sic tunc ego colligam ; homo nihil potest ni- » si auxiliante Dei gratia, igitur nulla sunt operá » hominis bona. ipsa contra sic colligit, inversione Rhetorica : imò, inquit, homo nihil potest, auxiliante Dei gratia, igitur omnia opera hominis possunt esse bona. Quot igitur sunt loca in scripturis divinis, quæ meminerunt auxilii, tot sunt, quæ statuunt liberum arb. at ea sunt innumerabilia. Itaque vicero, si res æstimetur testimoniorum numero. Hæc illa. Satin sobriam Diatriben putas

tas aut mente ſana fuiſſe, cum hæc ſcriberet? nam malitiæ & nequitiæ eius non tribuam, niſi tædio forte perpetuo me voluerit enecare, dum ubique ſimilis ſibi, ſemper alia tractat, quàm inſtituit. Sed ſi illam delectavit ineptire in re tanta, delectet & nos ineptias eius voluntarias publice tradere. Primum, nos neque diſputamus neque ignoramus, omnia opera hominis poſſe eſſe bona, ſi fiant auxiliante Dei gratia. Tuam vero non ſatis poſſumus admirari negligentiam, qui cum de liberi arb. vi inſtituiſſes ſcribere, ſcribis de vi gratiæ Dei. Deinde, ac ſi omnes homines eſſent trunci & lapides, audes in publico dicere, liberum arbitr. ſtatui per loca ſcripturæ, quæ auxilium gratiæ Dei commendant, nec ſolum hoc audes, ſed & encomium cantas victor triumphatorque glorioſiſſimus. Nunc vere ſcio, ex hoc ipſo dicto & facto tuo, quid ſit & valeat liberum arb. ſcilicet inſanire. Quid eſſe poteſt, quæſo, in te, quod ſic loquitur, niſi ipſum liberum arbitrium? audi tamen tuas conſequentias. Scriptura commendat gratiam Dei, ergo probat liberum arb. Qua dialectica didiciſti has collectiones? cur non contra, gratia prædicatur, ergo liberum arb. tollitur: Auxilium gratiæ commendatur, ergo liberum arb. deſtruitur? ad quid enim confertur gratia? an ad hoc, ut ſuperbia liberi arb. per ſeſe ſatis robuſti, gratia velut ſuperfluo ornamento diebus bacchanalibus geſtiat & ludat? quare & ego invertam collectionem, licet non rhetor, firmiori tamen rhetorica, quam tu; Quotquot ſunt loca in ſcripturis divinis quæ meminerint auxilii, tot ſunt, quæ tollunt liberum arb. Atqui ea ſunt in-

innumerabilia: Itaque vicero, si res æstimetur testimoniorum numero. nam ideo gratia opus est, ideo auxilium gratiæ confertur, quod liberum arb. per sese nihil possit, & ut ipsamet dixit opinione illa probabili, non possit velle bonum. Commendata itaque gratia, & prædicato auxilio gratiæ, simul impotentia liberi arb. prædicatur. Hæc est sana collectio & rata consequentia, quam nec inferiorum portæ subvertent.

Hic finem ponemus defendendis nostris à Diatribe confutatis, ne liber crescat in immodicum: cætera si quæ digna sunt, inter asserenda nostra tractabuntur. Nam quod Erasmus in Epilogo repetit, si nostra stet sententia, frustra esse tot præcepta, tot minas, tot promissiones, nec meritis, nec demeritis, nec præmiis, nec suppliciis locum relinqui; deinde difficile esse, ut misericordia, imo justitia Dei defendatur, si Deus necessariò peccantes damnet, & alia incommoda, quæ sequuntur, quæ summos viros ita moverunt, ut & subverterunt: de his omnibus reddidimus superius rationem. Nec patimur neque recipimus mediocritatem illam, quam nobis consulit bono, ut credo, animo, scilicet, ut libero arb. perpusillum concedamus, quo facilius pugnantia scripturæ & incommoda prædicta tollantur. Nam ista mediocritate nihil est caussæ consultum, neque quicquam profectum. Nisi enim totum & omnia libero arb. tribueris, exemplo Pelagianorum, manet nihilominus scripturæ pugnantia, tollitur meritum & præmium, tollitur misericordia & justitia Dei, & omnia manent incommoda, quæ vitare volumus per liberi arb. modicu-

diculam & inefficacem vim, ut satis supra docuimus. ideo ad extrema eundum est, ut totum negetur liberum arbitrium, & omnia ad Deum referantur. sic non pugnabunt scripturæ, & incommoda si non tolluntur, feruntur.

Hoc autem deprecor, mi Erasme, ne credas me caussam hanc studio magis quam judicio agere. non patior me insimulari eius hypocrisis, ut aliter sentiam & aliter scribam, nec defensionis calore (ut tu scribis de me) huc provectus sum, ut nunc primum negem totum liberũ arbitriũ, qui antea nonnihil illi tribuerim. Nec hoc tu uspiã mihi in libellis meis ostẽdes, scio. Extant themata & problemata, in quib' perpetuo asseruiusque in hanc horam, liberum arbitrium esse nihil, & rem (eo verbo tum utebar) de solo titulo. Veritate victus & disputatione provocatus ac compulsus, sic sensi & scripsi. Quod autem vehementius egerim, agnosco culpam, si culpa est, imò testimonium hoc mihi in mundo reddi in caussa Dei, mirifice gaudeo. Atque utinam & ipse Deus id testimonii in novissimo die confirmaret. Quis enim tum beatior Luthero, qui tanto sui seculi testimonio commendatur, quod veritatis caussam non segniter, nec fraudulenter, sed vehementer satis vel potius nimio egerit? Tum illud Hieremiæ feliciter evaserim, maledictus qui facit opus Domini negligenter. Si vero & in tuam Diatriben acerbior videbor, ignosces mihi. Neque enim id maligno animo facio, sed movit, quod authoritate tua causam hanc Christi vehementer premebas, licet eruditione & re ipsa nihil præstares. Iam quis sic imperet stilo ubique

que, ut non alicubi ferveat? Tu qui præ modestiæ studio penè friges in hoc libro, tamen non raro ignita & amarulenta tela iacularis, ut, nisi lector multum æquus ac favens sit, virulentus videaris. Sed hæc nihil ad caussam, quæ invicem libenter „ condonate debemus, ut sumus homines & hu- „ mani alienum in nobis nihil est.

Ad ultimam hujus libri partem venimus, qua, ut promisimus, copias nostras producere debemus, contra liberum arbitrium. Sed eas non producemus omnes. quis enim hoc effecerit parvo libello, cum universa scriptura à nobis stet per singulos apices & literas? Nec est opus: tum quod iam victum ac prostratum sit liberum arbitrium duplici victoria, altera, ubi omnia contra ipsum stare probamus, quæ pro se facere putabat, altera victa adhuc permanere ostendimus, quæ confutare voluit: tum etiamsi victum nondum esset, satis fuerit effectum, si uno aut altero telo prosternatur. Quid enim opus est hostem uno aliquo telo occisum, multis aliis telis confodere mortuum? Brevius itaque si res passa fuerit, nunc agemus. Atque è tanto numero exercituum, duos proferemus duces cum aliquot suis legionibus, Paulum videlicet, & Ioannem Evangelistam. Paulus ad Romanos scribens, sic ingreditur disputationem adversus liberum arbitrium pro gratia Dei. Revelatur, inquit, ira Dei de cœlo super omnem impietatem & injustitiam hominum, qui veritatem Dei in injustitia detinent. Audis hic generalem sententiam super omnes homines, quod sint sub ira Dei. Hoc quid est aliud, quàm esse ira & supplicio dignos?

gnos? Caussam iræ assignat, quod gerant non nisi ira & supplicio digna, nempe quod impii & injusti sint omnes, & veritatem detineant in injustitia. Ubi nunc vis liberi arbitrii, quæ conetur aliquid boni? Paulus id facit ira Dei dignum, & impium & injustum decernit: quod vero iram meretur & impium est, id contra gratiam conatur & valet, non pro gratia.

Ridebitur hic oscitantia Lutheri, qui Paulum non satis inspexerit, dicetque aliquis, Paulum ibi non de omnibus hominibus, nec de omnibus eorum studiis, sed de iis tantum loqui, qui sunt impii, & injusti, atque, ut verba habent, de iis qui veritatem in injustitia detinent. Hinc non sequi, quod omnes sint eiusmodi. Hic ego dico, apud Paulum idem valere, si dixeris, super omnem impietatem hominum, atque si dixeris, super impietatem omnium hominum. Hebraicatur enim Paulus ferè ubique, ut sit sensus: Omnes homines sunt impii & injusti, detinentque veritatem in injustitia, ideo omnes sunt ira digni. Deinde in Græco non ponitur relativum, eorum qui, sed articulus, hoc modo; Revelatur ira Dei super impietatem & injustitiam hominum detinentium veritatem in injustitia. Ut hoc velut Epitheton sit omnium hominum, quod veritaté in injustitia detinent, sicut Epitheton est, cum dicitur: Pater noster, qui es in cœlis, quod sic alias diceretur: Pater noster cælestis vel in cœlis. Dicitur enim ad differentiam eorum, qui credunt „ & pii sunt. Sed frivola & vana sint hæc, nisi i„ psa disputatio Pauli ea cogat & evincat. paulo enim ante dixerat: Evangelion virtus DEi est in

salutem

salutem omni credenti, Judæo primum & Græco. Hic non sunt obscura aut ambigua verba; Judæis & Græcis, id est, omnibus hominibus est necessarium Evangelion virtutis Dei, ut credentes salvi fiant ab ira revelata. Obsecro, qui Judæos justicia, lege Dei, & vi liberi arbitrii pollentes, sine discrimine vacuos & egentes prædicat virtute Dei, qua salvi fiant ab ira revelata, & necessariam eam virtutem illis facit, an non sub ira eos esse censet? Quos jam dabis homines non obnoxios iræ Dei quando summos homines mundi, puta Judæos & Græcos tales esse credere cogeris? Deinde quos inter ipsos Judæos & Græcos excipies, quando Paulus sine ullo discrimine, omnes uno verbo complexos, omnes eidem sententiæ subjicit? An putandum est in istis duabus præstantissimis nationibus non fuisse homines, qui ad honesta niterentur? an non conati sunt ulli pro viribus liberi arbitrii? Sed nihil hoc Paulus moratur, omnes sub iram mittit, omnes impios & injustos prædicat. Ita & reliquos Apostolos, nónne simili sermone & omnes gentes alias, quemlibet in sorte sua, sub iram conjecisse credendum est?

Fortiter itaq; stat & urget hic locus Pauli, liberum arbitrium seu præstantissimum in hominibus, quamvis præstantissimis, lege, justicia, sapientia & omnibus virtutibus præditis, esse impium, injustũ & ira Dei dignum. Alioqui disputatio Pauli nihil valet. Si autem valet, nullum relinquit medium partitio sua, qua credentibus Evangelio salutem, cæteris omnibus iram distribuit. Credentes justos, nõ credentes facit impios, injustos, & iræ subjectos.

 Tan-

Tantum enim vult dicere: Justicia Dei revelatur in Evangelio, quod sit ex fide. Ergo omnes homines sunt impii & injusti. Stultus esset enim Deus, qui hominibus justiciam revelaret, quam jam vel nossent, vel cujus semina haberent. Cum autem stultus non sit, & tamen revelet illis justiciã salutis, manifestũ est, lib. arb. etiam in summis hominibus non solum non habere vel posse aliquid, sed ne nosse quidem, quid sit justum coram Deo, nisi forte justicia Dei non revelatur summis illis hominibus, sed solum infimis, contra, quàm Paulus gloriatur, quod sit debitor Judæis & Græcis, sapientibus & insipientibus, barbaris & Græcis. Quare Paulus hoc loco prorsus omnes homines una massa comprehendens, concludit, omnes esse impios, injustos & ignaros justiciæ & fidei: tantum abest, ut aliquid boni velle aut facere possint. Et hæc conclusio firma est ex eo, quod Deus illis, ut ignaris & in tenebris sedentibus, revelat justiciam salutis. ergo per sese ignorant. Ignorantes autẽ justiciam salutis, certe sub ira & damnatione sunt, nec inde sese propter ignorantiam evolvere possunt, aut conari, ut evolvantur. Quid enim coneris, si nescieris, quid, qua, quo, aut quatenus conandum sit?

Consentit cum hac conclusione res ipsa & experientia. Nam ostende mihi in universo genere mortalium unum (sit ille omnium sanctissimus & justissimus,) cui unquàm in mentem venerit, hanc esse viam ad justiciam & ad salutem, scilicet, credere in eum, qui sit simul Deus & homo pro peccatis hominnm mortuus, & suscitatus, & collocatus ad dexteram patris: aut somniarit hanc iram Dei,

quam

quam Paulus hic revelari de cœlo dicit. Vide philoſophos ſummos, quid de Deo ſenſerint, quid de futura ira ſcriptũ reliquerint. Vide Judæos, tot ſignis, tot prophetis aſſidue eruditos, quid de hac vita ſentiant: non modo non receperunt, ſed ita oderunt, ut nulla natio ſub cœlo atrocius ſit Chriſtum perſecuta uſque in hodiernum diem. At in tanto populo dicere non fuiſſe aliquem unum, qui liberum arbitriũ coluerit, & vi ejus conatus fuerit, quis audeat dicere? Qui fit igitur, ut omnes in diverſum conentur, & id, quod præſtantiſſimum fuit in præſtantiſſimis hominibus, hanc rationem juſticiæ non ſolum non coluerit, non ſolum ignorarit, ſed etiam publicatam & revelatam ſummo odio repulerit & perditam voluerit? Ita ut Paulus 1.Corinth.1.dicat, eam viam eſſe ſcandalum Judæis & ſtulticiam gentibus. Cum autẽ Judæos & gentes ſine diſcrimine appellet, & Judæos & gentes præcipuos populos ſub cœlo eſſe certum ſit, ſimul certum eſt, liberũ arb. eſſe nihil aliud, quàm ſummum hoſtem juſticiæ & ſalutis humanæ, cum fieri non potuerit, quin aliquot inter Judæos & gentes ſumma vi liberi arbitrii egerint & conati ſint, & tamen eo ipſo non niſi bellum contra gratiam geſſerint. Tu nunc vade & dic, quod liberum arbitrium conetur ad bonum, cui ipſa bonitas & juſticia ſcandalum & ſtulticia ſunt. Nec potes dicere, hæc ad aliquos, non ad omnes, pertinere. Paulus ſine diſcrimine loquitur de omnibus, cum dicit: Gentibus ſtulticia & Judæis ſcandalum, nec ullos excipit niſi credentes. Nobis, inquit, id eſt, vocatis & ſanctis, eſt virtus & ſapientia Dei. non dicit aliquibus

 genti-

gentibus, aliquibus Judæis, ſed ſimpliciter, gentibus & Judæis, inquit, qui non ſunt ex nobis, manifeſta partitione ſeparans credentes ab incredulis, nullo relicto medio. Nos autem diſputamus de gentibus citra gratiam agentibus: his dicit Paulus juſtitiam Dei eſſe ſtulticiam, quam abhorrent. Atque is eſt ille laudabilis conatus liberi arbitrii ad bonum.

Deinde vide, an non ſummos homines inter Græcos ipſemet adducat, ubi dicit, eos infatuatos eſſe, & cor eorum obſcuratum, qui ſapientiores inter eos fuerunt; itẽ vanos factos dialogiſmis ſuis, hoc eſt, ſuis argutis diſputationibus. Obſecro, an hic non tangit ſummum illud & præſtantiſſimum in Græcis hominibus, dum eorum dialogiſmos tangit? Hi enim ſunt eorum ſummæ & optimæ cogitationes & opiniones, quas pro ſolida ſapientia habuerunt. At hanc ſapientiam, ut alibi ſtultam, ita hic vanam eſſe in illis dicit, & eò progreſſam multa conãdo, ut pejor fieret, & tandem corde obſcurato idola colerent, & ſequentia monſtra patrarent, quæ commemorat. Si igitur optimum ſtudium & opus in optimis gentium, malum & impium eſt, quid de reliquo vulgo, velut pejoribus gentibus, ſentias? Neq; enim & hic diſcrimen inter optimos facit, dum nullo perſonarum reſpectu ſtudium ſapientiæ eorum damnat. Damnato autem ipſo opere vel ſtudio, damnantur quicunq; illi ſtuduerint, etiam ſi fecerint ſumma vi liberi arbitrii. Ipſe, inquam, optimus conatus eorum vicioſus aſſeritur, quanto magis ii, qui cum illo exercentur? Sic &

mox

mox Judæos ſine ullo diſcrimine rejicit, qui litera & non ſpiritu Judæi ſunt. Tu, inquit, per literam & circumciſionem Deum inhonoras. Item: Non enim is Judæus eſt, qui in manifeſto Judæus eſt, ſed qui in occulto Judæus eſt. Quid hac partitione manifeſtius? Judæus manifeſtus eſt tranſgreſſor legis. At quantos putas fuiſſe Judæos citra fidem viros ſapientiſſimos, religioſiſſimos, honeſtiſſimos, qui ſummo conatu ad juſticiam & veritatem connisi ſunt? ſicut illis teſtimonium ſæpe perhibet, quod zelum Dei habeant, quod juſticiam legis ſectétur, quod diu noctuque ſtudeant ad ſalutem venire, quod ſine querela vivant. Et tamen tranſgreſſores ſunt legis, quia non ſunt in ſpiritu Judæi, imò pertinaciter reſiſtunt juſticiæ fidei. Quid igitur reliquum eſt, quàm lib. arbitr. dum optimum eſt, peſſimum eſſe, & quo magis conatur, hoc pejus fieri & habere? Clara ſunt verba, certa eſt partitio, non eſt quod contradici queat.

Sed ipſummet Paulum ſui interpretem audiamus. Cap. 3. velut epilogum faciens, dicit; Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquàm. Cauſſati enim ſumus, Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe. Ubi nunc liberũ arbitrium? Omnes, inquit, Judæi & Græci ſub peccato ſunt. An hic tropi ſunt aut nodi? Quid valeat interpretatio totius mundi adverſus hanc clariſſimam ſententiam? Neminem excipit, qui dicit omnes. Nihil relinquit boni, qui " eos ſub peccato eſſe, id eſt, ſervos peccati definit. " Ubi autẽ, hanc cauſſam dixit, quod omnes Judæi & gentes ſint ſub peccato? Nuſquam, niſi ubi nos monſtravimus, ſcilicet, quando dicit, Revelatur ira

Dei de cœlo super omnem impietatem & iniquitatem hominum. Et id sequenter probat per experientiam, quod ingrati Deo tot viciis subjecti fuerint, velut fructibus impietatis suæ convicti, quod nihil nisi malum velint & faciant. Tum Judæos seorsum judicat, cum Judæum litera transgressorem esse dicit, idque similiter fructibus & experientia probat, dicens; Tu prædicas non furandum, & furaris, Qui abominaris idola, sacrilegium facis; Nullos prorsus excipiens, nisi sint spiritu Judæi. Nec est, quod hic effugias ac dicas, licet sub peccato sint, tamen optimum in eis, ut ratio & voluntas, habet conatum ad bonum. Si enim conatus reliquus est bonus, falsum est, quod eos sub peccato esse dicit. Cum enim Judæos & gentes nominet, simul cōprehendit, quicquid in gentibus & Judæis est, nisi Paulum inversurus, velis ita scripsisse, Omnium Judæorum & gentium caro i. crassiores affectus sub peccato esse. Sed ira de cœlo revelata super eos, totos est damnatura, nisi spiritu justificentur, quod non fieret, nisi toti essent sub peccato.

Videamus vero, quomodo Paulus suam sententiam ex sacris literis probet, an fortius pugnent verba in Paulo, quàm in loco suo. Sicut scriptū est, inquit, Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum: Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, nō est qui faciat bonum, non est usque ad unum, & reliqua. Hic mihi det interpretationem commodam, qui potest, fingat tropos, caussetur verba esse ambigua & obscura, & defendat liberum arbitrium adversus has damnationes, qui audet. Tum & ego libens

cedam

cedam & recantabo, eroq; & ipse liberi arbitrii confessor & assertor. Certum est, hæc dici de omnibus hominibus. Propheta enim inducit Deum prospicientem super omnes homines, & ferentem super eos hanc sententiam. Sic enim dicit Psal. 14. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videret, an sit intelligens aut requirens Deum, sed omnes declinaverunt &c. Et ne Judæi putarent ad sese non pertinere, prævenit Paulus, asserens, ad eos maxime pertinere: Scimus, inquit, quæcũq; lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur. Hoc idem voluit ubi dixit: Judæo primum & Græco. Audis igitur, omnes filios hominum, omnes qui sunt in lege, id est, tam gentes quàm Judæos, coram Deo tales judicari, qui injusti sunt, non intelligunt nec requirunt Deum, ne unus quidem: Omnes vero declinent & inutiles sint. Arbitror autem, inter filios hominum ac eos qui sub lege sunt, numerari etiam eos, qui sunt optimi & honestissimi, qui vi liberi arbitrii conantur ad honesta & ad bonum, & quos jactat Diatribe habere sensum & semina honesti insita, nisi angelorum forte filios esse contendat.

Quomodo igitur conantur ad bonum, qui omnes in universum ignorant Deum, nec curant aut requirunt Deum? Quomodo habent vim utilem ad bonum, qui omnes declinant à bono & sunt prorsus inutiles? An ignoramus, quid significet ignorare Deum, non intelligere, non requirere Deum, non timere Deum, declinare & inutiles esse? Nónne verba clarissima sunt, & id docent, quod omnes homines & nesciunt Deum & contemnunt Deum.

 dein-

deinde declinant ad malum & ſunt inutiles ad bonum? Neque enim hic agitur de ignorantia quærendi victus aut de contemptu pecuniæ, ſed de ignorantia & contemptu religionis & pietatis. At ea ignorantia & contemptus, procul dubio non ſunt in carne & inferioribus craſſioribusque affectibus, ſed in ſummis illis & præſtantiſſimis viribus hominũ, in quibus regnare debet juſticia, pietas, cognitio & reverentia Dei, nempe in ratione & voluntate, atq; adeo in ipſa vi liberi arbitrii, in ipſo ſemine honeſti, ſeu præſtantiſſimo, quod eſt in homine. Ubi nunc es, mea Diatribe, quæ ſuperius promittebas, te aſſenſuram libenter, præſtantiſſimum in homine eſſe carnem, id eſt, impium, ſi id ſcripturis probaretur? Aſſentire nunc igitur, cum audis, præſtantiſſimum in omnibus hominibus, non ſolum impium, ſed ignarum Dei, contemnens Dei, verſum ad malum & inutile ad bonum eſſe. Quid eſt enim eſſe injuſtum, niſi voluntatem (quæ eſt præſtantiſſimarum rerum una) eſſe injuſtam? Quid eſt eſſe non intelligentem Dei & boni, niſi ratioñe (quæ eſt præſtantiſſimarum rerum altera) eſſe ignaram Dei & boni, hoc eſt, cæcam in cognitione pietatis? Quid eſt declinare & inutiles eſſe, niſi homines nulla ſui parte, tum minime partibus ſuis præſtantiſſimis valere quicquam ad bonum, ſed tantum ad malum? Quid eſt non timere Deum, niſi homines omnibus ſuis partibus, maxime potioribus illis, eſſe contemptores Dei? Eſſe autem contemptores Dei, eſt eſſe ſimul contemptores omnium rerum Dei, puta verborum, operum, legum, præceptorum, voluntatis Dei. Quid nunc

ratio.

ratio dictet recti, quæ cæca est & ignara? Quid voluntas eligat boni, quæ mala & inutilis est? imò quid sequatur voluntas, cui ratio nihil dictet, nisi cæcitatis & ignorantiæ suæ tenebras? Errante igitur ratione & aversa voluntate, quid boni facere queat homo aut conari?

Sed Sophisticari forte quis audeat; licet voluntas declinet & ratio ignoret actu, potest tamen voluntas aliquid conari & ratio aliquid nosse suis viribus, cum multa possimus, quæ tamen non facimus. De vi potentiæ scilicet, non de actu disputamus. Respondeo: verba prophetæ includunt & actum & potentiam. Et idem est dicere, homo non requirit Deum, ac si dicas, homo non potest requirere Deum. Quod inde colliges; Quia si esset potentia aut vis in homine boni volendi, cum per omnipotentiæ divinæ motum non sinatur quiescere aut feriari, ut supra docuimus, fieri non posset, quin in aliquot vel saltem in uno aliquo moveretur, & usu aliquo ostenderetur. At hoc non fit, quia Deus de cœlo prospicit, & ne unum quidem videt, qui requirat aut conetur, quare sequitur, eam vim nusquam esse, quæ conetur aut velit requirere, sed omnes declinant potius. Deinde nisi de impotentia simul intelligeretur Paulus, disputatio sua nihil efficeret. Quia in hoc totus incumbit Paulus, ut gratiam necessariam faciat cunctis hominibus. Si autem per sese aliquid possent incipere, gratia non foret opus. Nunc autem, quia non possunt, opus est illis gratia. Ita vides, liberum arbitrium hoc loco funditus tolli, nec quicquam boni aut honesti in homine relinqui, dũ injustus, ignarus Dei,

contemptor Dei, aversus & inutilis coram Deo definitur. Et satis fortiter pugnat propheta tam suo loco, quàm in Paulo eum allegante. Nec parva res est, cum dicitur homo ignorare & contemnere Deum, fontes sunt hi omnium scelerum, sentina peccatorum, imò infernus malorum. Quid ibi non sit mali, ubi ignorantia & contemptus Dei fuerit? Breviter, regnum Satanæ in hominibus, nec brevioribus nec plenioribus verbis potuit describi, quàm quod eos diceret ignaros & contemptores Dei. Ibi est incredulitas, ibi inobedientia, ibi sacrilegia, ibi blasphemia erga Deum, ibi crudelitas & immisericordia erga proximum, ibi amor sui in omnibus rebus Dei & hominum. Sic habes gloriam & potentiam liberi arbitrii.

Pergit vero Paulus, & sese de omnibus hominibus, & maxime de optimis & præstantissimis loqui testatur dicens: Ut obstruatur omnium os, & obnoxius fiat totus mundus Deo. Quia ex operibus legis non justificatur ulla caro coram illo. Obsecro, quomodo obstruitur os omnium si reliqua est adhuc vis, qua aliquid possumus? Licebit enim Deo dicere, Non prorsus nihil hic est. Est aliquid quod non queas damnare, ut quod dederis tu ipse aliquid posse, Hoc saltem non silebit, nec erit obnoxium tibi. Si enim lib. arb. vis illa sana est & valet, falsum est, quod totus mundus Deo obnoxius seu reus est, cum illa vis non sit parva res aut in parva parte mundi, sed in toto mundo præstantissima & communissima, cui os obstrui non debet, aut si obstrui os ejus debet, oportet, ut cum toto mũdo obnoxium Deo sit & reum. Reum vero

quo

quo jure dicetur, nisi injustum & impium, hoc est, pœna & vindicta dignum fuerit? Videam, quæso, qua interpretatione vis illa hominis absolvatur à reatu, quo totus mundus Deo est obstrictus, aut qua arte excipiatur, ne in toto mundo comprehendatur. Grandia sunt tonitrua & penetrantia fulmina, vereq; malleus ille conterens petram (ut Hieremias vocat) ista verba Pauli; Omnes declinaverunt, Totus mundus est reus, Non est justus quisquam: quibus conteritur quicquid est, non modo in uno homine, aut aliquibus, aut aliqua eorum parte, sed etiam in toto mundo, in omnibus, nullo prorsus excepto, ut mundus totus ad eas voces tremere, pavere & fugere debuerit. Quid enim grandius & fortius potuit dici, quàm totus mundus est reus, omnes filii hominum sunt aversi & inutiles, nullus timet Deum, nullus est non injustus, nullus intelligit, nullus requirit Deum? Nihilominus tanta fuit & est duricia & insensata cordis nostri obstinatio, ut hæc tonitrua & fulmina neq; audiremus neque sentiremus. Sed liberum arbitrium & vires ejus interim simul adversus hæc omnia extolleremus & statueremus, ut vere illud impleverimus Malachiæ primo; Illi ædificant, ego destruam.

Eadem grandiloquentia dicitur & illud; Ex operibus legis non justificatur ulla caro coram illo. Grande verbum est, Ex operibus legis: quemadmodum & illud, Totus mundus, aut illud; Omnes filii hominum. Nam observandum est, quod Paulus personis abstinet, & studia memorat, scilicet, ut involvat omnes personas, & quicquid

præ-

præstantissimum in illis est. Nam si dixisset, vulgus Judæorum, aut Pharisæi, aut aliquot impii non justificātur, poterat videri aliquos fecisse reliquos, qui vi lib. arbitr. & adminiculo legis, non prorsus essent inutiles. At cum ipsa legis opera damnet & impia faciat coram Deo, manifestum fit, quod omnes, qui studio legis & operū pollebant, damnat. Studebant autem legi & operibus, non nisi optimi & præstantissimi, idq; non nisi optimis & præstantissimis sui partibus, ratione scilicet & voluntate. Si igitur ii, qui summo studio, conatu, tum rationis tum voluntatis, id est, tota vi liberi arbitrii, in lege & operibus exercebātur, tum ipsa lege, ceu divino auxilio, adjuvabantur, qua erudiebantur & excitabantur: si, inquam, ii damnantur impietatis, quod non justificentur, sed caro esse definiuntur coram Deo: Quid jam reliquum est in toto hominum genere, quod non caro & impium sit? Omnes enim ex æquo damnantur, qui sunt ex operibus legis. Sive enim summo studio, sive mediocri, sive nullo, in lege exerciti sunt, nihil refert. Omnes non nisi opera legis præstare potuerunt. Opera autem legis non justificant. Si non justificant, impios arguunt & relinquunt suos operatores: Impii vero rei & ira Dei digni sunt. Hæc sunt tam clara, ut ne mutire contra quisquam possit.

At solent hic eludere Paulum & evadere, quod opera legis vocet cerimonialia opera, quæ post mortem Christi sint mortifera. Respondeo: Hic est error ille & ignorantia Hieronymi, cui licet Augustinus fortiter restiterit, tamen deserente Deo & prævalente Satana, dimanavit in mundum, &

per-

permansit in hodiernum diem. Quo & factum est, ut impossibile fuerit Paulum intelligere, & Christi notitiam oportuerit obscurari. Atq; si nullus præterea fuisset error in Ecclesia, iste unus satis pestilens & potens fuit ad vastandum Evangelion, quo, nisi singularis gratia intercessit, infernum potius quàm cœlum Hieronymus meruit, tantum abest, ut ipsum canonisare aut sanctum esse, audeam dicere. Non est verum igitur, Paulum de ceremonialibus operibus tantum loqui. alioqui quomodo stabit sua disputatio, qua concludit omnes esse injustos & gratia indigere? Diceret enim aliquis; Esto ex ceremonialibus operibus non justificemur. At ex moralibus Decalogi quis justificari posset. Quare tuo syllogismo illis nō probasti necessariam gratiam. Tum quàm utilis fuerit illa gratia, quæ solum à ceremonialibus operibus nos liberarit, quæ sunt facilima omnium, & saltem metu vel amore sui possunt extorqueri. Jam & illud erroneum est, opera ceremonialia esse mortifera & illicita post mortem Christi. Non hoc dixit unquam Paulus: Sed dicit, quod non justificent, & homini nihil prosint coram Deo, quo ab impietate liber fiat, Cum hoc bene stat, ut ea quispiam faciat, & nihil illicitum tamen faciat. Sicut edere & bibere opera sunt, quæ non justificant, & Deo nos non commendant: at non ideo illicitum facit, qui edit & bibit.

Errant & in hoc, quod opera ceremonialia æque erant præcepta & exacta in veteri lege atq; Decalogus. Et ideo hæc neq; minus, neq; magis valebant quàm illa. Judæis autem primum loquitur Paulus, ut

ut dicit Rom. 1. Quare nemo dubitet, per opera legis intelligi omnia opera totius legis. Nam ne legis quidem opera dicenda sunt, si lex abrogata & mortifera est: lex enim abrogata, jam lex nō est. id quod pulchre sciebat Paulus, ideo non de abrogata lege dicit, cum opera legis memorat, sed de lege valente & regnante. Alioqui quàm fuisset illi facile dicere; Lex ipsa jam est abrogata? Id quod fuisset aperte & clare dictum. Sed afferamus ipsummet Paulum, sui interpretem optimum, qui ad Galatas 3. dicit: Quicunq; ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim; Maledictus omnis, qui nō permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Vides hic Paulum, ubi eandem caussam, quàm ad Romanos, & eisdem verbis agit, de omnibus legibus in libro legis scriptis loqui, quoties opera legis memorat. Et quod mirabilius est, ipse citat Moysen, qui maledicat non permanentes in lege; cum tamen maledictos prædicet, qui sunt ex operibus legis, contrarium locum contrariæ sententiæ adducens, cum ille negativus, hic affirmativus sit. Sed hoc facit, quod res ita habet coram Deo, ut qui maxime student operibus legis, minime legem impleant, eo quod spiritu carent, legis consummatore, quam viribus suis tentare quidem possint, sed nihil efficiant. Ita utrunq; verū est, quod juxta Moysen maledicti sint, qui nō permanent, & juxta Paulum maledicti sint, qui sunt ex operibus legis: uterque enim spiritum exigit, sine quo opera legis, quantum libet fiant, non justificant, ut Paulus dicit, quare nec permanent in omnibus, quæ scripta sunt, ut Moyses dicit.

Sum-

Summa, Paulus partitione sua satis confirmat, hoc quod dicimus. Dividit enim homines operatores legis in duo, alios facit spiritu operatores, alios carne operatores, nullo relicto medio. Sic enim dicit: Non justificabitur ulla caro ex operibus legis. Quid est hoc aliud, quàm illos sine spiritu operari in lege, cum sint caro, id est, impii & ignari Dei, quibus ea opera nihil prosint? Sic Gal. 3. eadem partitione usus, dicit: Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Et rursus Rom. 3. Nunc sine lege manifestata est justitia Dei. Et iterũ: Arbitramur hominem justificari ex fide sine operibus legis. Quibus omnibus perspicuum & clarum fit, apud Paulum opponi spiritum operibus legis, non aliter quàm omnibus aliis rebus non spiritualibus, universisq; carnis viribus & nominibus, ut sententiam Pauli hanc esse certum sit, cum Christo Joh. 3. Omne quod non est ex spiritu, carnem esse, sit etiam quãtumvis speciosum, sanctum, præstans, atq; adeo ipsamet opera legis divinæ pulcherrima, quibuscunq; tandem viribus expressa. Spiritu enim Christi opus est, sine quo nihil sunt omnia, nisi damnabilia. Ratum itaq; esto, Paulum per opera legis nõ ceremonialia, sed omnia totius legis opera intelligere. Ratum simul erit, In operibus legis damnari, quicquid est sine spiritu. At sine spiritu est vis illa liberi arbitrii, (de hac enim disputamus,) præstantissimum scilicet in homine. Esse enim ex operibus legis, est id, quo nihil excellentius de homine potest dici. Non enim dicit, qui sunt ex peccatis & impietate contra legem, sed qui ex operibus legis, hoc est, optimi & studiosi legis, qui ultra

vim liberi arbitrii, etiam lege adjuti, hoc est, eruditi & excitati fuerunt. Si igitur liberum arbitrium per legem adjutum, & in lege summis viribus versatum, nihil prodest neq; justificat, sed in impietate & carne relinquitur, quid posse putandum esse solo sine lege?

Per legem (inquit) cognitio peccati. Ostendit hic, quantum & quatenus prosit lex. Scilicet quod liberũ arbitrium se solo adeo cæcum sit, ut ne norit quidem peccatum, sed lege doctrice opus illi sit. At qui peccatum ignorat, quid ille conetur pro peccato auferendo? Hoc scilicet, quod peccatum pro non peccato, & non peccatum pro peccato judicabit. Id quod experientia satis declarat, quàm odiat & persequatur mũdus, per eos, quos optimos & studiosissimos habet justiciæ & pietatis, justiciam Dei, Evangelio prædicatam, & hæresim, errorem, ac pessimis aliis nominibus infamet, sua vero opera & consilia, quæ vere peccatum & error sunt, pro justicia & sapientia jactet & venditet. Obstruit igitur hac voce Paulus os libero arbitrio, dum per legem illi peccatum ostendi docet, ceu ignaro peccati sui, tantum abest, ut ullam ei vim concedat conandi ad bonum. Atq; hic solvitur illa quæstio Diatribes, toties toto libello repetita; Si nihil possumus, quid faciunt tot leges, tot præcepta, tot minæ, tot promissiones? Respondet hic Paulus; per legem cognitio peccati. Longe aliter respondet ad eam quæstionem, quàm homo, aut liberum arbitrium cogitat. Non (ait) probatur liberum arbitrium per legem, non cooperatur ad justiciam, non enim

per legem justicia, sed cognitio peccati. Is enim est fructus, id opus, id officium legis, quod ignaris & cæcis lux est, sed talis lux, quæ ostendat morbum, peccatum, malum, mortem, infernum, iram Dei. Sed non juvat, nec liberat ab istis: ostendisse, contenta est. Tum homo, cognito morbo peccati, " tristatur, affligitur, imo desperat. Lex non juvat: " multo minus ipse se juvare potest. Alia vero luce " opus est, quæ ostendat remedium. Hæc est vox " Evangelii, ostendens Christum liberatorem ab " istis omnibus. Hunc non ostendit ratio aut libe- " rum arbitrium. Et quomodo ostenderet, cum ipsamet sit ipsa tenebra, indigens luce legis, quæ ostendat ei morbum, quem per suam lucem non videt, sed sanitatem esse credit?

Sic & in Galatis eandem quæstionem tractat, dicens: Quid igitur lex? Respondet vero non Diatribes modo, quod arguat esse liberū arbitrium, sed sic dicit; Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat. Propter transgressiones, inquit, non quidem coërcendas, ut Hieronymus somniat, cum Paulus disputet hoc semini futuro promissum, ut peccata tollat & coërceat, donata justicia, sed propter transgressiones augendas, ut ad Rom. 5. dicit: Lex subintrauit, ut abundaret peccatum. Non quod non fierent, aut non abundarent peccata sine lege, sed quod non cognoscerentur esse transgressiones, aut peccata tam grandia, sed plurima & maxima pro justicia haberentur. Ignotis autem peccatis, nullus est remedii locus, neq; spes, eo quod non ferant manum medentis, ut quæ sibi sana videntur, neque

egere medico. Ideo necessaria est lex, quæ notificet peccatum, ut nequitia & magnitudine ejus cognita, humilietur superbus & sanus sibi visus homo, & gratiam suspiret & anhelet, in Christo propositam. Vide ergo, quàm simplex oratio, Per legem cognitio peccati, & tamen sola satis potens liberum arb. confundere & subvertere. Si enim hoc verum est, quod se solo nescit, quid sit peccatum & malum, ut & hic, & Rom. 7. dicit: Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, nō concupisces: Quomodo unquā sciet, quid sit justicia & bonum? Ignorata justitia, quomodo conetur ad eam? Peccatum, in quo nati sumus, in quo vivimus, movemur, & sumus, imò quod in nobis vivit, movet & regnat, ignoramus: & quomodo justiciam, quæ extra nos in cœlo regnat, nosceremus? Nimis, nimis nihil faciunt hæc dicta miserū illud lib. arb.

His sic habentibus, pronunciat Paulus cum plena fiducia & authoritate dicens: Nunc autem „ sine lege justicia Dei manifestatur, testificata à „ lege & prophetis. Justicia, inquam, Dei per fidem in Jesum Christum, in omnes & super omnes, qui credunt in eum. Non est enim distinctio. Omnes enim peccaverunt, & vacant gloria Dei: Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine ejus &c. Hic Paulus mera fulmina loquitur adversus lib. arb. Primum, Justicia Dei sine lege, inquit, manifestatur. Secernit justiciā Dei à legis justicia, quia justicia fidei venit ex gratia sine lege. Hoc, quod dicit, sine lege, aliud nihil esse potest, quā quod justicia Christiana

con-

constet sine operibus legis, sic quod opera legis nihil pro ea valeant aut faciant obtinenda. Sicut mox infra dicit: Nos arbitramur hominem justificari per fidem absq; operibus legis. Et ut supra dixit; Ex operibus legis non justificatur ulla caro coram illo. Ex quibus omnibus manifestissimum est, conatum aut studium lib. arb. nihil esse prorsus. Quia si sine lege & sine operibus legis justicia Dei cōstat, quomodo non multo magis sine lib. arbitrio constet? Cum id sit summum studium lib. arbitrii, si justicia morali seu operibus legis exerceatur, qua ipsius cæcitas & impotentia juvatur. Tollit hæc vox (Sine) opera moraliter bona; tollit justiciam moralem, tollit præparationes ad gratiam; deniq; finge quicquid poteris, quod valeat lib. arbitr. perstabit Paulus & dicet, Sine tali constat justicia Dei. Atq; ut dem lib. arbitr. per conatum suum aliquo posse promoveri, videlicet ad opera bona, vel ad justiciā legis civilis vel moralis: Ad justiciam Dei tamē non promovetur, nec ullo respectu dignatur ejus studia Deus ad suam justiciam, dum dicit, Sine lege suam justiciam valere. Si vero ad justiciam Dei non promovet, quid profuerit illi, si operibus & conatibus suis promoveret (si possit fieri) etiam ad angelorum sanctimoniam? Arbitror hic nō esse verba obscura vel ambigua, nec tropis ullis locum relinqui. Quia distinguit Paulus manifeste duas justicias, alteram legi, alterā gratiæ tribuens. Et hanc sine illa & absq; operibus ejus donari, illam vero sine hac non justificare, nec quicquā valere. Videā igitur, quomodo lib. arbit. adversus hæc subsistere & defendi queat.

Alterum fulmē, quod justitiam Dei manifestari &

valere dicit in omnes & super omnes, qui credunt in Christum, neq; ullam esse distinctionem. Iterum clarissimis verbis universum genus hominũ in duo dividit: credẽtibus dat justiciam Dei, non credentibus aufert. Jam nemo tam insanus est, qui dubitet, liberi arbitrii vim aut conatũ aliud quippiam esse, quàm fidẽ in Jesum Christum. At Paulus, quicquid extra fidem hanc est, negat esse justum coràm Deo. Si justum non fuerit coràm Deo, peccatum esse necesse est. Neque enim apud Deum relinquitur medium, inter justiciam & peccatum, quod velut neutrũ sit, quasi nec justicia nec peccatum. Alioqui disputatio tota Pauli nihil efficeret, quæ procedit ex partitione illa, aut justitiam, aut peccatum esse apud Deum, quicquid in hominibus fit & geritur: justiciam, si fides assit; peccatum, si fides desit. Apud homines sanè ita habet res, ut media & neutralia sint, in quibus homines invicẽ neq; debẽt quicquã, neq; præstãt quicquã. In Deum peccat impius, sive edat sive bibat, aut quicquid fecerit, quia abutitur creatura Dei cum impietate & ingratitudine perpetua, nec ex animo dat gloriã Deo ullo momento.

Est & hoc non leve fulmen, quod dicit: Omnes peccaverunt, & vacant gloria Dei. Nec ulla est distinctio. Obsecro, quid clarius dici possit? Da operarium liberi arbitrii, & responde, an conatu illo suo etiam peccet. Si non peccat, cur Paulus eum non excipit, sed involvit sine distinctione? Certe qui omnes dicit, neminem ullo loco, ullo tempore, ullo opere, ullo studio excipit. Si enim ullius studii aut operis hominem exceperis, falsum Paulum feceris, quia & operator & conator ille liberi arbitrii,

etiam inter omnes & in omnibus numeratur, & eum revereri debuerat Paulus, ne tam libere & generaliter inter peccatores numeraret. Sic & illud, quod eos gloria Dei inanes dicit. Gloriam Dei hic possis bifariam accipere, active & passive. Hoc facit Paulus suis Hebraismis, quibus crebro utitur. Active gloria Dei est, qua ipse in nobis gloriatur: Passive, qua nos in Deo gloriamur. Mihi tamen passive accipi debere nunc videtur: ut fides Christi latine sonat, quam Christus habet; sed Hebræis fides Christi intelligitur, quæ in Christum habetur. Sic iusticia Dei, latine dicitur, quam Deus habet: sed Hebræis intelligitur, quæ ex Deo & coràm Deo habetur. Ita gloriam Dei non latine, sed Hebraice accipimus, quæ in Deo & coram Deo habetur, & gloria in Deo dici posset. Gloriatur igitur in Deo, qui certo scit, Deum esse sibi faventem & dignantem sese respectu benevolo, ut placeant coràm eo, quæ facit, aut condonentur & tolerentur, quæ non placent. Si igitur liberi arbitrii conatus aut studium non est peccatum, sed bonum coràm Deo, certe potest gloriari, & cum fiducia in ea gloria dicere, hoc placet Deo, huic fauet Deus, hoc dignatur & acceptat, vel salté tolerat & ignoscit Deus. Hæc est enim gloria fidelium in Deo, quam qui nó habent, potius confunduntur coràm Deo. Sed hoc negat hic Paulus, dicens, quod hac gloria sint prorsus inanes. Et hoc probat etiam experientia: interroga mihi omnes in universum liberi arbitrii conatores, si unum poteris ostendere, qui serio & ex animo de ullo suo studio & conatu queat dicere, Hoc scio placere Deo, victus volo palmam concedere.

Sed ſcio, quod nullus reperietur. Si autem defuerit hæc gloria, ut conſcientia non audeat certo ſcire aut confidere, hoc placere Deo, certum eſt, quod „ non placet Deo, quia ſicut credit, ſic habet: non „ enim credit ſeſe certo placere, quod tamen neceſſarium eſt, cum hoc ipſum ſit incredulitatis crimen, dubitare de favore Dei, qui ſibi vult quàm certiſſima fide credi, quod faveat. Ita teſte ipſamet conſcientia eorum convincimus, quod liberum arbitrium, cum vacet gloria Dei, ſit incredulitatis crimine perpetuo reum, cum omnibus viribus, ſtudiis, conatibus ſuis.

Quid vero liberi arbitrii tutores dicent tandem ad illud, quod ſequitur, Juſtificati gratis per gratiam ipſius? Quid eſt hoc, gratis? Quid eſt, per gratiam ipſius? Quomodo conatus & meritum conveniunt cum gratuita & donata juſticia? Forte hic dicet, ſeſe lib. arbitrio quàm minimũ tribuere, nequaquam meritum condignum. Sed hæc ſunt verba inania. Hoc enim quæritur per liberum arb. ut meritis locus ſit. Sic enim perpetuo cauſata Diatribe expoſtulavit; ſi non eſt libertas arbitrii, ubi eſt meritis locus? Si meritis non eſt locus, ubi præmiis locus eſt? Cui imputabitur, ſi quis juſtificetur ſine meritis? Reſpondet hic Paulus, nullum eſſe meritum prorſus, ſed gratis juſtificari omnes, quotquot juſtificantur, nec hoc ulli imputari, niſi gratiæ Dei. Donata autem juſticia, donatum eſt ſimul regnum & vita æterna. Ubi nunc conatus? ubi ſtudium? ubi opera? ubi merita liberi arbitrii? quis eorum uſus? Obſcuritatem & ambiguitatem cauſſari non potes, res & verba ſunt clariſſima & ſim-

ſimpliciſſima. Eſto enim, quod libero arbitrio quàm minimum tribuant, nihilominus juſticiam & gratiam eo minimo conſequi nos poſſe docent. Neq; enim ratione alia quæſtionéillam diſſolvunt, Cur Deus hunc juſtificet, & illum deſerat, quàm ſtatuendo liberum arbitrium, ſcilicet quod hic conatus ſit, ille non ſit conatus, & Deus hunc propter conatum reſpiciat, illum vero contemnat, ne ſit injuſtus, ſi ſecus fecerit. Et quamvis lingua & calamo prætexant, ſeſe cōdigno merito gratiam non conſequi, nec ipſum appellent meritum condignum, tamē vocabulo nos ludunt, & rem nihilominus tenent. Quid enim excuſet, quod meritum condignum non appellent, & tamen omnia ei tribuant, quæ ſunt meriti condigni? nempe, quod hic apud Deum gratiam conſequitur, qui conatur: Ille vero qui nō conatur, non conſequitur. Nonne hoc eſt planè meriti condigni? Nonne Deum reſpectorem operum, meritorum, & perſonarum faciunt? Scilicet, quod ille ſua culpa gratia caret, quia non eſt conatus, hic vero quia conatus eſt, gratiam conſequitur, non conſecuturus, niſi conatus fuiſſet. Si hoc non eſt meritū condignum, velim doceri, quid tum meritum condignum dici poſſit? Hoc modo ludere poſſes in omnibus verbis & dicere: Meritum condigni quidem nō eſt, efficit tamen quod meritum condigni ſolet. Spina non eſt arbor mala, ſed efficit ſolum, quod arbor mala. Ficus arbor bona non eſt, ſed efficit, quod arbor bona ſolet. Diatribe quidem non eſt impia, ſed loquitur & facit ſolum, quod impius.

Accidit iſtis lib. arbitrii tutoribus id, quod dicitur:

Incidit in Scyllam, dum vult vitare Charybdim. Nam studio Pelagianis dissentiendi, negare cœperunt meritum condignum, & eo ipso quo negant, fortius statuunt; verbo & calamo negant, re ipsa & animo statuunt. Dupliciq; nomine Pelagianis sunt pejores. Primum, quod Pelagiani simpliciter, candide & ingenue confitentur & asserunt meritum condignum, appellantes scapham scapham, ficum ficum, docentesq; quod sentiunt. Nostri vero, idem cum sentiant & doceant, mendacibus tamen verbis & falsa specie nos ludunt, quasi Pelagianis dissentiant, cum nihil faciant minus, ut, si hypocrisin spectes, videamur Pelagianis acerrimi hostes, si ré & animum spectes, simus bis Pelagiani. Deinde quod hac hypocrisi gratiam Dei longe vilius & æstimamus & emimus, quàm Pelagiani. Hi enim non esse aliquod pusillum in nobis asserunt, quo gratiam consequamur, sed tota, plena, perfecta, magna & multa esse studia & opera. Nostri vero minimum & ferè nihil esse, quo gratiam meremur. Si igitur errãdum est, honestius illi errant & minus superbe, qui gratiam Dei magno constare dicunt, charam & preciosam habentes, quàm ii, qui parvo & pusillo eam constare docent, vilem & contemptibilem habentes. Sed Paulus utrosque in unam massam contundit, uno verbo, cum dicit, gratis omnes justificari. Item; sine lege, sine operibus legis justificari. Qui enim gratuitã justificationem in omnibus justificandis asserit, is nullos reliquos facit, qui operentur, mereantur, præparentur, nullumque opus relinquit, quod congruum vel condignum dici possit, conteritq; uno fulminis

hujus

hujus ictu, tam Pelagianos cum suo toto merito, quàm Sophistas cum suo pusillo merito. Gratuita justificatio non fert, ut operarios statuas, quod " manifeste pugnent, gratis donari, & aliquo opere " parari. Deinde per gratiam justificari, non fert, ut personæ ullius dignitatem afferas, ut & infr. 11. cap. dicit: Si ex gratia, ergo non ex operibus, alioqui gratia non est gratia. Sicut & cap. 4. dicit: Ei enim qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Quare stat meus Paulus liberi arbitrii vastator invictus, & uno verbo duos exercitus prosternit. Nam si sine operibus justificamur, omnia opera damnantur, sive " sint pusilla sive magna: nulla enim excipit, sed " adversus omnia ex æquo fulminat.

Et hic vide oscitantiam omnium nostrum, & quid juvet, si quis priscis patribus, tot seculorum serie probatis, nixus fuerit. Nónne & ipsi omnes pariter cæcutierunt, imò neglexerunt Pauli clarissima & apertissima verba? Obsecro, quid potest pro gratia contra liberū arbitrium clare & aperte dici, si Pauli sermo clarus & apertus non est? Per contentionem procedit, & gratiam adversus opera jactat, tum verbis clarissimis & simplicissimis usus, dicit, Gratis nos justificari, & gratiam non esse " gratiam, si operibus paretur, manifestissime in re " justificationis omnia opera excludens, ut solam " gratiam statuat & gratuitam justificationem. Et nos in hac luce adhuc tenebras quærimus, & ubi non possumus magna & omnia nobis tribuere, pusilla & modica nobis tribuere conamur, tantum ut obtineamus, non esse gratuitam & sine operibus

 justi-

justificationem per gratiam Dei, scilicet, quasi is, qui majora & omnia nobis denegat, non multo magis etiam pusilla & modica deneget ad justificationem nobis suppetere, cum non nisi per gratiam ipsius, sine omnibus operibus, atq; adeo sine ipsa lege, in qua sunt omnia opera cōprehensa, magna, modica, congrua, & cōdigna, nos justificari statuit. I nunc, & authoritates veterū jacta, & dictis eorum fide, quos omnes in unum vides neglexisse Paulum clarissimum & manifestissimum doctorem, ac velut studio luciferum, imò solem hunc fugisse; occupati scilicet carnali sensu, quod absurdum videretur esse, nullum locum relinqui meritis.

Afferamus exemplum illud, quod sequenter Paulus affert de Abraham. Si Abraham, inquit, ex operibus justificatus est, habet gloriā, sed non apud Deum. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justiciam. observa, quæso, & hic partitionem Pauli, duplicem Abrahæ justitiam recitantis. Una est operum, id est, moralis & civilis; sed hac negat eum justificari coram Deo, etiamsi coram hominibus per illā justus sit. Deinde gloriam habet apud homines, sed vacat ipse quoq; gloria Dei, per eam justiciam. Nec est, quod ullus hic legis aut ceremoniarum opera damnari dicat, cum Abraham tot annis ante legem fuerit. Paulus simpliciter de operibus Abrahæ loquitur, iisque non nisi optimis Ridiculum enim esset disputare, an quis malis operibus justificetur. Si igitur Abraham nullis operibus justus est, sed nisi alia justicia, puta fidei, induatur, tam ipse quàm opera sua cuncta sub impietate relinquuntur: palam est, nullum homi-

hominem quicquam promovere ad justiciam suis operibus. Deinde nulla opera, nulla studia, nullos "conatus liberi arbitrii coram Deo quicquam va- "lere, sed omnia impia, injusta & mala judicari. "Si enim ipse justus non est, nec opera aut studia "ejus justa sunt. Si justa non sunt, damnabilia & "ira digna sunt. Altera est fidei justicia, quæ constat non operibus ullis, sed favente & reputante Deo per gratiam. At vide, quomodo Paulus nitatur verbo reputandi, ut urgeat, repetat & inculcet. Ei, inquit, qui operatur, merces non reputatur secundum gratiam, sed secundum debitum: Ei vero, qui non operatur, credit vero in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justiciam, secundum propositum gratiæ Dei. Tum adducit David itidem de reputatione gratiæ dicentem: Beatus vir, cui non imputavit dominus peccatum &c. Penè decies eo cap. repetit verbum reputandi. Breviter, Paulus componit operantem & non operantem, nec relinquit medium inter hos duos: operanti reputari justiciam negat; non operanti vero asserit reputari justiciam, modo credat. Non est, quo hic liberum arbitrium evadat aut elabatur cum suo conatu aut studio. Aut enim cum operante, aut cum non operante numerabitur. Si cum operante, audis hic ei non reputari ullam justiciam. Si cum non operante, qui credit tamen Deo, reputatur ei justicia. At tum non liberi arbitrii vis erit, sed renovata creatura per fidem. Si autem nō reputatur justicia operanti, manifestum fit, ejus opera nihil nisi peccata, mala & impia esse coram Deo. Nec potest hic protervire ullus Sophista, quod licet homo sit malus, possit

tamen

tamen opus ejus esse nō malum. Nam ideo Paulus apprehendit non hominem simpliciter, sed operantem, ut apertissimo verbo declararet, ipsa opera & studia hominis damnari, quæcunq; illa sint, & quocunque nomine aut specie censeantur. Agit autem de bonis operibus, quia de justificando & merendo disputat. Et cum de operante loquatur, universaliter de omnibus operantibus, & de omnibus operibus eorum, potissimum vero de bonis & honestis operibus loquitur. Alioqui partitio sua de operante & non operante non consisteret.

Prætereo hic fortissima illa argumenta ex proposito gratiæ, ex promissione, ex vi legis, ex peccato originali, ex electione Dei assumpta, quorum nullum est, quod non se solo funditus tollat liberum arbitrium. (ppp) Si enim gratia ex proposito seu prædestinatione venit, necessitate venit, non studio aut conatu nostro, ut supra docuimus.

Annotatio.

(ppp) Si enim gratia ex proposito seu prædestinatione venit, necessitate venit, non studio & conatu nostro] *Observandus æqui pollens terminorū usus. Unum idemq; hic sunt B. Viro,* propositum *&* prædestinatio Dei: *cùm alioqui in scriptura distinguantur. Sed ille non solus fecit terminos æquipollentes: faciunt multi ex Nostratibus quoq;. Observandum & hoc, quod prædestinationis voce B. Vir, ut suo loco jam monuimus, latè utatur, pro quovis decreto divino æterno. Unde jam est, quod prædestinationem quoq; facit Gratiæ, ex qua gratia ad nos veniat. Non itaq; cogitandum est de prædestinatione ad salutem, ex quá gratia*

ve-

veniat. Non mirum verò est, quod B. Vir istoc modo voce prædestinationis usus sit, cùm diu ante ipsum Scholastici etiam fecerint prædestinationem ad gratiam, non tantùm ad gloriam. Consequentia B. Viri; si gratia venit ex prædestinatione, non venit studio aut conatu nostro, *optima est; ideò quod Paulus studium & conatum prædestinationi non conjunxerit, sed potius per prædestinationem excluserit. Non exclusit tamen ordinem a Deo institutum ad gratiam per auditum verbi sine malitiosa repugnantia; cum iste ipse ordo non sit nostri studii & conatus, sed ad decretum & propositum divinum pertineat. Nec Lutherus contra ordinem divinum disputat, sed contra liberum arbitrium.]*

Item, si Deus gratiam promisit ante legem, ut hîc & in Galatis Paulus arguit, ergo non ex operibus aut lege venit: alioqui promissio nihil erit (qua tamẽ Abraham ante legem justificatus est) si opera valent. Item, cum lex sit virtus peccati, ostendens tantum, non autem tollens peccatum, facit conscientiam ream corã Deo, & iram minatur, hoc est, quod dicit: Lex iram operatur. Quomodo igitur fieri posset, ut per legem justicia pateretur? Si autem lege non juvamur, quomodo vi sola arbitrii juvari possumus? Item, cum unius Adæ unico delicto omnes sub peccato & damnatione sumus, quomodo possumus aliquid tentare, quod non peccatum & damnabile sit? Cum enim dicat, Omnes, neminem excipit, nec vim liberi arbitrii, nec ullum operarium: operetur sive non operetur, conetur sive non conetur, inter omnes necessario comprehendetur cum aliis. (qqq) Nec nos peccaremus aut damnaremur delicto illo unico Adæ, nisi

nostrum delictum esset. Quis enim alieno delicto damnaretur, præsertim coram Deo? Nostrũ autem non fit imitando aut operando; cùm hoc non esse posset delictũ illud unicum Adæ, ut quod non ipse, sed nos fecerimus: fit vero nostrum nascendo.

Annotatio.

(qqq)Nec nos peccaremus aut damnaremur delicto illo unico Adæ; nisi nostrum delictum esset! quis enim alieno delicto damnaretur, præsertim coram Deo] *En! summam Dei justitiam in damnandis hominibus. Confirmatur hinc id, quod suprà de damnatione immeritorum annotavimus: & invictè sanè. B. Vir hic ita concludit: si nemo hominum apud homines alieno delicto damnatur: multò magis apud Deum nemo damnatur alieno delicto. Atqui prius est. Ergò & posterius. Ratio Consequentiæ est, quia Deus longè, imò infinitè justior est, quàm homines. Vnde porrò argumentamur; Quicunq; neminem damnat, nec potest damnare alieno delicto, ille neminem potest damnare reverá immeritũ. Ratio Consequentiæ est, quia damnare aliquem alieno delicto est immeritum damnare: & quia qui damnare neminem potest alieno delicto; propterea id non potest, quia damnaret immeritum. Atqui jam secundũ B. Virum hoc loco Deus non damnat, nec damnare potest ullum alieno delicto. Ergo neminẽ potest damnare immeritum. Et per consequens, quando suprà de damnatione immeritorum locutus est, non intellexit immeritos, qui reverà & simpliciter tales sunt, sed qui ex opinione nostræ rationis immeriti sunt, aut saltem comparatè ad alios. Sequitur etiã hinc, quod Deus neminẽ ex solo absoluto jure & decreto suo damnet, aut damnare possit, ut*

Cal-

Calviniani aliâs docent. Ergò B. Vir nō Calvinizavit, nec pejor Calvinianis, sed melior, imò planè orthodoxus fuit.]

Sed de hac re disputandum aliâs. Igitur ipsum " originale peccatum, liberum arbitrium prorsus " nihil sinit posse, nisi peccare & damnari. Ista, inquam, argumenta prætereo, quod sint apertissima & robustissima, tum quod nonnihil [illegible]perius de his diximus. Quod si omnia, quæ liberum arbitrium subvertunt, recensere vellemus in solo Paulo, nihil melius faceremus, quàm ut perpetuo commentario totum Paulum tractaremus, & in singulis penè verbis monstraremus confutatam liberi arbitrii vim adeo jactatam, quemadmodū jam feci in hoc tertio & quarto capite, quæ ideo potissimum tractavi, ut oscitantiam omnium nostrum ostéderem, qui Paulum sic legimus, ut nihil minus in his clarissimis locis videremus. quàm hæc validissima argumenta contra liberū arbitrium. & confidentiam illam, authoritate & scriptis veterum doctorum nitentem, facerem stultam, simulq; cogitandum relinquerem, quid factura sint argumenta illa apertissima, si cum diligentia & judicio tractarentur.

Ego de me dico; vehementer admiror, quod cum Paulus toties utatur vocabulis illis universalibus, Omnes, nullus, non, nusquàm, sine: ut, Omnes declinaverunt; Non est justus quisquam; Non est qui faciat bonum, nec unus quidem; Omnes unius delicto peccatores & damnati sunt; Fide sine lege, sine operibus justificamur, ut si aliter quispiā velit, non posset tamen clarius & apertius loqui: miror, inquam, qui factum sit, ut adversus has universales voces & sententias prævaluerint contrariæ, imò

contradictoriæ, ſcilicet; Aliqui ſunt non declinātes, non injuſti, non mali, non peccatores, nō damnati; Eſt aliquid in homine, quod bonū eſt, & ad bonum nititur, quaſi ille, quiſquis fuerit homo, qui ad bonum nititur, non ſit comprehenſus in voce iſta, Omnes, Nullus, Non. Ego non haberem, etiamſi vellem, quod Paulo opponerem aut reſponderem, ſed cogerer vim mei liberi arb. unà cum ſuo conatu complecti inter omnes & nullos illos, de quibus Paulus loquitur, niſi nova grammatica, aut novus uſus loquēdi introducatur. Ac tropum forte ſuſpicari & verba excerpta torquere liceret, ſi ſemel aut uno loco uteretur tali nota. At nunc perpetuo utitur, tum ſimul affirmativis & negativis, & ſententiam per cōtentionem & partitionem utrobiq; univerſalium partium ſic tractat, ut non modo vocum natura & ipſa oratio, ſed & conſequentia, præcedentia, circumſtantiæ, intentioq;, & corpus ipſum totius diſputationis ſenſum communem cōcludant, Paulum velle, quod extra fidem Chriſti nihil niſi peccatum & damnatio ſit. Atq; hoc modo nos confutaturos eſſe promiſimus liberum arbitrium, ut non queant reſiſtere omnes adverſarii, id quod arbitror me feciſſe, etiamſi non concedant victi in noſtram ſententiam, aut taceant. Nam hoc noſtræ non eſt opis, ſpiritus Dei hoc donum eſt.

Sed antequàm Johannem Evangeliſtam audiamus, coronidem Paulinam adjiciamus, parati, ubi hæc non ſatis fuerint, totum Paulum perpetuo commentario in liberum arbitrium inſtruere. Rom.8. ubi genus humanum in duo dividit, in carnem & ſpiritū, ſicut & Chriſtus facit Joh.3. ſic dicit;

Qui

Qui ſecundum carnē ſunt,quæ carnis ſunt,ſapiunt: Qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſpiritus ſunt,ſapiunt. Quod Paulus hic carnales vocet omnes, qui non ſunt ſpirituales, manifeſtum eſt tum ex ipſa partitione & oppoſitione ſpiritus & carnis,tum ex ipſiusmet Pauli verbis,ubi ſequitur; Vos in carne non eſtis,ſed in ſpiritu,ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis: Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus. Quid enim aliud hic vult: Vos non eſtis in carne,ſi ſpiritus " Dei in vobis eſt, quàm,neceſſario in carne eos " eſſe, qui ſpiritum non habent ? Et qui Chriſti " non eſt, cujus alius quàm Satanæ eſt ? Stat igitur, qui ſpiritu carent, hos in carne & ſub Satana eſſe. Jam videamus,quid ſentiat de conatu & vi liberi arbitrii carnalium. Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Et iterum: Senſus carnis eſt mors. Et iterum:Senſus carnis eſt inimicitia cōtra Deum. Item:Legi Dei non eſt ſubjectus:neq; enim poteſt. Hic mihi reſpondeat liberi arbitr. tutor,quomodo poſſit conari ad bonum, id quod eſt mors, diſplicens Deo, inimicitia contra Deum, inobediens Deo,nec potens obedire ? Nec enim voluit dicere: Senſus carnis eſt mortuus aut inimicus Deo, ſed ipſa mors, ipſa inimicitia, cui ſit impoſſibile legi Dei ſubjici aut Deo placere, ſicut & paulo ante dixerat; Nam quod legi erat impoſſibile, quo infirmabatur per carnem,Deus fecit &c. Nota eſt & mihi fabula Origenis de triplici affectu, quorum unus caro, alius anima, alius ſpiritus illi dicitur. Anima vero medius ille, in utram partem vel carnis vel ſpiritus vertibilis. Sed ſua ſunt hæc ſomnia:

dicit tantum ea,ſed non probat. Paulus hic carnem vocat,quicquid ſine ſpiritu eſt, uti monſtravimus. Ideo ſummæ illæ virtutes optimorum hominum in carne ſunt,hoc eſt,mortuæ, inimicæ Deo ſunt, legi Dei non ſubjectæ,nec potentes ſubjici, Deoq; non placentes. Paulus enim non ſolum dicit, eos non ſubjici, ſed nec poſſe ſubjici. Sic & Chriſtus Matth.7. Arbor mala non poteſt fructus bonos facere. Et 12. Quomodo poteſtis bona loqui, cum „ ſitis mali? Vides hic, non ſolum mala nos loqui, „ ſed nec poſſe loqui bona. Et qui alibi dicit, nos „ cum ſimus mali, ſcire tamen filiis noſtris bona „ dare: negat tamē,nos bona facere,etiam eo ipſo, „ quo damus bona; ſcilicet quod bona eſt creatura „ Dei, quam damus, nec tamen ipſi boni ſumus, „ nec bene bona illa damus. Loquitur autem ad „ omnes,nempe etiam ad diſcipulos ſuos. Ut con- „ ſtet hæc gemina Pauli ſententia: Juſtus ex fide „ vivit: Et, omne quod nō eſt ex fide,peccatum eſt. „ Quarum hæc ex illa ſequitur. Si enim nihil eſt, „ quo juſtificemur, niſi fides, evidens eſt, eos qui „ ſine fide ſunt,nondum juſtificatos eſſe: non juſti- „ ficati vero peccatores ſunt: peccatores vero arbo- „ res malæ ſunt,nec poſſunt quippiam,niſi peccare „ & fructus malos ferre. Quare lib.arbitr.nihil eſt, niſi ſervum peccati,mortis & Satanæ, nihil faciens neq; potens facere aut conari, niſi malum. Adde exemplum illud cap.10. ex Eſ. adductum; Inventus ſum à non quærentibus, palam apparui his,qui me non interrogabant. Hæc de gentibus dicit, quod Chriſtum audire & cognoſcere illis datum ſit,cum ne cogitare antea de ipſo potuerint, multo minus

quærere ant se vi lib. arb. ad eum præparare. Hoc exemplo satis clarum est, gratiam venire adeo gratis, ut ne cogitatio de ea, nedū conatus aut studium præcedat. Sic & Paulus cum Saulus esset, quid fecit illa summa vi lib. arbitrii? Certe optima & honestissima agitabat animo, si ratio spectetur. At vide, quo conatu gratiam inuenit. Non modo non quærit, sed etiam insaniendo cōtra eam accipit. Contra de Judæis dicit 9. Gentes, quæ non sectabantur justiciam, apprehēderunt justiciam, quæ ex fide est, Israël vero sectando legem justiciæ, in legem justiciæ non pervenit. Quid contra hæc mutire potest ullus tutor lib. arbitrii? Gentes tum, cum impietate & omnibus viciis oppletæ sunt, accipiunt justiciam gratis miserente Deo. Judæi dum summo studio & conatu justiciæ student, frustrantur. An hoc non est dicere tantum, quod conatus lib. arb. sit frustra, dum ad optima conatur, & ipsum potius in pejus ruere & retro sublapsum referri? Nec potest ullus dicere, quod non summa vi lib. arbitr. studuerunt. Ipse Paulus eis testimonium perhibet cap. 10. quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Igitur nihil deest in Judæis, quod lib. arb. tribuitur, & tamen nihil sequitur, imò contrarium sequitur. In gentibus nihil adest, quod libero arbitrio tribuitur, & tamen sequitur justicia Dei. Quid hoc est, nisi manifestissimo exemplo utriusq; nationis, tum clarissimo simul testimonio Pauli confirmari, quod gratia donatur gratis immeritis & indignissimis, nec obtinetur ullis studiis, conatibus, operibus pusillis aut magnis, etiam optimorū & honestissimorum hominum, ardenti zelo justiciam quærentium & sectantium?

Ad Johannem etiam veniamus, qui & ipſe copioſus & potens eſt liberi arbitrii vaſtator. Statim in principio tribuit libero arbitrio tantam cæcitatem, ut ne videat quidem lucem veritatis: tantum abeſt, ut ad eam poſſit conari. Sic enim dicit: Lux in tenebris lucet, ſed tenebræ nō comprehendunt. Et mox: In mundo erat, & mundus eum nō cognovit: In propria venit, & ſui non receperunt eum. Quid per mundum, putas, intelligit? nunquid aliquem hominem ab hoc nomine ſeparabis niſi ſpiritu ſancto recreatum? Et peculiaris eſt uſus vocabuli hujus, mundus, apud hunc apoſtolum, quo prorſus totum genus hominū intelligit. Quicquid ergo de mundo dicit, de libero arbitrio intelligitur, ut quod eſt præſtātiſſimum in homine. Igitur apud hunc apoſtolum mundus non novit lucē veritatis: Mundus odit Chriſtum & ſuos: Mundus non novit neque videt ſpiritum ſanctum: Mundus totus in maligno poſitus eſt: Omne quod eſt in mundo, eſt concupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ: Nolite diligere mundū: Vos nō eſtis, ait, de mundo: Mundus non poteſt odiſſe vos, me odit, quia opera ejus teſtor eſſe mala. Hæc omnia & ſimilia multa ſunt præconia lib. arbitrii, ſcilicet principalis partis in mundo regnantis ſub Satanæ imperio. Nam & ipſe Johannes per antitheſin de mundo loquitur, ut mundus ſit, quicquid de mundo non eſt in ſpiritum translatum, ſicut ad apoſtolos dicit: Ego tuli vos de mundo, & poſui vos &c. Si nunc eſſent aliqui in mundo, qui vi lib. arbitr. conarentur ad bonum, ſicut fieri oporteret, ſi liberum arb. aliquid poſſet, propter horum reverentiam temperaſſet

meri-

merito Johannes verbum, ne generali voce involveret eos tot malis, quibus mundum accusat. Quod cum non faciat, evidens est, quod liberum arbitrium omnibus mundi nominibus reum facit, cum quicquid mundus agat, per vim liberi arbitr. hoc est, rationem & voluntatem, partes sui præstantissimas agat.

Sequitur: Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Hac partitione perfecta rejicit à regno Christi, sanguines, voluntatem carnis, voluntatem viri. Sanguines credo Judæos esse, hoc est, qui volebant filii regni esse, quod essent filii Abrahæ & patrum, scilicet de sanguine gloriantes. Voluntatem carnis intelligo studia populi, quibus in lege & operibus exercitati sunt. Caro enim hic carnales significat sine spiritu, ut qui voluntatem quidem & conatum habeant, sed quia spiritus non adest, carnaliter habeant. Voluntatem viri, generaliter omnium studia intelligo, sive sint in lege sive sine lege, puta, gentium & quorumlibet hominum, ut sit sensus, nec nativitate carnis, nec studio legis, nec ullo alio studio humano fiunt filii Dei, sed solum nativitate divina. Si igitur non nascuntur carne, nec educantur lege, nec parantur ulla hominis disciplina, sed ex Deo renascuntur, manifestum est lib. arb. hic nihil valere. Virum enim puto hoc loco accipi Hebraico more, pro quolibet vel pro quocunq;, sicut carnem per antithesin pro populo sine spiritu, Voluntatem autem pro summa vi in hominibus,

 nem-

nempe pro principali parte lib. arbitr. Sed esto, non intelligamus verba singulatim, tamen ipsa rei summa clarissima est, quod Johannes hac partitione rejiciat, quicquid non est generatio divina, dum filios Dei non fieri dicit, nisi nascendo ex Deo, quod fit (ipso interprete) credendo in nomine ejus. In qua rejectione voluntas hominis seu lib. arbitr. cum non sit nativitas ex Deo neq; fides, necessario comprehenditur. Si vero aliquid valeret lib. arbit. nō debebat voluntas viri à Johanne rejici, nec homines ab eo retrahi, & ad solam fidem & renascentiam mitti, ne illud Esaiæ 5. ei diceretur; Væ vobis, qui dicitis bonum malum. Nunc vero cum æqualiter rejiciat sanguines, voluntatem carnis, voluntatem viri, certum est, quod voluntas viri nihil magis valet ad faciendos filios Dei, quàm sanguines seu nativitas carnalis. At nulli dubium est, quin nativitas carnis non faciat filios Dei, ut & Paulus Rom. 9. dicit; Non qui filii carnis, ii filii Dei, probatq; id exemplo Ismaëlis & Esau.

Idem Johannes inducit Baptistam de Christo loquentem sic; De cujus plenitudine nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Gratiam dicit acceptam per nos de plenitudine Christi, sed pro quo merito vel studio? Pro gratia, inquit, scilicet Christi, quemadmodum & Paulus dicit Rom. 5. Gratia Dei & donum, in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Ubi nunc liberi arbitrii conatus, quo paratur gratia? Hic Johannes dicit, non solum nullo nostro studio gratiam accipi, sed etiam aliena gratia seu alieno merito, nempe unius hominis Jesu Christi. Aut igitur falsum est; nos

gra-

gratiam nostram accipere pro aliena gratia, aut lib. arb. nihil esse evidens est: utrunq; enim simul consistere nequit: ut tam vilis sit gratia Dei, ut vulgo & passim cujuslibet hominis pusillo conatu obtineatur, & rursus tam chara, ut in & per unius tam magni hominis gratiam nobis donetur. Simul hoc loco admonitos velim liberi arbitrii tutores, ut sciant sese esse abnegatores Christi, dum asserunt liberum arbitrium. Nam si meo studio gratiam Dei obtineo, quid opus est Christi gratia pro mea gratia accipienda? Aut quid mihi deest, ubi gratiam Dei habuero? Dixit autem Diatribe, dicunt & omnes sophistæ, nostro conatu nos gratiam Dei impetrare, & ad illam recipiendam præparari, licet non de condigno, sed de congruo. hoc planè est negare Christum, pro cujus gratia nos gratiam accipere hic testatur Baptista. Nam illud commentum de condigno & congruo supra confutavi, quod inania verba sint; revera autem condignum meritum sentiant, idq; majore impietate quàm Pelagiani, uti diximus. Ita fit, ut magis negent dominum Christum, qui nos mercatus est, impii sophistæ unà cum diatribe, quàm unquàm negaverint Pelagiani aut ulli hæretici, adeo non " patitur secum gratia ullam particulam aut vim " liberi arbitrii. Quod autem Christum negent lib. arbitr. tutores, non modo probat hæc scriptura, sed & ipsa eorum vita. Hinc enim Christum jam non suavem mediatorem, sed metuendum judicem sibi fecerunt, quem placare student intercessionibus matris & sanctorum, tum multis repertis operibus, ritibus, religionibus, votis, quibus omnibus agunt,

ut Christus ei placatus gratiam donet, non autem credunt, quod apud Deum interpellet & gratiam eis impetret per suum sanguinem, & gratiam (ut hic dicitur) pro gratia. Atq, ut credunt, ita habent: est enim Christus verè & merito illis judex inexorabilis, dum eum deserunt, ut mediatorem & salvatorem clementissimum, & sanguinem ac gratiam ejus viliorem habent, quam studia & conatus liberi arbitrii.

Audiamus & exemplum liberi arbitrii. Nicodemus scilicet vir est, in quo nihil queas desiderare, quod liberum arbitrium valeat. Quid enim vir ille omittit studii aut conatus? Fatetur Christum veracem, & à Deo venisse, signa prædicat, venit nocte auditurus & collaturus reliqua. An non is quæsiisse videtur vi liberi arbitrii, ea quæ sunt pietatis & salutis? Sed vide, ut impingat. Cum à Christo veram viam salutis per renascentiam doceri audit, nunquid eam agnoscit, aut sese illam aliquando quæsivisse fatetur? imò sic abhorret & confunditur, ut eam non solum se non intelligere dicat, sed etiam aversetur, ut impossibilé, Quomodo, inquit, possunt hæc fieri? Nec mirum sanè: quis enim unquam audivit, quod ex aqua & spiritu regenerandus sit homo ad salutem? Quis unquam cogitavit, quod omnis, qui crederet in ipsum, non periret, sed haberet vitam æternam? An hujus Philosophi acutissimi & optimi unquam meminerunt? An ullius liberum arbit. unquam ad hoc conatum est? Nónne Paulus eam fatetur esse sapientiam in mysterio absconditam, per prophetas quidem prædictam, sed per Evangelion revelatam, ita ut

ab

ab æterno fuerit tacita & incognita mundo? Quid dicam? Experientiam interrogemus: ipse mundus totus, ipsa ratio humana, ipsum adeo liberum arb. cogitur confiteri, sese Christum non novisse neq; audivisse, antequam Evangelion in mundum veniret. Si autem non novit, multo minus quæsivit, " aut quærere, aut ad eum conari potuit. At Chri- " stus est via, veritas, vita & salus. Confitetur ergo, " velit, nolit, sese suis viribus nec nosse nec quære- " re potuisse ea, quæ sunt viæ, veritatis & salutis. Nihilominus contra hanc ipsam confessionem & experientiam propriam insanimus, & inanibus verbis disputamus, esse in nobis vim tantam reliquam, quæ & noscat & applicare sese possit ad ea, quæ sunt salutis. hoc est tantum dicere, Christum filiũ Dei pro nobis exaltatum, cum nullus unquam scierit nec cogitare potuerit: hæc ipsa tamen ignorantia non est ignorantia, sed notitia Christi, id est, eorum quæ sunt salutis. An nondum vides & palpas, liberi arbitrii assertores planè insanire, cum hoc vocent scientiam, quod ipsimet confitentur esse ignorantiam? Nónne hoc est tenebras dicere lucem, Esaiæ quinto? Scilicet, adeo potenter obstruit Deus os libero arbitrio, ejus propria confessione & experientia: nec sic tamẽ tacere potest, & Deo gloriam dare.

Deinde cum Christus dicatur via, veritas & vita, idq́; per contentionẽ, ut quicquid non est Christus, id neq; via, sed error; neq; veritas, sed mendacium; neq; vita, sed mors sit: necesse est, lib. arbitrium, cum sit neq; Christus, neq; in Christo, errore, mendacio & morte contineri. Ubi igitur & unde

habetur medium illud & neutrum, nempe, vis illa liberi arbitrii, quæ cum nec Christus (id est, via, veritas & vita) sit, nec error, nec mendacium, nec mors, tamen esse debeat? Nam nisi per contentionem dicerentur omnia, quæ de Christo & gratia dicuntur, ut opponantur contrariis, scilicet, quod extra Christum non sit nisi Satan, extra gratiam non nisi ira, extra lucem non nisi tenebræ, extra viam non nisi error, extra veritatem non nisi mendacium, extra vitam non nisi mors: quid, rogo, efficerent universi sermones Apostolorum & tota scriptura? frustra scilicet dicerentur omnia, cum non cogerent, Christum esse necessarium; quod tamen maxime agunt: Eò quod medium reperiretur, quod de se, nec malum, nec bonũ, nec Christi, nec Satanæ, nec verum, nec falsum, nec vivum, nec mortuum, forte etiam nec aliquid, nec nihil esset, idq; vocetur præstantissimum & summum in toto genere hominum. Utrum igitur vis, elige. Si scripturas per contentionem loqui concedis, de libero arbitrio nihil dicere poteris, nisi quæ contraria sunt Christo, scilicet, quod error, mors, Satan & omnia mala in ipso regnent. Si non concedis eas per contentionem loqui, jam scripturas enervas, ut nihil efficiant, nec Christum necessarium probent, ac sic, dum liberũ arbitrium statuis, Christum evacuas, & totam scripturam pessundas. Deinde, ut verbis simules, te Christum confiteri, re ipsa tamen & corde negas. Quia si liberi arbitrii vis non est erronea tota, neq; damnabilis, sed videns & volens honesta & bona & ea quæ sunt salutis, sana est, Christo medico non habet opus, nec Christus eam

eam partem hominis redemit. Quia, quid eſt opus luce & vita, ubi lux & vita eſt? At ea non redemptâ per Chriſtum, optimum in homine non eſt redemptum, ſed per ſeſe bonum & ſalvum. (rrr) Tum Deus quoq; iniquus eſt, ſi ullum hominem damnat, quia illud, quod in homine optimum eſt & ſanum, hoc eſt, innocentem damnat.

Annotatio.

(rrr) Tum Deus quoque iniquus *eſt*, ſi ullum hominem damnat, quia illud quod in homine optimum eſt & ſanum, hoc eſt, innocentem damnat.] *En iterum principium, ex quo B. Vir diſputat. Principium ſanè ipſi hoc eſt; Deus neminem innocentem damnat: Et, ſi Deus ullum innocentem damnaret, iniquus eſſet. Nimirum de eo, qui reverà innocens eſt, loquitùr. Quomodo ergò ſuprà, quando de immeritorum damnatione locutus eſt, defenditque, Deum non eſſe iniquum, ſi immeritos damnet, locutus eſſet de reverà immeritis; & non potius de iis, qui rationi noſtræ videntur immeriti? Mirôr itaque, ſi quiſquam, qui totum hunc B. Viri de ſervo arbitrio librum perlegit, ſtatuat, quaſi exiſtimaverit, Deum verè immeritos & innocentes damnare. Et dubitare ferè cogor, num, qui eiuſmodi quid B. Viro affingunt, totum librum, ſaltem attentè, perlegerint. Sic poſt pauca pag. ſeq.* 364. *B. Vir dicit*; At Deus non damnat, niſi impium. Si non damnat, niſi impium: *utique neminem damnat innocentem & immeritum: quod ſole clarius eſt.*

Nam

Nam nullus homo non habet liberum arbitrium. Et licet abutatur malus homo: Vis tamen ipsa docetur non extingui, quin ad bona conetur & conari possit. Si autem talis est, dubio procul bona, sancta & justa est, quare non debet damnari, sed ab homine damnando separari. At hoc fieri nequit. Atq; si fieri posset, tum homo jam sine libero arbitrio, ne homo quidem esset, nec mereretur, nec demereretur, nec damnaretur, nec salvaretur, essetq; planè brutum, jam non immortalis. Reliquum igitur est, ut Deus sit iniquus, qui bonam, justam, sanctam illam vim damnat, quæ Christo non eget in homine & cum homine malo.

Sed pergamus in Johanne. Qui credit, inquit, in eum, non judicatur: qui non credit, jam judicatus est, quia nõ credit in nomine unigeniti filii Dei. Responde, an liberum arbitrium sit de numero credentium, necne. Si est, iterum gratia opus non habet per sese quã nec novit nec cogitat. Si nõ est, jam judicatum est: hoc quid est, nisi damnatum est coram Deo? At Deus non damnat nisi impium. Impium igitur est. Quid pii vero impium conetur? Neque credo hic vim liberi arbitrii excipi posse, cum de toto homine loquatur, quẽ damnari dicit. Deinde incredulitas non est crassus affectus, sed summus ille in voluntatis & rationis arce sedens & regnans, sicut ejus contrarius, nempe, fides. Incredulum autem esse, est Deum negare & mendacem facere 1. Johannis primo; Si non credimus, mendacem facimus Deum. Quomodo jam vis illa Deo contraria & eum mendacem faciens, conatur ad

bonum? Si non esset incredula & impia illa vis, non debuit dicere de toto homine, jam judicatus est, sed sic, Homo secundum crassos affectus est jam judicatus, sed secundum optimum & præstantissimum non judicatur, quia conatur ad fidem, seu potius credula jam est. Sicubi toties scriptura dicit: Omnis homo mendax, dicemus authoritate liberi arbitrii, contra, scriptura potius mentitur, quia homo nō est mendax optima sua parte, id est, ratione & voluntate, sed tantum carne, sanguine, & medullis, ut sic illud totum, unde nomen habet homo, scilicet, ratio & voluntas, sit sanum & sanctum. Item, & illud Baptistæ; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum, sic oportebit intelligi, super ipsum, id est, super crassos affectus hominis manet ira Dei, super vim autem illam liberi arbitrii, voluntatis scilicet & rationis, manet gratia & vita æterna. Hoc exemplo, ut liberum arbitrium subsistat, quicquid in scripturis in homines impios dicitur, per synecdochen torqueas ad partem hominis brutalem, ut salva sit pars rationalis & vere humana. Tum ego gratias agam liberi arbitrii assertoribus, cum fiducia peccabo, securus, quod ratio & voluntas seu liberum arbitrium damnari non possit, eo quod nunquam extinguatur, sed perpetuo sanū, justum & sanctum permaneat. At voluntate & ratione beata, gaudebo fœdam & brutam carnem separari & damnari, tantum abest, ut optem illi Christum redemptorem. Vides, quorsum nos ferat dogma lib. arbitrii,

utomnia divina & humana, temporalia & æterna, neget,& tot monstris irrideat seipsum?

Item,dicit Baptista: Homo non potest accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Desinat hic Diatribe suam ostentare copiam, ubi omnia, quæ de cœlo habemus, numerat. Nos non de natura, sed de gratia disputamus, nec quales simus super terram,sed quales simus in cœlo coràm Deo, quærimus. Scimus, quod homo dominus est inferioribus se constitutus,in quæ habet jus & liberũ arbitrium,ut illa obediant & faciant,quæ ipse vult & cogitat. Sed hoc quærimus, an erga Deum habeat liberum arbitrium, ut ille obediat & faciat, quæ homo voluerit, vel potius, an Deus in hominem habeat liberum arbitrium,ut is velit&faciat, quod Deus vult,& nihil possit,nisi quod ille voluerit & fecerit. Hic dicit Baptista:quod nihil accipere possit, nisi donetur ei de cœlo. Quare nihil erit lib. arbitrium. Item, Qui de terra est,de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Hic iterum omnes terrenos facit,terrenaq; sapere & loqui dicit eos, qui non sunt Christi, nec medios aliquos relinquit. At liberũ arbitrium utiq; nõ est ille, qui de cælo venit. Quare de terra esse & terram sapere & loqui necesse est. Quod si aliqua vis in homine, aliquo tempore, loco aut opere non terrena saperet, hunc Baptista debuit excipere, & non generaliter de omnibus extra Christum dicere,de terra sunt, de terra loquuntur. Sic infra cap.8.quoq; dicit Christus:Vos de mundo estis, ego non sum de mundo: vos deorsum estis,

ego

ego de ſupernis ſum. At illi habebant liberum arb. ad quos loquebatur, ſcilicet rationem & voluntatem,& tamen de mundo eos dicit. Quid vero novi diceret, ſi ſecundum carnem & craſſos affectus de mundo eſſe eos diceret? An hoc non ante novit totus mundus? Tum quid opus eſt homines ea parte, qua brutales ſunt, de mundo dicere, cum hoc modo & beſtiæ ſint de mundo?

Jam illud, ubi Chriſtus Johan.6. dicit: Nemo venit ad me,niſi pater meus traxerit eum, quid relinquit lib.arbitrio? Dicit enim opus eſſe, ut quis audiat & diſcat ab ipſo patre, tum omnes oportere à Deo doctos eſſe. Hic ſanè non ſolum opera & ſtudia liberi arbitrii docet eſſe inania, ſed ipſum etiam verbum Evangelii (de quo agitur eo loco) fruſtra audiri, niſi intus loquatur, doceat, trahat ipſemet pater. Nemo poteſt, nemo poteſt, inquit, venire: vis ſcilicet illa qua poſſit homo aliquid conari ad Chriſtum, id eſt, ad ea quæ ſunt ſalutis, nulla eſſe aſſeritur. Nec prodeſt libero arbitrio, quod diatribe ex Auguſtino affert ad calumniandum clariſſimum hunc & potentiſſimum locum, ſcilicet, quod Deus trahat, quemadmodum ovem oſtenſo ramo trahimus. Hac ſimilitudine vult probari, vim ineſſe nobis ſequendi tractum Dei, ſed nihil valet hæc ſimilitudo hoc loco. Quia Deus oſtendit non ſolum unum, ſed omnia bona ſua, tum ipſum etiam Chriſtum filium,nec tamen ullus homo ſequitur, niſi intus pater aliud oſtendat & aliter trahat, imò totus mundus perſequitur filium, quem oſtēdit. Ad pios belle quadrat ea ſimilitudo, qui jam ſunt oves, & cognoſcunt paſtorem Deum,

hi

hi ſpiritu viventes & moti ſequuntur, quorſumcunque Deus voluerit, & quicquid oſtenderit. (ſſſ) Impius verò non venit, etiam audito verbo, niſi intus trahat doceatq; pater, quod facit largiendo ſpiritum. Ibi alius tractus eſt, quàm is qui foris fit: ibi oſtenditur Chriſtus per illuminationem ſpiritus, qua rapitur homo ad Chriſtum dulciſſimo raptu, & patitur loquentem doctorem & trahentem Deum potius, quàm ipſe quærat & currat.

Annotatio.

(ſſſ) Impius verò non venit, etiam audito verbo, niſi intus trahat doceatque Pater, quod facit largiendo ſpiritum. Ibi alius tractus eſt, quàm is qui foris fit: ibi oſtenditur Chriſtus per illuminationem ſpiritus, quâ rapitur homo ad Chriſtum dulciſſimo raptu, & patitur loquentem Doctorem & trahentem Deum potius, quam ipſe quærat & currat.] *Hoc ante omnia ex his verbis habemus, quod B. Lutherus nullam in hoc toto libro ſtatuat coactionem; etiam quando vo[c]e raptus utitur. Vnde hic rapi quidem hominem ad Chriſtum dicit, ſed dulciſſimo raptu. Deinde verò, quod tractum internum Spiritus Sancti ab externo diſtinguit, non ita accipiendum eſt, quaſi alterum ab altero ſeparet, ſed coniunctos velit ita, ut externus, ſi ſolus ſtatuatur, planè ſit inſufficiens; & merum ſit ſigmentum hominis, ſi ſtatuat, quaſi ex libero ſuo arbitrio ſequi Deum poſſit, & poſt eum currere, ſi modò exterius vocet & invitet: ſicut Eraſmus dicebat, quod Deus trahat, quemadmodum ovem oſtenſo ramo trahimus. Contra quam ſententiam Eraſmi hic B. Vir diſputat.*

Unum adhuc ex Joanne afferamus, ubi cap. 16. dicit; Spiritus arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. Hic vides peccatum esse, non credere in Christum. At hoc peccatum non utique in cute vel capillis hæret, sed in ipsa ratione & voluntate. Cum autem totum mundum reum faciat hoc peccato, & experientia notum sit, peccatum hoc mundo fuisse ignoratum, æque ac Christum, ut quod spiritu arguente reveletur, manifestum est, lib. arb. cum sua voluntate & ratione hoc peccato captum & damnatum censeri coram Deo. Quare donec Christum ignorat, nec in eum credit, nihil boni potest velle aut conari, sed servit necessario peccato illo ignorato. Summa, cum scriptura ubique Christum per contentionem & antithesin prædicet, ut, dixi, ut quicquid sine Christi spiritu fuerit, hoc Satanæ, impietati, errori, tenebris, peccato, morti & iræ dei subijciat, contra liberum arbitrium pugnabunt testimonia, quotquot de Christo loquuntur. At ea sunt innumerabilia, imo tota Scriptura. Ideo si scriptura judice causam agamus, omnibus modis vicero, ut ne jota unum aut apex sit reliquus, qui non damnet dogma liberi arbitrii. Quod autem Scriptura Christum per contentionem & antithesin prædicet, etsi id ignorent aut scire dissimulent magni Theologi, & lib. arb. tutores, sciunt tamen & confitentur vulgo cuncti Christiani. Sciunt, inquam, duo esse regna in mundo, mutuo pugnantissima, in altero Satanam regnare, qui ob id princeps mundi à Christo, & Deus huius seculi à Paulo dicitur, qui cunctos tenet captivos ad voluntatem suam,

qui non sunt Christi spiritu ab eo rapti, teste eodem Paulo, nec sinit eos sibi rapi ullis viribus, nisi spiritu Dei, ut Christus testatut in parabola de forti, atrium suum in pace servante. In altero regnat Christus, quod assiduè resistit & pugnat cum Satanæ regno: in quod transferimur non nostra vi, sed gratia Dei, qua liberamur à præsenti seculo nequam, & eripimur à potestate tenebrarum. Istorum regnorum mutuo tantis viribus & animis perpetuo pugnantium, cognitio & confessio, sola satis esset ad confutandum dogma liberi arb. quod in regno Satanæ cogimur servire, nisi virtute divina eripiamur. Hæc, inquam, vulgus novit, & tum proverbiis, preeibus, studiis, totaque vita satis confitetur.

Omitto illud meum vere Achilleum, quod diatribe fortiter transivit intactum, sc. quod Rom 7. & Gal. 5. Paulus docet in sanctis & piis esse pugnam spiritus & carnis tam validam, ut non facere possint, quæ vellent. Ex hoc sic arguebam, Si natura homnis adeo mala est, ut in iis, qui spiritu renati sint, non modo non conetur ad bonum, sed etiam pugnet & adversetur bono, quomodo in illis, qui nondum renati, in veteri homine sub Satana serviunt, ad bonum conaretur? Neque enim ibi Paulus solum de crassis affectibus loquitur, per quos velut per commune effugium solet diatribe omnibus scripturis elabi, sed numerat inter opera carnis hæresim, idololatriam, dissensiones, contentiones, quæ utique in summis illis viribus, puta ratione & voluntate, regnant. Si igitur caro istis affectibus pugnat contra spiritum in sanctis, mul-

to magis contra Deum pugnabit in impiis & in libero arbitrio. Ideo & Roman. 8. vocat eam inimicitiam contra Deum. Hoc, inquam, argumentum vellem mihi dilui. & ab eo liberum arbitrium defendi. Ego ſanè de me confiteor, ſi qua fieri poſſet, nollem mihi dari liberum arbitrium, aut quippiam in manu mea relinqui, quo ad ſalutem conari poſſem: non ſolum ideo, quod in tot adverſitatibus & periculis, deinde tot impugnantibus dæmonibus, ſubſiſtere & retinere illud non valerem, cum unus dæmon potentior ſit omnibus hominibus, neque ullus hominum ſalvaretur; ſed quod etiam, ſi nulla pericula, nullæ adverſitates, nulli dæmones eſſent, cogerer tamen perpetuo in incertum laborare, & aërem pugnis verberare, neque enim conſcientia mea, ſi in æternum viverem & operarer, unquam certa & ſecura fieret, quantum facere deberet, quo ſatis Deo fieret. Quocunq; enim opere perfecto, relîquus eſſet ſcrupulus, an id Deo placeret, vel an aliquid ultra requireret: ſicut probat experientia omnium juſticiariorum, & ego meo magno malo tot annis ſatis didici. At nunc cum Deus ſalutem meam extra meum arbitrium tollens, in ſuum receperit, & non meo opere aut curſu, ſed ſua gratia & miſericordia promiſerit me ſervare, ſecurus & certus ſum, quod ille fidelis ſit: & mihi non mentietur, tam potens & magnus, ut nulli dæmones, nullæ adverſitates eum frangere, aut me illi rapere poſſint. Nemo, inquit, rapiet eos de manu mea, quia Pater, qui dedit, maior omnibus eſt, Ita fit, ut, ſi non omnes, tamen aliqui & multi ſalventur, cum per vim li-

nempe pro principali parte lib. arbitr. Sed esto, non intelligamus verba singulatim, tamen ipsa rei summa clarissima est, quod Johannes hac partitione rejiciat, quicquid non est generatio divina, dum filios Dei non fieri dicit, nisi nascendo ex Deo, quod fit (ipso interprete) credendo in nomine ejus. In qua rejectione voluntas hominis seu lib. arbitr. cum non sit nativitas ex Deo neq; fides, necessario comprehenditur. Si vero aliquid valeret lib. arbit. nō debebat voluntas viri à Johanne rejici, nec homines ab eo retrahi, & ad solam fidem & renascentiam mitti, ne illud Esaiæ 5. ei diceretur; Væ vobis, qui dicitis bonum malum. Nunc vero cum æqualiter rejiciat sanguines, voluntatem carnis, voluntatem viri, certum est, quod voluntas viri nihil magis valet ad faciendos filios Dei, quàm sanguines seu nativitas carnalis. At nulli dubium est, quin nativitas carnis non faciat filios Dei, ut & Paulus Rom. 9. dicit; Non qui filii carnis, ii filii Dei, probatq; id exemplo Ismaëlis & Esau.

Idem Johannes inducit Baptistam de Christo loquentem sic; De cujus plenitudine nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Gratiam dicit acceptam per nos de plenitudine Christi, sed pro quo merito vel studio? Pro gratia, inquit, scilicet Christi, quemadmodum & Paulus dicit Rom. 5. Gratia Dei & donum, in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Ubi nunc liberi arbitrii conatus, quo paratur gratia? Hic Johannes dicit, non solum nullo nostro studio gratiam accipi, sed etiam aliena gratia seu alieno merito, nempe unius hominis Jesu Christi. Aut igitur falsum est, nos

gra-

gratiam noſtram accipere pro aliena gratia, aut lib. arb. nihil eſſe evidens eſt: utrunq; enim ſimul conſiſtere nequit: ut tam vilis ſit gratia Dei, ut vulgo & paſſim cujuslibet hominis puſillo conatu obtineatur, & rurſus tam chara, ut in & per unius tam magni hominis gratiam nobis donetur. Simul hoc loco admonitos velim liberi arbitrii tutores, ut ſciant ſeſe eſſe abnegatores Chriſti, dum aſſerunt liberum arbitrium. Nam ſi meo ſtudio gratiam Dei obtineo, quid opus eſt Chriſti gratia pro mea gratia accipienda? Aut quid mihi deeſt, ubi gratiam Dei habuero? Dixit autem Diatribe, dicunt & omnes ſophiſtæ, noſtro conatu nos gratiam Dei impetrare, & ad illam recipiendam præparari, licet non de condigno, ſed de congruo. hoc planè eſt negare Chriſtum, pro cujus gratia nos gratiam accipere hic teſtatur Baptiſta. Nam illud commentum de condigno & congruo ſupra confutavi, quod inania verba ſint; revera autem condignum meritum ſentiant, idq; majore impietate quàm Pelagiani, uti diximus. Ita fit, ut magis negent dominum Chriſtum, qui nos mercatus eſt, impii ſophiſtæ unà cum diatribe, quàm unquàm negaverint Pelagiani aut ulli hæretici, adeo non " patitur ſecum gratia ullam particulam aut vim " liberi arbitrii. Quod autem Chriſtum negent lib. arbitr. tutores, non modo probat hæc ſcriptura, ſed & ipſa eorum vita. Hinc enim Chriſtum jam non ſuavem mediatorem, ſed metuendum judicem ſibi fecerunt, quem placare ſtudent interceſſionibus matris & ſanctorum, tum multis repertis operibus, ritibus, religionibus, votis, quibus omnibus agunt,

ut Christus ei placatus gratiam donet, non autem credunt, quod apud Deum interpellet & gratiam eis impetret per suum sanguinem, & gratiam (ut hic dicitur) pro gratia. Atq, ut credunt, ita habent: est enim Christus verè & merito illis judex inexorabilis, dum eum deserunt, ut mediatorem & salvatorem clementissimum, & sanguinem ac gratiam ejus viliorem habent, quam studia & conatus liberi arbitrii.

Audiamus & exemplum liberi arbitrii. Nicodemus scilicet vir est, in quo nihil queas desiderare, quod liberum arbitrium valeat. Quid enim vir ille omittit studii aut conatus? Fatetur Christum veracem, & à Deo venisse, signa prædicat, venit nocte auditurus & collaturus reliqua. An non is quæsiisse videtur vi liberi arbitrii, ea quæ sunt pietatis & salutis? Sed vide, ut impingat. Cum à Christo veram viam salutis per renascentiam doceri audit, nunquid eam agnoscit, aut sese illam aliquando quæsivisse fatetur? imò sic abhorret & confunditur, ut eam non solum se non intelligere dicat, sed etiam aversetur, ut impossibilé, Quomodo, inquit, possunt hæc fieri? Nec mirum sanè: quis enim unquam audivit, quod ex aqua & spiritu regenerandus sit homo ad salutem? Quis unquam cogitavit, quod omnis, qui crederet in ipsum, non periret, sed haberet vitam æternam? An hujus Philosophi acutissimi & optimi unquam meminerunt? An ullius liberum arbit. unquam ad hoc conatum est? Nónne Paulus eam fatetur esse sapientiam in mysterio absconditam, per prophetas quidem prædictam, sed per Evangelion revelatam, ita ut

ab

ab æterno fuerit tacita & incognita mundo? Quid dicam? Experientiam interrogemus: ipse mundus totus, ipsa ratio humana, ipsum adeo liberum arb. cogitur confiteri, sese Christum non nouisse neq; audivisse, antequam Evangelion in mundum veniret. Si autem non novit, multo minus quæsivit, " aut quærere, aut ad eum conari potuit. At Chri- " stus est via, veritas, vita & salus. Confitetur ergo, " velit, nolit, sese suis viribus nec nosse nec quære- " re potuisse ea, quæ sunt viæ, veritatis & salutis. Nihilominus contra hanc ipsam confessionem & experientiam propriam insanimus, & inanibus verbis disputamus, esse in nobis vim tantam reliquam, quæ & noscat & applicare sese possit ad ea, quæ sunt salutis. hoc est tantum dicere, Christum filiū Dei pro nobis exaltatum, cum nullus unquam scierit nec cogitare potuerit: hæc ipsa tamen ignorantia non est ignorantia, sed notitia Christi, id est, eorum quæ sunt salutis. An nondum vides & palpas, liberi arbitrii assertores planè insanire, cum hoc vocent scientiam, quod ipsimet confitentur esse ignorantiam? Nónne hoc est tenebras dicere lucem, Esaiæ quinto? Scilicét, adeo potenter obstruit Deus os libero arbitrio, ejus propria confessione & experientia: nec sic tamē tacere potest, & Deo gloriam dare.

Deinde cum Christus dicatur via, veritas & vita, idq; per contentionē, ut quicquid non est Christus, id neq; via, sed error; neq; veritas, sed mendacium; neq; vita, sed mors sit: necesse est, lib. arbitrium, cum sit neq; Christus, neq; in Christo, errore, mendacio & morte contineri. Ubi igitur & unde

habetur medium illud & neutrum, nempe, vis illa liberi arbitrii, quæ cum nec Christus (id est, via, veritas & vita) sit, nec error, nec mendacium, nec mors, tamen esse debeat? Nam nisi per contentionem dicerentur omnia, quæ de Christo & gratia dicuntur, ut opponantur contrariis, scilicet, quod extra Christum non sit nisi Satan, extra gratiam non nisi ira, extra lucem non nisi tenebræ, extra viam non nisi error, extra veritatem non nisi mendacium, extra vitam non nisi mors: quid, rogo, efficerent universi sermones Apostolorum & tota scriptura? frustra scilicet dicerentur omnia, cum non cogerent, Christum esse necessarium; quod tamen maxime agunt: Eò quod medium reperiretur, quod de se, nec malum, nec bonũ, nec Christi, nec Satanæ, nec verum, nec falsum, nec vivum, nec mortuum, forte etiam nec aliquid, nec nihil esset, idq; vocetur præstantissimum & summum in toto genere hominum. Utrum igitur vis, elige. Si scripturas per contentionem loqui concedis, de libero arbitrio nihil dicere poteris, nisi quæ contraria sunt Christo, scilicet, quod error, mors, Satan & omnia mala in ipso regnent. Si non concedis eas per contentionem loqui, jam scripturas enervas, ut nihil efficiant, nec Christum necessarium probent, ac sic, dum liberũ arbitrium statuis, Christum evacuas, & totam scripturam pessundas. Deinde, ut verbis simules, te Christum confiteri, re ipsa tamen & corde negas. Quia si liberi arbitrii vis non est erronea tota, neq; damnabilis, sed videns & volens honesta & bona & ea quæ sunt salutis, sana est, Christo medico non habet opus, nec Christus

eam partem hominis redemit. Quia, quid eſt opus luce & vita, ubi lux & vita eſt? At ea non redemptâ per Chriſtum, optimum in homine non eſt redemptum, ſed per ſeſe bonum & ſalvum. (rrr) Tum Deus quoq; iniquus eſt, ſi ullum hominem damnat, quia illud, quod in homine optimum eſt & ſanum, hoc eſt, innocentem damnat.

Annotatio.

(rrr) Tum Deus quoque iniquus eſt, ſi ullum hominem damnat, quia illud quod in homine optimum eſt & ſanum, hoc eſt, innocentem damnat.] *En iterum principium, ex quo B. Vir diſputat. Principium ſanè ipſi hoc eſt; Deus neminem innocentem damnat: Et, ſi Deus ullum innocentem damnaret, iniquus eſſet. Nimirum de eo, qui reverà innocens eſt, loquitur. Quomodo ergò ſuprà, quando de immeritorum damnatione locutus eſt, defenditque, Deum non eſſe iniquum, ſi immeritos damnet, locutus eſſet de reverà immeritis; & non potius de iis, qui rationi noſtræ videntur immeriti? Miròr itaque, ſi quiſquam, qui totum hunc B. Viri de ſervo arbitrio librum perlegit, ſtatuat, quaſi exiſtimaverit, Deum verè immeritos & innocentes damnare. Et dubitare ferè cogor, num, qui eiuſmodi quid B. Viro affingunt, totum librum, ſaltem attentè, perlegerint. Sic pòſt pauca pag. ſeq. 364. B. Vir dicit*; At Deus non damnat, niſi impium. Si non damnat, niſi impium: *utique neminem damnat innocentem & immeritum: quod ſole clarius eſt.*

Nam

Nam nullus homo non habet liberum arbitrium. Et licet abutatur malus homo: Vis tamen ipſa docetur non extingui, quin ad bona conetur & conari poſſit. Si autem talis eſt, dubio procul bona, ſancta & juſta eſt, quare non debet damnari, ſed ab homine damnando ſeparari. At hoc fieri nequit. Atq; ſi fieri poſſet, tum homo jam ſine libero arbitrio, ne homo quidem eſſet, nec mereretur, nec demereretur, nec damnaretur, nec ſalvaretur, eſſetq; planè brutum, jam non immortalis. Reliquum igitur eſt, ut Deus ſit iniquus, qui bonam, juſtam, ſanctam illam vim damnat, quæ Chriſto non eget in homine & cum homine malo.

Sed pergamus in Johanne. Qui credit, inquit, in eum, non judicatur: qui non credit, jam judicatus eſt, quia nõ credit in nomine unigeniti filii Dei. Reſponde, an liberum arbitrium ſit de numero credentium; nec ne. Si eſt, iterum gratia opus non habet per ſeſe quã nec novit nec cogitat. Si nõ eſt, jam judicatum eſt: hoc quid eſt, niſi damnatum eſt coram Deo? At Deus non damnat niſi impium. Impium igitur eſt. Quid pii vero impium conetur? Neque credo hic vim liberi arbitrii excipi poſſe, cum de toto homine loquatur, quẽ damnari dicit. Deinde incredulitas non eſt craſſus affectus, ſed ſummus ille in voluntatis & rationis arce ſedens & regnans, ſicut ejus contrarius, nempe, fides. Incredulum autem eſſe, eſt Deum negare & mendacem facere 1. Johannis primo; Si non credimus, mendacem facimus Deum. Quomodo jam vis illa Deo contraria & eum mendacem faciens, conatur ad

bo-

bonum? Si non esset incredula & impia illa vis, non debuit dicere de toto homine, jam judicatus est, sed sic, Homo secundum crassos affectus est jam judicatus, sed secundum optimum & præstantissimum non judicatur, quia conatur ad fidem, seu potius credula jam est. Sic ubi toties scriptura dicit: Omnis homo mendax, dicemus authoritate liberi arbitrii, contra, scriptura potius mentitur, quia homo nō est mendax optima sua parte, id est, ratione & voluntate, sed tantum carne, sanguine, & medullis, ut sic illud totum, unde nomen habet homo, scilicet, ratio & voluntas, sit sanum & sanctum. Item, & illud Baptistæ; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum, sic oportebit intelligi, super ipsum, id est, super crassos affectus hominis manet ira Dei, super vim autem illam liberi arbitrii, voluntatis scilicet & rationis, manet gratia & vita æterna. Hoc exemplo, ut liberum arbitrium subsistat, quicquid in scripturis in homines impios dicitur, per synecdochen torqueas ad partem hominis brutalem, ut salva sit pars rationalis & vere humana. Tum ego gratias agam liberi arbitrii assertoribus, cum fiducia peccabo, securus, quod ratio & voluntas seu liberum arbitrium damnari non possit, eo quod nunquam extinguatur, sed perpetuo sanū, justum & sanctum permaneat. At voluntate & ratione beata, gaudebo fœdam & brutam carnem separari & damnari, tantum abest, ut optem illi Christum redemptorem. Vides, quorsum nos ferat dogma lib. arbitrii,

ut omnia divina & humana, temporalia & æterna, neget, & tot monstris irrideat seipsum?

Item, dicit Baptista: Homo non potest accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Desinat hic Diatribe suam ostentare copiam, ubi omnia, quæ de cœlo habemus, numerat. Nos non de natura, sed de gratia disputamus, nec quales simus super terram, sed quales simus in cœlo corám Deo, quærimus. Scimus, quod homo dominus est inferioribus se constitutus, in quæ habet jus & liberũ arbitrium, ut illa obediant & faciant, quæ ipse vult & cogitat. Sed hoc quærimus, an erga Deum habeat liberum arbitrium, ut ille obediat & faciat, quæ homo voluerit, vel potius, an Deus in hominem habeat liberum arbitrium, ut is velit & faciat, quod Deus vult, & nihil póssit, nisi quod ille voluerit & fecerit. Hic dicit Baptista: quod nihil accipere possit, nisi donetur ei de cœlo. Quare nihil erit lib. arbitrium. Item, Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Hic iterum omnes terrenos facit, terrenaq; sapere & loqui dicit eos, qui non sunt Christi, nec medios aliquos relinquit. At liberũ arbitrium utiq; nõ est ille, qui de cælo venit. Quare de terra esse & terram sapere & loqui necesse est. Quod si aliqua vis in homine, aliquo tempore, loco aut opere non terrena saperet, hunc Baptista debuit excipere, & non generaliter de omnibus extra Christum dicere, de terra sunt, de terra loquuntur. Sic infra cap. 8. quoq; dicit Christus: Vos de mundo estis, ego non sum de mundo: vos deorsum estis, ego

ego de ſupernis ſum. At illi habebant liberum arb. ad quos loquebatur, ſcilicet rationem & voluntatem, & tamen de mundo eos dicit. Quid vero novi diceret, ſi ſecundum carnem & craſſos affectus de mundo eſſe eos diceret? An hoc non ante novit totus mundus? Tum quid opus eſt homines ea parte, qua brutales ſunt, de mundo dicere, cum hoc modo & beſtiæ ſint de mundo?

Jam illud, ubi Chriſtus Johan.6. dicit: Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum, quid relinquit lib. arbitrio? Dicit enim opus eſſe, ut quis audiat & diſcat ab ipſo patre, tum omnes oportere à Deo doctos eſſe. Hic ſanè non ſolum opera & ſtudia liberi arbitrii docet eſſe inania, ſed ipſum etiam verbum Evangelii (de quo agitur eo loco) fruſtra audiri, niſi intus loquatur, doceat, trahat ipſemet pater. Nemo poteſt, nemo poteſt, inquit, venire: vis ſcilicet illa qua poſſit homo aliquid conari ad Chriſtum, id eſt, ad ea quæ ſunt ſalutis, nulla eſſe aſſeritur. Nec prodeſt libero arbitrio, quod diatribe ex Auguſtino affert ad calumniandum clariſſimum hunc & potentiſſimum locum, ſcilicet, quod Deus trahat, quemadmodum ovem oſtenſo ramo trahimus. Hac ſimilitudine vult probari, vim ineſſe nobis ſequendi tractum Dei, ſed nihil valet hæc ſimilitudo hoc loco. Quia Deus oſtendit non ſolum unum, ſed omnia bona ſua, tum ipſum etiam Chriſtum filium, nec tamen ullus homo ſequitur, niſi intus pater aliud oſtendat & aliter trahat, imò totus mundus perſequitur filium, quem oſtẽdit. Ad pios belle quadrat ea ſimilitudo, qui jam ſunt oves, & cognoſcunt paſtorem Deum,

Unum adhuc ex Joanne afferamus, ubi cap. 16. dicit; Spiritus arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. Hic vides peccatum esse, non credere in Christum. At hoc peccatum non utique in cute vel capillis hæret, sed in ipsa ratione & voluntate. Cum autem totum mundum reum faciat hoc peccato, & experientia notum sit, peccatum hoc mundo fuisse ignoratum, æque ac Christum, ut quod spiritu arguente reveletur, manifestum est, lib.arb. cum sua voluntate & ratione hoc peccato captum & damnatum censeri coram Deo. Quare donec Christum ignorat, nec in eum credit, nihil boni potest velle aut conari, sed servit necessario peccato illo ignorato. Summa, cum scriptura ubique Christum per contentionem & antithesin prædicet, ut, dixi, ut quicquid sine Christi spiritu fuerit, hoc Satanæ, impietati, errori, tenebris, peccato, morti & iræ dei subijciat, contra liberum arbitrium pugnabunt testimonia, quotquot de Christo loquuntur. At ea sunt innumerabilia, imo tota Scriptura. Ideo si scriptura judice causam agamus, omnibus modis vicero, ut ne jota unum aut apex sit reliquus, qui non damnet dogma liberi arbitrii. Quod autem Scriptura Christum per contentionem & antithesin prædicet, etsi id ignorent aut scire dissimulent magni Theologi, & lib. arb. tutores, sciunt tamen & confitentur vulgo cuncti Christiani. Sciunt, inquam, duo esse regna in mundo, mutuo pugnantissima, in altero Satanam regnare, qui ob id princeps mundi à Christo, & Deus huius seculi à Paulo dicitur, qui cunctos tenet captivos ad voluntatem suam,

qui non sunt Christi spiritu ab eo rapti, teste eodem Paulo, nec sinit eos sibi rapi ullis viribus, nisi spiritu Dei, ut Christus testatur in parabola de forti, atrium suum in pace servante. In altero regnat Christus, quod assiduè resistit & pugnat cum Satanæ regno: in quod transferimur non nostra vi, sed gratia Dei, qua liberamur à præsenti seculo nequam, & eripimur à potestate tenebrarum. Istorum regnorum mutuo tantis viribus & animis perpetuo pugnantium, cognitio & confessio, sola satis esset ad confutandum dogma liberi arb. quod in regno Satanæ cogimur servire, nisi virtute divina eripiamur. Hæc, inquam, vulgus novit, & tum proverbiis, preeibus, studiis, totaque vita satis confitetur.

Omitto illud meum vere Achilleum, quod diatribe fortiter transivit intactum, sc. quod Rom 7. & Gal. 5. Paulus docet in sanctis & piis esse pugnam spiritus & carnis tam validam, ut non facere possint, quæ vellent. Ex hoc sic arguebam, Si natura homnis adeo mala est, ut in iis, qui spiritu renati sint, non modo non coneturad bonum, sed etiam pugnet & adversetur bono, quomodo in illis, qui nondum renati, in veteri homine sub Satana serviunt, ad bonum conaretur? Neque enim ibi Paulus solum de crassis affectibus loquitur, per quos velut per commune effugium solet diatribe omnibus scripturis elabi, sed numerat inter opera carnis hæresim, idololatriam, dissensiones, contentiones, quæ utique in summis illis viribus, puta ratione & voluntate, regnant. Si igitur caro istis affectibus pugnat contra spiritum in sanctis, mul-

to magis contra Deum pugnabit in impiis & in libero arbitrio. Ideo & Roman. 8. vocat eam inimicitiam contra Deum. Hoc, inquam, argumentum vellem mihi dilui. & ab eo liberum arbitrium defendi. Ego ſanè de me confiteor, ſi qua fieri poſſet, nollem mihi dari liberum arbitrium, aut quippiam in manu mea relinqui, quo ad ſalutem conari poſſem: non ſolum ideo, quod in tot adverſitatibus & periculis, deinde tot impugnantibus dæmonibus, ſubſiſtere & retinere illud non valerem, cum unus dæmon potentior ſit omnibus hominibus, neque ullus hominum ſalvaretur; ſed quod etiam, ſi nulla pericula, nullæ adverſitates, nulli dæmones eſſent, cogerer tamen perpetuo in incertum laborare, & aërem pugnis verberare, neque enim conſcientia mea, ſi in æternum viverem & operarer, unquam certa & ſecura fieret, quantum facere deberet, quo ſatis Deo fieret. Quocunq; enim opere perfecto, reliquus eſſet ſcrupulus, an id Deo placeret, vel an aliquid ultra requireret: ſicut probat experientia omnium juſticiariorum, & ego meo magno malo tot annis ſatis didici.. At nunc cum Deus ſalutem meam extra meum arbitrium tollens, in ſuum receperit, & non meo opere aut curſu, ſed ſua gratia & miſericordia promiſerit me ſervare, ſecurus & certus ſum, quod ille fidelis ſit: & mihi non mentietur, tam potens & magnus, ut nulli dæmones, nullæ adverſitates eum frangere, aut me illi rapere poſſint. Nemo, inquit, rapiet eos de manu mea, quia Pater, qui dedit, maior omnibus eſt. Ita fit, ut, ſi non omnes, tamen aliqui & multi ſalventur, cum per vim li-

beri arbitrii nulus prorſus ſervaretur, ſed in unum omnes perderemur. Tum etiam certi ſumus & ſecuri, Deo nos placere, non merito operis noſtri, ſed favore miſericordiæ ſuæ nobis promiſſæ, atque ſi minus aut male egerimus, quod nobis non imputet, ſed paterne ignoſcat & emendet. Hæc eſt gloriatio omnium ſanctorum in Deo ſuo.

(ttt) Si autem id movet, quod difficile ſit clementiam & æquitatem Dei tueri, ut qui damnet immeritos, hoc eſt impios eiuſmodi, qui in impietate nati non poſſunt ulla ratione ſibi conſulere, quin impii ſint, maneant & damnentur, coganturque neceſſitate naturæ peccare & perire, ſicut Paulus dicit;

Annotatio.

(ttt) Si autem id movet, quod difficile ſit, clementiam & æquitatem Dei tueri &c.] *Ex his verbis jam ſupra aliqua allegavimus, ad oſtendendum, quinam ſint immeriti, quando quæritur; quomodo Deus immeritos damnet? Et rem ſanè hic exiſtimo ab ipſo B. Viro adeò factam perſpicuam, ut noſtrâ amplius explicatione opus non ſit. Nonne enim manifeſtum eſt, quod immeriti ſint impii eiuſmodi, qui in impietate nati, non poſſunt ullâ ratione ſibi conſulere, quin impii ſint, maneant & damnentur, coganturque neceſſitate naturæ peccare & perire? Hos verò ſuprà B. Vir expreſſè & verè impios vocavit, qui jure damnentur. Et hoc ipſo quidem, quia damnentur: cum Deus neminem poſſit damnare, niſi impium. Dixit etiam impios eſſe & damnabiles, non alieno, ſed proprio delicto: cùm*

Deus

Deus neminem innocentem , & propter alienum delictum damnet. Itaque non possunt isti esse immeriti, nisi δοξαςικῶς, ex opinione rationis humanæ. Quæ verò vehementer hîc errat, & æquissimum judicium Dei iniquitatis accusat ex eo, quod ipsi incomprehensibile; cum meminisse deberet, ut Deum totum, ita judicia, sapientiam & justitiam Dei incomprehensibilia esse: quod prolixè etiam hîc B. Vir monet, & benè contrà accusat rationis perversitatem & audaciam. Egregiè res declaratur exemplo judicii Domini alio, quo permittit malis in hoc mundo benè esse: cum bonis malè sit. Hoc judicium licet ratio summæ iniquitatis omnibus seculis accusaverit, ut multi etiam propterea Deum abnegaverint, tamen est manetque justissimum, docens, esse, ut B. Vir ipse loquitur, vitam post hanc vitam, in qua quicquid hîc non est punitum & remuneratum, illic punietur & remunerabitur, cùm hæc vita sit nihil nisi præcursus aut initium potius futuræ vitæ. Cum quo cōparat judicium prius de damnatione eorum, qui nobis videntur immeriti: quod in illo quidem ratio homines, quasi immeritos & innocentes, absolvat; sed credentes in lumine verbi licet nondum comprehendant, Deum tamen absolvant, credantque justissimum; rem aliquando in lumine gloriæ etiam comprehensuri, visurique, quod rectissimè hîc Deum crediderint justissimum, & homines sontes, contra rationis judicium.]

Eramus omnes filii iræ, quemadmodum & cæteri, cum tales creentur ab ipsomet Deo ex semine vitiato per unius Adæ peccatum. Hic honorandus & reverendus est Deus clementissimus in iis, quos justificat & salvat indignissimos, donandumque est saltem non nihil divinæ eius sapientiæ, ut ju-

ſtus eſſe credatur, ubi iniquus nobis eſſe videtur. Si enim talis eſſet eius juſtitia, quæ humano captu poſſet judicari eſſe juſta, plane non eſſet divina, & nihilo differret ab humana juſtitia. At cum ſit deus verus & unus, deinde totus incomprehenſibilis & inacceſſibilis humana ratione, par eſt, imò neceſſarium eſt, ut & juſtitia ſua ſit incomprehenſibilis, ſicut Paulus quoque exclamat, dicens; O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei? quam incomprehenſibilia ſunt judicia eius, & inveſtigabiles viæ eius? Incomprehenſibilia verò non eſſent, ſi nos per omnia capere valeremus, quare ſint juſta. Quid eſt homo comparatus Deo? Quantum eſt, quod potentia noſtra poteſt, illius potentiæ comparata? Quid noſtra ſubſtantia ad illius ſubſtantiam? Summa, quid omnia noſtra ſunt ad illius omnia? ſi igitur fatemur, etiam natura magiſtra, humanam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam & omnia noſtra prorſus nihil eſſe, ſi ad divinam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam conferantur: quæ eſt noſtra illa perverſitas, ut ſolam juſtitiam & judicium Dei vexemus, & judicio noſtro tantum arrogemus, ut divinum judicium comprehendere, judicare & æſtimare velimus? Quare non ſimliter & hic dicimus: judicium noſtrum nihil eſt, ſi divino judicio comparetur? conſule ipſam rationem; ſi non convicta cogetur ſeſe ſtultam & temerariam confiteri, quod judicium Dei non finit eſſe incomprehenſibile, cum cætera divina omnia fateatur eſſe incomprehenſibilia. Scilicet, in omnibus aliis Deo concedimus

Ma-

Majeſtatem divinam, in ſolo judicio negare parati ſumus, nec tātiſper poſſumus credere, eum eſſe juſtum, cum nobis promiſerit, fore, ubi gloriam ſuam revelarit, ut omnes tum videamus & palpemus, eum fuiſſe eſſe juſtum.

Dabo exemplum ad confirmandam hanc fidem & ad conſolandum oculum illum nequam, qui Deum ſuſpectum habet de iniquitate. Ecce ſic Deus adminiſtrat mundum iſtum corporalem in rebus externis, ut, ſi rationis humanæ judicium ſpectes & ſequaris, cogaris dicere, aut nullum eſſe Deum, aut iniquum eſſe Deum, ut ille ait; ſollicitor nullos ſæpè putare Deos. Vide enim, ut proſperrimè habeant mali, contra infeliciſſimè boni, teſtantibus proverbiis & experientia proverbiorum parente; Quo ſceleratiores, hoc fortunatiores eſſe. Abundant, iniquit Hiob, tabernacula impiorum. Et Pſal.73. queritur, peccatores in mundo abundare divitiis. Obſecro, annon omnium judicio iniquiſſimum eſt, malos fortunari, & bonos affligi? At ita fert curſus mundi. Hic etiam ſumma ingenia eo lapſa ſunt, ut Deum eſſe negent. & fortunam omnia temere verſare fingant: quales Epicurei & Plinius. Deinde Ariſtoteles, ſuum illud primum Ens, ut liberet à miſeria, ſentit ipſum nihil videre, niſi ſe ſolum, quod ei moleſtiſſimum putat, tot mala, tot injurias videre. Prophetæ verò, qui Deum eſſe crediderunt, magis tentantur de iniquitate Dei; ut Hieremias, Hiob, David, Aſſaph & alii. Quid putas Demoſthenes & Cicero cogitarint, cum omnia, quæ poterant, effeciſſent, & talem mercedē miſero in-

interitu receperunt? Et tamen hæc iniquitas Dei vehementer probabilis, & argumentis talibus producta, quibus nulla ratio aut lumen naturæ potest resistere, tollitur facillimè per lucem Evangelii & cognitionem gratiæ, quâ docemur, impios corporaliter quidem florere, sed anima perdi. Estque totius istius quæstionis insolubilis ista brevis solutio in uno verbo; scilicet, esse vitam post hanc vitam, in qua quicquid hic non est punitum & remuneratum, illic punietur & remunerabitur, cum hæc vita sit nihil nisi præcursus, aut initium potius futuræ vitæ.

Si igitur lux Evangelii, quæ solo verbo & fide valet, tantum efficit, ut ista quæstio omnibus seculis tractata, & nunquam soluta, tàm facilè dirimatur & componatur: quid putas futurum, ubi, cessante lumine verbi & fidei, res ipsa & majestas divina per sese revelabitur? Annon putas, quod tum lumen gloriæ quæstionem facillimè solvere possit, quæ in lumine verbi aut gratiæ est insolubilis; cùm lumen gratiæ tàm facile solverit quæstionem in lumine naturæ insolubilem? Tria mihi lumina pone; lumen naturæ, lumen gratiæ, lumen gloriæ, ut habet vulgata & bona distinctio. In lumine naturæ est insolubile, hoc esse justum, quod bonus affligatur, & malus benè habeat. At hoc solvit lumen gratiæ. In lumine gratiæ est insolubile, quomodo Deus damnet eum, qui non potest, ullis suis viribus aliud facere, quam peccare & reus esse. Hic tâm lumen naturæ, quam lumen gratiæ dictant, culpam esse, non miseri hominis, sed iniqui Dei. Nec enim aliter judicare possunt

de

de Deo, qui hominem impium gratis sine meritis coronat, & alium non coronat,(uuu) sed damnat, fortè minùs,vel saltem nonmagis impium. At lumen gloriæ aliud dictat, & Deum, cuius modo est judicium incomprehensibilis justitiæ, tunc ostendet esse justissimæ & manifestissimæ justitiæ tantum, ut interim id credamus, moniti & confirmati exemplo luminis gratiæ, quod simile miraculum in naturali lumine implet.

Annotatio.

(uuu) Sed damnat, fortè minus vel saltem non magis impium.] *Ex his verbis iterum clarissimum est, quod immeriti, suprà vocati, non sint nisi ex rationis judicio immeriti & innocentes. Sed in rei veritate sunt meriti, nec immeriti dici possunt, nisi comparatè, quatenus aliis minus vel non magis impii sunt. Qui nihilominus reliquis postponuntur, quia gratiam malitiosè nolunt. Vbi eos amplius juvare non potest quicquam, si maximè inter omnes homines sint honestissimi & minimè impii: quia impii tamen sunt, absolutè loquendo, nec possunt nisi per gratiam salvari, & à damnatione liberari; quam vero gratiam malitiosè nolunt. Hic finimus, speramusq; satis manifestum factum, quod præcipuè intendebamus, B. Luther. nostrum in hoc de Servo Arbitrio libro nihil quicquam de absoluto Calvinianorum decreto suum fecisse, sed extitisse ὀρθοδοξότατον: ut iniquissimè Calvinianismi, aut peioris etiam sententiæ, & quidem quam ad finem vitæ retinuerit, postuletur in Calvinianorum gratiam.*]

Finem hîc faciam huius libelli, paratus, si opus

 sit,

Nam nullus homo non habet liberum arbitrium. Et licet abutatur malus homo: Vis tamen ipsa docetur non extingui, quin ad bona conetur & conari possit. Si autem talis est, dubio procul bona, sancta & justa est, quare non debet damnari, sed ab homine damnando separari. At hoc fieri nequit. Atq; si fieri posset, tum homo jam sine libero arbitrio, ne homo quidem esset, nec mereretur, nec demereretur, nec damnaretur, nec salvaretur, essetq; planè brutum, jam non immortalis. Reliquum igitur est, ut Deus sit iniquus, qui bonam, justam, sanctam illam vim damnat, quæ Christo non eget in homine & cum homine malo.

Sed pergamus in Johanne. Qui credit, inquit, in eum, non judicatur: qui non credit, jam judicatus est, quia nõ credit in nomine unigeniti filii Dei. Responde, an liberum arbitrium sit de numero credentium; necne. Si est, iterum gratia opus non habet per sese quã nec novit nec cogitat. Si nõ est, jam judicatum est: hoc quid est, nisi damnatum est coram Deo? At Deus non damnat nisi impium. Impium igitur est. Quid pii vero impium conetur? Neque credo hic vim liberi arbitrii excipi posse, cum de toto homine loquatur, qué damnari dicit. Deinde incredulitas non est crassus affectus, sed summus ille in voluntatis & rationis arce sedens & regnans, sicut ejus contrarius, nempe, fides. Incredulum autem esse, est Deum negare & mendacem facere 1. Johannis primo; Si non credimus, mendacem facimus Deum. Quomodo jam vis illa Deo contraria & eum mendacem faciens, conatur ad bo-

bonum? Si non esset incredula & impia illa vis, non debuit dicere de toto homine, jam judicatus est, sed sic, Homo secundum crassos affectus est jam judicatus, sed secundum optimum & præstantissimum non judicatur, quia conatur ad fidem, seu potius credula jam est. Sic ubi toties scriptura dicit: Omnis homo mendax, dicemus authoritate liberi arbitrii, contra, scriptura potius mentitur, quia homo nõ est mendax optima sua parte, id est, ratione & voluntate, sed tantum carne, sanguine, & medullis, ut sic illud totum, unde nomen habet homo, scilicet, ratio & voluntas, sit sanum & sanctum. Item, & illud Baptistæ; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum, sic oportebit intelligi, super ipsum, id est, super crassos affectus hominis manet ira Dei, super vim autem illam liberi arbitrii, voluntatis scilicet & rationis, manet gratia & vita æterna. Hoc exemplo, ut liberum arbitrium subsistat, quicquid in scripturis in homines impios dicitur, per synecdochen torqueas ad partem hominis brutalem, ut salva sit pars rationalis & vere humana. Tum ego gratias agam liberi arbitrii assertoribus, cum fiducia peccabo, securus, quod ratio & voluntas seu liberum arbitrium damnari non possit, eo quod nunquam extinguatur, sed perpetuo sanũ, justum & sanctum permaneat. At voluntate & ratione beata, gaudebo fœdam & brutam carnem separari & damnari, tantum abest, ut optem illi Christum redemptorem. Vides, quorsum nos ferat dogma lib. arbitrii,

ut omnia divina & humana, temporalia & æterna, neget,& tot monstris irrideat seipsum?

Item, dicit Baptista: Homo non potest accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Desinat hic Diatribe suam ostentare copiam, ubi omnia, quæ de cœlo habemus, numerat. Nos non de natura, sed de gratia disputamus, nec quales simus super terram, sed quales simus in cœlo corám Deo, quærimus. Scimus, quod homo dominus est inferioribus se constitutus, in quæ habet jus & liberũ arbitrium, ut illa obediant & faciant, quæ ipse vult & cogitat. Sed hoc quærimus, an erga Deum habeat liberum arbitrium, ut ille obediat & faciat, quæ homo voluerit, vel potius, an Deus in hominem habeat liberum arbitrium, ut is velit & faciat, quod Deus vult, & nihil possit, nisi quod ille voluerit & fecerit. Hic dicit Baptista: quod nihil accipere possit, nisi donetur ei de cœlo. Quare nihil erit lib. arbitrium. Item, Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Hic iterum omnes terrenos facit, terrenaq; sapere & loqui dicit eos, qui non sunt Christi, nec medios aliquos relinquit. At liberũ arbitrium utiq; nõ est ille, qui de cælo venit. Quare de terra esse & terram sapere & loqui necesse est. Quod si aliqua vis in homine, aliquo tempore, loco aut opere non terrena saperet, hunc Baptista debuit excipere, & non generaliter de omnibus extra Christum dicere, de terra sunt, de terra loquuntur. Sic infra cap.8. quoq; dicit Christus: Vos de mundo estis, ego non sum de mundo: vos deorsum estis,

ego de supernis sum. At illi habebant liberum arb. ad quos loquebatur, scilicet rationem & voluntatem, & tamen de mundo eos dicit. Quid vero novi diceret, si secundum carnem & crassos affectus de mundo esse eos diceret? An hoc non ante novit totus mundus? Tum quid opus est homines ea parte, qua brutales sunt, de mundo dicere, cum hoc modo & bestiæ sint de mundo?

Jam illud, ubi Christus Johan.6. dicit: Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum, quid relinquit lib.arbitrio? Dicit enim opus esse, ut quis audiat & discat ab ipso patre, tum omnes oportere à Deo doctos esse. Hic sanè non solum opera & studia liberi arbitrii docet esse inania, sed ipsum etiam verbum Evangelii (de quo agitur eo loco) frustra audiri, nisi intus loquatur, doceat, trahat ipsemet pater. Nemo potest, nemo potest, inquit, venire: vis scilicet illa qua possit homo aliquid conari ad Christum, id est, ad ea quæ sunt salutis, nulla esse asseritur. Nec prodest libero arbitrio, quod diatribe ex Augustino affert ad calumniandum clarissimum hunc & potentissimum locum, scilicet, quod Deus trahat, quemadmodum ovem ostenso ramo trahimus. Hac similitudine vult probari, vim inesse nobis sequendi tractum Dei, sed nihil valet hæc similitudo hoc loco. Quia Deus ostendit non solum unum, sed omnia bona sua, tum ipsum etiam Christum filium, nec tamen ullus homo sequitur, nisi intus pater aliud ostendat & aliter trahat, imò totus mundus persequitur filium, quem ostēdit. Ad pios belle quadrat ea similitudo, qui jam sunt oves, & cognoscunt pastorem Deum,

hi

Unum adhuc ex Joanne afferamus, ubi cap. 16. dicit; Spiritus arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. Hic vides peccatum esse, non credere in Christum. At hoc peccatum non utique in cute vel capillis hæret, sed in ipsa ratione & voluntate. Cum autem totum mundum reum faciat hoc peccato, & experientia notum sit, peccatum hoc mundo fuisse ignoratum, æque ac Christum, ut quod spiritu arguente reveletur, manifestum est, lib. arb. cum sua voluntate & ratione hoc peccato captum & damnatum censeri coram Deo. Quare donec Christum ignorat, nec in eum credit, nihil boni potest velle aut conari, sed servit necessario peccato illo ignorato. Summa, cum Scriptura ubique Christum per contentionem & antithesin prædicet, ut, dixi, ut quicquid sine Christi spiritu fuerit, hoc Satanæ, impietati, errori, tenebris, peccato, morti & iræ dei subjiciat, contra liberum arbitrium pugnabunt testimonia, quotquot de Christo loquuntur. At ea sunt innumerabilia, imo tota Scriptura. Ideo si scriptura judice causam agamus, omnibus modis vicero, ut ne jota unum aut apex sit reliquus, qui non damnet dogma liberi arbitrii. Quod autem Scriptura Christum per contentionem & antithesin prædicet, etsi id ignorent aut scire dissimulent magni Theologi, & lib. arb. tutores, sciunt tamen & confitentur vulgo cuncti Christiani. Sciunt, inquam, duo esse regna in mundo, mutuo pugnantissima, in altero Satanam regnare, qui ob id princeps mundi à Christo, & Deus huius seculi à Paulo dicitur, qui cunctos tenet captivos ad voluntatem suam,

qui non sunt Christi spiritu ab eo rapti, teste eodem Paulo, nec sinit eos sibi rapi ullis viribus, nisi spiritu Dei, ut Christus testatur in parabola de forti, atrium suum in pace servante. In altero regnat Christus, quod assiduè resistit & pugnat cum Satanæ regno: in quod transferimur non nostra vi, sed gratia Dei, qua liberamur à præsenti seculo nequam, & eripimur à potestate tenebrarum. Istorum regnorum mutuo tantis viribus & animis perpetuo pugnantium, cognitio & confessio, sola satis esset ad confutandum dogma liberi arb. quod in regno Satanæ cogimur servire, nisi virtute divina eripiamur. Hæc, inquam, vulgus novit, & tum proverbiis, precibus, studiis, totaque vita satis confitetur.

Omitto illud meum vere Achilleum, quod diatribe fortiter transivit intactum, sc. quod Rom 7. & Gal. 5. Paulus docet in sanctis & piis esse pugnam spiritus & carnis tam validam, ut non facere possint, quæ vellent. Ex hoc sic arguebam, Si natura hominis adeo mala est, ut in iis, qui spiritu renati sint, non modo non conetur ad bonum, sed etiam pugnet & adversetur bono, quomodo in illis, qui nondum renati, in veteri homine sub Satana serviunt, ad bonum conaretur? Neque enim ibi Paulus solum de crassis affectibus loquitur, per quos velut per commune effugium solet diatribe omnibus scripturis elabi, sed numerat inter opera carnis hæresim, idololatriam, dissensiones, contentiones, quæ utique in summis illis viribus, puta ratione & voluntate, regnant. Si igitur caro istis affectibus pugnat contra spiritum in sanctis, mul-

to magis contra Deum pugnabit in impiis & in libero arbitrio. Ideo & Roman. 8. vocat eam inimicitiam contra Deum. Hoc, inquam, argumentum vellem mihi dilui. & ab eo liberum arbitrium defendi. Ego sanè de me confiteor, si qua fieri posset, nollem mihi dari liberum arbitrium, aut quippiam in manu mea relinqui, quo ad salutem conari possem: non solum ideo, quod in tot adversitatibus & periculis, deinde tot impugnantibus dæmonibus, subsistere & retinere illud non valerem, cum unus dæmon potentior sit omnibus hominibus, neque ullus hominum salvaretur; sed quod etiam, si nulla pericula, nullæ adversitates, nulli dæmones essent, cogerer tamen perpetuo in incertum laborare, & aërem pugnis verberare, neque enim conscientia mea, si in æternum viverem & operarer, unquam certa & secura fieret, quantum facere deberet, quo satis Deo fieret. Quocunq; enim opere perfecto, reliquus esset scrupulus, an id Deo placeret, vel an aliquid ultra requireret: sicut probat experientia omnium justiciariorum, & ego meo magno malo tot annis satis didici. At nunc cum Deus salutem meam extra meum arbitrium tollens, in suum receperit, & non meo opere aut cursu, sed sua gratia & misericordia promiserit me servare, securus & certus sum, quod ille fidelis sit: & mihi non mentietur, tam potens & magnus, ut nulli dæmones, nullæ adversitates eum frangere, aut me illi rapere possint. Nemo, inquit, rapiet eos de manu mea, quia Pater, qui dedit, maior omnibus est, Ita fit, ut si non omnes, tamen aliqui & multi salventur, cum per vim li-

beri arbitrii nulus prorsus servaretur, sed in unum omnes perderemur. Tum etiam certi sumus & securi, Deo nos placere, non merito operis nostri, sed favore misericordiæ suæ nobis promissæ, atque si minus aut male egerimus, quod nobis non imputet, sed paterne ignoscat & emendet. Hæc est gloriatio omnium sanctorum in Deo suo.

(ttt) Si autem id movet, quod difficile sit clementiam & æquitatem Dei tueri, ut qui damnet immeritos, hoc est impios eiusmodi, qui in impietate nati non possunt ulla ratione sibi consulere, quin impii sint, maneant & damnentur, coganturque necessitate naturæ peccare & perire, sicut Paulus dicit;

Annotatio.

(ttt) Si autem id movet, quod difficile sit, clementiam & æquitatem Dei tueri &c.] *Ex his verbis jam supra aliqua allegavimus, ad ostendendum, quinam sint immeriti, quando quæritur; quomodo Deus immeritos damnet? Et rem sanè hic existimo ab ipso B. Viro adeò factam perspicuam, ut nostrâ amplius explicatione opus non sit. Nonne enim manifestum est, quod immeriti sint impii eiusmodi, qui in impietate nati, non possunt ullâ ratione sibi consulere, quin impii sint, maneant & damnentur, coganturque necessitate naturæ peccare & perire? Hos verò suprà B. Vir expressè & verè impios vocavit, qui jure damnentur. Et hoc ipso quidem, quia damnentur: cum Deus neminem possit damnare, nisi impium. Dixit etiam impios esse & damnabiles, non alieno, sed proprio delicto: cùm*

Dens

Deus neminem innocentem, & propter alienum delictum damnet. Itaque non possunt isti esse immeriti, nisi δοξαστικῶς, ex opinione rationis humanæ. Quæ verò vehementer hîc errat, & æquissimum judicium Dei iniquitatis accusat ex eo, quod ipsi incomprehensibile; cum meminisse deberet, ut Deum totum, ita judicia, sapientiam & justitiam Dei incomprehensibilia esse: quod prolixè etiam hîc B. Vir monet, & benè contrà accusat rationis perversitatem & audaciam. Egregiè res declaratur exemplo judicii Domini alio, quo permittit malis in hoc mundo benè esse: cum bonis malè sit. Hoc judicium licet ratio summæ iniquitatis omnibus seculis accusaverit, ut multi etiam propterea Deum abnegaverint, tamen est manetque justissimum, docens, esse, ut B. Vir ipse loquitur, vitam post hanc vitam, in qua quicquid hîc non est punitum & remuneratum, illic punietur & remunerabitur, cùm hæc vita sit nihil nisi præcursus aut initium potius futuræ vitæ. Cum quo cõparat judicium prius de damnatione eorum, qui nobis videntur immeriti: quod in illo quidem ratio homines, quasi immeritos & innocentes, absolvat; sed credentes in lumine verbi licet nondum comprehendant, Deum tamen absolvant, credantque justissimum; rem aliquando in lumine gloriæ etiam comprehensuri, visurique, quod rectissimè hîc Deum crediderint justissimum, & homines sontes, contra rationis judicium.]

Eramus omnes filii iræ, quemadmodum & cæteri, cum tales creentur ab ipsomet Deo ex semine vitiato per unius Adæ peccatum. Hic honorandus & reverendus est Deus clementissimus in iis, quos justificat & salvat indignissimos, donandumque est saltem non nihil divinæ eius sapientiæ, ut justus

ſtus eſſe credatur, ubi iniquus nobis eſſe videtur. Si enim talis eſſet eius juſtitia, quæ humano captu poſſet judicari eſſe juſta, plane non eſſet divina, & nihilo differret ab humana juſtitia. At cum ſit deus verus & unus, deinde totus incomprehenſibilis & inacceſſibilis humana ratione, par eſt, imò neceſſarium eſt, ut & juſtitia ſua ſit incomprehenſibilis, ſicut Paulus quoque exclamat, dicens; O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei? quam incomprehenſibilia ſunt judicia eius, & invеſtigabiles viæ eius? Incomprehenſibilia verò non eſſent, ſi nos per omnia capere valeremus, quare ſint juſta. Quid eſt homo comparatus Deo? Quantum eſt, quod potentia noſtra poteſt, illius potentiæ comparata? Quid noſtra ſubſtantia ad illius ſubſtantiam? Summa, quid omnia noſtra ſunt ad illius omnia? ſi igitur fatemur, etiam natura magiſtra, humanam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam & omnia noſtra prorſus nihil eſſe, ſi ad divinam potentiam, fortitudinem, ſapientiam, ſcientiam, ſubſtantiam conferantur: quæ eſt noſtra illa perverſitas, ut ſoiam juſtitiam & judicium Dei vexemus, & judicio noſtro tantum arrogemus, ut divinum judicium comprehendere, judicare & æſtimare velimus? Quare non ſimliter & hic dicimus: judicium noſtrum nihil eſt, ſi divino judicio comparetur? conſule ipſam rationem; ſi non convicta cogetur ſeſe ſtultam & temerariam confiteri, quod judicium Dei non ſinit eſſe incomprehenſibile, cum cætera divina omnia fateatur eſſe incomprehenſibilia. Scilicet, in omnibus aliis Deo concedimus

Ma-

Majeſtatem divinam, in ſolo judicio negare parati ſumus, nec tãtiſper poſſumus credere, eum eſſe juſtum, cum nobis promiſerit, fore, ubi gloriam ſuam revelarit, ut omnes tum videamus & palpemus, eum fuiſſe eſſe juſtum.

Dabo exemplum ad confirmandam hanc fidem & ad conſolandum oculum illum nequam, qui Deum ſuſpectum habet de iniquitate. Ecce ſic Deus adminiſtrat mundum iſtum corporalem in rebus externis, ut, ſi rationis humanæ judicium ſpectes & ſequaris, cogaris dicere, aut nullum eſſe Deum, aut iniquum eſſe Deum, ut ille ait; ſollicitor nullos ſæpè putare Deos. Vide enim, ut proſperrimè habeant mali, contra infeliciſſimè boni, teſtantibus proverbiis & experientia proverbiorum parente; Quo ſceleratiores, hoc fortunatiores eſſe. Abundant, inquit Hiob, tabernacula impiorum. Et Pſal.73. queritur, peccatores in mundo abundare divitiis. Obſecro, annon omnium judicio iniquiſſimum eſt, malos fortunari, & bonos affigi? At ita fert curſus mundi. Hic etiam ſumma ingenia eo lapſa ſunt, ut Deum eſſe negent. & fortunam omnia temere verſare fingant: quales Epicurei & Plinius. Deinde Ariſtoteles, ſuum illud primum Ens, ut liberet à miſeria, ſentit ipſum nihil videre, niſi ſe ſolum, quod ei moleſtiſſimum putat, tot mala, tot injurias videre. Prophetæ verò, qui Deum eſſe crediderunt, magis tentantur de iniquitate Dei; ut Hieremias, Hiob, David, Aſſaph & alii. Quid putas Demoſthenes & Cicero cogitarint, cum omnia, quæ poterant, effeciſſent, & talem mercedẽ miſero

de Deo, qui hominem impium gratis sine meritis coronat, & alium non coronat, (uuu) sed damnat, fortè minùs, vel saltem non magis impium. At lumen gloriæ aliud dictat, & Deum, cuius modò est judicium incomprehensibilis justitiæ, tunc ostendet esse justissimæ & manifestissimæ justitiæ tantum, ut interim id credamus, moniti & confirmati exemplo luminis gratiæ, quod simile miraculum in naturali lumine implet.

Annotatio.

(uuu) Sed damnat, fortè minus vel saltem non magis impium.] *Ex his verbis iterum clarissimum est, quod immeriti, suprà vocati, non sint nisi ex rationis judicio immeriti & innocentes. Sed in rei veritate sunt meriti, nec immeriti dici possunt, nisi comparatè, quatenus aliis minus vel non magis impii sunt. Qui nihilominus reliquis postponuntur, quia gratiam malitiosè nolunt. Vbi, eos amplius juvare non potest quicquam, si maximè inter omnes homines sint honestissimi & minimè impii: quia impii tamen sunt, absolutè loquendo, nec possunt nisi per gratiam salvari, & à damnatione liberari; quam vero gratiam malitiosè nolunt. Hic finimus, speramusq; satis manifestum factum, quod præcipuè intendebamus, B. Luther. nostrum in hoc de Servo Arbitrio libro nihil quicquam de absoluto Calvinianorum decreto suum fecisse, sed extitisse ὀρθοδοξότατον: ut iniquissimè Calvinianismi, aut peioris etiam sententiæ, & quidem quam ad finem vitæ retinuerit, postuletur in Calvinianorum gratiam.*]

Finem hîc faciam huius libelli, paratus, si opus

ſit, pluribus hanc cauſam agere: quanquam hic arbitror pio, & qui veritati ſine pertinacia cedere velit, abunde ſatis eſſe factum. Sic enim credimus verum eſſe, quod Deus præſcit & præordinat omnia: tum neque falli neque impediri poteſt ſua præſcientia & prædeſtinatione; deinde nihil fieri, niſi ipſo volente, id quo ipſa ratio cogitur concedere: ſimul, ipſa ratione teſte, nullum poteſt eſſe liberum arbitrium in homine & angelo aut nulla creatura. Ita; ſi credimus, Satanam eſſe principem mundi, Chriſti regno totis viribus perpetuò inſidiantem & pugnantem, ut captivos homines non dimittat, niſi divina ſpiritus virtute pulſus: iterum patet, nullum eſſe poſſe liberum arbitrium. Ita; ſi peccatum originale credimus ſic nòs perdidiſſe, ut etiam iis, qui ſpiritu aguntur, negotium moleſtiſſimum faciat, adverſus bonum luctando: clarum eſt, nihil in homine ſpiritus inani reliquum eſſe, quod ad bonum ſeſe vertere poſſit, ſed tantum ad malum. Item; ſi Judæi, ſummis viribus juſtitiam ſectantes, in iniuſtitiam potius proruerunt, & gentes, impietatem ſectantes, gratis & inſperatè ad juſtitiam pervenerunt: itidem manifeſtum eſt ipſo opere & experientia, hominem ſine gratia nihil niſi malum per ſe velle. Summa; ſi credimus, Chriſtum redemiſſe homines per ſanguinem ſuum, totum hominem fateri cogimur fuiſſe perditum: alioqui Chriſtum faciemus vel ſuperfluum vel partis viliſſimæ redemptorem, quod eſt blaſphemum & ſacrilegum.

Te nunc, mi Eraſme, per Chriſtum oro, ut, quod promiſiſti, eandem præſtes: promiſiſti autem, vel-

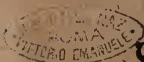
le

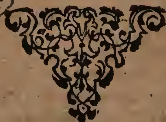
le te cedere meliora docenti: pone reſpectum perſonarum. Fateor, tu magnus es & multis, iisque nobiliſſimis dotibus à Deo ornatus, ut alia taceam, ingenio, eruditione, facundia usque ad miraculum. Ego verò nihil habeo & ſum, niſi quod Chriſtianum eſſe me prope glorier. Deinde & hoc in te vehementer laudo & prædico, quod ſolus præ omnibus rem ipſam es aggreſſus, hoc eſt, ſummam cauſæ, nec me fatigaris alienis illis cauſis de Papatu, purgatorio, indulgentiis, ac ſimilibus nugis potius quam cauſis, in quibus me hactenus omnes ferè venati ſunt fruſtra. Unus tu & ſolus cardinem rerum vidiſti, & ipſum jugulum petiiſti, pro quo ex animo tibi gratias ago: in hac enim cauſſa libentius verſor, quantum favet tempus & ocium. Si hoc feciſſent, qui me hactenus invaſerunt, ſi adhuc illi facerent, qui modo novos ſpiritus, novas revelationes jactant, minus ſeditionis & ſectarum, & plus pacis & concordiæ haberemus. Sed Deus ita per Satanam noſtram ingratitudinem vindicavit. Quanquam niſi aliter cauſſam iſtam agere potes, quàm hac Diatribe egiſti, optarim magnopere, ut tuo dono contentus, literas & linguas, ſicut hactenus cum magno fructu & laude feciſti, coleres, ornares, proveheres, quo ſtudio nonnihil & mihi ſerviviſti, ut multum tibi me debere fatear: & certe in ea re te veneror & ſuſpicio ſyncero animo. Huic noſtræ cauſſæ, ut par eſſes, nondum voluit nec dedit Deus: id quod rogo, nulla dictum arrogantia exiſtimes. Oro autem, ut propediem Dominus tantum in hac re ſuperiorem me faciat, quantum in aliis omnibus mihi ſuperior es. Non

eſt

est enim novum, si Deus Moysen per Iethro erudiat, & Paulum per Ananiam doceat. Nam quod tu dicis, procul esse aberratum à scopo, si tu Christum ignores, arbitror teipsum videre, quale sit. Neque enim ideo omnes errabunt, si tu aut ego erramus. Deus est, qui mirabilis in sanctis suis prædicatur, ut sanctos putemus, qui longissime sint à sanctitate. Neque difficile est, ut homo cum sis, scripturas aut patrum dicta, quibus ducibus te credis scopum tenere, neque rectè intelligas, neque diligenter satis observes. quod satis monet illud, quod nihil asserere, sed contulisse te scribis. Sic non scribit, qui rem penitus perspicit, & rectè intelligit. Ego vero hoc libro non contuli, sed asserui, & assero, ac penes nullum volo esse judicium, sed omnibus suadeo, ut præstent obsequium. Dominus vero, cuius est hæc caussa, illuminet te, & faciat vasculum in honorem & gloriam. Amen.

F I N I S.

Ad Benev. Lectorem.

Benevole Lector, si errata, si qua occurrerint, rogo, benè interpreteris, & corrigas; cùm per temporis rationem colligi non potuerint. Vnum crassius monere debuimus. Pag. 36. omissa sunt sequentia verb.

Optarim sanè aliud melius vocabulum dari in hac disputatione, quam hoc usitatum, Necessitas: quod non rectè dicitur, neque de divina, neque humana voluntate. Est enim nimis ingratæ & incongruæ significationis pro hoc loco, quandam velut coactionem, & omninò id, quod contrarium est voluntati, ingerens intellectui: cum tamen non hoc velit causa ista, quæ agitur. Voluntas enim sive divina sive humana nulla coactione, sed mera lubentia vel cupiditate, quasi verè libera, facit, quod facit, sive bonum sive malum: sed tamen immutabilis & infallibilis est voluntas DEI, quæ nostram voluntatem mutabilem gubernat, ut canit Boëtius; stabilisque manens das cuncta moveri. Et nostra voluntas, præsertim mala, seipsa non potest facere bonum. Igitur quod non præstat vox, impleat intellectus legentis necessitatem, intelligens id, quod dicere velles, immutabilem voluntatem DEI, & impotentiam nostræ voluntatis malæ, ut aliqui dixerunt, necessitatem immutabilitatis, nec hoc satis grammaticè, nec Theologicè.

Hisce vale,